

UNIWERSYTET SWPS

Instytut Prawa

Mgr Marcin Andrzej Bobko

Środki masowego przekazu wobec zjawisk agresji i przemocy

Mass media towards the phenomena of aggression and violence

Praca doktorska

przygotowana pod kierunkiem naukowym

prof. Uniwersytetu SWPS, dr. hab. Dariusza Jagiełło

Warszawa, 2025

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE.....	6
SUMMARY.....	9
WYKAZ SKRÓTÓW.....	11
WSTĘP.....	12
ROZDZIAŁ I - PRZEDMIOT I METODYKA BADAŃ DYSERTACJI.....	18
1.1. Cel i przedmiot badań.....	18
1.2. Problemy i hipotezy badawcze.....	22
1.3. Metody badawcze dysertacji.....	24
ROZDZIAŁ II - PRZEMOC I AGRESJA.....	26
2.1. Definiowanie terminów przemoc i agresja.....	26
2.2. Istota agresji w świetle psychiatrii i psychologii.....	33
2.2.1. Biologiczne i genetyczne przyczyny zachowań agresywnych.....	33
2.2.2. Cechy i rodzaje agresji.....	36
2.2.3. Psychologiczne determinanty osobowości agresywnej.....	40
2.3. Przemoc i agresja w ujęciu kryminologii.....	42
2.3.1. Istota agresji w świetle teorii kryminologicznych.....	42
2.3.2. Środowiskowe przyczyny przestępstw agresywnych.....	50
2.4. Przestępstwa z użyciem przemocy w polskim prawie karnym materialnym.....	53
2.5. Wzajemne relacje pomiędzy prawem karnym materialnym a kryminologią.....	55
ROZDZIAŁ III - PRZEMOC W ŚRODKACH MASOWEGO PRZEKAZU.....	61
3.1. Środki masowego przekazu - definicja i próba określenia pola oddziaływania.....	61
3.2. Wpływ mediów na zachowanie człowieka.....	65

3.3.	Środki masowego przekazu a kształtowanie postaw przemocy i ich wpływ na tzw. „przestępczość nieletnich”.....	71
3.4.	Rola środków masowego przekazu w procesie wiktymizacji.....	77

ROZDZIAŁ IV - WPLYW ŚRODKÓW MASOWEGO PRZEKAZU NA PRZESTĘPCZOŚĆ Z UŻYCIEM PRZEMOCY.....82

4.1.	Środki masowego przekazu i ich rola w przekazie informacji kryminalnych.....	82
4.1.1.	Wiarygodność informacji o przestępczości w środkach masowego przekazu.....	82
4.1.2.	Zniekształcanie i manipulowanie obrazem przestępczości.....	85
4.1.3.	Specyfika obrazu przestępczości w prasie, radiu, telewizji i internecie.....	89
4.2.	Środki masowego przekazu i ich wpływ na poglądy i postawy prezentowane w opinii publicznej odnośnie zjawiska przemocy.....	96
4.3.	Przekaz medialny a społeczny lęk przed przemocą.....	99
4.3.1.	Środki masowego przekazu a poczucie bezpieczeństwa.....	99
4.3.2.	Rola środków masowego przekazu w kształtowaniu czynników wpływających nasilenie strachu przed przestępczością.....	101

ROZDZIAŁ V - ŚRODKI MASOWEGO PRZEKAZU I ICH ROLA W KSZTAŁTOWANIU POLITYKI KRYMINALNEJ ODNOŚNIE DO ZWALCZANIA PRZESTĘPSTW Z UŻYCIEM PRZEMOCY.....105

5.1.	Pojęcie, istota i struktura polityki kryminalnej w aspekcie zwalczania przestępczości z użyciem przemocy.....	105
5.2.	Analiza i ocena roli środków masowego przekazu w kształtowaniu naczelných zasad polityki kryminalnej.....	109
5.3.	Opinia publiczna i jej rola w procesie tworzenia i stosowania prawa karnego.....	114
5.4.	Zaostrzenie polityki kryminalnej wobec przestępstw z użyciem przemocy pod wpływem opinii publicznej (tzw. populizm penalny).....	116

5.5	Rola ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej w zakresie zapobiegania przestępstwom agresywnym.....	122
-----	---	-----

ROZDZIAŁ VI - ŚRODKI MASOWEGO PRZEKAZU JAKO

	ŹRÓDŁO PIERWSZYCH INFORMACJI O PRZESTĘPSTWIE.....	127
6.1.	Źródła pierwszych informacji - definicja.....	127
6.2.	Rola informacji pochodzących ze środków masowego przekazu w procesie dowodowym.....	135
6.3.	Wpływ środków masowego przekazu na przeciwdziałanie przestępczości z użyciem przemocy.....	143
6.4.	Znaczenie informacji pochodzących ze środków masowego przekazu dla wykrywania przez organy ścigania sprawców przestępstw.....	148

ROZDZIAŁ VII - TEMATYKA KRYMINALNA W ŚRODKACH MASOWEGO PRZEKAZU NA PRZYKŁADZIE

TZW. „EFEKTU CSI”.....152

7.1.	Wpływ „efektu CSI” na pozyskiwanie dowodów mających na celu wykrywanie i zwalczanie przestępczości z użyciem przemocy przez organy ścigania.....	152
7.2.	Prezentowanie doświadczeń kryminalistyki w polskich programach i serialach kryminalnych.....	163
7.3.	Wpływ oglądalności programów i seriali kryminalnych prezentujących przemoc na polską rzeczywistość kryminalną.....	165

RODZIAŁ VIII - PREZENTACJA AGRESJI I PRZEMOCY

W ŚRODKACH MASOWEGO PRZEKAZU - BADANIA WŁASNE.....171

8.1.	Organizacja badań.....	171
8.1.1.	Zasadniczy cel i założenia badań.....	171
8.1.2.	Rodzaje badanych środków masowego przekazu.....	173
8.1.3.	Metodologia badań oraz narzędzia i techniki ich realizacji.....	178
8.2.	Prezentowanie ofiary i sprawcy w środkach masowego przekazu.....	179
8.2.1.	Sprawca oraz motyw jego działania.....	179

8.2.3	Związki sprawcy z ofiarą.....	182
8.3.	Wpływ relacji kryminalnych prezentowanych w środkach masowego przekazu na radykalizację postaw społecznych w zakresie przeciwdziałania przestępczości.....	185
8.4.	Analiza porównawcza prezentacji agresji i przemocy w środkach masowego przekazu na przykładzie Niemiec - podobieństwa i różnice w prezentowaniu ofiar i sprawców	192
ZAKOŃCZENIE.....		198
BIBLIOGRAFIA.....		206

STRESZCZENIE

Zasadniczym założeniem rozprawy doktorskiej była ocena wpływu środków masowego przekazu na zjawisko agresji i przemocy funkcjonujące w społeczeństwie. W pracy zająłem stanowisko, że prezentacja obrazów tych negatywnych zachowań powinna zostać ograniczona, ponieważ w wyniku nadmiaru ich przedstawiania prowadzi do wzrostu przestępczości zwłaszcza przeciwko życiu i zdrowiu. Argumentem przemawiającym za tym stanowiskiem był znaczący wpływ środków masowego przekazu na zjawisko agresji i przemocy ze względu na przekazywanie tych wzorców w wyniku ich atrakcyjności. Jednostki, a przede wszystkim nieletni, poprzez przyzwyczajanie się do nadmiaru takiej prezentacji w ich następstwie uczą się takiego sposobu postępowania, poprzez naśladownictwo. Wykazałem także, że w wyniku nadmiernej prezentacji zachowań agresywnych w środkach masowego przekazu, następuje proces przyzwyczajania się do tego zjawiska, ze względu na zmniejszenie wrażliwości w odniesieniu do nich. Osoby często oglądające sceny nacechowane brutalnością mogą być same bardziej skłonne do popełnienia przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu.

Kolejnym problemem poruszonym w dysertacji jest wpływ agresji i przemocy prezentowanej w środkach masowego przekazu na poczucie bezpieczeństwa. Przedstawianie tych negatywnych zachowań prowadzi do nadmiernej wiktymizacji, w wyniku narastającego lęku przed nimi, czego skutkiem jest poczucie zagrożenia przed staniem się ich ofiarą. Wysunąłem postulat, że rolą środków masowego przekazu nie powinno być prezentowanie w sposób sensacyjny informacji o przestępstwie, a w jak największym zakresie uczenie odnośnie zabezpieczania i przeciwdziałania agresji i brutalności w życiu codziennym.

Najważniejszą tezę, która została udowodniona na podstawie analizy teoretycznej oraz badań w odniesieniu do agresji i przemocy było stwierdzenie, że pomimo wolności do prezentowania informacji przez środki masowego przekazu ich rola powinna zostać w tym zakresie ograniczona. Do takiego wniosku doszedłem, gdyż relacje środków masowego przekazu co do tego zjawiska często nie mają pokrycia w rzeczywistości, stanowią wynik manipulowania przez nie informacjami i zniekształcanie jego obrazu. Uznałem, że poczucie bezpieczeństwa w społeczeństwie

powinno odgrywać najważniejszą rolę i nie powinno stanowić usprawiedliwienia w tym zakresie wolności słowa i niezależności środków masowego przekazu.

Oprócz wpływu obrazów agresji i przemocy na uczenie się takiego postępowania oraz negatywnej roli środków masowego przekazu w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa, informacje takie prowadzą do negatywnego oddziaływania na politykę kryminalną w wyniku zaostrażania sankcji karnych. Efektem tego są niewłaściwe działania w zakresie uchwalania ustaw prowadzących jedynie do nadmiernej represji karnej jako jedynego środka mogącego przeciwdziałać przestępczości. W pracy wyraziłem pogląd, że jest to niewłaściwy sposób walki z tym zjawiskiem, uzasadniając, że rolą środków masowego przekazu powinno być profilaktyczne oddziaływanie na społeczeństwo w celu promowania prawidłowych wzorców zachowań oraz dobrych obyczajów. Takie oddziaływanie na społeczeństwo dałoby lepszy rezultat, gdyż przyczyniłoby się poprzez edukację do zapobiegania przestępczości.

Poruszyłem także problematykę informacji pochodzących ze środków masowego przekazu dla procesu dowodowego w zakresie wykrywania przestępstw oraz wpływu seriali kryminalnych na działania organów ścigania w aspekcie przeciwdziałania im. Doszedłem do wniosku, że środki masowego przekazu mają niekorzystny wpływ na pracę organów ścigania odnośnie zwalczania i zapobiegania przestępczości w wyniku braku kompetencji dziennikarzy w gromadzeniu i wykorzystywaniu informacji na ten temat. Kolejnym przedmiotem analizy było uzasadnienie negatywnego wpływu ukazywania dokładnej pracy techników kryminalistyki oraz sposobów zbierania i gromadzenia informacji na zapobieganie zwłaszcza najpoważniejszym przestępstwom. Uznałem, że taka prezentacja stanowi element szkoleniowy dla potencjalnych sprawców, bowiem uczy w jaki sposób należy postępować, aby uniknąć odpowiedzialności karnej. Audycje kryminalne przedstawiają szczegółowo pracę organów ścigania na miejscu zdarzenia, co stanowi materiał edukacyjny i może uczyć jak pozostawić relatywnie najmniej śladów na miejscu przestępstwa.

W badaniach własnych doszedłem do wniosku, że prezentacja przestępstw z użyciem przemocy ukazując jedynie postawę sprawcy w ich dokonywaniu, negatywnie wpływają na emocje w społeczeństwie, czego skutkiem jest jedynie radykalizacja poglądów w stosunku do przeciwdziałania tym zachowaniom. Dokonałem również porównania tej problematyki na przykładzie Niemiec.

Ze względu na postawione i potwierdzone hipotezy badawcze w swojej pracy rozwiązałem ten problem naukowy.

SŁOWA KLUCZOWE

środki masowego przekazu, przemoc, agresja, przestępstwo, wiktyalizacja, lęk przed przemocą, polityka kryminalna, źródła pierwszych informacji, efekt CSI

SUMMARY

The main assumption of the doctoral dissertation was to assess the impact of the mass media on the phenomenon of aggression and violence functioning in society. In my work, I took the position that the presentation of images of these negative behaviors should be limited, because as a result of their excessive presentation, it leads to an increase in crime, especially against life and health. The argument in favor of this position was the significant impact of the mass media on the phenomenon of aggression and violence due to the transmission of these patterns as a result of their attractiveness. Individuals, and especially minors, by getting used to the excess of such presentation, in consequence learn such a way of acting, through imitation. I also showed that as a result of excessive presentation of aggressive behaviors in the mass media, the process of getting used to this phenomenon occurs, due to a decrease in sensitivity in relation to them. People who often watch scenes characterized by brutality may themselves be more inclined to commit crimes against life and health.

Another problem raised in the dissertation is the impact of aggression and violence presented in the mass media on the sense of security. Presenting these negative behaviors leads to excessive victimization, as a result of the growing fear of them, which results in a sense of threat of becoming their victim. I put forward the postulate that the role of the mass media should not be to present information about crime in a sensational way, but to teach as much as possible about securing and counteracting aggression and brutality in everyday life. The most important thesis, which was proven on the basis of theoretical analysis and research in relation to aggression and violence, was the statement that despite the freedom to present information by the mass media, their role in this respect should be limited. I came to this conclusion because the media's reports on this phenomenon are often not based on reality, are the result of them manipulating information and distorting its image. I decided that the sense of security in society should play the most important role and should not be a justification in this respect for freedom of speech and the independence of the mass media.

In addition to the influence of images of aggression and violence on learning such behavior and the negative role of the mass media in shaping the sense of security, such information leads to a negative impact on criminal policy as a result of the tightening of criminal sanctions. The effect of this is inappropriate actions in the area of

passing laws that only lead to excessive penal repression as the only means of counteracting crime. In my work, I expressed the view that this is the wrong way to combat this phenomenon, justifying that the role of the mass media should be to have a preventive impact on society in order to promote correct patterns of behavior and good manners. Such an impact on society would give a better result, as it would contribute to the prevention of crime through education.

I also raised the issue of information from the mass media for the evidentiary process in the field of detecting crimes and the influence of crime series on the activities of law enforcement agencies in the aspect of counteracting them. I came to the conclusion that the mass media have an adverse effect on the work of law enforcement agencies in combating and preventing crime due to the lack of competence of journalists in collecting and using information on this subject. The next subject of the analysis was the justification of the negative impact of showing the detailed work of forensic technicians and the methods of collecting and gathering information on the prevention of especially the most serious crimes. I considered that such a presentation is a training element for potential perpetrators, because it teaches how to act to avoid criminal liability. Crime broadcasts present in detail the work of law enforcement agencies at the scene of the incident, which is educational material and can teach how to leave relatively few traces at the scene of the crime.

In my own research, I came to the conclusion that the presentation of violent crimes, by showing only the attitude of the perpetrator in committing them, negatively affects emotions in society, which only results in the radicalization of views in relation to counteracting such behaviors. I also compared this issue using the example of Germany.

Due to the research hypotheses put forward and confirmed in my work, I solved this scientific problem.

KEYWORDS

mass media, violence, aggression, crime, victimization, fear of violence, criminal policy, sources of first information, CSI effect

WYKAZ SKRÓTÓW

art. - artykuł

Dz. U. - Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej

k.k. - ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - *Kodeks karny*, Dz. U. z 2024. poz. 580 z późn. zm.

k.p.k. - Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. z 2024., poz. 37 z późn. zm.

Konstytucja RP - ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483.

nr. - numer

poz. - pozycja

red. - redakcja

s. - strona

t. jedn.- tekst jednolity

U. E. - Unia Europejska

u.p.d. - Ustawa z dnia 9 marca 2023 r., *O zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw*, Dz. U. z 2023, poz. 535.

ust. - ustęp

z. - zeszyt

ze zm. - ze zmianami

WSTĘP

Dziś w wielu kręgach społecznych widoczne jest zainteresowanie informacjami prezentowanymi przez środki masowego przekazu w odniesieniu do najważniejszych dziedzin życia. Można stwierdzić, że środki masowego przekazu zdominowały wiele aspektów jego funkcjonowania. Obserwuje się coraz to większy wpływ oddziaływania środków masowego przekazu na działalność ugrupowań politycznych, które głównie za ich pośrednictwem, dążą do zdobycia możliwie największego poparcia w społeczeństwie. Nie wszystkie informacje cieszą się takim samym zainteresowaniem, są bowiem wydarzenia, których prezentacja nie spotyka się z takim oddziaływaniem, jak np. kultura oraz sztuka. Wynika to z faktu, że kwestie te w nieznacznym stopniu działają na proces emocjonalny jednostek. Wiele osób jest zafascynowanych informacjami budzącymi sensację, ponieważ w wyniku spektakularnego oddziaływania na ich psychikę wpływają na wzrost ich odbioru zwłaszcza przez nieletnich. Jednym z takich zagadnień jest przestępczość, przede wszystkim z użyciem agresji i przemocy. Mamy obecnie do czynienia z napływem oraz masowym przekazywaniem informacji, w odniesieniu do tych zjawisk. W wielu przypadkach odbiorcami informacji stają się nieletni. Medialny opis przestępczości w tym z użyciem przemocy i agresji dociera do niektórych kręgów politycznych, powodując radykalizację poglądów na ten temat. Środki masowego przekazu często nie zwracają na to uwagi, że nadmierna prezentacja agresji i przemocy daje w pewnym sensie pożywkę dla populistycznych ugrupowań, czego skutkiem jest zwiększenie poparcia dla takich środowisk politycznych, co następnie ma wpływ na kształtowanie polityki kryminalnej.

Nasuwają się zatem pytania: Dlaczego prezentacja zjawiska przemocy oraz agresji, mimo, bardzo dużego zagrożenia dla życia i zdrowia i mogących spowodować nadmierny lęk przed takimi zachowaniami cieszą się największą frekwencją wśród widzów? Co jest powodem tego, że obraz negatywnych zachowań prezentowanych w środkach masowego przekazu jest wykorzystywany przez ugrupowania polityczne reprezentujące populistyczne poglądy? Czy takie negatywne zachowania prezentowane przez środki masowego przekazu oddziałują w pewnym zakresie na politykę kryminalną? Czy nieletni powinni mieć dostęp do prezentacji scen agresji i przemocy oraz jaki jest wpływ przedstawiania takich zdarzeń na ich stan emocjonalny?

Przedstawione kwestie nie zostały dotychczas dostatecznie wyjaśnione w literaturze prawniczej w tym głównie kryminologicznej, postanowiłem dokonać szczegółowej ich analizy. Problematyka ta jest bardzo ważna, z tego względu, że wpływa na poczucie bezpieczeństwa oraz na stan emocjonalny społeczeństwa. Środki masowego przekazu poprzez przedstawianie informacji odnośnie tego zjawiska odgrywają bardzo ważną rolę w zakresie prawidłowego rozwoju nieletnich, jednakże problem ten nie został do tej pory poruszony w żadnym opracowaniu kryminologicznym. Zachowania te mają decydujący wpływ na bezpieczeństwo społeczeństwa, a także mogą zagrażać zdrowiu, a nawet życiu ludzkiemu, dlatego zdecydowałem przeanalizować i zbadać to zjawisko. Dokonałem szczegółowej analizy istoty przemocy oraz agresji zarówno w świetle poglądów doktryny, jak i praktyki prezentowania tych zachowań przez środki masowego przekazu oraz pojmowanie ich zarówno w psychiatrii, psychologii, socjologii, kryminologii oraz kryminalistyki. Ważnym zagadnieniem, które musi zostać podjęte w rozprawie jest wpływ środków masowego przekazu na zagadnienie populizmu penalnego. Należy zwrócić uwagę, czy prezentacja przemocy i agresji w środkach masowego przekazu wykazuje związek z radykalizacją poglądów odnośnie do jak najbardziej surowego karania sprawców oraz czy jest to środek, mogący rzeczywiście zapobiec tym zachowaniom. Nurtującym problemem mającym podłoże w prezentacji agresji i przemocy w środkach masowego przekazu jest ich wpływ na poczucie nadmiernego lęku oraz ustalenie czy jest on uzasadniony. Trzeba też poruszyć wątek, czy informacje o agresji i przemocy prezentowane w środkach masowego przekazu są wyolbrzymione i prowadzą do spirali strachu przed nimi w społeczeństwie. Odnosząc się do zjawiska lęku przed tymi negatywnymi zachowaniami, trzeba podjąć analizę czy obraz przemocy i agresji prezentowany w środkach masowego przekazu znajduje odzwierciedlenie w rzeczywistości. Wartą dostrzeżenia jest kwestia, czy środki masowego przekazu ukazujące takie zachowania, powinny mieć na celu zysk z łatwego przekazywania takich informacji i dotarcie do możliwie największego kręgu odbiorców oraz czy rolą ich nie powinno być działanie na rzecz współpracy społeczeństwa z organami ścigania w celu zapewnienia im bezpieczeństwa. Istotnym problemem było ustalenie, czy środki masowego przekazu mimo obowiązującej dziś wolności słowa, mogą w sposób nieograniczony prezentować przestępstwa nacechowane przemocą i agresją. Należy odnieść się także do tego, czy najważniejszą wartością w obecnej rzeczywistości jest całkowita możliwość wyrażania poglądów i przedstawianie wszelkich zjawisk przez

środki masowego przekazu bez kontroli, czy jednak bezpieczeństwo obywateli oraz prawidłowy rozwój psychiczny i emocjonalny nieletnich powinien odgrywać pierwszoplanową rolę. Istotnym zagadnieniem, które musi znaleźć się w kręgu badawczym jest to, czy środki masowego przekazu powinny pełnić rolę edukacyjną na odcinku zapobiegania i zwalczania przestępstw nacechowanych agresją i przemocą.

W dysertacji ważne miejsce zajmuje wpływ informacji dotyczących zdarzeń nacechowanych przemocą na politykę kryminalną. Trzeba ustalić czy relacjonowanie zdarzeń w których przemoc i agresja odgrywają decydującą rolę skutkuje zmianą modelu polityki kryminalnej w Polsce. Czynnikiem wartym głębokiej analizy jest to, czy środki masowego przekazu ukazujące w nadmiarze te negatywne zjawiska mają wpływ na działania legislacyjne, łagodzące lub zaostrzające sankcje karne. Trzeba odnieść się do tego, czy rolą środków masowego przekazu powinno być w możliwie jak największym zakresie kształtowanie strategii kreatywnej poprzez ukazywania pożytecznych aspektów ludzkich zachowań i czy może skutkować to wzrostem postaw konformistycznych wobec porządku prawnego w wyniku atrakcyjności postępowania zgodnego z prawem.

Należało też poruszyć problematykę roli środków masowego przekazu w prezentowaniu przemocy i agresji w innym państwie. Zagadnieniem wartym analizy jest to, czy środki masowego przekazu poza granicami naszego kraju mają wpływ na bezpieczeństwo obywateli oraz kształtowanie się polityki kryminalnej. Celem ukazania tego w jaki sposób środki masowego przekazu w innym państwie realizują swoją funkcję w zakresie prezentowania informacji o agresji i przemocy jest to, czy powinny one stanowić wzór dla odpowiedniego postępowania w naszym kraju.

Wszystkie powyżej przedstawione kwestie spowodowały zainteresowanie tą tematyką. Jest to bardzo ważny problem, ponieważ odnosi się on do przyczyn powstawania agresji i przemocy. Z tego względu należało dokonać szczegółowej analizy odnośnie do tego, czy prezentacja negatywnych zachowań w środkach masowego przekazu ma rzeczywiście wpływ na przestępczość dokonywaną w związku z nimi. To spowodowało, że zaistniała potrzeba bardzo dokładnego zajęcia się tym zagadnieniem, ponieważ odnosi się ono do bezpieczeństwa w społeczeństwie oraz wpływu na odpowiednie sposoby jego zapewnienia przez organy państwa.

Tytuł niniejszej rozprawy doktorskiej brzmi „*Środki masowego przekazu wobec zjawisk agresji i przemocy*”. Za najważniejszy cel tego opracowania postawiłem sobie udzielenie odpowiedzi na pytanie: czy prezentacja agresji i przemocy w środkach

masowego przekazu powinna zostać ograniczona? oraz czy ma ona negatywny wpływ na rzeczywistą skalę tego zjawiska w odniesieniu do przyczyniania się do wzrostu takich zachowań? Postanowiłem sformułować konkretne postulaty, a następnie uzasadnić, że mimo obowiązującej wolności słowa w demokratycznym państwie prawa, a także niezależności środków masowego przekazu od jakiejkolwiek władzy, należy ograniczyć prezentację agresji i przemocy, gdyż ma ona negatywny wpływ na prawidłowe funkcjonowanie społeczeństwa. W pracy dokonałem badań własnych odnoszących się do uzyskania odpowiedzi odnośnie do problemu roli środków masowego przekazu w kształtowaniu populistycznych postaw w zakresie przeciwdziałaniu temu zjawisku oraz negatywnemu oddziaływaniu na politykę państwa w odniesieniu do niego. Agresja i przemoc to wyjątkowo negatywne zjawiska społeczne, bowiem godzą w najważniejsze dobra, jakimi są zdrowie oraz życie. Są źródłem najbardziej niebezpiecznych przestępstw, takich jak zbrodnie zabójstwa, czy spowodowanie ciężkiego a nawet trwałego uszczerbku na zdrowiu, zarówno fizycznym jak i psychicznym. Ten typ zjawiska staje się w wyniku braku przeciwdziałania ważną przyczyną powstawania konfliktów i zbrodniom w stosunkach międzynarodowych. Jedynie szczegółowe zbadanie tych negatywnych postaw oraz roli zasadniczych czynników w ich powstawaniu pozwoli udzielić odpowiedzi na adekwatny do sytuacji sposób przeciwdziałania.

Praca składa się z ośmiu rozdziałów, w których poruszane jest zagadnienie agresji i przemocy prezentowanej przez środki masowego przekazu w ujęciu analitycznym oraz w mniejszym zakresie badawczym. W dysertacji tej zaprezentowana została również w ograniczonym ujęciu problematyka wpływu środków masowego przekazu na pracę organów ścigania w aspekcie kryminalistycznym.

Rozdział pierwszy stanowi wstęp do analizy agresji i przemocy prezentowanej w środkach masowego przekazu, w którym przedstawiony został zasadniczy problem naukowy jaki trzeba będzie rozwiązać oraz cele i metody mające wyjaśnić zawartą w rozprawie tematykę.

Rozdział drugi poświęcony został próbie zdefiniowania agresji i przemocy oraz temu w jaki sposób te zjawiska są pojmowane w psychiatrii, psychologii, kryminologii i prawie karnym materialnym, jak też jakie mogą być ich przyczyny. Dokonana została w istotnym zakresie krytyczna analiza poglądów nauk społecznych, a także podjąłem próbę własnego zdefiniowania tych negatywnych zachowań oraz problematyka wzajemnych związków kryminologii z prawem karnym.

Rozdział trzeci odnosi się do problemu, czy środki masowego przekazu mogą stanowić wzór zachowań dla człowieka oraz jaka jest ich rola w procesie wiktylizacji.

Rozdział czwarty to rola środków masowego przekazu w powstawaniu przestępstw z użyciem przemocy. Zasadniczym jego celem było wykazanie czy środki masowego przekazu wyolbrzymiają oraz manipulują informacjami w odniesieniu do tego zjawiska. Poruszona została kwestia wpływu informacji na temat przestępczości i na możliwość powstania nadmiernego lęku w społeczeństwie w odniesieniu do poczucia bezpieczeństwa.

W rozdziale piątym przedstawiłem rolę informacji o przestępczości w środkach masowego przekazu w kształtowaniu się polityki kryminalnej mającej na celu przeciwdziałanie jej. Omówiona została rola opinii publicznej w kształtowaniu polityki kryminalnej. Najważniejszym celem tego rozdziału stało się ustalenie, czy przemoc i agresja prezentowana w środkach masowego przekazu ma wpływ na radykalizowanie się postaw społecznych w kierunku domagania się możliwie najbardziej surowej represji karnej w odniesieniu do tych przestępstw oraz wpływ populistycznych ugrupowań politycznych na poglądy opinii publicznej w stosunku do przeciwdziałania tym negatywnym zachowaniom.

Rozdział szósty został poświęcony roli środków masowego przekazu w zakresie dostarczania pierwszych informacji o przestępstwie. Omawia on w całości kryminalistyczną problematykę w zakresie dostarczania przez środki masowego przekazu dowodów, mogących doprowadzić do wykrycia przestępstw. Bardzo ważnym jego celem było zagadnienie odnośnie roli informacji dostarczanych przez środki masowego przekazu dla organów ścigania w zapobieganiu przestępstwom z użyciem przemocy oraz dla procesu dochodzenia przez nie do prawdy obiektywnej.

Rozdział siódmy poświęcony został wpływowi seriali kryminalnych na pracę organów ścigania. Najważniejszą jego część stanowi tzw. „Efekt CSI”, tj. film opisujący w sposób szczegółowy pracę kryminalistyków na odcinku wykrywania i zwalczania przestępstw i jego oddziaływanie na ich skuteczność. Głównym założeniem i celem rozdziału jest ustalenie czy prezentowanie w sposób możliwie najbardziej dokładny pracy organów ścigania wpływa na wzrost przestępczości, poprzez efekt szkoleniowy dla potencjalnych sprawców, czy pozostaje to też bez związku?

Rozdział ósmy poświęciłem badaniom, czy środki masowego przekazu relacjonując przestępstwa z użyciem przemocy mają negatywny wpływ na bezpieczeństwo oraz politykę kryminalną w zakresie ich zwalczania. W badaniach tych

zastosowałem analizę porównawczą w stosunku do tego czy taki sam model prezentacji agresji i przemocy przez środki masowego przekazu występuje w Niemczech.

Zagadnień w obszarze tytułowej problematyki jest więcej, dlatego też postanowiłem skoncentrować się wyłącznie na najważniejszych kwestiach, które odpowiadają w sposób możliwie pełny, na pytania badawcze, tezy i problemy, jakie sobie postawiłem.

ROZDZIAŁ I

PRZEDMIOT I METODYKA BADAŃ DYSERTACJI

1.1. Cel i przedmiot badań

W pracy podjąłem próbę rozwiązania problemu naukowego, dotyczącego tego czy należy ograniczyć zjawisko przemocy i agresji prezentowane w środkach masowego przekazu. Nie można zapominać, że w demokratycznym państwie prawa istnieje wolność słowa i niezależność środków masowego przekazu, sądzę jednak, że sceny przedstawiające przemoc i agresję powinny być istotnie ograniczone. Agresja występująca i tym samym funkcjonująca w środkach masowego przekazu ma wpływ na zjawisko przestępczości, a przede wszystkim stanowi przyczynę do antyspołecznych zachowań (np. w stosunku do nieletnich). Moim zdaniem media ze swej istoty mają zdecydowany wpływ na zachowanie człowieka. Stanowią podstawowe źródła informacji i przyczyniają się w dalszej kolejności do kształtowania, świadomości i postaw, wpływających na zachowanie człowieka.

Zdaniem E. H. Sutherlanda, zaprezentowanym w teorii *"Zróżnicowanych powiązań"* środki masowego przekazu odgrywają nieistotną rolę w genezie zachowań przestępczych. Do wyuczenia się zachowań niezgodnych z prawem dochodzi przede wszystkim w procesie socjalizacji. W tym okresie ma miejsce proces komunikowania się, w ramach którego następuje uczenie się zachowań przestępczych. Wiodącą rolę odgrywa: rodzina, grupy rówieśnicze, grupy sąsiedzkie¹.

Według B. Hołysty wpływ środków masowego przekazu uzależniony jest od tego, czy i w jaki sposób w procesie socjalizacji występowała internalizacja norm związanych z agresją, jak też przemocą. Nie ma bezpośredniego związku przyczynowego, pomiędzy wpływem agresji i przemocy oglądanej w środkach masowego przekazu, a wzrostem aktów agresji popełnianych przez ludzi².

W odniesieniu do przedstawionych powyżej stanowisk formułuję zdanie przeciwne, ponieważ atrakcyjność programów, prezentujących zjawisko przemocy ma istotny wpływ na kształtowanie się wśród ludzi hierarchii wartości i przyswajania wzorów zachowań. Na poparcie tezy wskazuję, że przemoc w środkach masowego

¹ E.H. Sutherland, *Principles of Criminology*, Philadelphia 1947, wydanie 4, s. 9.

² B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2004, wydanie 1, Lexis Nexis, s. 763.

przekazu prowadzi do narastania zachowań agresywnych przez umożliwienie uczenia się takich zachowań, a główne miejsce w tym zakresie odgrywa naśladownictwo wielokrotnie powtarzanych atrakcyjnych przekazów medialnych. Środki masowego przekazu mają wpływ na zachowania agresywne przez dostarczanie bodźców stymulujących reakcje agresywne, a przede wszystkim ujawnianie skumulowanej i tłumionej agresji. Ważną rolę w genezie wpływu środków masowego przekazu na kształtowanie się przemocy i agresji w społeczeństwie odgrywa możliwość przyzwyczajania się do zachowań agresywnych i przemocy prezentowanej w nich. Twierdzenie wynika z tego, że to oglądanie scen przemocy w telewizji lub internecie powoduje zanik wrażliwości na zachowania agresywne. Niebezpieczeństwo to wiąże się też, że brak adekwatnej reakcji w mediach, która prowadzi do braku odpowiedniej reakcji na przemoc w rzeczywistości. Dlatego całkowity zanik reakcji emocjonalnej na obraz przemocy, powoduje ograniczenie reakcji na jej przejawy. W tej sytuacji osoba, która często ogląda takie przekazy łatwiej sama zachowa się agresywnie i nie będzie reagowała na przejawy agresji zwróconej wobec innych. Dlatego też, choć socjalizacja wśród nieletnich i określona hierarchia wartości panująca w społeczeństwie ma wpływ na kształtowanie się odpowiednich postaw, to jednak dostarczanie bodźców stymulujących reakcje agresywne i przyzwyczajanie do scen przemocy prezentowanej w środkach masowego przekazu ma istotny wpływ na kształtowanie się i wzrost przemocy i agresji w społeczeństwie.

Nadto w pracy pragnę wykazać, że obraz agresji i przemocy prezentowany w środkach masowego przekazu wpływa na kształtowanie postaw wiktymizacyjnych i lęku przed przestępczością w społeczeństwie. Środki masowego przekazu prezentujące przemoc, mogą stwarzać wrażenie podatną na stanie się ofiarą przestępstwa, która może się okazać poważnym problemem społecznym. Uważam, że obniżone poczucie bezpieczeństwa, prowadzące do lęku może negatywnie wpływać na naturalne aktywności jednostki w społeczeństwie, paraliżując normalne, psychiczne i społeczne jej funkcjonowanie. Dlatego postanowiłem przedstawić pogląd, że rolą środków masowego przekazu powinno być nie w nadmiernym stopniu prezentowanie zjawiska przemocy i agresji, a przede wszystkim funkcja edukacyjna, sprowadzająca się do tego, jak ustrzec się przed zjawiskiem przestępczości. Edukacja odgrywa pierwszoplanową rolę w zmniejszeniu poziomu lęku i strachu przed przestępstwami. Sądzę, że środki masowego przekazu powinny oczywiście informować o zjawisku przestępczości, jednak w sposób istotnie rzetelny. Dużym niezagospodarowanym polem jest

profilaktyka, ponieważ środki masowego przekazu pełniąc tę funkcję informowały by o sposobach zapobiegania przestępstwom. Obok funkcji profilaktycznej ich zadaniem powinno być również informowanie, jak postępować w trakcie zdarzenia przestępnego, a także po nim, tzw. funkcja terapeutyczna.

Zasadniczym problemem naukowym, który chciałbym podjąć w rozprawie jest rozstrzygnięcie: *Czy zjawisko przemocy i agresji prezentowane przez środki masowego przekazu powinno być ograniczone, mimo tego, że istnieje ich prawna niezależność?* Postanowiłem udzielić na to pytanie odpowiedzi twierdzącej, ponieważ wolność i niezależność środków masowego przekazu nie powinna oznaczać całkowitej dowolności w posługiwaniu się informacjami, a przede wszystkim w tak ważnym problemie jakim jest przestępczość. Należy przyznać, że środki masowego przekazu odgrywają rolę, jako element współczesnych systemów demokratycznych. Rozpowszechniane przez nie informacje stanowią istotny element, w wyniku którego społeczeństwo buduje własne wyobrażenie o otaczającej je rzeczywistości. Jednakże konstruowany przez środki masowego przekazu obraz przestępczości powinien odzwierciedlać głównie rzeczywistą skalę, dynamikę, tempo i strukturę tego zjawiska. Nagłaśniane informacje o zjawisku przemocy i prezentowanie scen agresji, może wywoływać fałszywe poczucie zagrożenia i często przyczynia się do umacniania się nie mających pokrycia w rzeczywistości stereotypów i przesądów na temat walki z przestępczością. Ponadto prezentowane przez środki masowego przekazu obrazy przemocy stanowią niejako atrakcyjne działanie obliczone na wypracowanie zysku (np. tytuły gazet prezentujące krzykliwe i kryminalne hasła). Jednakże osiągniany przez nie zysk z przedstawianych scen przemocy wpływa niekorzystnie na postawy społeczeństwa wobec przestępczości, na socjalizację nieletnich, a oddziałując na emocję w społeczeństwie sprzyja niesłusznym w polityce karnej zmianom w kierunku zaostrzenia represji i polityki karnej. Media mają wpływ na postawy społeczne i społeczną świadomość przestępczości, powinny przez częstotliwość i formę przekazu wpływać na prawidłowe postrzeganie zjawiska przestępczości, a nie zniekształcać prawidłowy obraz tego zjawiska w oczach opinii społecznej. Niezależność środków masowego przekazu nie powinna być równoznaczna z prawem do manipulowania informacją dotyczącą problematyki przestępczości, zwłaszcza tej, która wpływa na społeczeństwo. Moim zdaniem wykorzystywana przez środki masowego przekazu technologia zastraszania opinii publicznej wywiera istotny wpływ na generowaną przez społeczeństwo ocenę poziomu zagrożenia określonymi kategoriami czynów

zabronionych. Wpływ ten staje się tym silniejszy im częściej opisywane przez środki masowego przekazu przypadki naruszeń dotyczą problemu przemocy, a więc takich dóbr, które w ocenie opinii publicznej zasługują na szczególną ochronę prawną. Uchwalane (w związku z prezentowaniem przestępczości w mediach) populistyczne ustawodawstwo karne znajduje swe podłoże np. w niesłusznym i nie mającym pokrycia w badaniach naukowych przekonaniu, że stosowanie surowych sankcji karnych zapewnia efektywną walkę z przestępczością. Uważam, że dokonywane w cieniu doniesień medialnych nowelizacje, w tym m. in. kodeksu karnego naruszają stabilność kodyfikacyjną i pewność prawa. Sytuacja taka oznacza też niebezpieczną ingerencję czynnika politycznego w sferę niezawisłości sędziowskiej, przede wszystkim w ujęciu kształtowania wymiaru kary. Dlatego sposób postrzegania i traktowania przemocy prezentowanej przez środki masowego przekazu wpływa negatywnie na poziom odczuwanego przez obywateli bezpieczeństwa, jak też na ich wiedzę o przestępczości. Dlatego też należy się zastanowić, czy prezentowane w środkach masowego przekazu sceny przemocy nie powinny być ograniczone.

W pracy postanowiłem poruszyć także zagadnienie znaczenia informacji pochodzących ze środków masowego przekazu dla organów ścigania w zakresie zdobywania środków dowodowych dla wykrywania najgroźniejszych przestępstw oraz wpływu zjawiska przemocy prezentowanej w serialach kryminalnych na pracę organów ścigania, wykorzystujących technikę kryminalistyczną. Należy w tym miejscu postawić pytanie: *Czy środki masowego przekazu dostarczają przydatnych dla organów ścigania informacji, dla przeciwdziałania i wykrywania przestępczości? Czy filmy i seriale, prezentujące przemoc mają wpływ na potencjalnych sprawców przestępstw? Czy oni inspirują się filmem i popełniają czyn zabroniony? Kolejny problem dotyczy kwestii, czy informacja zawarta w serialach i filmach kryminalnych odnośnie pracy organów ścigania i pozyskiwania przez nie dowodów może okazać się przydatną, celem uniknięcia odpowiedzialności karnej?* Na pierwsze pytanie odpowiedziałem w sposób przeczący, gdyż środki masowego przekazu ze względu na brak kompetencji dziennikarzy w zakresie zbierania informacji, mogących stanowić dowód w procesie wykrywczym nie mają pozytywnego wpływu na pracę organów ścigania w celu zapobiegania przestępczości w tym z użyciem przemocy. Uznałem też, że organy ścigania powinny w sposób ostrożniejszy postępować z tymi informacjami, ze względu na to, że są one ukazywane nie zawsze w sposób rzetelny. Na pozostałe pytania postanowiłem udzielić wstępnej odpowiedzi twierdzącej. Filmy i seriale kryminalne

opowiadają zwykle o wydziałach kryminalnych (zajmujących się zabójstwami). Zaś prezentowana w nich liczba zdarzeń w postaci zabójstw jest zawyżona w porównaniu do rzeczywistej liczby zabójstw ujawnionej w statystykach przestępczości. Seriale, jak każda produkcja filmowa potrzebują wysokiej oglądalności. Aby tak się stało, muszą być emocjonującym przeżyciem dla widza. Oglądanie pasjonujących obrazów przemocy i agresji może stanowić dobrą rozrywkę, ale też opisywać i ukierunkowywać na techniki dokonywania przestępstw, słabości działania organów ścigania może być dla potencjalnych sprawców fascynujące, jako inspiracja do popełniania czynów zabronionych. Z tych względów uważam, że obrazy przemocy funkcjonujące w filmach kryminalnych mogą spełniać funkcję edukacyjną dla przyszłych sprawców przestępstw, ponieważ ciekawość tych osób, odnośnie do czynów przestępnych w tym zbrodni zostaje zaspokojona poprzez oglądanie produkcji kryminalnych. Odnośnie przydatności tych programów do możliwości uniknięcia odpowiedzialności karnej sprawców, nie ulega wątpliwości, że kryminalistyka pokazywana w filmach i serialach kryminalnych cieszy się dużą publiką. Jednakże efekt szkoleniowy może okazać się dla działań wykrywczych prowadzonych przez organy ścigania bardzo niebezpieczny. Z tego powodu w mojej ocenie tematyka taka może dostarczać przestępcom szereg wiadomości z zakresu kryminalistycznych technik wykrywania przestępstw, jak również uzyskiwania dowodów naukowych.

Z przedstawionych powyżej powodów uważam, że prezentowanie zjawiska przemocy i agresji w środkach masowego przekazu powinno być ograniczone, gdyż ma ono istotny wpływ na zachowania niezgodne z prawem.

Problem ten nie doczekał się dotąd kompleksowego opracowania, co niewątpliwie czyni to pole eksploracji naukowej wyjątkowo atrakcyjnym.

1.2. Problemy i hipotezy badawcze

Na wstępie realizowanych przeze mnie rozważań odnośnie do tematu rozprawy doktorskiej powziąłem następującą wątpliwość:

Czy zjawisko przemocy i agresji prezentowane w środkach masowego przekazu powinno zostać ograniczone, czy też może mieć ono wpływ na zachowanie się człowieka, a następnie przyczynić się do kształtowania świadomości, przekonań i postaw, które znajdą wyraz w zachowaniu niezgodnym z prawem?

Powyższy problem główny skłonił mnie do sformułowania dalszych problemów badawczych w ujęciu szczegółowym. Zaliczam do nich następujące pytania:

1. Jakie są faktyczne przyczyny i predyspozycje agresywności oraz zachowań agresywnych?
2. Czy istnieje bezpośredni związek między przemocą, a uczeniem się zachowań agresywnych?
3. Czy zjawisko przemocy prezentowane w środkach masowego przekazu odgrywa istotną rolę w kształtowaniu postaw wiktyimizacyjnych i czy wpływa tym samym na poczucie bezpieczeństwa w społeczeństwie?
4. Czy możliwe jest uznanie, że środki masowego przekazu manipulują informacjami odnośnie do problematyki przestępczości i tym samym zniekształcają prawidłowy obraz tego zjawiska w opinii społecznej?
5. Czy kryminologiczne zjawisko przeinformowania oraz niedoinformowania o przestępczości funkcjonuje faktycznie w środkach masowego przekazu?
6. Czy prezentowany obraz przestępczości jest zgodny z rzeczywistym obrazem przestępczości i czy można wyznaczyć jakąś granicę i wspólny mianownik odnośnie tej kwestii?
7. Czy rolę środków masowego przekazu w prezentowaniu informacji o przestępstwach z użyciem przemocy jest odwołanie się do emocji odbiorców?
8. Czy istnieje zjawisko uzależnienia obrazu przestępczości w środkach masowego przekazu od czynników politycznych w społeczeństwie?
9. Jaka jest rola środków masowego przekazu w kształtowaniu zjawiska lęku przed przestępczością z użyciem przemocy?
10. Czy, a jeśli tak, jaki wpływ mają środki masowego przekazu na zaostrzenie polityki kryminalnej i zwalczanie przestępstw z użyciem przemocy?
11. Jaka jest rola środków masowego przekazu w dostarczaniu informacji dla organów ścigania w zakresie wykrywania oraz zapobiegania przestępstwom z użyciem przemocy?
12. Jaki jest wpływ tzw. efektu CSI na wykrywanie i zwalczanie przestępczości z użyciem przemocy?
13. Czy obraz techniki kryminalistycznej prezentowany w środkach masowego przekazu oraz serialach kryminalnych ma pozytywny wpływ na poglądy

formułowane w opinii publicznej w doniesieniu do pracy organów ścigania w zakresie zwalczania przestępstw z użyciem przemocy?

14. Czy a jeśli tak, jaki wpływ na pracę organów ścigania mają programy i seriale kryminalne, prezentujące przemoc?

Po przedstawieniu powyższego problemu badawczego, oraz pytań badawczych postanowiłem sformułować główną hipotezę badawczą, która będzie przedmiotem analizy rozprawy:

Środki masowego przekazu prezentują materiały zawierające sceny przemocy w ilości, która powinna niewątpliwie zostać ograniczona. Obraz agresji występującej w środkach masowego przekazu wpływa istotnie na genezę przestępczości, co jest pokłosiem istotności wpływu na kształtowanie się hierarchii wartości w społeczeństwie i przyswajanie prezentowanych wzorów zachowań.

1.3. Metody badawcze dysertacji

W rozprawie postanowiłem przedstawić zjawisko przemocy i agresji prezentowane w środkach masowego przekazu głównie w ujęciu kryminologicznym, a ponadto ukazać propozycje odnośnie ograniczenia ukazywania tego zjawiska, jak również dokonać badań nad tą problematyką. Rozważania dotyczące wyboru tematu, analiza piśmiennictwa oraz badania nad tym zagadnieniem, przesądziły o potrzebie rewizji poglądów prezentowanych dotychczas przez doktrynę. Rola, jaką środki masowego przekazu powinny odgrywać w zakresie relacji scen przemocy i agresji, wpłynęły na moje zainteresowanie tą problematyką. W pracy postanowiłem dokonać usystematyzowania poglądów prezentowanych w literaturze z zakresu kryminologii, psychologii, prawa karnego i kryminalistyki oraz zgromadzić wnioski uzasadniające konieczność zmiany dotychczasowego podejścia do tego problemu.

W pracy zostaną wykorzystane następujące metody badawcze: dogmatyczna, badania własne i przede wszystkim analiza i krytyka piśmiennictwa. Główny nacisk zostanie położony przede wszystkim na dokonaniu krytycznej oceny poglądów doktryny na temat zjawiska przemocy i agresji prezentowanej w środkach masowego przekazu. Jako metodę badawczą przyjąłem badania własne wpływu środków masowego przekazu na zjawisko agresji i przemocy w społeczeństwie. Za

najważniejszą uznałem metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, ponieważ chcę dokonać analizy literatury, zająć krytyczne stanowisko i uzyskać na tej podstawie wnioski mające za cel rozwiązanie niniejszego problemu naukowego. W związku z tym swą uwagę skupię przede wszystkim na tej metodologii. Podstawę dokonanego wyboru stanowi fakt, że według przedstawicieli doktryny jak np. E. Sutherland środki masowego przekazu nie odgrywają istotnej roli w zakresie kształtowania postaw agresywnych oraz nie ma bezpośrednich powiązań, pomiędzy wpływem agresji i przemocy oglądanej w środkach masowego przekazu, a popełnianych przestępstw z użyciem przemocy³. W tej sytuacji postanowiłem zająć stanowisko odmienne, ponieważ przedstawianie przemocy w środkach masowego przekazu może istotnie przyczyniać się do zachowań nacechowanych przemocą i agresją oraz wpływać na kształtowanie się w społeczeństwie takich wzorów.

Kolejną metodą wykorzystaną w rozprawie doktorskiej są badania własne. W założeniu dokonałem badań na poparcie mojej tezy odnośnie tego zagadnienia. W badaniach będzie mi przyświecało główne pytanie, *czy zjawisko przemocy i agresji prezentowane w środkach masowego przekazu powinno być ograniczone ze względu na przyczynianie się do nasilenia przestępczości z ich użyciem?*

Na podstawie tego badania chciałbym wykazać, że środki masowego przekazu, zajmujące się tematyką kryminalną powinny ograniczyć stosowanie scen przemocy i agresji i w zakresie informowania o tym zjawisku opierać się także na nowoczesnych badaniach naukowych prezentowanych w dziedzinie kryminologii.

Ostatnią metodą wykorzystaną w rozprawie będzie przedstawiona analiza formalno dogmatyczna. Zostanie ona zaprezentowana w ograniczonym zakresie, ponieważ w pracy za najważniejsze uznałem wykazanie i uzasadnienie mojej tezy odnośnie zagadnienia zjawiska przemocy i agresji w środkach masowego przekazu i dokonanie badań, które mają na celu poparcie poglądu, odnośnie tej problematyki.

³ E.H. Sutherland, *Principles of Criminology...*, s. 9.

ROZDZIAŁ II

PRZEMOC I AGRESJA

2.1. Definiowanie terminów przemoc i agresja

Agresja, jak i przemoc uchodzą za bardzo negatywne zachowania zaburzające porządek społeczny. Jest tak dlatego, że są one zasadniczymi źródłami przestępstw, skierowanych głównie przeciwko życiu i zdrowiu. Te dwa negatywne rodzaje zachowań, prowadzą do krzywdzenia innych osób, ponieważ powodują szkodę zarówno w aspekcie fizycznym, jak i psychicznym. Zawsze celem agresji i przemocy jest spowodowanie bólu i cierpienia, a często też spowodowanie śmierci innej osoby. Przemoc i agresja stanowią najgroźniejszą kategorię przestępczości związanej z brutalnością postępowania sprawców. Te dwa zjawiska są także źródłem konfliktów zbrojnych, a w najgorszym przypadku zbrodniczych kierujących się nienawiścią ideologii. Gdy państwo nie prowadzi odpowiednich działań mających na celu przeciwdziałanie tym zjawiskom, powoduje niekontrolowane rozprzestrzenienie się tych postaw. Bardzo niepokojącym zjawiskiem był zwłaszcza na początku obecnego stulecia znaczny wzrost przestępczości z użyciem przemocy oraz zachowań agresywnych, jednakże liczba tych przestępstw, w szczególności przeciwko życiu i zdrowiu zmniejszyła się obecnie niemalże o połowę⁴. Od wielu lat przemoc i agresja stały się przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, jak: psychologia, psychiatria, socjologia, a zwłaszcza kryminologia. Pojęcia te nie doczekały się do tej pory dokładnego precyzyjnego zdefiniowania. Mimo to, że w kryminologii istnieje bardzo duża liczba teorii, mających na celu ukazanie zjawiska agresji, nie ustalono w sposób szczegółowy wzajemnych relacji, podobieństw i różnic, pomiędzy przemocą i agresją. Te dwa pojęcia mają charakter zróżnicowany, związany z kryteriami biologicznymi, jak i społecznymi. Istnieje otwarte pole do podjęcia próby dokonania

⁴ Dla przykładu liczba przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu wynosiła w liczbach bezwzględnych w 2019 roku wyniosła 16,581. Por. J. Klimczak, J., Włodarczyk - Madejska, P. Ostaszewski, A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski, *Atlas przestępczości w Polsce*, pod red. B. Gruszczyńska, Warszawa 2021, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, s. 203. Według danych statystycznych Komendy Głównej Policji w 2021 roku dokonano 625 zabójstw. Por <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwakryminalne/zabojstwo,Zabojstwo,html>. [dostęp dnia 24 marca 2024 r.]

szczegółowej analizy zjawisk agresji oraz przemocy, a także precyzyjnego zdefiniowania tych pojęć.

Analiza terminów przemoc i agresja, wymaga najpierw by odnieść się do ich słownikowych definicji. W świetle słownika etymologicznego języka polskiego termin agresja oznacza - dojsć, przystąpić⁵. Pod pojęciem przemocy rozumiemy natomiast - przewagę siły⁶. Inny słownik definiuje przemoc, jako termin wywodzący się od czasownika przedrostkowego, przemóc, przemogę, pokonać, zwyciężyć kogoś w walce, pobić, zmóc siłą, wziąć górę, zyskać przewagę, przewyższyć⁷.

Zjawisko przemocy i agresji jest dziś niepokojącym problemem. Przyczyną jest brak odpowiedniej edukacji w zakresie zapobiegania jemu oraz nie właściwe przeciwdziałanie takim rodzajom zachowań przez państwo. Szkoła powinna poprzez przekazywanie wiedzy ukazywać przemoc i agresję, jako negatywne zjawiska społeczne oraz w jak największym stopniu przeciwdziałać stosowaniu przemocy przez jednych uczniów wobec drugich. Również negatywnym zjawiskiem, narastającym w dzisiejszych czasach jest przemoc domowa. Jest to bardzo szkodliwe, ponieważ dotyczy najczęściej kobiety oraz dzieci. Nieletni w następstwie takiego wzorca, będzie w okresie dorosłym stosował przemoc oraz agresję w relacjach z rodziną i społeczeństwem. Państwo w celu przeciwdziałaniu tym zjawiskom powinno nie tylko stosować sankcję, ale też edukację mającą na celu zwiększenie wrażliwości społeczeństwa na takie zachowania oraz działalność profilaktyczną wobec sprawców dopuszczających się takiego postępowania.

Chcąc właściwie zdefiniować pojęcia przemocy i agresji, trzeba najpierw odwołać się do poglądów prezentowanych w doktrynie:

Zdaniem J. Błachut nie wszystkie przejawy agresji stanowią istotę przemocy, a jedynie forma zachowania jaką jest agresja fizyczna, a pojęcie przemocy, którym posługuje się kryminologia, stanowi właśnie synonim agresji fizycznej⁸. Przemocą jest rzeczywiste użycie siły fizycznej wobec człowieka lub groźbę jej użycia, jeśli zamiar sprawcy obejmuje spowodowanie szkód fizycznych w postaci śmierci lub uszkodzenia ciała, bez względu na to, czy działanie sprawcy stanowiło cel sam w sobie, czy też miało

⁵ A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000, PWN, t. 1, s. 5.

⁶ Tamże, t. 2, s. 867.

⁷ W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005, Wydawnictwo Literackie, s. 491.

⁸ J. Błachut, [w:] J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2007, Wydawnictwo Info Trade, s. 265.

charakter instrumentalny⁹. Nie można tych poglądów zaaprobować. Zarówno agresja jak i przemoc dotyczą sfery fizycznej jak i psychicznej ofiary. Przykładem jest agresja werbalna, która mimo, że nie obejmuje szkód fizycznych może powodować powstanie traumy psychicznej nawet czasami o jeszcze gorszych skutkach niż agresja fizyczna. Agresja werbalna jest także nacechowana chęcią poniżenia, odebrania godności oraz spowodowaniu utraty poczucia własnej wartości u dotkniętej tym zachowaniem osoby. Błędem jest zaliczenie w nauce kryminologii do pojęcia przemocy jedynie agresji fizycznej. Kryminologia winna dokonać gruntownej analizy skutków psychicznych w postaci cierpienia oraz upokorzenia ofiar dotkniętych agresją nie wywołującą znamion fizycznych, ponieważ mimo, że ten rodzaj agresji nie powoduje w dużym stopniu wiktymizacji pierwotnej, to może być decydującym źródłem późniejszej wiktymizacji wtórnej drugiej osoby. Do zjawiska przemocy powinna zaliczyć także autoagresję oraz agresję w stosunku do zwierząt. Autoagresja jest także zachowaniem mającym na celu doprowadzenie do wyrządzenia krzywdy, a wręcz unicestwienia, tyle że ten rodzaj działania jest kierowany wobec tego samego podmiotu, czego wielokrotnie skutkiem jest samobójstwo. Ze względu na to, że autoagresja ma takie same cechy zachowania, jak agresja skierowana na zewnątrz, a jedyną różnicą jest to, że prowadzi ona do samodestrukcji, ten rodzaj postępowania powinien zostać też zaliczony do tej negatywnej kategorii zachowania. Autoagresja zmierza do tego, że dana jednostka nie mogąc wyładować swoich negatywnych emocji na innych osobach, ukierunkowuje je wobec siebie, czego wynikiem ostatecznie jest zachowanie samobójcze. Według Ł. Wirkusa w autoagresji istotną rolę odgrywa mechanizm odwoławczo lękowo - depresyjny, w którym akt agresji, stanowiący ekspresję stanu napięcia lękowo - depresyjnego, jest formą komunikatu skierowanego do otoczenia - swoistym „krzykiem o pomoc”¹⁰. Mechanizm ten bardzo często determinuje akty autoagresji¹¹. Trzeba zaaprobować tą opinię, gdyż nadmierny poziom lęku oraz nieumiejętność poradzenia sobie w danej sytuacji skłania pewne jednostki do zamachów samobójczych. Autoagresja zawsze prowadzi do tragicznych skutków jakim jest samounicestwienie osoby stosującej ten rodzaj zachowania, czyli samobójstwa, natomiast agresja skierowana na zwierzęta, ma takie same negatywne konsekwencje jak w przypadku

⁹ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia...*, s. 262.

¹⁰ Ł. Wirkus, [w:] Ł. Wirkus, P. Kozłowski, A. Jaworska (red.), *Kryminologia i kara kryminalna. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2008, Oficyna wydawnicza „Impuls”, s. 208.

¹¹ Tamże.

oddziaływania na ludzi. Przemocą jest oddziaływanie zarówno fizyczne jak i werbalne na drugą osobę, którego skutkiem są zawsze uszczerbek na zdrowiu fizycznym oraz upokorzenie oraz poniżenie ofiary oraz samoagresja i agresja skierowana na zwierzęta.

Zdaniem R. Romańczuk - Grąckiej agresja, jako instynktowna często nieuświadomiona reakcja na złożone procesy interpersonalne i warunki środowiskowe należy do kategorii kryminologicznych sprzężonych z kategorią przemocy faktycznie zaistniałej (realnej)¹². Nie może natomiast stanowić kategorii prawnej, w odróżnieniu od przemocy przyjmującej postać normatywną pod postacią poszczególnych zachowań objętych kryminalizacją¹³. Tak jak przemoc tak agresja powinna stanowić termin prawnokarny, ponieważ spowodowałoby to bardziej precyzyjne określenie najbardziej negatywnych zachowań skierowanych przeciwko życiu i zdrowiu człowieka.

Definicję pojęcia agresji zaprezentowała także D. Wójcik. Zdaniem autorki agresją będziemy nazywać zachowanie człowieka mające na celu wyrządzenie szkody innej osobie lub instytucji, a wyrażane w formie ataku fizycznego lub słownego, bezpośredniego lub pośredniego, oraz w formie reakcji negatywistycznej¹⁴. Twierdzi, że definicja ta dotyczy pojedynczego aktu lub sekwencji zachowania, a w innych przypadkach mówimy wówczas o agresywności, jako pewnej stałej właściwości człowieka, nabytej w procesie rozwoju na podstawie uczenia społecznego¹⁵. Agresja jest nie tylko zachowaniem, ale też negatywnym stanem osobowości danej jednostki, związanym z tendencjami do stosowania przemocy, spowodowanymi kumulowaniem złości, gniewu oraz frustracji, wywołanych podłożem nieprawidłowości biologicznych oraz nieumiejętnością radzenia sobie z problemami prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. W związku z tym, że agresja jest nieprawidłową cechą osobowości, nie można jej utożsamiać jedynie z pojedynczym zachowaniem, gdyż zasadniczym źródłem agresji jest często wcześniejsza kumulacja negatywnych emocji, w postaci uczucia nienawiści. Agresja jest niekontrolowanym stanem emocjonalnym, charakteryzuje ją złożony proces oddziaływania na drugą osobę polegający na wrogim postępowaniu mającym zamiar spowodowania u określonej osoby szkody fizycznej lub psychicznej.

¹² M. Romańczuk - Grącka, *Pojęcie i funkcje przymusu psychicznego w prawie karnym*, Warszawa 2020, Wydawnictwo CH Beck, s. 121.

¹³ Tamże.

¹⁴ D. Wójcik, *Środowisko rodzinne, a poziom agresywności młodzieży przestępczej i nieprzestępczej*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1977, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, s. 7.

¹⁵ Tamże.

Często agresja wynika ze stanu ograniczonej poczytalności lub wręcz niepoczytalności danej osoby. Przykładem zachowania agresywnego jest stan silnego wzburzenia, którego przyczyną poza nagłym stanem napięcia emocjonalnego jest narastanie negatywnych emocji wobec drugiej osoby. Działanie w takim stanie może polegać także na tym, że przez jakiś czas w wyniku doznania przez osobę działającą w napięciu emocjonalnym jakiejś krzywdy lub szkody ze strony późniejszego pokrzywdzonego, narasta wola zastosowania wobec niej agresji, często wynikająca z przewagi emocji nad intelektem, to ten rodzaj postępowania powinien być również być zaliczony do tego zjawiska. Także nagły stan silnego wzburzenia związany jest ze zjawiskiem agresji, gdyż jego skutkiem jest w wyniku nagłej reakcji wybuchowej na czynniki zewnętrzne spowodowanie uszczerbku na zdrowiu, a nawet śmierci innej osoby. Ze względu na to, że agresja jest zaburzonym stanem psychicznym pojęcia agresji i agresywności trzeba uznać za tożsame. Nie można zgodzić się także z twierdzeniem autorki, że zachowanie agresywne jest wynikiem społecznego uczenia się takiej właściwości postępowania, gdyż jeżeli źródłem agresji jest wrogość oraz stan frustracji, wynikające z negatywnych przeżyć danej jednostki, to jest to stan psychiczny polegający na pewnym rodzaju zaburzeniu osobowości, tkwiący w jej anomaliach charakterologicznych.

W literaturze psychologicznej W. Domachowski stawia pytanie, czy termin przemoc, powinien być rozumiany, jako synonim agresji¹⁶. Jego zdaniem o ile agresja jest stanem fizjologicznym o tyle przemoc jest terminem wyłącznie abstrakcyjnym¹⁷. Nie zgodzę się z tym twierdzeniem, ponieważ podstawą przemocy jest zawsze agresja, gdyż oba te rodzaje postępowania cechują identyczne skutki w postaci szkody fizycznej jak i psychicznej ofiary. Nie można ujmować przemocy wyłącznie jako terminu abstrakcyjnego, ponieważ najczęściej źródłem tego zachowania są charakterologiczne skłonności często wynikające z sadystycznych lub psychopatycznych cech danej osoby. Przemoc jest także intencjonalną konsekwencją agresji, ponieważ dana osoba doskonale zdaje sobie sprawę z celu jaki chce osiągnąć i świadomie zmierza do zadania drugiej osobie bólu lub cierpienia. Zarówno agresję jak i przemoc cechują brutalność działania i wola doprowadzenia tym sposobem do wyrządzenia danej osobie krzywdy. Osobę agresywną, jak i stosującą przemoc charakteryzuje tendencja do gwałtownych

¹⁶ W. Domachowski, *Czy przemoc i agresja są z sobą powiązane i czy wpływają na zdrowie psychiczne*, [w:] W. Domachowski, M. Bińczycka - Anholcer (red.), *Agresja i przemoc a zdrowie psychiczne*, Warszawa - Poznań 2001, s. 18.

¹⁷ Tamże, s. 23.

wybuchów wściekłości, trudności z opanowaniem napięcia emocjonalnego oraz skłonność do konfliktowych relacji z innymi osobami. To prowadzi do wykształcenia się negatywnych cech osobowości, a w wyniku tego jednostka będzie zawsze stosowała przemoc, jako jedyny sposób rozwiązywania wszelkich problemów w życiu. Jeżeli zamierza się przeciwdziałać zjawisku przemocy, to trzeba najpierw poznać motyw takiego postępowania, którego zawsze źródłem jest wynikająca z ukształtowania nieprawidłowej osobowości agresja. Skłonność do agresji i stosowania przemocy powinna być poddana odpowiedniej terapii i oddziaływaniu na osoby dotknięte tym negatywnym stanem psychicznym.

M. Romańczuk - Grącka dokonuje podziału przemocy na:

- a) fizyczną - charakteryzuje ją zwykle ingerencja w nasze ciało - naruszenie jego struktury lub choćby nietykalności
- b) psychiczną - stanowi najbardziej zróżnicowaną grupę zachowań, które w odróżnieniu od przemocy fizycznej pozostawiają skutki niematerialne, m. in. utratę czci
- c) seksualną - zmuszanie ofiary do tego, by podejmowała czynności mające za zadanie zaspokoić czynności seksualne sprawcy
- d) ekonomiczną - nazywana może być przemocą pieniężną, czy po prostu władzą korporacyjną¹⁸

Według autorki w polskiej literaturze kryminologicznej pojęcie przemocy ewoluowało od ujęć wyłącznie mechanistycznych do definicji szerokich, obejmujących również przemoc psychiczną¹⁹. Trzeba zgodzić się z tym twierdzeniem, gdyż jedynie w jak największym stopniu szeroka definicja przemocy odzwierciedla istotę tego negatywnego zjawiska.

Po przedstawieniu istoty przemocy i agresji w świetle poglądów doktryny, należy dokonać analizy definicji tych dwóch zagadnień.

Przemoc oznacza celowe działanie lub zaniechanie, polegające na użyciu siły fizycznej lub groźbie jej użycia albo oddziaływaniu werbalnym, skierowane przeciwko innej osobie lub samemu sobie, które powoduje szkody i cierpienia fizyczne, psychiczne, jak i moralne.

¹⁸ M. Romańczuk - Grącka, *Pojęcie i funkcje przymusu psychicznego...*, s. 126.

¹⁹ Tamże.

Szczególną formą przemocy jest znęcanie się fizyczne oraz psychiczne. Jest to działanie lub zaniechanie, polegające na zadawaniu bólu fizycznego lub dolegliwych cierpień psychicznych²⁰. Przez działanie należy rozumieć czynne zachowanie się danej osoby, polegające na m. in. biciu, kopaniu, używaniu niebezpiecznych przedmiotów²¹. Zaniechanie oznacza bierne zachowanie się określonej osoby, która powstrzymuje się od określonego działania do którego jest zobowiązana np. wszelkie zaniechania określonych obowiązków²². Do przemocy w aspekcie kryminologicznym, powinno zaliczać się także oddziaływanie werbalne, ponieważ ten rodzaj zachowania wywołuje uraz oraz stres psychiczny u ofiary. Takie postępowanie prowadzi często do poniżenia oraz zastraszenia ofiary, czego wynikiem jest nadmierna wtórna wiktymizacja. Ofiara przeżywa także silną traumę, czego skutkiem jest upokorzenie psychiczne drugiej osoby. Mimo, że ten rodzaj przemocy jest mniej widoczny, to jednakże w nauce kryminologii powinno być uwzględnione to, że w wyniku jego następuje utrata mechanizmów obronnych u ofiary, co prowadzi do syndromu wyuczonej bezradności. Taki rodzaj stosowania przemocy jest źródłem stresu psychicznego, co może także prowadzić w skrajnych przypadkach do zamachu samobójczego. Taka forma przemocy emocjonalnej wobec drugiej osoby, może być odebrana przez ofiarę jak zapowiedź w następstwie przemocy fizycznej, co powoduje narastanie poczucia zagrożenia i nadmierny lęk w obawie o własne bezpieczeństwo. W kryminologii do przemocy powinno się także zaliczać zamachy samobójcze, ponieważ są w jak największym stopniu formami autoprzemocy. Takie zachowanie jak agresja, skierowana wobec samego siebie, prowadzącą do utraty życia. Zamach samobójczy jest także wynikiem braku możliwości rozładowania napięcia emocjonalnego, co w przypadku braku umiejętności radzenia sobie z frustracją prowadzi do samounicestwienia.

Przez agresję rozumiem stan psychiczny oraz zachowanie, które ukierunkowane jest na wyrządzenie krzywdy fizycznej lub psychicznej w stosunku do drugiej osoby, samego siebie lub zwierzęcia. Źródłem tego stanu psychicznego jest przede wszystkim frustracja, lęk oraz napięcia wewnętrzne.

²⁰ A. Grześkowiak, [w:] A. Grześkowiak (red.), K. Wiak (red.), F. Cieplý, M. Gałązka, R. G. Hałas, S. Hypś, D. Szeleszczuk, *Prawo karne*, Warszawa 2017, Wydawnictwo CH Beck, s. 362.

²¹ V. Konarska - Wrzosek, [w:] V. Konarska - Wrzosek, A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2019, Wydawnictwo CH Beck, s. 569.

²² Tamże.

2.2. Istota „agresji” w świetle psychiatrii i psychologii

2.2.1. Biologiczne i genetyczne przyczyny zachowań agresywnych

Zagadnienie agresji jest przedmiotem badań wielu dyscyplin naukowych, jednak żadna z nich nie ustaliła przekonująco do tej pory bezpośredniej przyczyny tego zachowania. Zasadniczym problemem jest ustalenie to, czy na agresję ma wpływ dziedziczenie tej skłonności, czy powstaje ona w wyniku uczenia się oraz naśladownictwa tego zachowania, a także czy źródłem agresji jest frustracja. Na temat tego stanu psychicznego powstało wiele teorii, wśród których dominują biologiczne, ujmujące agresję jako skłonność dziedziczną i wrodzoną oraz społeczne, ukazujące takie zachowanie, jako nabyte w wyniku nieprawidłowej socjalizacji jednostki. Problemem dotychczas nierozwiązanym jest także to, czy przyczyną agresji jest skłonność wynikająca z uszkodzenia mózgu w okresie porodowym. Nie rozstrzygnięto również kwestii, czy na występowanie agresji mają wpływ zaburzenia intelektu cechujące się niedorozwojem umysłowym. Pojawia się również pytanie, czy jednostki z nieprawidłowością funkcjonowania intelektu zawsze cechują się w swoim zachowaniu: nadpobudliwością, wybuchowością oraz impulsywnością. Choć nauka kryminologii dogłębnie badała zjawisko agresji, dotychczas nie znalazła jakiegokolwiek odpowiedzi odnośnie bezpośredniej jej przyczyny. Nie wiadomo, czy skłonność do agresji wynika w powiązaniu czynników genetycznych ze środowiskowymi. Gdy analizujemy zjawisko powstawania agresji trzeba zwrócić uwagę, na biologiczne jej podłoże. Twierdzę tak, dlatego, że nauki biologiczne, jak również medycyna dokonują bardziej szczegółowych badań niż nauki społeczne. Te dziedziny wiedzy w dogłębny sposób dokonały badań nad cechami nieprawidłowej osobowości zwłaszcza jednostek, cechujących się skłonnością do agresji. Nauką która w najbardziej precyzyjny sposób bada źródło anomalii zaburzonej osobowości o cechach agresywnych jest psychiatria. Ważnym problemem jest wykazanie, czy agresja u danej osoby jest skłonnością trwałą, czy przejściową. Zagadnieniem, wymagającym zaakcentowania, jest związek nadmiernej skłonności do agresji z zaburzeniami psychicznymi.

W świetle obecnego stanu wiedzy nie udzielono jak do tej pory wyczerpującej odpowiedzi na pytanie o przyczynę zachowania agresywnego. W badaniach nad agresją od bardzo długiego czasu starano się znaleźć wyjaśnienie, dlaczego niektórzy ludzie

zachowują się w ten sposób. Dominują trzy koncepcje, które starają się wyjaśnić przyczynę agresji: biologiczne, psychologiczne i środowiskowe. Zasadniczym powodem nadmiernej agresji u określonej jednostki jest zaburzenie osobowości, związane z głęboką nieprawidłowością zachowań. Osoby takie cechują się brakiem refleksji, co powoduje niezmiennność swojego postępowania, oraz niewspółmierność właściwej reakcji do określonej sytuacji. Z tego względu skłonność do agresji u tej kategorii osób jest trwała. Jak twierdzi B. Krahe wspólne podstawowe założenie biologicznych podejść do agresji głosi, że źródła agresywnego zachowania tkwią bardziej w biologicznej naturze istot ludzkich niż w ich funkcjonowaniu psychicznym²³. Zgadzam się z tezą autorki, ponieważ skłonność do agresywnego zachowania wynika najczęściej z nieprawidłowej struktury osobowości, mającej charakter wrodzony. Ten typ postępowania związany jest też z jej nieprawidłowością intelektualną. Przykładem jest nieprawidłowość cech osobowości powstała w wyniku urazu czynności mózgu we wczesnym okresie rozwoju, która charakteryzuje się trudnością z kontrolowaniem emocji, wybuchami gniewu oraz nie zmienianiem swojego postępowania. Zasadniczym zagadnieniem odnoszącym się do biologicznych skłonności zjawiska agresji, jest uwarunkowanie podstawowej różnicy w występowaniu tego zjawiska u kobiet i mężczyzn. Jak twierdzi M. Farnicka nie ma wystarczającej podstawy do przyjęcia tezy, o jedynie biologicznym zróżnicowaniu w doświadczaniu agresji przez kobiety i mężczyzn²⁴. Mężczyźni mają znacznie większą skłonność do stosowania zachowań agresywnych niż kobiety, ponieważ w wielu środowiskach społecznych agresja u mężczyzn związana jest z siłą i przyjmowana jest jako synonim biologicznej płci męskiej. Emocja złości jest w wielu przypadkach związana z cechami charakterologicznymi u mężczyzn. Na znaczenie agresji u mężczyzn duży wpływ ma w większości wrodzona skłonność do rywalizacji, dominacji i rozwiązywania problemów za pomocą siły. Jednym z podstawowych pytań koncepcji biologicznych dotyczących przyczyny agresywnego zachowania jest pytanie; czy agresja jest dziedziczna?

Problematyką dziedziczenia skłonności do zachowań agresywnych zajmuje się przede wszystkim genetyka behawioralna. Jej celem jest dokładne wyjaśnienie, czy geny mają wpływ na kształtowanie się zachowań agresywnych u poszczególnych jednostek. Zdaniem M. Farnickiej badania genetyków dowodzą, że jednostki

²³ B. Krahe, *Agresja*, Gdańsk 2005, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 32.

²⁴ M. Farnicka, *Psychologia agresji. Wybrane problemy*, Warszawa 2016, PWN, s. 49.

spokrewnione genetycznie są bardziej podobne do siebie pod względem nie tylko cech morfologicznych i anatomicznych, ale także pod względem wielu skłonności w tym agresywnych niż jednostki nie spokrewnione genetycznie²⁵. Pokrewieństwo genetyczne w przypadku określonych skłonności odgrywa jeżeli nie decydującą to bardzo ważną rolę w występowaniu określonych cech charakteru. Osoby spokrewnione posiadają często wrodzone uwarunkowania charakterologiczne w skłonności do gwałtownych i nieprzemyślanych zachowań. Zbliżone cechy osobowości powodują, że stosują w wyniku tego taki sam model postępowania w życiu. Każda jednostka ma wrodzone genetycznie cechy osobowości, który w następstwie tego w dalszym życiu powodują wykształcenie się określonego zachowania. Pomimo, tego, że odpowiedni proces wychowawczy może mieć pewien wpływ na ukształtowanie charakterologiczne danej osoby, to każdy człowiek ma odpowiedni materiał cech osobowości, który odgrywa naczelną rolę w życiu. Osoby spokrewnione biologiczne, posiadają dziedziczną tendencję do rozwoju cech agresywnych, co w przypadku niekorzystnych warunków socjalizacyjnych powoduje utrwalenie się tej skłonności. Nie można w sposób dowolny ukształtować psychiki oraz charakteru człowieka.

Według B. Krahe należy przyjąć, że wyposażenie genetyczne określonego człowieka może być jedynie potencjalnym źródłem zmienności osobniczej w zakresie agresji²⁶. Zdaniem autorki precyzyjne określenie wielkości jego oddziaływania w porównaniu z wpływami środowiskowymi jest trudne z powodu różnych problemów metodologicznych, ponieważ np. w badaniach porównujących wpływy genetyczne i środowiskowe na przestępczość często pomija się rozróżnienie przestępstw z użyciem przemocy i innych²⁷.

Czynniki genetyczne odgrywają bardzo dużą rolę w występowaniu cech agresywnych, gdyż każda jednostka ludzka ma określonego rodzaju osobowość, która wynika z przekazywanych jej odpowiednich genów. Podstawowym czynnikiem warunkującym cechy charakteru, ma wyposażenie genetyczne, które w określonych warunkach może ulec modyfikacji. Przykładem nieprawidłowego zaburzenia struktury osobowości jest psychopatia. Jest to nieprawidłowa wrodzona w wyniku dziedziczenia negatywnych skłonności postępowania struktura osobowości. Powstaje w wyniku dziedziczenia skłonności do negatywnych zachowań będących podstawą do dokonywania groźnych

²⁵ M. Farnicka, *Psychologia agresji...*, s. 54.

²⁶ B. Krahe, *Agresja...*, s. 36.

²⁷ Tamże.

przestępstw. Jej podłoże stanowią czynniki biologiczne, czego przykładem są psychopatie wrodzone, które w przypadku korelacji z nieprawidłowymi wzorcami panującymi najczęściej w najbliższym otoczeniu jednostki są bezpośrednimi przyczynami sprzecznych z prawem zachowań. Ze względu na to, że obejmuje ona nieprawidłowości związane z negatywnymi czynnikami w odniesieniu do uwarunkowań emocjonalnych i intelektualnych, to czynniki biologiczne odgrywają w tym zakresie istotną rolę. Mimo, że psychopatia nie jest zaliczana do chorób psychicznych, to nieprawidłowości dotyczące tendencji do zachowań agresywnych i antyspołecznych podobnie jak choroby psychiczne mają zbliżone podłoże genetyczne, co powinno być w tym zakresie uwzględniane w przypadku postępowania z takimi osobami. Zaczyna się tworzyć we wczesnych latach dzieciństwa i może trwać do końca życia. W sytuacjach konfliktowych takie osoby w wyniku dziedziczenia negatywnych cech charakteru, będą miały nasiloną skłonność do zachowań agresywnych. Uznawanie agresji jedynie jako negatywnej cechy zachowania się spowodowanej nieprawidłowymi warunkami wychowawczymi w psychologii oraz kryminologii jest błędem. Gdyby doktryny tak psychologiczna jak i kryminologiczna ukazywałyby tak agresję jako cechę dziedziczną, to ułatwiłoby to postępowanie z takimi jednostkami. Ze względu na takie przyczyny tej cechy, powinno się stosować profilaktykę oraz oddziaływanie terapeutyczno - resocjalizacyjne, których celem powinno być kształtowanie odpowiednich postaw społecznych. Zrozumienie zjawiska agresji jako cechy dziedzicznej stworzyłoby dostateczną przyczynę do zastosowania wobec tych osób terapii objawowej. Tak jak choroby psychiczne powstają często w wyniku dziedziczenia i wobec osób dotkniętych tym schorzeniem stosuje się środki leczniczo - terapeutyczne, tak samo uznanie agresji za dziedziczną skłonność zachowania, spowodowałaby podjęcie odpowiedniej terapii psychologiczno - pedagogicznej w celu zniwelowania tej negatywnej postawy.

2.2.2 Cechy i rodzaje agresji

Zjawisko agresji odnosi się do różnych negatywnych skłonności. Najczęściej cechuje się nieumiejętnością w opanowaniu negatywnych emocji, gwałtownością, nasiloną tendencją do wybuchowych reakcji wobec innych osób. Przejawia się w zewnętrznym zachowaniu się, demonstrującym wrogość i nienawiść w stosunku do innych osób. Bardzo ważnym czynnikiem charakteryzującym agresję jest stan

psychiczny podmiotu przejawiającego taki rodzaj zachowania. Jest także forma nieprawidłowej reakcji w wyniku spożycia alkoholu lub odurzenia narkotykiem. To jedna z decydujących cech osobowości wpływająca na wyzwolenie się reakcji agresywnej na określony bodziec.

Problem właściwego określenia cech agresji odnosi się do sposobu wyróżnienia odpowiednich jej wyznaczników. Według J. Heitzmana agresja cechuje się zachowaniem wrogim, niezgodnym z dominującymi w danej kulturze standardami normatywno - społecznymi, a wspólną cechą zachowania agresywnych są: emocjonalne jego podłoże, impulsywność, wrogie nastawienie do otoczenia, poczucie zagrożenia ze strony innych oraz przybierająca skrajne wartości samoocena²⁸. Ważną cechą agresji jest zamiar wyrządzenia szkody, negatywna motywacja takiego działania, określony cel w postaci zadania bólu i cierpienia psychicznego, jak i fizycznego. Działanie to ma charakter świadomy i najczęściej polega na spiętrzeniu negatywnych emocji u określonej osoby, a jedynym sposobem ich wyładowania jest atak w postaci wyrządzenia komuś szkody. Emocjonalna cecha agresji jest związana z reakcjami jednostki na daną sytuację, z którymi połączone są fizjologiczne zmiany zachodzące w organizmie będące następstwem nagłego pobudzenia jej do działania. Celem agresji jest uzyskanie określonych korzyści w postaci chęci podporządkowania kogoś sobie lub osiągnięcia satysfakcji. Kolejnym czynnikiem określania zachowania agresywnego jest kryterium moralne w postaci stosunku społeczeństwa do takiego zachowania. Jak twierdzi B. Hołyst „klaps” od matki nie należy do grupy czynności agresywnych, nie tylko ze względu na intencję sprawcy, lecz także dlatego, że jest on pożądanym i celowym w świetle społecznie wytworzonych wartości i jest wykonywany przez osobę pełniącą określoną rolę społeczną²⁹. Akcent przesuwają się więc z samej czynności na jej znaczenie w ramach przyjętego systemu ocen moralnych i celów społecznych³⁰. Ten typ zachowania ma charakter jak najbardziej agresywny. Pomimo tego, że zamiarem sprawcy nie jest wyrządzenie krzywdy dziecku, a postępowanie takie ma na celu doprowadzenia do zmian w osobowości dziecka i prawidłowe jego wychowanie, to ma związek z fizycznym i psychicznym oddziaływaniem i pozostaje w związku z agresją w ścisłym tego słowa znaczeniu. Do zachowań agresywnych zalicza się nie tylko

²⁸ J. Heitzman, *Stres w etiologii przestępstw agresywnych*, Kraków 2002, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 61.

²⁹ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2016, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 727.

³⁰ Tamże.

stosowanie przemocy fizycznej w celu zadania bólu lub cierpienia dziecku, ale także, wtedy gdy pozostaje to w związku z pozytywną intencją osoby ją stosującą np. w celu wychowawczym. Agresja zwłaszcza w stosunku do dziecka jest negatywnym postępowaniem dla której nie może być jakiegokolwiek usprawiedliwienia, nawet jeżeli stosowana jest w celu w ocenie sprawy prawidłowej socjalizacji. Obecnie ten rodzaj postępowania stanowi czyn niedozwolony uregulowany w art. 96 (1) k.r.o.³¹. Przepis zakazuje osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym pieczę nad małoletnim stosowania kar cielesnych. Mimo pozytywnego aspektu posunięcia mającego przeciwdziałać przemocy wobec dzieci trzeba się odnieść do tej regulacji krytycznie. Przepis zawiera jedynie zakaz tego rodzaju zachowań nie precyzując jednak jakichkolwiek konsekwencji jego naruszenia. Penalizacja stosowania przemocy wobec dzieci w tym także kar cielesnych powinna się znaleźć też w kodeksie karnym i przewidywać sankcje za takie postępowanie. Art. 96 (1) k.r.o. powinien przewidywać w sposób bardzo precyzyjny i w szerokim zakresie konsekwencje stosowania kar cielesnych przede wszystkim w postaci pozbawienia osobom sprawującym władzę rodzicielską praw rodzicielskich. Ze względu na to, że przez wiele lat stosowanie kar cielesnych było w większości kręgów społecznych akceptowane³², kodeks karny, a przede wszystkim kodeks rodziny i opiekuńczy powinny w sposób bardziej zdecydowany i konsekwentny przeciwdziałać stosowaniu kar cielesnych wobec dzieci. W doktrynie psychologii i kryminologii wyróżnia się wiele rodzajów i form zachowania agresywnego.

J. Heitzman z uwagi na formę realizacji wyróżnił agresję na fizyczną, słowną (werbalną), czynną i bierną, a ze względu na motyw tego zachowania autor wyróżnił agresję gniewną i instrumentalną³³.

³¹ Art. 96 (1) k.r.o. „*Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych*”.

³² Z raportu Rzecznika Praw Dziecka za rok 2018 wynika, że 43% Polaków akceptuje klapsy, a co czwarty uważa, że lanie jeszcze nikomu nie zaszkodziło. Jednocześnie, aż 63% nie wie, że stosowanie kar cielesnych przez rodziców lub opiekunów jest zabronione. Por. <https://www.rp.pl/prawo-karne/art9645471-swiadomosc-polakow-o-zakazie-stosowania-kar-cielesnych-wobec-dzieci>. [dostęp dnia 7 wrzesień 2018 r.].

³³ J. Heitzman, *Stres w etiologii przestępstw agresywnych...*, s. 54.

B. Krache wyróżnia agresję werbalną, fizyczną, bezpośrednią, pośrednią, jawną, ukrytą, niesprowokowaną, odwetową, wrogą, instrumentalną, fizyczną, psychiczną oraz przejściową i długotrwałą³⁴.

M. Farnicka dokonuje podziału rodzajów agresji na: bezpośrednią, pośrednią, fizyczną i słowną³⁵.

D. Kubacka - Jasiecka dzieli agresję na: reaktywną, instrumentalną, zadaniową, ekspresywną, spontaniczną i destruktywną³⁶.

W. Domachowski dzieli agresję na: wrogą - polegającą na przejawianiu oznak wściekłości, które stanowią wyraz groźby i instrumentalną - przejawiającą się w ataku³⁷.

Według K. Kmiecik - Baran istnieją następujące rodzaje agresji: konstruktywna i destruktywna³⁸. Agresja konstruktywna oznacza ruch akceptowalny społecznie w celu zaspokojenia swoich potrzeb i rzadko ma charakter przestępczy, a do agresji destruktywnej zalicza się zachowania godzące w swobody jednostki, które często są zachowaniami przestępczymi³⁹.

Zdaniem J. Błachut agresja dzieli się na: jawną, ukrytą - związaną z działaniami agresywnymi, ale także z myślami, fantazjami i wyobrażeniami ekspresyjną - stanowi cel sam w sobie, instrumentalną - mającą ułatwić realizację innych celów, prospołeczną - służy do osiągnięcia pewnych pozytywnie ocenianych celów, antyspołeczną - przejawia się w formie zamachu na określone dobra społeczne, fizyczną - podejmowana przy użyciu środków o charakterze fizycznym, werbalną - przejawia się w formach nie fizycznych⁴⁰.

Po zaprezentowaniu powyżej rodzajów agresji, należy przedstawić też rodzaje agresji:

³⁴ B. Krache, *Agresja...*, s. 17.

³⁵ M. Farnicka, *Psychologia agresji...*, s. 35.

³⁶ D. Kubacka - Jasiecka, *Agresja i autoagresja z perspektywy obronno - adaptacyjnych dążeń Ja*, Kraków 2006, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 34 - 35.

³⁷ W. Domachowski, *Czy przemoc i agresja są z sobą powiązane...*, s. 18.

³⁸ K. Kmiecik - Baran, *Młodzież i przemoc. Mechanizmy socjologiczno - psychologiczne*, Warszawa 1999, PWN, s. 21.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ J. Błachut, *Kryminologia...*, s. 263 - 264.

- a) fizyczna - zachowanie tego rodzaju polega na wykorzystaniu siły fizycznej danej osoby, w celu wywołania określonego skutku o charakterze fizycznym
- b) indywidualna - polega na tym, że ten typ zachowania stosuje tylko jeden podmiot
- c) zbiorowa - związana z działaniem dwóch lub więcej osób
- d) seksualna - ma na celu wywołanie określonej satysfakcji seksualnej danej jednostki poprzez zachowanie nacechowane agresją
- e) samoagresja - polega na tym, że dany podmiot stosuje ją wobec siebie w celu dokonania samounicestwienia
- f) urojeniowa - związana jest z zaburzonym stanem świadomości danej osoby w wyniku określonych zaburzeń psychicznych
- g) afektywna - ten typ zachowania wiąże się z nadmiernym pobudzeniem emocjonalnym, w wyniku zaburzeń nastroju
- h) psychopatologiczna - która ma bezpośredni związek z zaburzeniem osobowości (psychopatią)

2.2.3. Psychologiczne determinanty osobowości agresywnej

W psychologii zwraca się uwagę na zagadnienie agresji w celu ustalenia psychologicznych uwarunkowań jej stosowania. Bardzo ważna jest motywacja zachowania agresywnego. To jedna z najważniejszych przesłanek prowadzących do stosowania agresji wobec innych osób. Motyw związany z uczuciem nienawiści, stanem frustracji, poczuciem lęku oraz chęci zemsty jest decydującym czynnikiem, którego wynikiem jest wyzwolenie agresji, jako reakcji na negatywną sytuację. To właśnie negatywne przeżycia danej jednostki mają największy wpływ na proces psychiczny, którego zasadniczym celem jest doprowadzenie do gwałtownych, nacechowanych gniewem zachowań. Motywacja zachowania agresywnego związana jest także z celem oddziaływania danej osoby na otoczenie. W przypadku chęci zastosowania odwetu, agresja staje się często jedynym sposobem, do wymierzenia w stosunku do innej osoby sprawiedliwości. W doktrynie psychologii usiłuje się ustalić mechanizmy powstawania tego stanu psychicznego, jak również jego zapobiegania. Aby ustalić genezę zachowania agresywnego, należy poznać motyw kierujący osobą charakteryzującą się tą cechą. Na motyw związany ze stosowaniem agresji szczególny wpływ mają niskie pobudki takie jak: nienawiść, zemsta, czy też chęć wyrządzenia krzywdy innej osobie.

Negatywne stany emocjonalne, związane z wolą wyrządzenia krzywdy określonej osobie, są najczęstszymi wyznacznikami, prowadzącymi do zachowań nacechowanych agresją, oraz przemocą. Poznanie motywu kierującego stanem psychicznym agresji pozwoli odpowiedzieć na pytanie dlaczego dana osoba zachowała się w taki sposób. Ustalenie motywu kierującego osobowością agresywną pomogłoby także opracować odpowiednią strategię jej zapobiegania.

Zdaniem B. Krache psychologiczne wyjaśnienie zjawiska agresji opierają się na założeniu, że zachowanie agresywne nie jest nieuniknione, zaś prawdopodobieństwo jego wystąpienia zależy od wielu uwarunkowań intra - interpersonalnych oraz od czynników sytuacyjnych i środowiskowych⁴¹. Mimo, iż czynniki sytuacyjne i środowiskowe wpływają na zjawisko agresji, to na wystąpienie tego zachowania mają wpływ przede wszystkim czynniki psychiczne i charakterologiczne danej osoby. W przypadku jednostek nie dysponujących odpowiednimi mechanizmami samokontroli, często powoduje to, że takie osoby nie potrafią wyrażać swych emocji inaczej jak przez gniew. Przykładem tego jest charakteropatia, będąca zaburzeniem charakterologicznym wywołanym organicznym uszkodzeniem tkanki mózgowej. Jednostki z takimi anomaliami mają skłonności do impulsywności, drażliwości, wybuchowości oraz trudności z opanowaniem gniewu. Ponieważ ten typ zaburzenia osobowości spowodowany jest uszkodzeniem tkanki mózgowej, skłonność tych osób do zachowań agresywnych może być w wielu przypadkach nieunikniona. Gdy chcemy wyjaśnić przyczyny, konsekwencje i zapobiegać zachowaniom agresywnym, należy rozpocząć od poszukiwania osobowościowych, charakterologicznych i genetycznych skłonności tego stanu psychicznego. Dopiero poznanie tych uwarunkowań pozwoli na zastosowanie odpowiedniego sposobu przeciwdziałania tego rodzaju skłonnościom.

B. Orłowska - Zielińska uważa, że determinantami zachowań agresywnych bywają zarówno czynniki zewnętrzne, jak i sytuacyjne⁴². Decydującym czynnikiem warunkującym agresję są oprócz przyczyn genetycznych, również bardzo negatywne doświadczenia wyniesione z okresu dzieciństwa i poczucie frustracji oraz odrzucenie

⁴¹ B. Krache, [w:] J. Zagrodzka, M. Kowaleczko - Szumowska, *Psychologiczne i neurobiologiczne aspekty agresji*, Warszawa 2005, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, s. 16.

⁴² B. Orłowska - Zielińska, *Etiologia agresywnych zachowań - przegląd elementarnych koncepcji*, [w:] B. Orłowska - Zielińska, M. Romańczuk - Grącka, J. Buława (red.), K. Wątopek (red.), *Krzywdzenie dziecka - zapobieganie przemocy* Kielce 2013, s. 444.

przez rodzinę, ponieważ przeżycia psychiczne w okresie nieletniości powodują ukształtowanie się negatywnych cech charakteru, co powoduje nasiloną tendencję do zachowań agresywnych.

Jak twierdzi J. Heitzman nie ma bezpośredniej zależności pomiędzy agresywnym przestępstwem, a cechami osobowości sprawcy⁴³. Sądzę, że pogląd ten nie zasługuje na aprobatę. Popęlnienie przestępstwa z użyciem przemocy zawsze jest związane z nieprawidłową osobowością danej osoby. Najważniejszym czynnikiem w osobowości agresywnej jest zniekształcony stosunek danej jednostki do samego siebie, jak również zaburzone poczucie własnej tożsamości. Osoby agresywne cechuje deficyt uzewnętrzniania swoich emocji zgodnie z powszechnymi wzorcami zachowań i zasadami przyjętymi w społeczeństwie. Jednostki te mają negatywny stosunek do jakichkolwiek norm prawnych, które stanowią dla nich przeszkodę w realizacji swych celów. Brak elastyczności i kontroli zachowania powoduje, że osoby takie nie potrafią w sposób prawidłowy utrwalić modelu postępowania, czego wynikiem jest skłonność do agresji. Bardzo ważnym determinantem cechującym zachowanie agresywne jest zaniżone poczucie własnej wartości i niska samoocena. Te uwarunkowania charakterologiczne mają zasadniczy związek dla kształtowania negatywnych postaw. Jednostki te cechują się zniekształconymi uwarunkowaniami, które nie pozwalają na prawidłowe modyfikacje swych zachowań. Potrzebują one ciągłego potwierdzenia oceny swojej własnej wartości, a w przypadku jej braku jedyną metodą postępowania staje się agresja. Osoby agresywne charakteryzuje zaniżona możliwość postępowania zgodnie z normami wyznawanymi przez społeczeństwo oraz brakiem przewidywania konsekwencji swojego postępowania.

2.3. Przemoc i agresja w ujęciu kryminologii

2.3.1. Istota agresji w świetle teorii kryminologicznych

Zagadnienie agresji jest obecnie obiektem zainteresowania przedstawicieli licznych dyscyplin nauk społecznych, zwłaszcza kryminologii⁴⁴. Bardzo duże zainteresowanie wśród kryminologów wywołuje problem znalezienia sposobu na

⁴³ J. Heitzman, *Stres w etiologii...*, s. 62.

⁴⁴ Przykładem jest tu L. Berkowitz, który starał się zgłębić wypracowaną przez J. Dollarda i N. E. Millera „Teorię frustracji agresji”. Por. L. Berkowitz, *Aggression: A Social Psychological Analysis*, New York 1962, Mc Graw Hill, s. 343.

przeciwdziałanie nasileniu się agresji, jak również spowodowanie całkowitego usunięcia tego zachowania z relacji społecznych. W kryminologii powstało wiele teorii, starających się wyjaśnić to zjawisko, ale żadna z nich nie dokonała całkowitej analizy tego rodzaju zachowania.

Pierwsza teoria opisująca zjawisko agresji dotyczy psychoanalitycznej koncepcji instynktu. Przedstawicielem tej teorii był Z. Freud, który starał się dowieść, że najważniejszy wpływ na zachowanie agresywne ma instynkt, który jest warunkiem przetrwania jednostki w otaczającym ją świecie⁴⁵. Uważał, że człowiek w swoim życiu kieruje się dwoma instynktami: życia (Eros) i śmierci (Thanatos). Instynkt życia jest odpowiedzialny za bezpieczeństwo, zdrowie i zniesienie popędu seksualnego, natomiast instynkt śmierci powoduje samounicestwienie danej jednostki. Stan psychiczny agresji jest koniecznym warunkiem do egzystencji człowieka. Instynkt śmierci stanowi przyczynę agresji w stosunku do innych osób. Freud ujmował tendencje do agresji, jako energię, nagromadzoną wewnątrz danej jednostki, która powinna ulec rozładowaniu. Aby dana osoba rozładowała tę energię, musi przejawiać agresję wobec innych, niezależnie od warunków, w jakich się znalazła. Zdaniem Freuda człowiek posiada wrodzoną agresję, prowadzącą w skrajnych przypadkach nawet do samobójstwa. Freud wyróżniał trzy sfery psychiki człowieka: Id - sfera wrodzony popędów danej osoby, pojawiająca się w podświadomości, ego - sfera świadomości człowieka, i superego - odnosi się do zakazów i nakazów postępowania w procesie wychowawczym. Jeżeli zachowanie agresywne opierałoby się na określonych instynktach, nie można byłoby skutecznie zapobiegać temu zjawisku, ponieważ dana jednostka byłaby na ten stan psychiczny bezradna. Nie mogę zgodzić się z tą tezą, bowiem jednostka ludzka jest wyposażona zawsze w mechanizmy charakterologiczne, będące zdolne do całkowitej kontroli zachowań agresywnych.

Kolejną teorię dotyczącą psychologicznych aspektów agresji sformułował K. Lorenz. Starał się wykazać, że agresja jest także wrodzoną i dziedziczną cechą gatunku ludzkiego. W swojej pracy prowadził szczegółowe badania nad skłonnościami agresywnymi u zwierząt. Rozróżniał on cztery instynkty panujące wśród gatunków: seksualny, głodu, agresji i ucieczki. Analizując zachowania szczurów, doszedł do wniosku, że gatunek ludzki ma taki sam instynkt agresji, jak zwierzęta. Według K.

⁴⁵ S. Freud, *Der Verbrecher aus Schuldbewusstsein*, Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik 1935, Nr 9, s. 193.

Lorenza tendencja do agresji wśród ludzi może być jednakże w pewnym sensie ograniczana w procesie prawidłowej socjalizacji⁴⁶. Pomimo tego, że zachowania agresywne są dziedziczne i mają charakter naturalny, to jednak pewne czynniki mogą je modyfikować. Jak twierdził K. Lorenz zasadnicza różnica, pomiędzy agresją w przypadku gatunku ludzkiego, a zwierząt polega na tym, że drapieżne zwierzęta w przeciwieństwie do ludzi są wyposażone w mechanizmy ją hamujące. Dalej twierdzi, że agresja jest naturalną i dziedziczną cechą człowieka, na którą zasadniczy wpływ mają określone bodźce, prowadzące do jej zaistnienia. Ludzie w wyniku nabycia inteligencji zdołali wynaleźć narzędzia do zabijania, co w tym wypadku może prowadzić do tragicznych skutków dla ludzkości. Pomimo tego, że człowiek jest częścią przyrody, to wnioski dotyczące zwierząt, nie mogą być kierowane na ludzi ze względu przede wszystkim na ludzką inteligencję.

Według B. Orłowskiej - Zielińskiej słabością powyższych teorii jest pomijanie przez nie wpływu oddziaływań zewnętrznych, stąd też instynktywistyczne próby wyjaśnienia agresji u człowieka spotykają się z licznymi zarzutami. Z psychologicznego i socjologicznego punktu widzenia spojrzeć trzeba na to, że w miarę rozwoju flogenetycznego zmniejsza się znaczenie mechanizmów instynktownych, natomiast u człowieka narasta rola korowych mechanizmów regulacji, o czym świadczą np. rozmiary jego mózgu⁴⁷. Autorka ma rację, gdyż mimo, że czynniki osobowościowe wpływają na zachowania agresywne, to nie można zapomnieć okolicznościach zewnętrznych, np. środkach masowego przekazu. W związku z tym nie można twierdzić, że instynkt ma ważne znaczenie w genezie agresji, ponieważ byłaby ona takim rodzajem zachowania, na które jednostka nie miała by żadnego wpływu, a także w miarę rozwoju intelektualnego określonej osoby dochodzi do jego zanikania.

Wartą zainteresowania dotyczącą przyczyn agresji jest teoria „frustracji - agresji”. Twórcami byli J. Dollard i N. E. Miller. Bezpośrednią przyczyną agresji jest frustracja, która zawsze wpływa na kształtowanie się zachowań agresywnych. Agresja jest reakcją na wystąpienie trudnych sytuacji, które powodują u określonej jednostki stan frustracji. Bezpośrednią przyczyną frustracji oraz agresji jest chęć osiągnięcia

⁴⁶ K. Lorenz, *Das sogenannte Böse*, Wien 1963, s. 55.

⁴⁷ B. Orłowska - Zielińska, [w:] B. Orłowska - Zielińska, M. Romańczuk - Grącka, *Etiologia agresywnych zachowań - przegląd elementarnych koncepcji*, [w:] J. Bukała (red.), K. Wątorek (red.), *Krzywdzenie dziecka - zapobieganie przemocy*, Kielce 2013, s. 445.

określonego celu oraz blokada jego zrealizowania⁴⁸. Znaczący wpływ na wystąpienie agresji ma pobudzenie pierwotne, w postaci pragnienia osiągnięcia przez daną osobę jakiegoś celu, a niemożliwość jego zrealizowania prowadzi do tzw. pobudzenia wtórnego - stanu psychicznego agresji. Teoria ta spotkała się z krytyką w doktrynie kryminologii⁴⁹. Twierdzono, że nigdy nie ma bezpośredniego związku między frustracją a agresją, a frustracja prowadzi bardzo często do innych jak zachowanie agresywne stanów psychicznych np. depresji. Nie należy się jednak z tym krytycznym poglądem zgodzić. Frustracja może mieć bezpośredni związek z narastaniem poczucia krzywdy, co w wyniku niemożliwości poradzenia sobie z określonymi sytuacjami może prowadzić do zachowań agresywnych. Gdy jednostka nie jest w stanie zrealizować upragnionego celu, często musi tłumić swoje reakcje emocjonalne, w wyniku tego narastają wrogie reakcje wobec otaczającego ją świata, czego następstwem jest przerodzenie agresji tłumionej w agresję emocjonalną, a następnie w agresję jawną.

W teorii L. Berkowitza frustracja prowadzi jedynie do gniewu, który należy jedynie kojarzyć ze stanem do gotowości do stosowania agresji. Przyczyną tego stanu nie zawsze jest frustracja, ale nawyk do takiej reakcji. Źródłami agresji są: poczucie gniewu w wyniku nawyku do stosowania agresji oraz określone bodźce prowadzące do takiego zachowania⁵⁰. Nie należy jednak zgodzić się z tą teorią, bowiem nawet, jeżeli frustracja prowadzi do gniewu, to staje się tym samym bezpośrednim źródłem agresji. Mimo, że istnieją obok frustracji inne czynniki prowadzące do agresywnego zachowania, to jednak frustracja najczęściej prowadzi do braku hamowania zachowań nacechowanych agresją, a przy nie rozwiązanych problemach życiowych, jest przyczyną nadmiernej impulsywności i konfliktowości z otoczeniem, czego wynikiem jest skłonność do zachowania agresywnego. E. Fromm w swojej teorii dokonał podziału agresji obronną i biologicznie dezadaptacyjną. Jako agresję obronną uznawał

⁴⁸ J. Dollard, W. Doob, N. E. Miller, O. H. Mowrer, R. S. Sears, *Frustration and Aggression*, New Haven 1939, Yale University Press, s. 282.

⁴⁹ Zdaniem L. Berkowitza przyczyną agresji jest również wiele innych jak frustracja bodźców, jak np. ból, negatywne czynniki popychające daną osobę do stosowania agresji oraz pobudzenie emocjonalne. W wyniku wywoływania negatywnego napięcia emocjonalnego prowadzą one do zachowania agresywnego. L. Berkovitz, *Frustration - aggression hypothesis: examination and reformulation*, Psychological Bulletin 1989 Nr 13, s. 59. Według E. Fromma teoria ta pomija zagadnienie osobowości ludzkiej oraz występujące zaburzenia świadomości, które przyczyniają się do zachowań agresywnych. E. Fromm, *The Anatomy of Human Destructiveness*, New York 1992, Owl Books, s. 26.

⁵⁰ L. Berkowitz, *Aggression...*, s. 355.

biologicznie adaptacyjne czynniki, które służą ochronie określonych dla danej osoby wartości. Jego zdaniem takie zachowania mają charakter obronny i instrumentalny, pojawia się, gdy życie danej osoby zostało zagrożone. Drugi typ zachowań cechuje się destruktywnością i okrucieństwem⁵¹. Do zachowania tego dochodzi, kiedy jednostka nie jest w stanie zaspokoić swoich podstawowych potrzeb. W wyniku tego dochodzi do powstania pewnych negatywnych cech osobowości - charakterologicznej destrukcji i okrucieństwa. Przyczyną agresji są przede wszystkim okoliczności zewnętrzne. Nie negując znacznego wpływu okoliczności zewnętrznych na zjawisko agresji, to jednak nie można się zgodzić z tą teorią. Na rozwój zachowań agresywnych mają wpływ wrodzone tendencje do stosowania agresji jako formy reakcji na określone problemy życiowe. Podstawą do stosowania agresji są głęboko utrwalone nieprawidłowości tkwiące w sferze psychiki człowieka. Nie należy mówić o agresji jako podstawy do obrony, gdyż taki typ zachowania jest zawsze negatywną cechą tkwiącą w charakterze danej osoby.

Istotną teorię dotyczącą zjawiska agresji stworzył A. Bandura, który twierdził, że zachowania agresywne powstają przez naśladownictwo i bezpośrednią obserwację. Istotnym czynnikiem warunkującym to zachowanie jest wzmocnienie dodatnie w postaci nagradzania. Mimo, że zjawisko frustracji wpływa na stan agresji, to jednak naśladownictwo odgrywa także znaczną rolę w tego rodzaju zachowaniach⁵². Uczenie się sposobu postępowania, mającego charakter agresji odbywa się przez te same wzorce, jak w skutek uczenia się innych nawyków. Należy zaaprobować tę teorię, gdyż wrodzone i dziedziczne cechy stanu psychicznego agresji w powiązaniu z bezpośrednimi obserwacjami tego typu zachowania mają istotny wpływ na stosowanie przez określoną osobę przemocy. Przykładem takiego zachowania jest stosowanie kar cielesnych w procesie wychowawczym, które w wyniku ich wymierzania w trakcie dzieciństwa poprzez bezpośrednie doświadczenie wpływa na taki sam model postępowania przez daną osobę w okresie dorosłości. Z badań K. Halemba wynika, że kary cielesne nie są skuteczną metodą wychowawczą, ponieważ dzieci, które ich doświadczają mają większą skłonność do zachowań aspołecznych i stosowaniu przemocy w relacjach interpersonalnych⁵³. Zdaniem B. Romańczuk - Grąckiej

⁵¹ E. Fromm, *The Anatomy of Human Destructiveness...*, s. 26.

⁵² A. Bandura, *Aggression: social learning analysis*, Englewood Cliffs, N. J. 1973, Prentice Halls, s. 54.

⁵³ K. Halemba, [w:] K. Haremba, A. Izdebska, *Kary fizyczne w wychowaniu dzieci - Uwarunkowania i Konsekwencje*, Dziecko Krzywdzone 2009, Nr 3(28), s. 7.

agresywne przewinienia dzieci i młodzieży należy karać, jednakże istotne jest uzasadnienie zastosowania środka dyscyplinującego w kontekście ciepła i miłości matki lub ojca⁵⁴. Jedynie staranna opieka na dzieckiem oraz okazywanie miłości może prowadzić do wyeliminowania agresji w życiu dorosłym. Taki sposób wychowania przekazuje dziecku pozytywne wzorce postępowania, bowiem prowadzi do przyswajania w następstwie tego szacunku dla wartości oraz innych osób.

R. K. Merton odnośnie teorii anomii, twierdził, że przyczyną przestępczości w tym przestępstwach agresywnych są nieprawidłowości tkwiące w strukturze społecznej. Dewiacja jest skutkiem osłabienia kontroli społecznej. Na przyczynę zachowań agresywnych według R. Mertona składają się: określone cele osób w społeczeństwie, a także odpowiednio uwarunkowane środki prowadzące do ich osiągnięcia⁵⁵. Do zachowań dewiacyjnych dochodzi w chwili braku możliwości zrealizowania celów na drodze zgodnej z określonymi normami środków. Nie wszyscy mogą osiągnąć sukces na drodze ukształtowanych przez reguły w społeczeństwie środków. Merton wyróżniał następujące typy przystosowania się do warunków ukształtowanych przez społeczeństwo: konformizm - polegający na akceptacji kulturowo określonych celów oraz środków. Innowacja - w zachowaniu tym, dana osoba akceptuje cele, jednakże stosuje do ich osiągnięcia niezgodne z prawem środki. Rytualizm - ten typ zachowania nie akceptuje celów, przy poparciu społecznie określonych środków. Wycofanie - jednostka odrzuca cele oraz środki. Bunt - polega na odrzuceniu celów, jak i środków, przy jednoczesnym zastępowaniu ich innymi. Nie należy łączyć dewiacji z nieprawidłowościami w strukturze społecznej. Mimo napięć przejawiających się w sferze społecznej najważniejszą rolę odgrywa prawidłowy model wychowania danej osoby poprzez przyswajanie zgodnych z normami i zasadami moralnymi wartości. Nawet w sytuacji załamania się więzi społecznych w przypadku prawidłowej socjalizacji jednostka jest zawsze w stanie przystosować się do warunków panujących w społeczeństwie.

W teorii „Zróżnicowanych powiązań” E. Sutherlanda przyswajanie agresji polega na bardzo złożonym procesie, którego wynikiem jest wyzwolenie określonej motywacji wyzwalającej ten rodzaj zachowania⁵⁶. Uważał, że środki masowego

⁵⁴ M. Romańczuk - Grącka, *Etiologia zachowań...*, s. 448.

⁵⁵ R. K. Merton, *Social structure and anomie*, American Sociological Review 1938, s. 672 - 682.

⁵⁶ E. H. Sutherland, *Principles of Criminology*, Philadelphia 1939, Wydanie 3, s. 3 - 9.

przekazu nie mają związku z przestępstwami agresywnymi⁵⁷. Nie mogę się z tym zgodzić, ponieważ przemoc prezentowana w środkach masowego przekazu poprzez ukazywanie negatywnych dla nieletnich wzorców zachowań może spowodować przyzwyczajenie się ich do takiego sposobu postępowania.

Teoria więzi społecznej (kontroli) T. Hirscha akcentuje fakt, że jednostka dokonuje przestępstw w tym czynów i jest skłonna do stosowania agresji, gdyż jej więzi z normami ukształtowanymi przez społeczeństwo zostały w znacznej mierze załamane⁵⁸. Twórca teorii zamierzał rozwiązać problem naruszania przez określone osoby reguł zgodnego z prawem postępowania w świecie społecznym. Wyróżniał cztery zasady więzi jednostki ze społeczeństwem: przywiązanie - jest to więź ze społeczeństwem polegająca na przestrzeganiu norm prawnych funkcjonujących w społeczeństwie, ponieważ jednostka liczy się z opinią otoczenia. Zobowiązanie - zachowanie zgodne z prawem wynika z możliwością negatywnych konsekwencji, mogącymi spotkać daną osobę. Zaangażowanie - jednostka poświęca cały swój czas na działanie mające na celu spełnić oczekiwania ze strony społeczeństwa. Przekonanie - dana osoba zgadza się w pełni z wzorcami zachowania zgodnymi z porządkiem społecznym. Sądzę, że mimo iż załamanie się więzi jednostki ze społeczeństwem może być jedną z przyczyn naruszenia porządku prawnego, to osoba z prawidłowo ukształtowanymi cechami charakteru i niezaburzonej osobowości będzie zawsze postępowała zgodnie z normami prawnymi. Na proces postępowania zgodnie z prawem ma wpływ nie więź danej osoby ze społeczeństwem tylko prawidłowo ukształtowane ukształtowana osobowość.

Teoria naznaczenia społecznego E. Lemerta zmierza do dokonania analizy, co powoduje, że jednostka jest skłonna do dokonywania przestępstw, gdyż ogół społeczeństwa naznaczając daną osobę jako przestępcę, powoduje jej etykietowanie i w wyniku tego sprawia, że jednostka będzie dalej postępowała niezgodnie z prawem⁵⁹. Jednostka nie przejawiająca skłonności do zachowań sprzecznych z prawem jest w stanie być odporną na stygmatyzację i nawet w przypadku jej etykietowania mając prawidłowo ukształtowane cechy osobowości będzie zachowywać się zgodnie z prawem. Dlatego też w tej sytuacji teoria ta nie zasługuje na aprobatę.

⁵⁷ E. H. Sutherland, *Principles of Criminology...*, s. 3 - 9.

⁵⁸ T. Hirschi, *Causes of Delinquency*, Berkely 1969, University of California Press, s. 3.

⁵⁹ E. Lemert, *Human Deviance. Social Problems and Social Control*, Eglewood Cliffs, Prentice Hall 1967, s. 3.

Ważną rolę w wyjaśnianiu przyczyn przestępczości w tym agresywnej odgrywają teorie biosocjologiczne. Kluczowymi są czynniki biologiczne, środowiskowe i socjologiczne wpływające na zachowanie przestępcze⁶⁰. Ten nurt w kryminologii należy rozumieć, jako badania analizujące wszystkie czynniki związane z etiologią antyspołecznych zachowań⁶¹. Powinno się pozytywnie odnieść się do tej koncepcji, gdyż ukazuje ona całościowy obraz okoliczności związanych z przestępczością agresywną.

Kryminologia ewolucyjna poszukuje przyczyn przestępczych zachowań i podejmuje rozważania na temat zachowań agresywnych, mogących być pokłosiem adaptacji do presji wywieranej przez środowisko, to jednakże najważniejszymi czynnikami przestępczości są czynniki genetyczne⁶². Trzeba zaaprobować tę koncepcję, ponieważ mimo, że oddziaływanie środowiskowe ma pewien wpływ na popełnianie przestępstw, to genetyka odgrywa istotną rolę w kształtowaniu skłonności do agresji. Także M. Romańczuk - Grącka uważa, że dokonując egzemplifikacji teorii zachowań agresywnych nie sposób pominąć koncepcji genetyki behawioralnej, w świetle której zachowanie agresywne jest zależne od spokrewnienia poszczególnych jednostek⁶³. Argumentem przemawiającym w pewnym zakresie za genetycznymi uwarunkowaniami zachowań agresywnych jest pojawienie się różnic indywidualnych w poziomie agresywności, a także duża jego stałość w trakcie życia⁶⁴. Słusznie twierdzi autorka, że jednostki spokrewnione ze sobą mają większe predyspozycje do zachowań agresywnych ze względu na występujące u nich czynniki genetyczne. Osoby mogą dziedziczyć skłonności do takiego postępowania, gdyż występują u nich podobne uwarunkowania charakterologiczne.

Kryminologia biologiczna koncentruje się na czynnikach fizjologicznych (nie tylko genetycznych), które mogą mieć wpływ na zachowanie przestępcze⁶⁵. Również

⁶⁰ E. W. Pływaczewski, S. Redo, E. M. Guzik - Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz - Delegacz, M. Perkowska, *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju*. Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 282.

⁶¹ E. W. Pływaczewski, *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju...*, s. 282.

⁶² Tamże.

⁶³ M. Romańczuk - Grącka, *Etiologia zachowań...*, s. 450

⁶⁴ E. W. Pływaczewski, *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju...*, s. 282.

⁶⁵ Tamże.

podzielam twierdzenia tego nurtu, gdyż fizjologiczne uwarunkowania odgrywają istotną rolę w powstawaniu agresji, czego przykładem jest zaburzona osobowość.

Analizując zjawisko agresji w świetle teorii kryminologicznych trzeba odnieść się do neurokryminologii, według której przyczynami przestępczości w tym agresywnej były zaburzenia w funkcjonowaniu układu nerwowego człowieka. Zdaniem E.W. Pływaczewskiego jeszcze do niedawna strukturę i funkcję mózgu badano osobno⁶⁶. Aktualnie neurokryminologia wykorzystuje różne rozwiązania technologiczne pozwalające na nieinwazyjne obrazowanie mózgu, do których należą m. in. tomografia komputerowa, rezonans magnetyczny, funkcjonalny rezonans magnetyczny, elektroencefalografia oraz jej pochodne (magnetoencefalografia, ilościowa elektroencefalografia), a wnioski z tych badań stanowią podstawę współczesnej neurokryminologii i są stale i wnikliwie badane coraz większe grupy naukowców⁶⁷. Jest to słuszne podejście, ponieważ analizując zjawisko agresji trzeba upatrywać jej przyczyn w nieprawidłowościach związanych z funkcjonowaniem mózgu. Zaburzenia związane z czynnikami tkwiącymi w mózgu są istotnym elementem agresji, które należy brać pod uwagę.

2.3.2. Środowiskowe przyczyny przestępstw agresywnych

Chcąc poznać uwarunkowania przestępstw agresywnych należy odnieść się do ich społecznego aspektu. Bardzo ważnymi czynnikami kształtującymi określony rodzaj zachowań oprócz genetycznych są także uwarunkowania środowiskowe w postaci rodziny, środowiska szkolnego, grupy rówieśniczej i środków masowego przekazu. Mają one także decydujący wpływ na osobowość danego człowieka, i obok nieprawidłowych cech charakterologicznych mogą w znacznym stopniu powodować zachowania niezgodne z prawem.

Należy uwzględnić warunki socjalizacji prowadzące do kształtowania się takich postaw, gdyż środowisko wychowawcze pełni istotną rolę w przyswajaniu przez określoną jednostkę społecznie aprobowanych wartości. Rodzina stanowi też podstawę w ukształtowaniu u danej jednostki prawidłowej osobowości i pozytywnych cech

⁶⁶ E. W. Pływaczewski, *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju...*, s. 283.

⁶⁷ Tamże.

charakteru. Prawidłowo funkcjonująca rodzina przekazuje osobie nieletniej normy współżycia społecznego oraz wyposaża ją w pozytywne wzorce postępowania w życiu. Właściwe warunki wychowawcze w zasadniczy sposób wpływają na kształtowanie pozytywnych relacji jednostki ze społeczeństwem. Nie w każdym wypadku środowisko rodzinne zapewnia jednostce prawidłową socjalizację. Często zdarzają się przypadki patologicznych cech osobowości niektórych jej członków, jak również braku odpowiedniego klimatu uczuciowego panującego w rodzinie. W przypadku braku prawidłowych podstaw funkcjonowania rodziny jednostka nie jest wyposażona w mechanizmy chroniące ją przed demoralizacją. Nieprawidłowe wychowanie nacechowane agresją obok czynników dziedzicznych stanowi decydującą podstawę ku dokonywaniu przez określone osoby przestępstw agresywnych. Zdaniem M. Stefańskiego przemoc w rodzinie od wielu lat zwiększa się i powinna budzić niepokój, ponieważ w konsekwencji generuje agresję i przestępczość wśród dzieci, młodzieży, a także innych członków społeczeństwa⁶⁸. Przemoc nie zależy od statusu materialnego, bardzo często ukrywana jest przez ofiary, które wstydzą się swojej sytuacji, są zależne materialnie bądź psychicznie od agresora, boją się go, nie potrafią przełamać w sobie wyuczonej bezzadności, często motywując ją koniecznością utrzymania pełnej rodziny, dobrem dzieci, czy związkiem emocjonalnym ze sprawcą (tzw. syndrom Sztokholmski) lub innymi przyczynami, które utrudniają przerwanie przemocy⁶⁹. Przemoc występująca w rodzinie prowadzi do przejmowania wzorów takiego zachowania przez nieletnich, co wpływa na eskalację postępowań nacechowanych agresją w późniejszym okresie życia. Bardzo istotną przyczyną przemocy w rodzinie jest ukrywanie jej przez ofiarę, co powoduje potęgowanie zjawiska.

Kolejnym elementem wpływającym na zjawisko agresji w społeczeństwie jest środowisko szkolne. Poza środowiskiem rodzinnym szkoła jest bardzo ważnym miejscem, które jest podstawą rozwoju prawidłowych cech charakterologicznych jednostki. Określone warunki wychowawcze panujące w szkole, stanowią podstawę późniejszego postępowania osoby w dalszym okresie. Bardzo ważnym czynnikiem, prowadzącym do kształtowania się zachowań agresywnych jest stosunek nauczycieli wobec uczniów. Za bardzo negatywne zjawisko panujące w szkole należy uznać

⁶⁸ M. Stefański, [w:] M. Stefański, A. Jaworska (red.), *Kryminologia i kara kryminalna. Wybrane zagadnienia*. Kraków 2008, Oficyna wydawnicza „Impuls”, s. 38.

⁶⁹ Tamże.

nieprawidłową postawę nauczycieli, polegającą na szykanowaniu niektórych uczniów oraz nadawanie im swoistego „statusu dewiantów”. Agresja stosowana przez nauczycieli wobec uczniów skierowana na używanie obraźliwych słów, szarpanie za uszy oraz niszczenie rzeczy należących do uczniów jest bardzo niebezpiecznym zjawiskiem⁷⁰. Ten typ postępowania wpływa na poczucie własnej wartości ucznia i powoduje jego zaburzone relacje z otoczeniem. Bardzo niebezpiecznym uwarunkowaniem wpływającym na zachowanie agresywne jest także przemoc stosowana przez uczniów wobec innych uczniów np. bójki, groźby, przymuszanie do zachowań seksualnych oraz zabieranie rzeczy lub pieniędzy używając siły lub grożąc jej użyciem⁷¹. Do najczęstszych jej objawów tego zjawiska należą: pobicia, agresja werbalna oraz wymuszenia (np. wydanie pieniędzy). Szczególnie groźnym zjawiskiem panującym w niektórych szkołach jest tzw. „fala”, polegająca na stosowaniu szykan starszych uczniów wobec młodszych. Sytuacje tego rodzaju prowadzą do nauki zachowań agresywnych poprzez obserwację i do nabywania wzorców stosowania przemocy w późniejszym okresie. Powinno się w możliwie jak największym stopniu przeciwdziałać przemocy w szkole, gdyż jest to bardzo niebezpieczna przyczyna nasilania się zjawiska agresji.

Grupa rówieśnicza jest także jedną z podstaw warunkującą określony rodzaj zachowań u jednostki. Dzieje się tak, gdy nieletni nie mając oparcia w rodzinie dostają się do grupy zdemoralizowanej, mającej charakter podkultury. Grupy takie charakteryzują się innym niż ogół społeczeństwa modelem postępowania w życiu i posiadaniem własnych wartości. Podkultura przyjmuje najczęściej antagonistyczną postawę wobec wzorów zachowań i zasad moralnych panujących w społeczeństwie. Często istotną przyczyną przynależności do podkultur dewiacyjnych jest zaniedbanie nieletniego przez środowisko rodzinne i szkołę. Nieletni w wyniku tego szukają oparcia w podkulturze, która zapewnia im swoiste poczucie bezpieczeństwa i akceptacji, czego nie była w stanie zapewnić rodzina. Konsekwencją tego mogą być wspólne wagary, spożywanie alkoholu, używania narkotyków, wchodzenie w konflikt z prawem i nasilona agresja. W takiej grupie powstają często wzorce agresywnych zachowań, powodujących utrwalenie takiego modelu postępowania w przyszłości. Ponieważ cechą łączącą podkulturę jest negatywne nastawienie do porządku społecznego, to

⁷⁰ Tak też: B. Hołyst, *Wiktyologia*, Warszawa 2011, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, s. 332.

⁷¹ Tamże.

konsekwencją tego jest wywieranie decydującego wpływu na stosowanie przemocy, jako modelu życia danej osoby.

Ważną rolę w środowiskowych uwarunkowaniach przestępczości agresywnej odgrywają środki masowego przekazu. Agresja prezentowana w środkach masowego przekazu, ma często charakter „normalnego zdarzenia w życiu” i w ten sposób oddziałuje na psychikę widza. Często środki masowego przekazu ukazują sceny agresji powodując bierne naśladowanie bohaterów filmów nacechowanych przemocą i stanowią wręcz źródło przyswajania przez określone jednostki takich zachowań. Obraz przestępczości agresywnej w środkach masowego przekazu przez częstotliwość kontaktu z widzami, prowadzi do uodpornienia się zwłaszcza nieletnich na to zjawisko. Celem środków masowego przekazu powinno być ukazywanie zjawiska agresji jako negatywnej strony życia ludzkiego. Sceny przemocy, prezentowane w środkach masowego przekazu obok niekorzystnych warunków wychowawczych panujących w rodzinie oraz w szkole mają istotny wpływ na kształtowanie się negatywnych cech osobowości jednostki.

2.4. Przestępstwa z użyciem przemocy w polskim prawie karnym materialnym

Mianem przestępstwa z użyciem przemocy należy definiować takie zachowania, które naruszają podstawowe dobra człowieka jak: życie, zdrowie, wolność i nietykalność cielesną. Ponieważ ten typ przestępstw godzi w najbardziej chronione dobra jednostki, to w wyniku tego zasługuje na szczególne potępienie. Ten rodzaj przestępczości popełniany jest umyślnie z zamiarem wyrządzenia u ofiary określonej szkody, mającym na celu także pozbawienie jej życia. Przestępstwa z użyciem przemocy oddziałują w szczególny sposób na emocje panujące w społeczeństwie, wywołując często nie mającego oparcia w rzeczywistości uczucia nadmiernego stanu strachu oraz lęku przed tego rodzaju zachowaniami. Ten typ przestępstw cechuje się większą brutalnością oraz bezwzględnością sprawców, a także niekiedy szczególnym okrucieństwem wobec ofiary. Przestępstwa nacechowane przemocą dokonywane są często z premedytacją, tj. motywacją, mającą na celu pozbawienie życia określonej osoby. Przykładem przestępstwa godzącym w najważniejsze dobro jednostki, jakim jest życie ludzkie, popełnionym najczęściej ze znacznym okrucieństwem oraz niekiedy przy użyciu niosącym poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa powszechnego środków jest zabójstwo kwalifikowane. Zbrodnia ta dokonywana jest często w wyniku

stosowania przemocy mającej dalej idące skutki niż przełamanie oporu ofiary, powodująca obok pozbawienia jej życia zadawanie jej nadmiernych cierpień, często przy użyciu materiałów wybuchowych i wywołująca w odczuciu społecznym powszechną dezaprobatę oraz szczególną chęć potępienia. Przepisy zawierające w swoich znamionach element przemocy godzą także bardzo często w zdrowie fizyczne, psychiczne ofiary oraz jej dobra moralne. Ten typ przestępstw polega również na wielokrotnym rozciągniętym w czasie zadawaniu swojej ofierze bólu fizycznego oraz cierpienia psychicznego. Przykładem jest znęcanie się fizyczne oraz psychiczne. Jest to forma przestępstwa, która powinna zasługiwać na szczególne potępienie, ponieważ oprócz tego, że poprzez swoją długotrwałość i intensywność powoduje daleko idące skutki w postaci urazu psychicznego a często także fizycznego ofiary, to godzi także w najważniejsze dobro jednostki, jakim jest życie ludzkie. Mimo tego, że bezpośrednim celem sprawcy w tym wypadku nie jest spowodowanie śmierci ofiary, to takie postępowanie może w bardzo wielu sytuacjach skutkować targnięciem się jej na swoje życie.

Zdaniem L. Gardockiego przemoc wobec osoby oznacza bezpośrednie fizyczne oddziaływanie, które uniemożliwia opór lub go przełamuje albo wpływa na kształtowanie się jego woli przez stosowanie fizycznej dolegliwości⁷². Jak twierdzi V. Konarska - Wrzosek, przemoc nie musi być skierowana bezpośrednio na ciało osoby zmuszanej, lecz może być skierowana na inną osobę, w szczególności na najbliższą⁷³. Według J. Błachut, pojęcie przemocy w prawie karnym materialnym należy rozumieć inaczej, jak w kryminologii⁷⁴. Kryminologiczne rozumienie przemocy jest węższe, niż jego prawnokarne rozumienie, co oznacza, że nie każdy zespół ustawowych znamion, w którym mamy do czynienia ze znamieniem przemoc, będzie zawsze realizowany przy użyciu przemocy w znaczeniu kryminologicznym⁷⁵. Kryminologiczne pojęcie przemocy nie powinno mieć zakresu węższego niż w prawie karnym. Tak jak w prawie karnym, tak samo i w świetle kryminologii związana jest ona z określonym zamiarem sprawcy spowodowania określonego skutku. Zarówno w prawie karnym, jak i w kryminologii pojęcie przemocy odnosi się zawsze do agresji, gdyż zarówno celem przemocy, jak też zachowania agresywnego jest oddziaływanie na ofiarę w wyniku

⁷² L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2023, Wydanie 23 zmienione, Wydawnictwo C.H. Beck, s. 268.

⁷³ V. Konarska - Wrzosek, *Prawo karne...*, s. 539.

⁷⁴ J. Błachut, *Kryminologia...*, s. 267.

⁷⁵ J. Błachut, *Kryminologia...*, s. 267.

którego, spowoduje to kształtowanie się jej woli, oraz cierpienia fizyczne, psychiczne, a także moralne. W nauce kryminologii powinno stosować się tak samo szerokie rozumienie przemocy, tak jak w prawie karnym. Do przestępstw z użyciem przemocy zalicza się następujące ich typy:

- a) przestępstwa charakteryzujące się stosowaniem przemocy np. (art. 119 § 1, 127 § 1, 128 § 1, 153 § 1, 190a § 1 19 1§ 1, 197 § 1., 202 § 3, 203, 204 § 1 i 2, 224 § 1 i 2, 232, 245, 246, 250, 260, 264 § 2, 280, 281, 282, 289 § 2 i 346 k.k.)
- b) przestępstwa nacechowane czynną napaścią np. (art. 135 § 1, 136, 223, 345 k.k.)
- c) przestępstwa polegające na znęcaniu się fizycznie i psychicznym np. (art. 207, 246, 247, 352 k.k.)
- d) przestępstwa godzące w życie oraz zdrowie np. (art. 148, 149, 150, 156, 157, 158, 159 k.k.)⁷⁶.

2.5. Wzajemne relacje pomiędzy prawem karnym materialnym a kryminologią

Omawiając zagadnienie przemocy i agresji oraz poruszając problematykę przestępstw z użyciem przemocy w polskim prawie karnym materialnym, trzeba także przeanalizować i wykazać wzajemne związki i relacje odnośnie do kryminologii. Zwrócenie uwagi na to zagadnienie, pozwoli na wykazanie agresji i przemocy nie tylko jako kategorii kryminologicznej, ale również spojrzenie na tą problematykę w aspekcie stosowania norm prawa karnego materialnego. Istnieją bardzo ścisłe relacje pomiędzy prawem karnym materialnym, a kryminologią. Prawo karne materialne opiera się w zakresie procesów kryminalizacji oraz dekryminalizacji na badaniach kryminologicznych, a kryminologia badając zjawisko przestępczości, osobę przestępcy oraz reakcję na przestępstwo spełnia funkcję pomocniczą wobec nauki prawa karnego. Mimo, że prawo karne materialne zalicza się do nauk normatywnych, a kryminologia jest nauką społeczną, to ze względu na wspólny obszar badań, jakim jest zjawisko przestępczości, występuje bardzo ścisły związek, jak i relacja pomiędzy nimi. Kryminologia zajmując się badaniem metod zapobiegania przestępczości, jak również roli wymiaru sprawiedliwości w aspekcie jej zwalczania, staje się podstawą do kształtowania polityki kryminalnej mającej na celu ochronę obywateli przed tym zjawiskiem. Kryminologia badając zjawisko stygmatyzacji, podkulturę więzienną oraz

⁷⁶ M. Kuć, *Kryminologia*, Warszawa 2015, Wydanie 3, Wydawnictwo CH Beck, s. 85.

psychologiczne aspekty oddziaływanie kary pozbawienia wolności wobec danej osoby, dostarcza zasadniczych informacji, mających na celu dostosowanie sankcji karnej do osobowości konkretnego sprawcy. Mimo, że nauka prawa karnego materialnego ma za zadanie dokonywanie badań i interpretacji obowiązujących przepisów karnych, to nie ogranicza się jedynie do tych zagadnień. Teza ta wynika z faktu, że ten dział nauki zajmuje się także badaniem funkcjonowania prawa karnego w praktyce, tworzeniem postulatów zmian przepisów, jak również dokonywaniem analizy orzecznictwa oraz rozwiązań prawnokarnych uregulowanych w innych państwach. Ta dyscyplina naukowa podejmuje się zadania tworzenia fundamentalnych wartości, które powinny obowiązywać w systemie norm prawa karnego. Podejmuje także działania mające na celu analizę historyczną uregulowań prawnych zawartych we wcześniejszych kodeksach karnych. Celem prawa karnego oprócz dokonywania wykładni prawa jest również analizowanie roli przepisów karnych w dziedzinie zwalczania przestępczości, krytyczna ocena stosowania norm prawno karnych oraz badania empiryczne dotyczące stosowania prawa karnego w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Kryminologia jest uprawiana w formie badań empirycznych mających za przedmiot przestępstwo, jako zjawisko społeczne. Dokonując badań w postaci ustalenia przyczyn przestępczości i wyciągając z nich określone wnioski nauka kryminologii dostarcza dla prawa karnego podstawową wiedzę, w zakresie regulacji norm prawno - karnych w aspekcie określenia jakie czyny powinny być określane jako przestępstwa. Kryminologia analizuje również zagadnienia patologii społecznej, jak alkoholizm, prostytutka oraz bezdomność, ukierunkowując naukę prawa karnego w wysuwaniu postulatów ochrony społeczeństwa przed tymi zjawiskami. Prawo karne podczas formułowania przepisów powinno się w możliwie jak największym stopniu opierać na osiągnięciach nauki kryminologii. Realizując ten postulat prawo karne mogłoby w sposób bardzo racjonalny kształtować politykę w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości, jednak nie zawsze przesłanka ta jest w praktyce stosowana. Często twórcy regulacji prawnokarnych ulegają emocjom panującym w społeczeństwie oraz populizmowi penalnemu. Opierając się na wynikach badań kryminologicznych, dotyczących skuteczności kary pozbawienia wolności oraz i jej wpływu na przestępczość powrotną, prawo karne, stworzyłoby bardziej skuteczne metody w zakresie zapobiegania i zwalczania czynów zabronionych. Kryminologia, poprzez swój interdyscyplinarny charakter w wyniku wykorzystywania dorobku takich dziedzin nauki przy określaniu przyczyn przestępczości, jak socjologia, psychologia, psychiatria i pedagogika, jest podstawą dla prawa karnego w dziedzinie

kształtowania zasad i metod mających na celu przeciwdziałaniu zachowaniom naruszającym tę dziedzinę prawa.

Istotny związek, pomiędzy kryminologią, a prawem karnym zachodzi w podejściu w odniesieniu do koncepcji kary kryminalnej oraz okoliczności kształtujących odpowiedzialność karną. Początkowo znaczny wpływ na kształtowanie zasad odpowiedzialności karnej i metodę stosowania sankcji karnej wywarł nurt kryminologii klasycznej. Według kryminologii klasycznej każdy człowiek jest osobą wolną i zdolną do świadomego wyboru w przypadku dokonywaniu czynów naruszających prawo karne. Kara powinna stanowić sprawiedliwą odpłatę, za wyrządzone przez danego sprawcę zło⁷⁷. Kryminologia klasyczna wywarła decydujący wpływ na obecne prawo karne w przypadku konstruowania zasad zdolności do ponoszenia odpowiedzialności karnej, koncepcji kary kryminalnej oraz przesłanek winy. Obecne prawo karne uznaje winę za najważniejszy czynnik, prowadzący do wymierzenia sprawcy przestępstwa kary kryminalnej. Wpływ kryminologii klasycznej na prawo karne zaznacza się, w koncepcji prewencji ogólnej, czyli zasady obowiązywania kary kryminalnej, jako czynnika odstrasżającego potencjalnych sprawców od dokonywania czynów zabronionych. Jest to w myśl koncepcji kryminologii klasycznej „przymus psychologiczny”. W świetle teorii kryminologii klasycznej należy wysunąć wniosek, że w przypadku zasad odpowiedzialności karnej sprawcy za czyn zabroniony przez ustawę pod groźbą kary, stosowania sankcji karnej współmiernej do stopnia winy określonej osoby oraz szkodliwości czynu i koncepcji kary sprawiedliwej w odniesieniu do popełnionego przestępstwa zachodzą bardzo wyraźne relacje pomiędzy kryminologią, a współczesnym prawem karnym materialnym.

Istotny wpływ kryminologii na prawo karne wyraża się w założeniach kryminologii pozytywistycznej. Według tego nurtu, w celu wyjaśnienia przyczyn przestępstwa należy się skoncentrować na osobie sprawcy. Głównym przedstawicielem tego kierunku był C. Lombrozo, według którego istnieli tzw. urodzeni przestępcy, charakteryzujący się znacznymi odmiennościami zarówno fizycznymi, jak i

⁷⁷ Według A. Feuerbacha każdy czyn człowieka był wyrazem jego świadomej oraz niczym nieprzymuszonej woli, dlatego za popełnione przestępstwo każdy sprawca powinien podnieść adekwatną do zawinienia odpowiedzialność karną, jako sprawiedliwą odpłatę. Funkcją tej kary miałyby być przymus psychologiczny, który odstraszał by potencjalnych sprawców przed dokonywaniem przez nich przestępstw. P. J. A. von Feuerbach, *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden peinlichen Rechts*, Gießen 1801, s. 49.

psychicznymi od innych osób. W świetle zasad kryminologii pozytywistycznej, prawo karne powinno pełnić funkcję szczególnie - prewencyjną, należy eliminować takie pojęcia, jak przestępstwo i kara, a podstawą odpowiedzialności karnej miało być niebezpieczeństwo danej osoby dla porządku prawnego. Mimo, że tezy tej teorii mają obecnie znaczenie historyczne i zostały w większości odrzucone przez naukę prawa, to jednak kryminologia pozytywistyczna w znaczny sposób oddziałuje na obecne prawo karne. W obecnym prawie karnym poza prewencją generalną ważną rolę w oddziaływaniu na sprawcę przestępstwa pełni prewencja indywidualna. Kara kryminalna ma w swym założeniu oddziaływać na określonego sprawcę i powinna być dostosowana do jego osobowości. Kara ma pełnić taką funkcję, aby określona osoba w przyszłości nie dokonywała więcej przestępstw. Założenia tej teorii co do poznania przyczyn danego przestępstwa oraz celu kary wywarły bardzo istotny wpływ na obecne prawo karne. Obok założeń kryminologii klasycznej, co do oddziaływania na społeczeństwo w dziedzinie powstrzymywania poprzez represję od popełniania przestępstw, to kryminologia pozytywistyczna, poprzez twierdzenie o dostosowaniu kary do osoby przez odpowiednie oddziaływanie na niego w trakcie jej wykonywania wykazuje także bliskie relacje z prawem karnym.

Również nurt kryminologii antynaturalistycznej, mimo założeń uczynienia kryminologii jako nauki całkowicie niezależnej od prawa karnego, wywarł w pewnym stopniu wpływ na obecne prawo karne. W świetle założeń tej teorii przyczyną problemu przestępczości jest konflikt występujący w społeczeństwie. Wpływ na obecne prawo karne wyraża się w obecnym spojrzeniu na przyczyny konkretnych przestępstw, jako element konfliktu pomiędzy sprawcą, a ofiarą. Ten nurt kryminologii wpłynął na współczesne prawo karne w zakresie niektórych przestępstw w ujęciu na konfliktu do rozwiązania i przyczynił się do stosowania takich środków określonych w ustawie karnej, jak obowiązek naprawienia szkody oraz zadośćuczynienie za doznaną krzywdę.

Kryminologia neoklasyczna wykazuje powiązanie z neoklasycznym kierunkiem w prawie karnym. Ten nurt kryminologii, jak prawa karnego zakładają, że ideą sprawiedliwej kary ma być odpłata za dokonany przez sprawcę czyn zabroniony, a kara ma pełnić funkcję odstraszącą sprawcę od dokonania czynu zabronionego. Zarówno kryminologia neoklasyczna, jak i nowy realizm w prawie karnym odrzucają wizję resocjalizacji sprawcy jako zasadniczy element zapobieganiu przez niego dokonywania w przyszłości przestępstw.

Analizując wzajemne relacje, między prawem karnym, a kryminologią, trzeba odwołać się także do poglądów doktryny.

Zdaniem W. Filipkowskiego, mimo, że zarówno prawo karne, jak i kryminologia wykorzystują te same metody i techniki badawcze, to występują jednak poważne różnice podyktowane odrębnym charakterem tych nauk oraz celem prowadzonych badań, ponieważ celem badań w nauce prawa karnego jest prawidłowe kształtowanie przepisów regulujących odpowiedzialność za przestępstwo, a celem badań kryminologicznych jest ustalenie stanu i uwarunkowań przestępczości w sferze obiektywnych realiów⁷⁸. Różnice te nie są bardzo istotne, ponieważ celem nauki prawa karnego, jak kryminologii jest ustalenie: co to jest przestępstwo, prowadzenie badań w zakresie procesów kryminalizacji i dekryminalizacji oraz badanie w zakresie zapobiegania przestępczości, jako negatywnego zjawiska społecznego. Trzeba zaaprobować pogląd J. W. Wójcika, że tak jak kryminalistyka wspomaga proces karny, tak samo kryminologia dostarcza wiedzy mającej na celu odpowiednie ukształtowanie regulacji karnoprawnych⁷⁹. Podkreślić należy, zarówno ustawodawca, jak i wykonawcy jego woli zdani są na szerokie doświadczenia odkryte i usystematyzowane w nauce⁸⁰.

Aby zrozumieć wzajemne relacje, pomiędzy prawem karnym, a kryminologią, trzeba dokładnie zdefiniować te dwa pojęcia. Kryminologia to nauka społeczna zajmująca się badaniem i gromadzeniem całościowej wiedzy na temat: przestępstwa jako pewnej szczególnej formy zachowania dewiacyjnego, przestępczości jako pewnego zjawiska społecznego, sprawcy przestępstwa, ofiary przestępstwa, instytucji kontroli społecznej i mechanizmów kontrolnych, jakie tworzą społeczeństwa w celu zapobiegania przestępczości i jej zwalczania⁸¹. Jak twierdzi B. Hołyst kryminologia jest nauką o przestępstwie i przestępcy, o objawach i przyczynach przestępczości i innych związanych z nią zjawiskach patologii społecznej oraz zapobieganiu im, a także o funkcjonowaniu systemu sprawiedliwości karnej⁸². Z kolei V. Konarska - Wrzosek definiuje prawo karne, jako zespół norm prawnych określających przestępstwa, to jest czyny, które ze względu na swój szkodliwy charakter zabronione są pod groźbą kary,

⁷⁸ E.W. Pływaczewki, *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju...*, s. 55.

⁷⁹ J. W. Wójcik, *Kryminologia współczesne aspekty*. Warszawa 2014, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Wyd. 1, s. 90.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ K. Bułat, *Kryminologia...*, s. 15.

⁸² B. Hołyst, *Kryminologia...*, s. 51.

ustalających zasady odpowiedzialności za te czyny oraz kary i inne środki (karne, probacyjne, kompensacyjne i zabezpieczające) stosowane wobec ich sprawców⁸³. Według A. Grześkowiak prawo karne jest to zbiór ustanowionych przez państwo przepisów prawnych określających, jakie zachowania człowieka stanowią czyny zabronione jako przestępstwa, ustalają zasady odpowiedzialności karnej za te czyny i regulują stosowanie sankcji w postaci kar lub innych środków penalnych wobec sprawców przestępstw⁸⁴. Zdaniem L. Gardockiego prawo karne jest dziedziną prawa określającą czyny będące przestępstwami, kary grożące za popełnienie przestępstwa, środki karne i środki zabezpieczające stosowane w związku z naruszeniem prawa karnego oraz zasady odpowiedzialności karnej⁸⁵.

Przestępstwo i przestępczość zarówno odnośnie do kryminologii jak i nauki prawa karnego ukazywane są w szerokim zakresie, poruszając takie zagadnienia jak: jaka jest różnica, pomiędzy przestępstwami a innymi zachowaniami, analiza struktury i formy przestępstw oraz dostarczanie argumentów w zakresie ustawodawstwa karnego dla potrzeb polityki kryminalnej. Po przeanalizowaniu wzajemnych relacji pomiędzy prawem karnym, a kryminologią, postanowiłem zaprezentować własne definicje tych dyscyplin naukowych.

Kryminologia jest nauką, której zadaniem jest ustalenie przyczyn przestępczości, analiza przestępstwa, jako pewnej formy zachowania dewiacyjnego, prowadzenie badań mających na celu poznanie sprawcy przestępstwa, określenie nasilenia przestępczości, rozmiarów i jej dynamiki oraz dostarczenie teoretycznych i praktycznych podstaw naukowych dotyczących funkcjonowania instytucji wymiaru sprawiedliwości, a także przeciwdziałania przestępczości i innych negatywnym zjawiskom z zakresu patologii społecznej.

Prawo karne, jest gałęzią prawa w postaci ogółu ustanowionych przez organy państwa norm prawnych, których celem jest określenie, co to jest przestępstwo, jakie czyny zabronione stanowią przestępstwa oraz ustalające przesłanki odpowiedzialności karnej za naruszenie tych norm w postaci kar i innych środków przewidzianych przez tą dziedzinę prawa.

⁸³ V. Konarska - Wrzosek, *Prawo karne...*, s. 7.

⁸⁴ A. Grześkowiak, [w:] A. Grześkowiak (red.), K. Wiak (red.), F. Cieply, M. Gałazka, R., G. Hałas, S. Hypś, D. Szeleszczuk, *Prawo karne*, Warszawa 2020, Wydanie 7, Wydawnictwo C.H. Beck, s. 4.

⁸⁵ L. Gardocki, *Prawo karne...*, s. 1.

ROZDZIAŁ III

PREZENTOWANIE PRZEMOCY W ŚRODKACH MASOWEGO PRZEKAZU

3.1. Środki masowego przekazu - definicja i próba określenia pola oddziaływania

Rozważania na temat roli środków przekazu w dziedzinie prezentowania scen przemocy należy rozpocząć od zdefiniowania pojęć.

Według słownika języka polskiego środkami masowego przekazu są: prasa, radio i telewizja⁸⁶. Z kolei termin media oznacza, prasę, telewizję i radio rozpatrywane razem ze względu na ich rolę w przekazywaniu informacji ogromnej liczbie ludzi i kształtowaniu opinii publicznej⁸⁷.

Encyklopedia PWN definiuje termin środki masowego przekazu, jako mass media, media masowe, środki masowego komunikowania, urządzenia i instytucje, za pomocą których przesyłane są treści do bardzo licznej i zróżnicowanej publiczności; prasa, radio, telewizja, także film (kino), książki (popularne), nagrania muzyczne (płyty, kasety) oraz tzw. nowe media: magnetowid, odtwarzacz DVD, nagrania filmowe (kasety, DVD), telegazeta, telewizja satelitarna, kablowa, gry komputerowe, internet (komputer)⁸⁸.

Najważniejszym elementem charakteryzującym środki masowego przekazu jest ich powszechny odbiór przez społeczeństwo i niemalże nieograniczony dostęp do niego. Wraz z pojawieniem się tzw. mass mediów cyfrowych tj. internetu i profili społecznościowych, środki masowego przekazu stały się najważniejszym czynnikiem także w kształtowaniu poziomu kulturowego społeczeństw na całym świecie. W dobie rewolucji nowoczesnego przekazywania informacji, nastąpił wyraźny spadek zainteresowania tradycyjnymi formami przekazywania wiedzy, jak np. literatura i sztuka. Dzieje się tak dlatego, że masowość oddziaływania tych środków na psychikę człowieka stała się zjawiskiem wręcz globalnym. Obecnie ze względu na natychmiastową możliwość uzyskania informacji, społeczeństwa na całym świecie stały się zależne od oddziaływania środków masowego przekazu.

⁸⁶ M. Bańko (red.), *Słownik języka polskiego*, T. 2, Warszawa 2014, Wydawnictwo PWN, s. 308.

⁸⁷ Tamże, T.1, s. 838.

⁸⁸ *Encyklopedia PWN*, Warszawa 2016, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 1021.

W dobie wolności słowa oraz gospodarki rynkowej, środki masowego przekazu mają niemalże nieograniczoną możliwość w prezentowaniu jakichkolwiek scen odnośnie zdarzeń np. dotyczących przestępczości oraz interpretowania zasadniczych dla życia społecznego kwestii. Ze względu na olbrzymią konkurencję odnośnie informacji środki masowego przekazu mają największy wpływ na życie poszczególnych jednostek. Stały się one dla młodych ludzi zasadniczym nośnikiem kultury i obyczajów. W czasach nieograniczonej wolności słowa oraz w systemie demokratycznym środki masowego przekazu, w całkowicie dowolny sposób mogą relacjonować określone zdarzenia oraz ukazywać nie zawsze w sposób zgodny z wartościami panującymi w społeczeństwie sensacje. Aby w możliwie jak największym stopniu stać się źródłem rozrywki autorzy wielu programów i audycji telewizyjnych zapominają, że prezentowane w nich treści mogą mieć szkodliwie wpływać zwłaszcza na młode osoby. Zamiast być źródłem krzewienia dobrych obyczajów stają się w coraz większym stopniu narzędziem manipulacji co do interpretacji zdarzeń. W obecnych czasach brak jest jakiegokolwiek kontroli nad treściami prezentowanymi zwłaszcza w mass mediach⁸⁹.

Analizując definicję środków masowego przekazu trzeba także odnieść się do pojęcia prasy. Zgodnie z art. 7 ust. 2 pkt.1 prawa prasowego prasa oznacza publikacje periodyczne, które nie tworzą zamkniętej, jednorodnej całości, ukazujące się nie rzadziej niż raz do roku, opatrzone stałym tytułem albo nazwą, numerem bieżącym i datą, a w szczególności: dzienniki i czasopisma, serwisy agencyjne, stałe przekazy teleksowe, biuletyny, programy radiowe i telewizyjne oraz kroniki filmowe; prasą są także wszelkie istniejące i powstające w wyniku postępu technicznego środki masowego przekazywania, w tym także rozgłoszenie oraz tele- i radiowęzły zakładowe, upowszechniające publikacje periodyczne za pomocą druku, wizji, fonii lub innej techniki rozpowszechniania; prasa obejmuje również zespoły ludzi i poszczególne osoby zajmujące się działalnością dziennikarską⁹⁰. Według J. Sieńczyło - Chłabicz prasa w znaczeniu podmiotowym odnosi się do zespołów ludzi i poszczególnych osób

⁸⁹ Przykładem są reportaże kryminalne, które opisując dokonywane przestępstwa często w nadmiarze, a przy tym ukazują drastyczne sceny oraz stosują nadinterpretację zdarzeń, nie zważając na możliwość negatywnego oddziaływania zwłaszcza na młode osoby

⁹⁰ Ustawa z dnia 5 października 2018 roku *Prawo prasowe*, Dz. U. 2018 poz. 1914 z późn. zm.

zajmujących się działalnością dziennikarską⁹¹. Prasa w znaczeniu instytucjonalnym to środki masowego przekazu, których przykładami będą: dzienniki, czasopisma, serwisy agencyjne, stałe przekazy teletekstowe, biuletyny, programy radiowe i telewizyjne, kroniki filmowe⁹². Wyliczenie to ma charakter przykładowy, co oznacza, że mogą pojawić się środki masowego komunikowania się nie wymienione w tym przepisie, które jednak będą nim objęte⁹³. Powinno się interpretować ten przepis dosłownie, gdyż nie można mówić o przykładach środków masowego komunikowania, które byłyby objęte tą definicją, jeżeli nie są wymienione w tym artykule.

Analizując tą definicję należy odnieść się krytycznie do tego, że ustawodawca nie podjął próby zdefiniowania pojęcia środków masowego komunikowania. Komunikatory takie, jak facebook, twitter czy instagram odgrywają coraz większą rolę w życiu społecznym, a przy tym stanowią zasadniczy fundament obecnej kultury masowej. W dobie światowej rewolucji cyfrowej i widocznego postępu w technice przekazywania informacji pojęcie środków masowego komunikowania powinno zostać uregulowane w niniejszej ustawie.

Sądzę, że środki masowego przekazu to wszelkiego rodzaju instytucje (stacje radiowe, telewizyjne, kino), osoby (dziennikarze), publikacje (artykuły prasowe, książki), nagrania muzyczne oraz środki masowego komunikowania jak: internet, profile społecznościowe, których zadaniem jest dotarcie do jak najliczniejszej i nieograniczonej, a zarazem także zróżnicowanej grupy odbiorców.

Obecnie jedną z najważniejszych zasad dla funkcjonowania środków masowego przekazu jest zasada wolności słowa. P. Ślęzak twierdzi, że wolność słowa jest zasadą mającą ogromne znaczenie dla funkcjonowania mediów⁹⁴. Jest to kwestia oczywista, biorąc pod uwagę rosnącą rolę społeczną mediów, dzięki którym konkretny odbiorca może sobie wyrobić osąd w konkretnej sprawie⁹⁵. Według J. Barty wolność środków

⁹¹ J. Sieńczyło - Chlabicz, Z. Zawadzka, M. Nowikowska, *Prawo prasowe*, Warszawa 2019, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 27.

⁹² J. Sieńczyło - Chlabicz, *Prawo prasowe...*, s. 27..

⁹³ Tamże.

⁹⁴ P. Ślęzak (red.), M. Barański, A. Bielska - Brodziak, M. Brzozowska - Pasieka, K. Gzrybczyk, K. Kobyliński, L. Wilk, *Prawo mediów. Zagadnienia prawne*, Warszawa 2020, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 17.

⁹⁵ Tamże.

masowego przekazu jest oczywiście pochodną wolności wyrażania poglądów jednocześnie potwierdza ją, instytucjonalizuje i gwarantuje⁹⁶.

W dobie rozwoju demokracji i poszanowania praw człowieka wolność słowa ma fundamentalnie znaczenie dla stosunków przede wszystkim między państwem, a jednostką. Państwo poprzez ustawodawstwo powinno dążyć do zabezpieczenia wolności wyrażania opinii i prezentowania poglądów. Nikt nie ma prawa do ograniczania tej wolności, gdyż jest to jeden z najważniejszych fundamentów praworządności w państwie demokratycznym. Prawo do wolności słowa jest bardzo ważnym czynnikiem niezależności wszystkich obywateli od państwa. Wolność słowa oznacza prawo do wyrażania swojego zdania oraz poglądów we wszystkich dziedzinach życia ludzkiego. Wolność ta może być ograniczona jedynie, jeżeli zagraża zasadom na podłożu których zbudowany jest system chroniący wolności i prawa człowieka. Oznacza to, że jedynie w przypadku pochwalania sprzecznych z obowiązującymi standardami demokracji ustrojów totalitarnych, organy państwa mogą zakazać głoszenia takich szkodliwych ideologii. Zasada wolności słowa jest uregulowana w art. 54 ust. 1 Konstytucji RP⁹⁷, w art. 10 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁹⁸, a także w art. 11 ust. 1 i 2 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej⁹⁹.

Nie negując zasady wolności słowa, środki masowego przekazu nie powinny mieć całkowitej nie ograniczonej swobody w ukazywaniu relacji i interpretowaniu pewnych wydarzeń. Powinny być pewną kontrolą nad prezentowaniem scen, zwłaszcza

⁹⁶ J. Barta (red.), E. Czarny - Drożdżejko, I. Dobosz, I. C. Kamiński, R. Markiewicz (red.), A. Matlak (red.), I. B. Mika, E. Nowińska, M. d. Vall, P. Podrecki, P. Sarnecki, A. Tischner, A. Wojciechowska, E. Wojcieszko - Gruszko, *Prawo mediów*, Warszawa 2008, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, s. 22.

⁹⁷ Art. 54 ust.1 Konstytucji RP (Dz. U. 1997, Nr 78 poz. 483) „*Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji*”.

⁹⁸ Art. 10 *Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* Dz. U. 1993 Nr 61, poz. 284. „*Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsięwzięciom radiowych, telewizyjnym lub kinematograficznym*”.

⁹⁹ Art. 11 ust.1 *Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej* Dz. U. UE. C. 2007 Nr 303 poz. 1, „*Każdy ma prawo do wolności wypowiedzi. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei, bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe*”. Ust. 2 „*Szanuje się wolność i pluralizm mediów*”.

dotyczących przemocy i agresji. Niedopuszczalnym jest to, że środki masowego przekazu wyolbrzymiają pewne zdarzenia. Powinny one pełnić rzeczywistą rolę, w jaki sposób zabezpieczyć się przed takimi negatywnymi sytuacjami, jak kryzysy, brak bezpieczeństwa oraz przestępczość. Bardzo negatywnym zjawiskiem w czasach wolności słowa jest manipulowanie pewnymi informacjami, dotyczącymi takich kwestii jak bezpieczeństwo oraz sytuacja ekonomiczna w danym państwie. Środki masowego przekazu wydaje się, że w celu zdobycia poparcia przez niektóre partie polityczne w nadmiarze informują o określonych zdarzeniach pomijając inne nie mniej istotne informacje dla społeczeństwa jak znaczenie kultury i edukacji w rozwoju jednostki. Nie popierając jakiegokolwiek blokady informacyjnej, przyznać trzeba, że organy państwa powinny mieć w pewnym stopniu wpływ na relacjonowanie przez środki masowego przekazu bardzo ważnych dla rozwoju społeczeństwa kwestii takich jak oświata oraz zwalczanie wszelkiego rodzaju patologii. Wolność słowa nie powinna mieć nic wspólnego z samowolą informacyjną i nieograniczonym oddziaływaniem na społeczeństwo.

3.2. Wpływ mediów na zachowanie człowieka

W obecnym stuleciu środki masowego przekazu z uwagi na ogromny postęp technologiczny i w wyniku możliwości masowego przekazywania informacji stały się jednym z podstawowych narzędzi oddziaływania na społeczeństwo. Mimo pozytywnego aspektu rewolucji cyfrowej jaka dokonała się w dzisiejszym świecie, pewne media, jak np. internet stały się czynnikiem mającym manipulacyjny wpływ zwłaszcza na psychikę młodych ludzi. Masowość przekazywania informacji i promowanie negatywnego stylu życia ma destruktywny wpływ na poziom wiedzy i kultury zwłaszcza wśród młodego pokolenia. Zaczęły także w coraz większym stopniu oddziaływać na postawy społeczne i hierarchię norm w nich panujących. Odgrywają istotną rolę w kształtowaniu osobowości jednostki. Nie zawsze informacje pochodzące ze środków masowego przekazu prezentowane są zgodnie z realnym obrazem rzeczywistości.

Obecnie poprzez powszechną dostępność do wszelkich informacji prezentowanych przez środki masowego przekazu, nastąpił znaczny rozwój konkurencji zabiegając o odbiorcę. Starając się dostarczyć atrakcji dla młodego pokolenia coraz

częściej prezentują spektakularne mające niekorzystny wpływ na kształtowanie ich osobowości drastyczne sceny jak np. zabójstwa. Swoboda w dostępie do nowoczesnych środków masowego przekazu, jak internet może z powodu braku jakiejkolwiek kontroli w ukazywaniu określonych treści negatywnie oddziaływać na osobowość zwłaszcza młodego człowieka. Przyczyną tego jest łatwa dostępność do określonego rodzaju tematyki, zwłaszcza o negatywnych zjawiskach społecznych jak. np. przemoc. Tego rodzaju postępowanie jest także jednym z najważniejszych elementów wpływających na zachowanie podatnych na ten wpływ jednostek. Środki masowego przekazu wykorzystują modę na spektakularne informacje, nie licząc się z negatywnymi konsekwencjami w pokazywaniu określonych zdarzeń. Zdarza się, że opinia publiczna jest zainteresowana drastycznymi zdarzeniami, które uważa, za intrygujące. Jednakże środki masowego przekazu, ukazując takie zdarzenia starają się dostarczyć specyficznej formy „rozrywki”.

Środki masowego przekazu dostarczając informacji o wielu aspektach życia społecznego, mają decydujący wpływ na poglądy poszczególnych osób w odniesieniu do wielu aspektów funkcjonowania społeczeństwa. Szczególnie negatywny wpływ mają sceny propagujące nienawiść zwłaszcza przez internet, wpływając tym samym na przyswajanie zwłaszcza przez młodych ludzi takich negatywnych wzorców zachowań. Szczególnie niepokojące jest propagowanie w internecie rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu. Podzielam pogląd A. Grudnia, że wszelkie przejawy agresji, z wykorzystaniem mediów elektronicznych mogą nieść za sobą poważne konsekwencje, co powoduje, że do przemocy dochodzi w świecie wykreowanym, wirtualnym, nie oznacza, że krzywda nie dotknie ofiary w sposób rzeczywisty¹⁰⁰. Cierpienie wywołane w internecie ma charakter realny i prawdziwy¹⁰¹. Dzieje się tak dlatego, że w przypadku nadmiernego korzystania ze scen przedstawiających agresję i przemoc dana osoba zaczyna coraz bardziej fascynować się i naśladować takie negatywne zachowania. Środki masowego przekazu w filmach, w grach oraz na stronach internetowych ukazują postacie agresywne jako bohaterów, godnych utożsamiania się z nimi. Brak kontroli nad takim przekazem związanym z negatywnymi postawami, co do określonych grup

¹⁰⁰ A. Grudzień, *Agresja w sieci - kontekst anonimowości i rozproszonej odpowiedzialności*, [w:] A. Grudzień, M. Z. Stepulak (red.), B. Płackiewicz (red.), *Psychologiczne i interdyscyplinarne uwarunkowania agresji i przemocy. Agresor i ofiara*, Płock 2020, Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku, s. 166.

¹⁰¹ Tamże.

zwłaszcza różniących się kolorem skóry, prowadzi do wzrostu postaw agresywnych, a co za tym idzie odradzania się nawołujących do nienawiści ideologii (np. rasizm, czy neonazizm). W ocenie M. Romańczuk - Grąckiej w przypadku agresji elektronicznej wobec pokrzywdzonych wiktylizacji doznają osoby, które ze względu na określone właściwości nie umieją ocenić sytuacji i przyjąć właściwych środków obrony¹⁰². Ten typ agresji polega na tworzeniu i publikowaniu w internecie materiałów wizualnych dokumentujących dziwne zachowania bohaterów, często prowokując ich i rozdrażniając, a nawet znęcając się nad nimi¹⁰³. Najczęściej ofiarami przemocy za pośrednictwem internetu padają jednostki, które nie są w stanie w sposób odpowiedni pojmować otaczającej ich rzeczywistości, co powoduje, że są oni dla osób stosujących formę agresji elektronicznej łatwym obiektem działania. Ze względu na występujący brak możliwości stosowania obrony sprawcy cyberprzemocy często, nie licząc się z konsekwencjami mogą poniżać ich oraz nękać różnymi negatywnymi sposobami, powodującymi utratę poczucia przez nich własnej wartości. Trzeba zwalczać tego rodzaju postawy prezentowane w środkach masowego przekazu, ponieważ nie można się zgodzić na swobodę oddziaływania takich informacji na młode oraz nie mające wykształconego systemu wartości jednostki. Co nie budzi wątpliwości, środki masowego przekazu wpływają na odbiór na odcinku postrzegania przestępczości. Mają na celu dotarcie do możliwie największej liczby odbiorców i stosują techniki manipulacji o określonych zjawiskach panujących w społeczeństwie nie licząc się z niebezpieczeństwem niekorzystnego wpływu na określonego rodzaju zachowania zwłaszcza w stosunku do nieletnich. Zdaniem O. Białek - Szwed problematyka mowy nienawiści jest bardzo skomplikowana, ze względu na trudności w wytyczeniu nieprzekraczalnych granic pomiędzy nadmiernie zaangażowaną publicystyką, a brutalizacją języka¹⁰⁴. Trudno jest odpowiedzieć na pytanie, czy brutalizacja języka we współczesnych mediach to jeszcze krytyka publicystyczna, czy już mowa nienawiści,

¹⁰² M. Romańczuk - Grącka, [w:] M. Romańczuk - Grącka, B. Orłowska - Zielińska, *Z problematyki odpowiedzialności prawnej nieletnich sprawców cyberprzemocy*, [w:] K. Szczechowicz (red.), K. Bronowska (red.), *Technologie wykrywcze początku nowego tysiąclecia*, Olsztyn 2013, „Elset”, s. 132.

¹⁰³ Tamże.

¹⁰⁴ O. Białek - Szwed, *Brutalizacja języka we współczesnych mediach*, [w:] O. Białek - Szwed, I Hofman (red.), D. Kępa - Figura (red.) *Współczesne Media. Przemoc w mediach*, Lublin 2020, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie - Skłodowskiej, t. 1, s. 33.

na którą w demokratycznych społeczeństwach nie powinno być zgody¹⁰⁵. Wszelka forma brutalizacji języka pojawiająca się w internecie, jest w jak największym stopniu mową nienawiści i powinna być zdecydowanie zwalczana. Brutalność jest jednym ze składników przemocy, która w żadnym razie nie może być zaliczana do krytyki. Brutalizacja prezentowana w środkach masowego przekazu stanowi najważniejszą cechę nienawiści, która prowadzi do szkodliwych konsekwencji zwłaszcza dla nie mających jeszcze wyrobionego światopoglądu jednostek. Według A. Leszczuk - Fiedziukiewicz w czasach demokracji postulującej ochronę praw człowieka, w dobie udogodnień technologicznych i rozwoju materialnego dobrobytu internet stał się miejscem licznych dewiacji, gdyż kiedyś system, a dziś pojedynczy ludzie dają upust swoim emocjom, lekceważąc konwenanse¹⁰⁶. Pozorna anonimowość sprzyja ujawnianiu się atawistycznych instynktów, demokratyzacja internetu może hamować empatię i wrażliwość¹⁰⁷. Internet jest idealnym spektrum dla prezentowania negatywnych zachowań i poglądów, często odwołujących się do propagowania nienawiści oraz przemocy. Ze względu na częstotliwość takich prezentacji i łatwość odbioru może dojść w wyniku przyzwyczajania się do tych postaw, a w konsekwencji zaniku wszelkiej empatii.

Bardzo szkodliwy jest dostęp do scen przedstawiających treści pornograficzne, zwłaszcza w internecie. Brak należytej kontroli nad tego rodzaju sprzecznymi z odpowiednimi wzorcami zachowań treściami prezentującymi pornografię ma wyjątkowo niekorzystny wpływ, na poziom i obyczaje w tym aspekcie. Taka popularyzacja jest szkodliwym czynnikiem zniekształcającym zgodne z wartościami moralnymi wzorce zachowań. Szczególnie niebezpieczna jest możliwość dostępu do treści pornograficznych przez nieletnich. Nie kontrolowany dostęp do takich przekazów wpływa następnie na zaburzenia osobowości w odniesieniu do sfery seksualnej, co może doprowadzić do dewiacji w tym zakresie. Mimo, że internet obecnie zdominował życie społeczne, nie powinno to oznaczać nieograniczonego dostępu negatywnych dla prawidłowego rozwoju jednostki scen oraz publikacji. Organy państwa powinny wywierać wpływ na treści prezentowane w internecie, albo chociażby posiadać uprawnienie do ich kontrolowania.

¹⁰⁵ O. Białek - Szwed, *Brutalizacja języka we współczesnych...*, s. 34.

¹⁰⁶ A. Leszczuk - Fiedziukiewicz, *Czy hejt i mowa nienawiści staną się normą? Społeczne uwarunkowania zachowań dewiacyjnych w Internecie*, Media - Kultura - Komunikacja Społeczna 2019, Nr 3, s. 113.

¹⁰⁷ Tamże.

Z powodu coraz większej atrakcyjności środki masowego przekazu odgrywają ważną rolę w procesach socjalizacji w społeczeństwie. Media chcąc pozyskać jak największą liczbę widzów, często bagatelizują kwestię niebezpieczeństwa demoralizującego oddziaływania na życie społeczne, prowadząc do degradacji charakteru i psychiki niektórych jednostek. Dochodzi do zaniku prawidłowych postaw społecznych zwłaszcza wśród młodzieży. Nadmierne prezentowanie scen, dotyczących przestępstw, wpływa z jednej strony na powstawanie zjawiska lęku przed przestępczością, zwłaszcza narażonych na przemoc jednostek, a z drugiej na całkowity zanik wrażliwości wśród nieletnich, nie mających ukształtowanego systemu wzorców i wartości.

Bardzo niekorzystny wpływ na zachowanie człowieka mają gry komputerowe prezentujące przemoc. Poprzez formę rozrywki powodują one bierne przyzwyczajanie się do tych scen, co prowadzi do późniejszych negatywnych zachowań w życiu społecznym. Ogólna dostępność do takich gier, powinna zostać ograniczona oraz być w pewnym stopniu poddana kontroli.

Według M. Leończuk środki masowego przekazu stępią wrażliwość odbiorcy na sceny przemocy i wywołują w nim potrzebę recepcji kolejnych wizualnych szoków¹⁰⁸. Autorka ma rację, ponieważ w wyniku nadmiaru prezentacji takich cech oraz ukazywania ich jako atrakcję, rodzi u odbiorcy zwiększony na nie popyt.

Słuszny pogląd prezentuje także E. Tomczyk, że negatywne oddziaływanie publikatorów nacechowanych przemocą na jednostkę jest nieuniknione, jednakże na osoby o silnym charakterze i mocno ugruntowanych postawach moralnych ten ujemny wpływ jest znacznie słabszy, niż na osoby, które mają niezdecydowaną naturę życia¹⁰⁹. Jedynym środkiem obronnym jest omijanie treści przedstawiających przemoc czy agresję lub całkowite odosobnienie się od szklanych ekranów czy gazet, co w dzisiejszych czasach jest nieosiągalne¹¹⁰. Jednostki prawidłowo przystosowane do życia w społeczeństwie odrzucają zarazem agresję, jak i przemoc w postępowaniu do innych osób. Jednakże w wyniku coraz większego pluralizmu w środkach masowego przekazu

¹⁰⁸ M. Leończuk, *Przemoc w filmie. Okrucieństwo do przyjęcia*. Toruń 2015, Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 27.

¹⁰⁹ E. Tomczyk, *Negatywne oddziaływanie mass mediów na zachowanie jednostek*, [w:] E. Tomczyk, J. Plis (red.), A. Mamcarz (red.), *Media jako wyzwanie wychowawcze*, Radom 2010, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej w Radomiu, s. 215.

¹¹⁰ Tamże.

oddziaływanie na ograniczenie prezentowania scen drastycznych wydaje się, być całkowicie niemożliwe.

Zdaniem H. J. Schneidera z przedstawianiem przemocy w mediach związane są różnego rodzaju teorie zachowań agresywnych: teoria katharis, powstrzymywania, pobudzania agresji, stymulacji (naśladowania i uczenia się agresji)¹¹¹. Teoria katharis próbuje udowodnić, że prezentowanie scen przemocy w środkach masowego przekazu wpływa hamująco na ujawnianie się agresywnych emocji i tendencji przez utożsamianie się widza z prezentowaną przemocą¹¹². Teoria powstrzymywania, głosi, że przedstawianie przemocy w telewizji wywołuje u widzów zahamowania psychiczne, poprzez wzbudzanie u nich strachu, poczucia winy i obawy przed możliwym odwetem¹¹³. W świetle teorii stymulacji przemoc prezentowana w środkach masowego przekazu prowadzi do narastania agresji, przez obserwację, naśladowanie, potwierdzanie, czy też uczenie się na modelach¹¹⁴. Według teorii przyzwyczajenia następstwem prezentowania przemocy w środkach masowego przekazu jest całkowity zanik emocji, co z kolei prowadzi do całkowitego zubożnienia¹¹⁵. Najbardziej przekonywującą teorią wyjaśniającą wpływ prezentowanych scen przemocy na osobowość danej jednostki jest teoria stymulacji oraz przyzwyczajenia, ponieważ środki masowego przekazu często w nadmiarze prezentują sceny nacechowane agresją, jedynie jako cel zdobycia u widzów popularności w oglądaniu scen drastycznych. Bezkrytyczne ukazywanie scen przemocy prowadzi do powstania mody na prezentowanie takich zdarzeń, a następnie do biernego uczenia się takich postaw. Zdecydowanie należy odrzucić teorię katharis oraz teorię powstrzymywania przed agresją, gdyż poprzez ich prezentację media ukazują nieraz przemoc oraz agresję zwłaszcza w filmach oraz grach komputerowych jako pozytywny model postępowania w życiu.

Środki masowego przekazu powinny możliwie w jak największym stopniu prezentować wzorce zachowań zgodne z prawem i porządkiem społecznym, podwyższając w ten sposób atrakcyjność jego przestrzegania. Ukazując one w swoich relacjach pozytywne stosunki panujące w społeczeństwie finalnie odegrałyby bardzo

¹¹¹ H. J. Schneider, *Zysk z przestępstwa. Środki masowego przekazu a zjawiska kryminalne*, pod red. B. Hołysta, Warszawa 1992, Wydawnictwo Naukowe PWN s. 92.

¹¹² Tamże.

¹¹³ Tamże, s. 93.

¹¹⁴ Tamże.

¹¹⁵ Tamże, s. 100.

duży wpływ na kształtowania postaw i zachowań zgodnych z normami prawnymi i zasadami moralnymi. Powinny być nie tylko zorientowane na atrakcję swoich audycji i osiągnięcie zysku, ale też na pełnienie roli edukacyjnej zwłaszcza dla nieletnich. Głównym zadaniem tych mediów powinno być takie informowanie o określonych zjawiskach, których celem byłoby zapewnienie poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli. Środki masowego przekazu powinny informować o tym jak ustrzec się przed określonymi niebezpieczeństwami, jak np. kryzysy, konflikty oraz przestępczość i w takim aspekcie wpływać na zachowania poszczególnych osób w społeczeństwie. Ze względu na to, że środki masowego przekazu mają istotny wpływ na zachowanie człowieka, to rolą ich powinno być umacnianie pozytywnych postaw w życiu społecznym.

3.3. Środki masowego przekazu a kształtowanie postaw przemocy i ich wpływ na tzw. „przestępczość nieletnich”

Problematyka przemocy prezentowana w środkach masowego przekazu zarówno w programach, filmach oraz internecie staje się coraz częściej źródłem demoralizacji nieletnich wykazujących tendencje do biernego jej przejmowania. Szczególnie negatywne jest nadmierne prezentowanie zdarzeń nacechowanych okrucieństwem, nie zważając na szkodliwe oddziaływanie dla rozwoju cech charakterologicznych nieletniego. Tematyka przemocy prezentowana w mediach stanowi w pewnym sensie bodziec dla nieletniego w kierunku zachowań niezgodnych z prawem. Nieletni w tej sytuacji będzie postrzegał agresję za najlepszy model postępowania w życiu społecznym, a przemoc za najlepszą metodę zdobycia prestiżu w grupie rówieśniczej. Rację należy przyznać A. Bałandynowiczowi, że przemoc w środkach masowego przekazu widoczna jest w coraz większym stopniu w nowych nośnikach informacji - multimediami elektronicznych, na portalach informacyjnych i forach dyskusyjnych¹¹⁶. Eliminacja tych zagrożeń szczególnie powinna dotyczyć ochrony małoletnich przed szkodliwymi treściami prezentowanymi w środkach masowego przekazu¹¹⁷. Nieletni, nie mając jeszcze wypracowanego światopoglądu na model pozytywnego postępowania

¹¹⁶ A. Bałandynowicz, *Brutalizacja i wulgaryzacja zachowań społecznych prezentowana w środkach masowego przekazu*, Przegląd Policyjny 2007, Nr 2, s.31.

¹¹⁷ Tamże.

w życiu, jest narażony na szkodliwy wpływ negatywnych zjawisk prezentowanych w środkach masowego przekazu. W związku z tym powinno się wprowadzić w sposób zdecydowany ograniczenia dla ukazywania niekorzystnych dla prawidłowego funkcjonowania nieletniego scen w mediach.

Nadmierne pokazywanie przemocy, zaburza podstawowe procesy kształtowania się osobowości nieletniego i może wpływać tym samym na wejście w późniejszym okresie jego rozwoju na drogę dokonywania przestępstw zwłaszcza tych z użyciem przemocy. Środki masowego przekazu stosując techniki manipulowania informacjami o określonych zdarzeniach, doprowadzają do uzależnienia się i akceptowania przez nieletnich takich negatywnych postaw, jak agresja i przemoc. Nieletni nie mający odpowiednich warunków wychowawczych, jest w jak największym stopniu podatny na destrukcyjny wpływ scen przedstawiających przemoc zarówno w telewizji, jak w świecie wirtualnym. K. Sowińska uważa słusznie, że jeżeli chcemy stawiać na nowoczesne technologie, należy zwiększyć nacisk na wychowanie, na wdrożenie nie tylko do szkół zasad humanistycznych¹¹⁸. Rodzina jest najważniejszą komórką społeczną, która dostarczy nieletniemu podstawowej wiedzy i pozytywnego modelu postępowania w życiu. W dobie rewolucji technologicznej, rodzina powinna odgrywać rolę w kształtowaniu osobowości nieletniego. Z powodu atrakcyjności scen prezentujących przemoc w przypadku nieletnich, środki masowego przekazu nie zważając na ujemne ich skutki, często starają się odwoływać do emocji nieletnich poprzez ukazywanie takich zdarzeń w nadmiarze. To prowadzi do przyzwyczajania się nieletnich do tego zjawiska. Środki masowego przekazu ukazując sceny przemocy w szczególności w filmach i grach komputerowych, powodują w skutek tego zubożenie emocjonalne nieletnich. Jedną z takich gier jest gra „Dungeons & DRagons” czyli „Lochy i Smoki”. To jedna z najstarszych gier fabularnych, jak również najpopularniejsza wśród młodzieży zarówno w Polsce oraz na świecie. Jednakże mimo dużej popularności, ten rodzaj gry oparty jest na fantazji, która nie ma nic wspólnego z rzeczywistością. Nie jestem zwolennikiem udostępniania tego rodzaju gier, ponieważ rolą ich jest tylko pomoc młodym ludziom na tzw. „zabicie czasu”, a nie dostarczanie pożytecznej rozrywki. Należy zaaprobować pogląd W. Poznaniaka, który uważa, że

¹¹⁸ K. Sowińska, *Przemoc w mediach i jej wpływ na rodzinę*, [w:] K. Sowińska, J. Plis (red.), A. Mamcarz (red.), *Media jako wyzwanie wychowawcze*, Radom 2010, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej w Radomiu, s. 218.

jeżeli chcemy chronić nasze dzieci przed negatywnymi wpływami tych gier to ich producenci i dystrybutorzy powinni zrezygnować z promowania tzw. „zabija się dla zabawy”¹¹⁹. Pomysłodawców oraz projektodawców gier, podobnie, jak sprzedawców alkoholi, powinno się kontrolować na odcinku przestrzegania zakazu sprzedawania „gier dla dorosłych” osobom małoletnim¹²⁰. Twórcy gier nie powinni mieć całkowitej swobody odnośnie do prezentacji jakichkolwiek ich treści w tym nacechowanych agresją. Podobnie jak w przypadku treści prezentujących pornografię zwłaszcza z udziałem małoletnich twórcy, jak i dystrybutorzy mogą ponieść odpowiedzialność karną tożsamą z projektodawcami gier ukazujących w nadmierny sposób przemoc powinni być w bardziej rygorystyczny sposób poddani ograniczeniom. Całkowita dowolność w zakresie tworzenia programów oraz gier ukazujących bardzo brutalne sceny jest błędem ze względu na dostarczanie nieletnim bardzo negatywnych bodźców. Tak samo jak alkohol ma negatywny wpływ na osobowość nieletniego, tak samo prezentacja nieletniemu scen związanych z agresją oraz z przemocą zakłóca jego rozwój emocjonalny. Powinno się zdecydowanie oddziaływać na środki masowego przekazu, aby te prezentowały agresję oraz przemoc, jako szkodliwe zjawiska społeczne.

Słuszny pogląd wyraża M. Dubis, że świadome posługiwanie się informacjami dostępnymi w wirtualnym świecie wymaga od użytkownika wielu umiejętności, do których zaliczyć należy m. in. krytyczne myślenie, analizę oraz syntezę danych pochodzących z różnych źródeł¹²¹. Większość młodych ludzi nie zdaje sobie sprawy z konieczności oraz sensu podejmowania takich działań i dlatego jest szczególnie narażona na różne zagrożenia, płynące z sieci¹²². U nieletniego dopiero zaczyna kształtować się jego osobowość, co może powodować brak świadomości na negatywny wpływ na ich psychikę agresji i przemocy. Nieletni nie ma jeszcze sprecyzowanej

¹¹⁹ W. Poznaniak, *Przemoc w grach elektronicznych*, [w:] W. Poznaniak, M. Binczycka - Anholcer (red.), *Przemoc i agresja, jako zjawiska społeczne* pod Warszawa 2003, Wydawnictwo Polskie Towarzystwo Higieny Psychicznej, s. 91.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ M. Dubis, *Internet jako narzędzie agresji wśród współczesnej młodzieży*, [w:] M. Dubis, M. Z. Stepulak (red.), B. Płackiewicz (red.), *Psychologiczne i interdyscyplinarne uwarunkowania agresji i przemocy. Agresor i ofiara*, Płock 2020, Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku, s. 239.

¹²² Tamże.

wiedzy na temat prawidłowych sposobów postępowania w życiu, co w sytuacji braku prawidłowej socjalizacji może bardzo niekorzystnie oddziaływać na jego charakter.

Nieletni oglądając takie sceny zaczyna w ich następstwie utożsamiać się z wizerunkiem agresji i uznawać ją za normalny składnik życia, ponieważ przejmując postawy takich zachowań w sposób bezkrytyczny. Wpływ agresji i przemocy prezentowanej w środkach masowego przekazu na przestępczość wśród nieletnich jest uzależniony od poziomu kultury społecznej i wzorców zachowań występujących w rodzinie. Według K. Poklewskiego - Koziella należy położyć kres szkodliwemu oddziaływaniu środków masowego przekazu, na uczeniu młodzieży agresywności, ponieważ młodzież coraz bardziej uchyla się od wpływu rodziców i nauczycieli, a powstającą na tą okoliczność próżnię wypełniają środki masowego przekazu z telewizją na czele¹²³. Gdy w rodzinie dominuje staranna opieka nad nieletnim oraz silne więzi uczuciowe, to nie prowadzi to do zachowań sprzecznych z prawem. Mimo, że sceny agresji i przemocy prezentowane w środkach masowego przekazu mają istotny wpływ na psychikę i charakter nieletnich, to prawidłowe metody wychowawcze, nie stosujące jakiegokolwiek agresji mogą nie dopuścić do destrukcyjnego oddziaływania takich scen na nieletniego. Nieletni, który uzyska od rodziny prawidłowe wzorce postępowania w życiu nie będzie w następstwie tego przejawiał skłonności do utożsamiania się z takim modelem zachowania się w życiu codziennym. Kiedy będzie się stosowało nacechowane przemocą metody wychowawcze będzie on bardziej podatny na wzorce występujące w środkach masowego przekazu, ponieważ stanie się całkowicie obojętny na okrucieństwo i agresję, co powoduje w następstwie tego trudności w przestrzeganiu norm prawnych i zasad moralnych.

Nadmierne prezentowanie przemocy jest także źródłem sadystycznych skłonności nieletnich. Może spowodować w niedalekiej przyszłości przynależność do destrukcyjnych subkultur młodzieżowych, propagujących podobne wzorce zachowań i jeszcze większą skłonność do wejścia na drogę konfliktu z prawem. Zbiorowości nieletnich zwłaszcza w aspekcie negatywnego wpływu środków masowego przekazu łączą się w grupy rówieśnicze, w których stosowanie przemocy i agresji wiąże się z prestiżem uzyskania wysokiej pozycji w obrębie podkultury.

¹²³ K. Poklewski - Koziell, *Czy środki masowego przekazu mogą wywierać wpływ na postawy agresywne młodzieży*, *Studia Iuridica* 1992, t. 19, s. 150.

Negatywne zjawiskiem jest to, że środki masowego przekazu, zwłaszcza niektóre audycje kryminalne pokazują w sposób dokładny techniki dokonywania przestępstw, zachęcając tym samym do ich popełniania przez nieletnich. Zdarza się, że nieletni uważa takie przekazy kryminalne za atrakcyjne i powstaje tym samym u niego chęć do utożsamiania się z takim modelem działania. Popularność programów propagujących przemoc, powoduje że nieletni zaczyna przyswajać sobie w większym stopniu techniki dokonywania przestępstw z użyciem przemocy. Atrakcyjność scen ukazujących w nadmiarze zachowania niezgodne z prawem może spowodować u niego w okresie dorosłości poczucie bezkarności. Szczególnie filmy kryminalne poprzez dostarczenie sensacji nie rzadko w szczegółowy sposób pokazują technikę popełniania przestępstw oraz nieudolność organów ścigania w ich wykrywaniu, stając umacniając tym samym wśród nieletnich brak jakichkolwiek zahamowań w dokonywaniu przestępstw. Przykładem jest archiwalny już „Magazyn Kryminalny 997”, który ze względu na wyjątkowo dokładny sposób prezentowania metod działania sprawców, jak również słabość organów ścigania, może stanowić swoisty wzorzec co do dokonywania czynów zabronionych. Środki masowego przekazu, aby przyciągnąć uwagę widzów ukazują przemoc jako pożądaną sposób rozwiązywania konfliktów i problemów w życiu.

Omawiając rolę środków masowego przekazu w kształtowaniu zjawiska przemocy trzeba także odnieść się do tematu sprawy zabójstwa nauczycielki języka włoskiego dokonanego przez Kajetana Poznańskiego. Miało to miejsce w dniu 3 lutego 2016 roku w dzielnicy Wola w Warszawie gdzie dokonał szczególnie okrutnego zabójstwa, poprzez zadanie kilku ciosów nożem w szyję, a następnie poćwiartowanie zwłok. Został skazany dnia 26 stycznia 2021 roku na karę dożywotniego pozbawienia wolności z obowiązkiem poddania się terapii. Postanowiłem poruszyć tą problematykę, ponieważ jak wynika z doniesień medialnych był on zafascynowany Hannibalem Lecterem - głównym bohaterem książki autorstwa Thomasa Harisa „Milczenie owiec” a także filmem o tym samym tytule. To film przedstawiający wyjątkowo okrutne i drastyczne sceny, co miało niekorzystny wpływ na osobowość sprawcy. Z tego względu opowiadam się za ograniczeniem w możliwości ukazywania przez środki masowego przekazu wielu brutalnych scen, gdyż na podstawie tego przypadku potwierdza się prezentowana teza o ich szkodliwości w późniejszym rozwoju niektórych jednostek.

W tym miejscu chcę zaprezentować pogląd, że nadmierne prezentowanie w środkach masowego przekazu scen przemocy jest także źródłem socjopatii jako

anomalii osobowości danej jednostki. Ponieważ bezpośrednią przyczyną socjopatii jest środowiskowe, a nie genetyczne źródło negatywnych zachowań, to tak jak nieprawidłowości warunków wychowawczych i nieprawidłowe wzorce występujące w grupie rówieśniczej, to także nadmierne przedstawianie przemocy i agresji w filmach i w grach komputerowych prowadzi do powstania socjopatycznego zaburzenia osobowości. Powoduje to u nieletniego brak wyrzutów sumienia, brak uczuciowości wyższej oraz zachowanie niezgodne z zasadami współżycia społecznego. Z tych względów nieletni przestaje postępować zgodnie z zasadami i wartościami moralnymi, co następnie prowadzi do ukształtowania się socjopatycznej osobowości. Zdaniem M. Romańczuk - Grąckiej, przemoc, której kulminacją jest śmierć ofiary wywołuje u niektórych osób szczególny rodzaj fascynacji¹²⁴. Autorka ma rację, ponieważ u osób z nieprawidłowo ukształtowaną osobowością, sceny zawierające przemoc traktowane są jako pozytywny bodziec do zadawania bólu i cierpienia innym osobom.

Nieletniego powinno się zachęcać do pozytywnych wzorów spędzania wolnego czasu. Często nie są oni zdolni do samodzielnej oceny pewnych negatywnych obrazów prezentowanych przez środki masowego przekazu, to też należy ograniczyć ukazywanie takich scen. Celem środków masowego przekazu nie powinien być jedynie „zysk”, ale też edukacja i krzewienie wzorców zachowań zgodnych z porządkiem społecznym. Należy odróżnić osoby dorosłe o ukształtowanej już osobowości oraz młodzież, która nie ma jeszcze wykształconych cech charakterologicznych. Środki masowego przekazu powinny zainteresować młodych odbiorców atrakcyjnością racjonalnej rozrywki, dostarczać wzorów racjonalnego postępowania w życiu oraz pozytywnie oddziaływać na psychikę młodego człowieka. Dziś informatory te m.in. internet nastawione są na dostarczanie informacji i rozrywki. Nie oznacza to, że jedynie dla łatwości sprzedaży informacji, mogą bez ograniczeń zniekształcać prawidłowy obraz rzeczywistości społecznej oraz propagować sprzeczny z dobrymi obyczajami styl życia. Gdyby środki masowego przekazu ukazywały przemoc i agresję jako negatywne zjawiska społeczne, doprowadziłoby to do spadku zachowań agresywnych i przestępczości wśród nieletnich. Taki sposób przekazu dla młodzieży wyeliminowałby zjawiska patologiczne w późniejszym życiu społecznym i wpłynęłyby pozytywnie na kształtowanie systemu

¹²⁴ M. Romańczuk - Grącka, *Snuff movies and mondo movies. Characteristic of terrorism and organized crime related film productions*, [w:] M. Romańczuk - Grącka, W. Pływaczewski (red.), *Organized Crime and Terrorism. Reasons - Manifestations - Counteractions*, Olsztyn 2011, s. 210.

wartości. Jednym z celów kryminologii w przypadku badania zjawiska przestępczości nieletnich powinien być postulat ograniczenia prezentowania scen nacechowanych brutalnością przez środki masowego przekazu. Kryminologia chcąc znaleźć sposób na zmniejszenie rozmiarów przestępczości wśród nieletnich powinna w większym niż dotychczas zakresie skupić się na analizie szkodliwej roli środków masowego przekazu w oddziaływaniu. Dodatkowym jej zadaniem wobec środków masowego przekazu powinien być postulat zwiększenia edukacji wobec nieletnich w ukazywaniu pozytywnych wzorów postępowania w życiu. Trzeba wprowadzić ograniczenia w ukazywaniu scen nacechowanych przemocą i agresją, jako szkodliwych dla ich rozwoju osobowości. Według K. Poklewskiego - Koziella skoro nauka nie udzieliła jasnych i jednoznacznych odpowiedzi na stawiane w jej omawianej dziedzinie pytania, właściwe organy władzy muszą brać pod uwagę wskazania zdrowego rozsądku i nie kwestionowane poza nielicznymi wyjątkami - domniemanie, że istnieje pewien stopień i rodzaj nasycenia programów TV (i innych mass media), obrazami gwałtów, sadyzmu i okrucieństw, a także określony sposób ich prezentowania, który wywołuje silnie negatywny wpływ na pewną część młodocianych odbiorców, stymulując w nich agresywność również przestępną¹²⁵. Zgadzam się że o tym, jakie granice środkom masowego przekazu należy zakreslić i w jakich przypadkach ich przekroczenia państwo miałooby wkraczać powinien decydować organ możliwie najbardziej niezależny i najmniej skrzepowany subtelnościami formuł prawnych, wolno postulować, aby był nim Rzecznik Praw Obywatelskich. Państwo powinno mieć pewną kontrolę nad ukazywaniem drastycznych scen w środkach masowego przekazu, ponieważ zadaniem ich powinno być prezentowanie wzorów kultury oraz przekazywanie wiedzy, odnośnie do postępowania zgodnego z normami prawnymi. Mimo niezależności środków masowego przekazu, nie oznacza to, że mogą one bez żadnych konsekwencji prezentować sceny agresji i przemocy oraz demoralizująco wpływać na nieletnich.

3.4. Rola środków masowego przekazu w procesie wiktymizacji

Nauką, która zajmuje się zagadnieniem roli ofiary w przypadku popełnienia przestępstwa jest wiktymologia. Istotną w niej rolę odgrywa zjawisko wiktymizacji

¹²⁵ K. Poklewski - Koziell, *Czy środki masowego przekazu mogą wywierać wpływ...*, s. 160.

kryminalnej, czyli proces negatywnych przeżyć ofiary w związku z popełnionym przestępstwem. Wyróżnia się wiktylizację pierwotną oraz wtórną. Wiktylizacja pierwotna wiąże się z bezpośrednim dokonaniem przez sprawcę przestępstwa. Z kolei wiktylizacja wtórna to proces ujemnych konsekwencji stawiania się ofiarą, w wyniku traktowania jej często przedmiotowo przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Wiktylizacja wtórna jest związana ze wstydem ofiary wobec niektórych społeczności lokalnych oraz stereotypów w nich panujących np. co do przemocy panującej w rodzinie.

Środki masowego przekazu wpływają głównie na proces przede wszystkim wtórnej wiktylizacji, poprzez publikowanie takich danych osobistych ofiary, które umożliwiają następnie jej identyfikację. Jest to całkowicie sprzeczne z dziennikarską etyką zawodową, ponieważ środki masowego przekazu powinny dążyć do takiego ukazywania relacji związanych z dokonaniem określonego przestępstwa, w których nie narusza to dóbr osobistych pokrzywdzonego. Ze względu na nie liczenie się z podstawowymi interesami ofiar, relacje takie powodują jeszcze większe stadium pokrzywdzenia. Skutki takich działań mogą być dla ofiar negatywne, jak np. zaburzenia emocjonalne oraz nasilony stres związany z poczuciem pokrzywdzenia. Dlatego środki masowego przekazu powinny nie tylko informować o statystycznym obrazie występowania ofiar w społeczeństwie, ale także w swych publikacjach dbać o zapobieganie dynamicznemu procesowi stawiania się ofiarą przestępstwa. Powinny reprezentować interesy ofiar, a nie tylko zaspakajać ciekawość społecznego odbioru informacji o przestępczości.

Środki masowego przekazu publikując informację o przestępczości powinny za cel przyjąć ukazywanie jej prawdziwego obrazu. Często chcąc dotrzeć do możliwie dużego grona odbiorców naruszają „interes ofiar” czynów zabronionych powodując ich napiętnowanie i dalsze negatywne skutki wiktylizacji. Należy to uznać, za jeden z głównych powodów, dla którego pokrzywdzeni nie decydują się na zgłaszanie popełnienia przestępstwa organom ścigania. Środki masowego przekazu poprzez szczegółowe opisywanie zdarzeń powodują powstawanie negatywnych opinii co do przyczynienia się ofiary do popełnienia przestępstwa. Nie dbając o specyfikę dostarczania informacji o danym przestępstwie nie uwzględniają możliwości dalszych ujemnych konsekwencji dla pokrzywdzonego przez prezentowanie niezgodnych z rzeczywistym stanem faktycznym zdarzeń oraz zachowania się ofiary przestępstwa.

Należy tak relacjonować zdarzenia związane z dokonaniem przestępstwa, mając na celu nie tylko możliwość szerokiego odbioru przez społeczeństwo przekazywanych informacji ale wpływać na zmianę postaw społecznych co do roli ofiary w świetle dokonywanych przestępstw zwłaszcza przeciwko wolności seksualnej. Powinny oddziaływać na organy ścigania, aby z większą starannością zapewniły ofiarom przestępstw bezpieczeństwo oraz poprzez publikowanie rzetelnych relacji przeciwdziałać zjawisku samotności w ich kontaktach z policją w przypadku dokonania przestępstwa. Zadaniem mediów powinno oddziaływanie na policję co do bardziej skutecznego działania w celu zwalczania przestępczości i reprezentowanie interesów pokrzywdzonych.

W wyniku wyolbrzymiania poczucia zagrożenia przestępczością środki masowego przekazu negatywnie oddziałują na poziom psychiki w szczególności jednostek podatnych na możliwość stania się ofiarą przestępstwa. Oprócz wielokrotnego przedstawiania przestępstw z użyciem przemocy często także ukazują nieudolność organów ścigania w zakresie jej zwalczania, powodując w społeczeństwie wrażenie o bezkarności sprawców takich czynów, wpływając tym samym na kształtowanie się możliwości stania się obiektem przestępstwa. Powinny skupiać się głównie na ukazywaniu podejmowanych przez organy ścigania działaniach na rzecz zwalczania przestępczości. Nadmierny poczucie wiktymizacji w wyniku stania się ofiarą przestępstwa powoduje negatywne konsekwencje dla stanu psychicznego takiej jednostki, a nagłaśnianie w nadmiarze informacji co do charakteru, brutalności i bezwzględności sprawców tylko ten stan pogłębia. Powinny poprzez dostarczanie informacji wpływać na obiektywną wiedzę w społeczeństwie na temat zagrożenia oraz informować o możliwości niwelowania jej skutków. Zadaniem ich powinna być także ochrona pokrzywdzonych przestępstwem przed negatywnymi przeżyciami w związku z jego popełnieniem poprzez odpowiednie, nie naruszające jej poczucia bezpieczeństwa informowanie o tym fakcie. Powinny one poprzez funkcję edukacyjną wpływać też na działalność organów ścigania oraz postępowania karnego, aby zapewniły one pokrzywdzonym odpowiednie możliwości dochodzenia swoich praw w związku z przestępstwem oraz w należyty sposób chroniły ofiary przestępstw poprzez odpowiednią organizację i humanitarne ich traktowanie dając uprawnienia do zaspokojenia poczucia sprawiedliwości. Środki masowego przekazu powinny czerpać

informacje ze źródeł oficjalnych, co uniknęło by w pewnym sensie łączenia zdarzeń autentycznych z fikcją.

Państwo poprzez prawodawstwo powinno dążyć do możliwie jak największego wzmacniania praw ofiar przestępstw i oddziaływać na środki masowego przekazu w celu takiego przekazywania informacji, która uwrażliwiałaby społeczeństwo na problemy wtórnej wiktymizacji. Należy poprzez odpowiedni przekaz informować społeczeństwo, jak ważne jest tworzenie więzi wspólnoty, budowanie zaufania oraz wzajemnej współpracy obywateli z policją. Słusznie twierdzi B. Hołyst, że zadaniem mass mediów jest przekazywanie rzetelnej wiedzy o etiologii zagrożenia, o udziale ofiary w czynie przestępnym, o technikach ochrony i obrony, o możliwościach współdziałania w imię zapobiegania i wykrywania, gdyż ten rodzaj edukacji musi stworzyć równowagę szans pomiędzy bezprawiem i praworządnością, pomiędzy sensacją a lękiem a sprawiedliwą oceną i aktywną, bezpieczną, praworządną obroną¹²⁶. Celem środków masowego przekazu w przypadku relacjonowania zjawiska przestępczości powinno być wpływanie na organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości w celu jak największej eliminacji poczucia zagrożenia przestępstwem. Dlatego dopiero taka strategia pozwoli przeciwdziałać u ofiar pojawianie się stanu lęku przed przestępczością. Rację ma także W. Zalewski, że należy podnosić standard dziennikarzy, przez budzenie ich wiktymologicznej wrażliwości oraz powinno się wzmacniać świadomość samych pokrzywdzonych, tudzież ich wspierających w przedmiocie kontaktów z dziennikarzami¹²⁷. Często w środkach masowego przekazu nie respektuje się w sposób dostateczny interesów pokrzywdzonych. Rolą dziennikarzy powinno być zapewnienie w swoich relacjach zabezpieczenia ofiar przed wtórną wiktymizacją. Zdaniem M. Szczepaniec, należy organizować szkolenia dla

¹²⁶ B. Hołyst, *Rola środków masowego przekazu w kształtowaniu postaw antywiktymizacyjnych*, [w:] B. Hołyst (red.), T. Tomaszewski, J. Wróblewski, H. J. Schneider, J. v. Dijk, A. Kojder, K. Kuberska-Gaca, B. Wróblewska, A. Normandeu, A. Kutylowski, J. Wódz, M. Jarosz, B. Post, E. Bielicki, *Opinia publiczna i środki masowego przekazu a ujemne zjawiska społeczne*, Warszawa 1981, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, s. 83.

¹²⁷ W. Zalewski *Wtórna wiktymizacja ofiar przestępstw przez media*, [w:] W. Zalewski, W. Cieślak, M. Bobrowicz, K. Łaskiewicz, M. Czecharowski, P. Antoniak, E. Bieńkowska, M. Płatek, C. Kulesza, P. Starzyński, T. Cielecki, *Wiktymizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, pod red. L. Mazowiecka, Warszawa 2012, Wydawnictwo Lex Wolters Kluwer Business, s. 146 - 147.

dziennikarzy, podczas których mogliby się dowiedzieć o takim zagrożeniu, jak również uzyskać fachowe porady, jak postępować w kontaktach z ofiarami przestępstw¹²⁸. Program takich szkoleń powinien obejmować nie tylko kwestie dopuszczalnej prawem możliwości upubliczniania danych osobowych oraz wizerunku przestępstwa, ale również prowadzenia rozmowy z pokrzywdzonym i jego rodziną¹²⁹. Jest to słuszny postulat, bowiem środki masowego przekazu zwłaszcza w zakresie informowania o przyczynach oraz skutkach przestępczości powinny pełnić wobec pokrzywdzonego także rolę psychologiczną. Gdy środki masowego przekazu informowałyby w rzetelny sposób o przyczynach, skutkach oraz sposobach zabezpieczenia się przed przestępczością spowodowałyby zmniejszenie się poczucia lęku przed przestępczością u pokrzywdzonych. E. Glińska uważa, że na temat oceny poziomu bezpieczeństwa warto zaznaczyć, że obraz Polski, jako kraju, w którym istnieje duże zagrożenie przestępczością, ma charakter stereotypu, ukształtowanego bardziej na podstawie przekazów medialnych, niż na własnej bezpośredniej obserwacji i codziennych doświadczeniach¹³⁰. Przyznaje autorce rację, ponieważ środki masowego przekazu poprzez prezentowanie często nie zawsze zgodnych z prawdą informacji powodują narastanie spirali zagrożenia przestępczością w społeczeństwie.

¹²⁸ M. Szczepaniec *Media a wtórna wiktymizacja*, [w:] M. Szczepaniec, W. Zalewski, G. F. Kirchhof, C. Kulesza, J. Brylak, A. Ważny, B. Czarnecka - Działuk, D. Wójcik, A. Zientara, W. Cieślak, T. Kanty, K. Dudka, Z. Lasocik, D. Woźniakowska - Fajst, K. Karsznicki, M. Kolemdowska - Matejczuk, U. Nowakowska, A. Rękas, Ł. Cora, O. Sitarz, D. Kuźelewski, M. Wright, M. Grudziecka, J. Książek, P. Wiktorska, J. Jakubowska - Hara, E. Dobiejewska, P. Burzyński, *Z Problematyki wiktymologii. Księga dedykowana Profesor Ewie Bieńkowskiej*, pod red. L. Mazowiecka, W. Klaus, A. Tarwacka, Warszawa 2017, Wydawnictwo Wolters Kluwer, s. 205.

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ E. Glińska, E. M. Guzik - Makaruk (red.), W. Filipkowski, A. Kowalewska, K. Laskowska, Z. Rau, G. B. Szczygieł, E. Zatyka, *Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce. Identyfikacja i przeciwdziałanie zagrożeniom*, Warszawa 2011, Wydawnictwo Wolters Kluwer business, s. 67.

ROZDZIAŁ IV

WPLYW ŚRODKÓW MASOWEGO PRZEKAZU NA PRZESTĘPCZOŚĆ Z UŻYCIEM PRZEMOCY

4.1. Środki masowego przekazu i ich rola w przekazie informacji kryminalnych

4.1.1. Wiarygodność informacji o przestępczości w środkach masowego przekazu

Środki masowego przekazu, dążą do zdobycia coraz większej frekwencji w jak najszerszym kręgu odbiorców. W tym celu najczęściej wykorzystują atrakcyjność różnego rodzaju informacji panujących w odniesieniu do niektórych zjawisk. Często środki masowego przekazu chcą w jak największym zakresie zdobyć popularność w kręgach społecznych i zgodnie z ich oczekiwaniami prezentują takie informacje, których nadrzędnym celem jest wpływanie na świadomość niektórych podatnych na taki przekaz jednostek. Jednym ze zjawisk wpływających na atrakcję w oczach odbiorców jest przestępczość. Ten rodzaj tematyki wpływa na postawę opinii publicznej co do aspektu reakcji na jej wzrost zwłaszcza w przypadku przestępczości z użyciem przemocy oraz na kształtowanie przez państwo polityki kryminalnej w celu jej zwalczania. Środki masowego przekazu odwołują się do odbiorców w zakresie coraz większego zainteresowania na określonego rodzaju tematykę dotyczącą zwłaszcza zjawiska przestępczości, która często nie jest zgodna z danymi pochodzącymi ze statystyk kryminalnych. Oznacza to, że starają się one zdobyć popularność w wielu kręgach społecznych prezentując nacechowaną sensacją tematykę, jaką jest przestępczość, nie interesując się przy tym, czy znajduje ona odzwierciedlenie w statystykach kryminalnych. Obraz przestępczości ukazywany w środkach masowego przekazu jest niewiarygodny, ponieważ relacjonują one dokonywanie brutalnych przestępstw, pomijając inne nie nacechowane przemocą zdarzenia. Dzieje się tak dlatego, że opinia publiczna jest najczęściej zainteresowana zdarzeniami sensacyjnymi. Często ukazują one w odbiegający od rzeczywistości sposób informacje o działaniach organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości, jak również o dynamice przestępczości, zwłaszcza tej najbardziej agresywnej. Przyczyną tego jest to, że środki

masowego przekazu uzyskują takie informacje często z relacji postronnych osób, które mają jedynie charakter interpretacji określonych zdarzeń.

Brak wiarygodności w informowaniu o przestępczości prezentowanej przez środki masowego przekazu, wynika z tego, że w bardzo dużym zakresie organy ścigania informując o zdarzeniach przestępnych dokonują ich selekcji i starają się przekazywać środkom masowego przekazu jedynie takie informacje, co do których są pewne, że nie zostanie naruszony pozytywny obraz policji w zwalczaniu czynów zabronionych. Organy ścigania prezentując mediom wyselekcjonowane informacje na temat poszczególnych przestępstw, często nie mają na celu wpłynięcia poprzez przekaz medialny na bezpieczeństwo obywateli, a jedynie ukazywanie opinii publicznej wykrywalności czynów przestępnych nacechowanych przemocą. Będąc one podstawowym źródłem dla środków masowego przekazu w dziedzinie dostarczania informacji o swojej pracy w zwalczaniu przestępczości ukazują tylko niektóre postacie przestępstw, co do których mają pewność, że ich prezentacja nie utrudni ich ścigania, ani wykrywania.

Y. Jewkes uważa, że środki masowego przekazu odgrywają ważną rolę w tworzeniu klimatu kulturowego wobec przestępczości, gdyż decydują się na przedstawienie specyficznych typów przestępstw i ignorowanie innych¹³¹. Należy zaaprobować ten pogląd, ponieważ środki masowego przekazu pozbawione są jakiegokolwiek kontroli, co powoduje to, że nie muszą się one troszczyć o autentyczność i wiarygodność relacjonowanych na temat zjawiska przestępczości informacji.

Według D. Woźniakowskiej - Fajst obraz przestępczości, który ukazują środki masowego przekazu nigdy nie oddaje rzeczywistości, ponieważ często sygnalizują one fakt popełnienia czynu karalnego, ale znacznie rzadziej informują o dalszym postępowaniu czy wyroku sądu¹³². Środki masowego przekazu najczęściej starają się przedstawić zdarzenie intrygujące, ale należy to uznać za błąd, ponieważ takie relacjonowanie negatywnych zachowań jakimi są przestępstwa, może prowadzić do utraty zaufania co do informacji prezentowanych przez środki masowego przekazu w oczach opinii publicznej.

¹³¹ Y. Jewkes, *Media and crime*, London 2004, Sage Publications, s. 171.

¹³² D. Woźniakowska - Fajst, K. Buczkowski, W. Klaus, A. Kossowska, I. Rzeplińska, *Rola polityków i mediów w społecznym odbiorze przestępczości*, Studia Prawnicze 2012, z. 2, s. 116.

M. Jazdon uważa, że szczególnie atrakcyjne są sprawozdania wykorzystujące materiał powstały na miejscu przestępstwa krótko po jego popełnieniu, nie mówiąc o rejestracjach samego aktu przemocy¹³³. I nie chodzi tu wcale o ich walor poznawczy, szybkość przekazu informacji z miejsca zdarzenia lecz właśnie o ich atrakcyjność, czy sensacyjność¹³⁴. Media najczęściej w sposób powierzchowny i nie precyzyjny informują o przestępczości.

Zdaniem J. H. Schneidera środki masowego przekazu chcą w jak największym stopniu zdobyć atrakcję wśród widzów, a poprzez rozpowszechnianie często sensacyjnych nie mających pokrycia w obiektywnej rzeczywistości informacji, o przestępczości starają się oddziaływać na odbiorców w taki sposób, który zapewni im popularność i zysk z takiej prezentacji¹³⁵. Wydaje się, że rolą środków masowego przekazu nie jest rzetelne informowanie w obiektywny sposób o przestępczości, ale zaspokojenie pewnego rodzaju trendu na ukazywanie zdarzeń nacechowanych często w jak największym stopniu okrucieństwem.

Jak twierdzi W. Lippmann, środki masowego przekazu w dobie zwiększonej konkurencji, poprzez nadmierne informowanie o przestępstwach nacechowanych w znacznym stopniu przemocą, dążą do tego aby poprzez wpływ na emocje odbiorców zaspokoić zapotrzebowanie niektórych kręgów społecznych na tego rodzaju tematykę¹³⁶. W celu dotarcia do określonej grupy odbiorców często stosują techniki manipulacyjne oraz dokonują selekcji informacji o określonych zdarzeniach, nie biorąc pod uwagę, że w nadmierny sposób informują jedynie o pewnych rodzajach przestępstw, jak np. zabójstwa.

Zdaniem D. Woźniakowskiej - Fajst środki masowego przekazu prezentują dość wybiórczo kwestie związane z przestępczością, koncentrując się na zdarzeniach brutalnych, sensacyjnych i skandalicznych zaniedbaniach wymiaru sprawiedliwości, a rzadko wspominają o pożytecznych aspektach mówienia o przestępczości, takich jak etiologia zachowań dewiacyjnych, rola ofiary w genezie przestępstwa, kwestie prewencji, właściwego zabezpieczenia mienia i bezpiecznego zachowania w życiu

¹³³ M. Jazdon [w:] M. Jazdon, M. Hendrykowska (red.), M. Hendrykowski (red.), *Przemoc na ekranie*, Poznań 2001, Wydawnictwo naukowe UAM, s. 194.

¹³⁴ M. Jazdon, *Przemoc na ekranie...*, s. 194.

¹³⁵ H. J. Schneider, *Crime in the Mass Media* [w:] B. Hołyst (red.) *Eurocriminology* t. 1, Warszawa 1997 Instytut Problematyki Przestępczości Uniwersytet Łódzki, Polish Scientific Publishers, s. 7.

¹³⁶ W. Lippmann, *Public Opinion*, New York 2010, Wydawnictwo Wilder Publications, s. 58.

codziennym czy możliwości współdziałania z organami wymiaru sprawiedliwości¹³⁷. Jest to słuszne stanowisko, ponieważ naczelną zasadą środków masowego przekazu w informowaniu o przestępczości powinna być wiarygodność informowania o wszystkich jej aspektach. Ukazywanie w sposób niezbyt dokładny relacji o stanie przestępczości, rodzi zafałszowany obraz tego zjawiska.

J. Dubois twierdzi, że w sprawach, które dotyczą osób medialnie znanych, bądź w których okoliczności bulwersują opinię publiczną, zarzuty wobec konkretnych osób stają się przedmiotem publicznie prowadzonego procesu przed sądem opinii publicznej¹³⁸. Proces który rozgrywa się w środkach masowego przekazu, toczy się znacznie szybciej, niż ten sądowy i niezależnie od wyroku sądu rozstrzyga o losach osób postawionych pod zarzutami¹³⁹. Media bazując jedynie na powierzchownych informacjach, często etykietują osobę oskarżoną, jako dewianta.

Środki masowego przekazu dostarczając społeczeństwu relacji o tak ważnych zjawiskach w życiu społecznym jakim jest przestępczość, powinny w sposób bardzo precyzyjny przedstawiać taki stan rzeczy. Ukazując coraz większą brutalizację czynów zabronionych powinny informować nie tylko o drastyczności sposobu działania sprawców i sensacyjności takich zdarzeń, ale dokładnie opisywać takie zdarzenie zarówno z perspektywy działania sprawcy, jak również roli wszystkich uczestników biorących w nim udział. Powinny też w sposób bardzo szczegółowy dostarczać informacji, na temat wszystkich zdarzeń przestępnych. Celem przekazu powinno być dbanie o prezentowanie zgodnych z prawdą informacji dotyczących stanu bezpieczeństwa, a nie tylko o oglądalność u odbiorców.

4.1.2. Zniekształcanie i manipulowanie obrazem przestępczości

Środki masowego przekazu obok funkcji informacyjnej, w zakresie dostarczania najważniejszych wiadomości na temat wydarzeń, zachodzących w polityce, edukacji oraz gospodarce, są także zasadniczym źródłem ukazującym problemy, pojawiające się

¹³⁷ D. Woźniakowska - Fajst, *Media a przestępczość*, [w:] D. Woźniakowska - Fajst, K. Buczkowski, B. Czarnecka - Działuk, W. Klaus, A. Kossowska, I Rzeplińska, P. Wiktorska, D. Wójcik, *Spółeczno - polityczne konteksty współczesnej przestępczości w Polsce*, Warszawa 2013, Wydawnictwo Sedno, s. 369.

¹³⁸ J. Dubois, *Mordowanie na ekranie*, Warszawa 2020, Wydawnictwo C.H. Beck, Wydanie 2 rozszerzone, s. 511.

¹³⁹ Tamże.

w wielu aspektach życia społecznego. Do takich problemów należy zjawisko przestępczości. Jest to jedno z najważniejszych zagadnień, ponieważ odnosi się do poczucia bezpieczeństwa obywateli w państwie. Jednakże masowy odbiór informacji na temat tej problematyki, powoduje, że środki masowego przekazu, chcąc dotrzeć do najszerszego grona opinii publicznej, często zniekształcają ten obraz. Przyczyna tego tkwi w tym, że środki masowego przekazu chcą zdobyć monopol na odbiór przez społeczeństwo informacji i aby wyeliminować konkurencję dokonują deformacji w przedstawianiu określonych zdarzeń zwłaszcza przestępstw. Powodem jest nadmierne zainteresowanie zjawiskiem przestępczości w społeczeństwie, co sprzyja zwiększonemu popytowi na tego rodzaju informacje. Dostarczając w nadmiarze szczegółowych wiadomości na temat przestępczości, bardzo często manipulują informacjami odnośnie tego zagadnienia, ponieważ dążąc do zdobycia jak największego grona odbiorców publikują informacje, posługując się nadmiernym uproszczeniem w ukazywaniu zdarzeń przestępnych oraz przedstawiają informacje poprzez dotarcie do określonych widzów w taki sposób jak np. ukazywanie nacechowanych agresją wydarzeń, reportaży oraz magazynów kryminalnych. Negatywną postawą prowadzącą do manipulowania informacjami o przestępczości jest relacjonowanie o takich przestępstwach, co do których wiadomo, że wzbudzą zainteresowanie opinii publicznej, jak np. zabójstwa na zlecenie, czy też popełniane przez zorganizowane grupy przestępcze, a pomijanie informacji o drobnej przestępczości, która może mieć także negatywny wpływ na poczucie bezpieczeństwa. Skutkiem tego jest nieprawidłowy obraz zjawiska oraz mylne wyobrażenie panujące w społeczeństwie co do rzeczywistej dynamiki oraz struktury przestępczości.

Jednym z takich form zniekształcania informacji na temat przestępczości jest przeinformowanie oraz niedoinformowanie. Zdaniem D. Woźniakowskiej - Fajst, przeinformowanie ma miejsce wtedy, gdy jedno szokujące zdarzenie uruchamia całą lawinę informacji na podobny temat¹⁴⁰. Przeinformowanie może także kreować tzw. fale przestępczości, gdy pewien temat staje się modny i stale powraca¹⁴¹. Nadmiar prezentowania określanych informacji skutkuje przyzwyczajaniem się na masowość ich prezentowania. Relacje takie ukazywane przez środki masowego przekazu mają swoją specyfikę, ze względu na to, że są przekazywane zarówno przez prasę, radio, jak i

¹⁴⁰ D. Woźniakowska - Fajst, *Media a przestępczość...*, s. 376.

¹⁴¹ Tamże.

internet. Na przeinformowanie o przestępczości decydujący wpływ ma zróżnicowanie celów w dostarczaniu tego typu informacji, którymi nie jest pomoc organom ścigania w celu jej wykrywalności przestępstw, ale nadmierna interpretacja i deformacja takich zdarzeń w zapewnienia sobie łatwości w ich sprzedaży. Zasadniczą negatywną cechą w relacjonowaniu przez środki masowego przekazu zdarzeń, mających charakter przestępstw jest w bardzo dużym stopniu łączenie rzeczywistych informacji o przestępczości z fikcyjnym przerysowaniem tego zjawiska, prowadzącym do nadmiernego poczucia zagrożenia panującego w społeczeństwie. Często środki masowego przekazu relacjonują jedynie niewielki wycinek dokonanego przestępstwa. To prowadzi do niedokładnej znajomości w społeczeństwie tej tak ważnej dla bezpieczeństwa tematyki. Przeinformowanie na temat zjawiska przestępczości powoduje, że w społeczeństwie następuje zanik odpowiednich postaw w kierunku jej przeciwdziałania. Społeczeństwo staje się w znacznym stopniu bierne oraz obojętne na tego rodzaju informacje, co powoduje tzw. znieczulicę na to zjawisko. Obok przeinformowania bardzo negatywnym zjawiskiem odnośnie tak ważnego zagadnienia jakim jest przestępczość jest niedoinformowanie. Najważniejsze znaczenie w państwie, zwłaszcza w wielu kręgach politycznych mają takie problemy, jak np. konflikty zbrojne, kryzysy gospodarcze oraz sprawy polityczne w postaci wyborów. Środki masowego przekazu nie widząc żadnej korzyści w postaci zwiększenia oglądalności poprzez prezentowanie wydarzeń kryminalnych zaczynają skupiać swoją uwagę na innych. Ponieważ takie aspekty życia społecznego, jak np. negatywna sytuacja gospodarcza, napięcia w stosunkach międzynarodowych mają większy wpływ na procesy emocjonalne panujące w społeczeństwie, toteż środki masowego przekazu, widząc w tym większe zainteresowanie odbiorców, zaczynają w coraz większym zakresie o nim informować. Również ważnym czynnikiem prowadzącym do niedoinformowania o przestępczości jest blokada informacyjna w postaci cenzury, która występuje zwłaszcza w państwach totalitarnych. Ma to miejsce, gdy organy państwa oraz ścigania chcą w dalszym stopniu utrzymać dobrą opinię w szerokich kręgach społecznych, utrudniając środkom masowego przekazu zapoznanie się w sposób obiektywny oraz rzetelny z rzeczywistym stanem przestępczości. Również organy władzy, aby skutecznie kontrolować to zjawisko, selekcjonują informację o dynamice oraz strukturze przestępstw tak, aby w jak największy sposób utrzymać w społeczeństwie wrażenie, co do braku zagrożenia oraz całkowitej skuteczności w ich zwalczaniu. W wyniku niedoinformowania społeczeństwa, co do rzeczywistego

charakteru przestępczości, następują odmienne w stosunku do zamierzonych efekty pracy organów ścigania. Utrudnia to postawom obywateli w zapewnieniu sobie i innym we współpracy z policją bezpieczeństwa oraz adekwatnej co do sytuacji aktywności w celu przestrzegania ładu i porządku publicznego.

Jak twierdzi D. Woźniakowska - Fajst niedoinformowanie na określony temat może być świadomym postępowaniem (jak miało to miejsce w czasach komunistycznych) albo może wynikać z faktu, że w danej chwili prym wiodą wiadomości, dotyczące innego, bardziej atrakcyjnego tematu, bądź też innych typów przestępstw nie wzbudzają żadnych emocji u odbiorców (np. drobne kradzieże sklepowe czy trudne przestępstwa gospodarcze, których istotę niełatwo jest zrozumieć komuś nastawionemu na bardzo prosty przekaz)¹⁴². Występująca w państwach totalitarnych cenzura, zmierza do przedstawiania organów władzy oraz ścigania w jak najlepszym świetle odnośnie rozwiązywania zasadniczych problemów społecznych.

Zdaniem H. J. Schneidera zjawisko niedoinformowania polega na tym, że mimo iż, pewne informacje ważne dla zapewnienia porządku oraz bezpieczeństwa państwa są w pewnym stopniu nie uwzględniane, gdyż środki masowego przekazu realizują taką politykę państwa, która ma na celu poprzez propagandę informowanie jedynie o sukcesach organów ścigania w walce z przestępczością¹⁴³. Ze zjawiskiem przeinformowania mamy do czynienia wtedy, gdy media wykorzystują informacje o pewnego rodzaju zjawiskach, jako widowiskowe i starają się poprzez wpływanie na psychikę odbiorców zapewnić jak najwyższy u nich odbiór¹⁴⁴. W przypadku blokady informacyjnej na sprawy związane z bezpieczeństwem obywateli występuje obawa organów władzy i ścigania co do postrzegania przez społeczeństwo ich pewnej słabości w walce z najważniejszymi problemami, jakimi są przestępstwa. Przeinformowanie odnosi się do przestępstw z użyciem przemocy, ponieważ ten typ relacji oddziałuje w największym stopniu na psychikę niektórych jednostek, wpływając tym samym na większe zainteresowanie takimi informacjami.

Według S. Jonesa, rezultatem przeinformowania, jak i niedoinformowania jest znaczne zniekształcenie obrazu przestępczości w wyniku selekcji informacji, czego wynikiem jest zmniejszenie poczucia bezpieczeństwa w świadomości społeczeństwa¹⁴⁵.

¹⁴² D. Woźniakowska - Fajst, *Media a przestępczość...*, s. 376.

¹⁴³ H. J. Schneider, *Kriminologie der Gewalt*, Stuttgart 1994, Hirzel Verlag, s. 88.

¹⁴⁴ Tamże.

¹⁴⁵ S. Jones, *Criminology*, Oxford 2017, Oxford University Press, s. 59.

Jedynie rzeczywisty oparty na prawdziwych źródłach proces informowania o przestępczości może w racjonalny sposób uświadomić społeczeństwu faktyczny stopień zagrożenia.

Zdaniem K. S. Williams, problem ukazywania przez środki masowego przekazu zjawiska przestępczości jest ważny w kwestii wpływu na odpowiednie postawy społeczeństwa wobec niego i dlatego nie powinien być nigdy zniekształcany¹⁴⁶. W dobie zjawiska masowego odbioru informacji przez dużą część społeczeństwa, tylko prezentowane zgodne z rzeczywistym stanem faktycznym relacje w odniesieniu do tak niebezpiecznych zdarzeń jakimi są przestępstwa, mogą wpływać na prawidłowe ich nastawienie.

Środki masowego przekazu, zamiast zniekształcać i manipulować relacjami, powinny pełnić rolę informującą, co do rzeczywistego charakteru zagrożenia przestępczymi oraz wpływać na organy państwa oraz ścigania na rzecz skuteczniejszego działania i ochrony obywateli przed nimi. Środki masowego przekazu ukazując zjawisko przestępczości powinny opierać się także przy swej prezentacji na badaniach kryminologicznych. Taki sposób postępowania spowodowałby autentyczność dostarczania informacji oraz większą skuteczność w realizowaniu racjonalnej polityki karnej.

4.1.3. Specyfika obrazu przestępczości w prasie, radiu, telewizji i internecie

Obecnie nastąpił znaczny wzrost oddziaływania prasy, radia, telewizji i internetu na niemal wszystkie zjawiska panujące w życiu społecznym. W dzisiejszym stuleciu środki masowego przekazu w szczególności internet uzależniły, zwłaszcza młode pokolenie od informacji i prezentacji wzorów zachowań, nie zawsze zgodnych z zasadami i wartościami obowiązującymi w stosunkach międzyludzkich. Jednym z takich negatywnych postaw jest przestępczość oraz specyfika jej prezentacji.

W systemie demokratycznym w dobie istnienia wolności słowa, środki masowego przekazu często wykorzystując tą zasadę, mając na względzie dotarcie do coraz większej liczby odbiorców, nie zwracają jednak uwagi na to, że prezentując obraz przestępczości, ukazują to zjawisko często nie zawsze całkowicie prawdziwe. Często

¹⁴⁶ K. S. Williams, *Textbook on Criminology*, Oxford 2004, Oxford University Press, s. 43.

środki masowego przekazu ukazują to zjawisko w specyficzny sposób, wpływając bardzo niekorzystnie na postawę młodych osób oraz nieletnich. Takim niekorzystnym oddziaływaniem jest przedstawianie, zwłaszcza w reportażach kryminalnych scen nasyconych okrucieństwem. Powoduje to w późniejszym czasie tendencje do stosowania agresji we wszelkich aspektach funkcjonowania w społeczeństwie. Telewizja oraz internet, nie powinny wykorzystywać zasady wolności słowa, jako całkowitej dowolności w możliwości oddziaływaniu na kształtowanie się takich negatywnych procesów zachowań zwłaszcza nieletnich. Rolą środków masowego przekazu powinno być ukazywanie takiego obrazu przestępczości, który miałby na celu wywarcie pozytywnego wpływu wobec młodych osób na kształtowanie pozytywnych postaw wobec prawa i przestrzeganie porządku życia społecznego. Środki masowego przekazu informując o przestępczości powinny poprzez prezentację zachowań zgodnych z zasadami współżycia społecznego wpływać na zmniejszenie zagrożenia coraz większą brutalizacją przestępstw.

Jednym z elementów środków masowego przekazu, ukazujących w sposób specyficzny obraz przestępczości jest prasa. Jest to podstawowe źródło informacji w odniesieniu do relacjonowania najważniejszych wydarzeń w obecnej rzeczywistości w tym zjawiska przestępczości. Według H. J. Schneidera obraz przestępczości, który gazety przekazują swoim czytelnikom jest w dużej mierze nieprawdziwy¹⁴⁷. Zbyt często informuje się o najpoważniejszych przestępstwach nic zaś nie mówi się o przestępczości pospolitej¹⁴⁸. Prasa przekazując informację o tym tak groźnym zjawisku, stara się jedynie wzbudzić zainteresowanie czytelnika tą tematyką, nie zwracając jednak uwagi na prawdziwość oraz skrupulatność w relacjach. Źródłem przekazu są doniesienia o zdarzeniu przestępnym, a nie wiarygodne informacje odnośnie tego zjawiska. Często prasa, chcąc zwiększyć nakład sprzedaży w nadmiernie krytyczny sposób oceniają działania organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Rację ma K. Witkowska - Rozpara, według, której taki sposób prezentowania informacji na temat zdarzeń kryminalnych prowadzi do innej deformacji tj. zniekształcenia obrazu reakcji organów wymiaru sprawiedliwości na przestępczość¹⁴⁹. Prasa powinna w swych

¹⁴⁷ H. J. Schneider, *Das Geschäft mit dem Verbrechen Massenmedien und Kriminalität*, München 1980, Kindler Verlag, s. 135.

¹⁴⁸ Tamże.

¹⁴⁹ K. Witkowska - Rozpara, *Przestępczość środki masowego przekazu a polityka karna*, Warszawa 2011, Wydawnictwo CH Beck, Wydanie 1, s. 250.

relacjach nie tylko być nastawiona na przyciągnięcie uwagi czytelników, ale też ukazywać w sposób zgodny z prawdą pracę organów powołanych do zwalczania przestępczości, aby wpłynąć na ich efektywność w zapobieganiu temu negatywnemu zjawisku. Chcąc zdobyć popularność wśród czytelników pomija ona inne okoliczności, jak np. często rzeczywistą motywację popełnionego czynu. Opisuując fakt dokonania przestępstwa nie odnosi się do interesu ofiary, ponieważ w wielu przypadkach prezentując w zbyt szczegółowy sposób relację z rozpraw sądowych często w niewłaściwy sposób traktuje ją, w wyniku czego prowadzi to do dalszego jej krzywdzenia. Prasa poprzez ukazywanie zgodnych z prawdą informacji o przestępczości i o pracy organów ścigania powinna oddziaływać na poprawę relacji z obywatelami.

Obok prasy źródłem dostarczającym informacji o przestępczości są audycje radiowe. Ze względu na coraz większą popularność telewizji i internetu radio stało się raczej ograniczonym czynnikiem zawierającym informację o poszczególnych aspektach życia społecznego. Jak twierdzi H. J. Schneider słuchowiska kryminalne służą rozrywce, ale mogą one jednak upowszechniać zupełnie fałszywy obraz zjawiska przestępczości, tak jak to się dzieje w powieściach czy telewizyjnych filmach kryminalnych¹⁵⁰. Informacje prezentowane w programach radiowych na temat przestępczości, relacjonowane są w sposób bardzo skrótowy i niedokładny. Rację ma K. Witkowska - Rozpara, że wraz z rozwojem nowoczesnych środków masowego komunikowania (telewizja nowej generacji, internet) radio stało się drugorzędnym środkiem przekazu¹⁵¹. Informacje prezentowane przez kanały radiowe nie mają większego wpływu na kształtowanie postaw społeczeństwa wobec przestępczości, to programy radiowe informując o tym zjawisku przedstawiają ją w sposób jak najbardziej skrótowy. Informują one jedynie w niewielkim zakresie o fakcie określonego przestępstwa, pomijając zasadnicze szczegóły. Często audycje prezentują określony stan przestępczości oraz o posunięcia ustawodawstwa co do zwalczania i zapobiegania temu zjawisku. Wpływa to na kształtowanie się negatywnych emocji co do przeciwdziałania przestępczości oraz do radykalizacji poglądów w odniesieniu do walki z przemocą oraz agresją. Mimo, że w obecnym stuleciu ukazywanie zjawiska przestępczości w programach radiowych nie ma zbyt wielkiego wpływu na społeczny

¹⁵⁰ H. J. Schneider, *Das Geschäft mit...*, s. 154

¹⁵¹ K. Witkowska - Rozpara, *Przestępczość środki masowego przekazu...*, s. 251.

jej odbiór, to radio powinno w sposób możliwie bardziej precyzyjny i szczegółowy dostarczać informacji, mających na celu poznanie rzeczywistego jej obrazu. Audycje radiowe nie powinny tylko sygnalizować informacji na temat przestępczości, a muszą prowadzić do zgodnej z rzeczywistością świadomości społecznej co do aktualnego poziomu tego negatywnego zjawiska. Celem ich w relacjonowaniu informacji na temat przestępczości powinien być możliwie dokładny przekaz odnośnie do konkretnego rodzaju przestępstw, a nie tylko w sposób bardzo uproszczony ukazywanie niektórych zwłaszcza tylko brutalnych przestępstw. Informacje zawarte w przekazie radiowym odnoszą się przede wszystkim do niewielkiego sygnalizowania dotyczącego zagrożenia ze strony przestępczości, ale nie ma w tym zakresie miejsca na staranne przedstawienie jak przeciwdziałać temu groźnemu zjawisku. Audycje radiowe powinny odnosić się także nie tylko do nacechowanych brutalnością zbrodni, ale także innych często poważnych przestępstw, np. gospodarczych. Gdyby informowały one w takim samym rozmiarze o wszystkich przestępstwach to społeczeństwo miałoby adekwatne co do rzeczywistego poziomu ze strony ich zagrożenia wiadomości.

Jeszcze większemu zniekształceniu ulega obraz przestępczości prezentowany w telewizji. Dotyczy to audycji kryminalnych, które oprócz dostarczania informacji o dokonanych przestępstwach ukazują w sposób niewłaściwy pracę organów ścigania w ich zwalczaniu. Takie postępowanie może stać się zwłaszcza dla młodych ludzi bodźcem w kierunku zachowań niezgodnych z prawem, gdyż przedstawiając słabość organów ścigania w zwalczaniu przestępstw stanowić zachętę do ich dokonywania. Kolejnym źródłem zniekształconego obrazu przestępczości prezentowanego w telewizji jest nadmierne ukazywanie scen agresywnych. Prowadzi to do tego, że młody odbiorca w wyniku atrakcji takich programów zaczyna odbierać zachowania nacechowane przemocą jako pozytywne oraz utożsamia się z negatywnymi postaciami prezentowanymi w tych programach. Zdaniem H. J. Schneidera przemoc w telewizji odgrywa rolę kluczową¹⁵². Jest to bowiem najprostszy i najtańszy środek pozwalający skonstruować dramatyczną trzymającą w napięciu opowieść, która przyciągnie widza do ekranu na godzinę czy pół¹⁵³. Należy zaaprobować to twierdzenie, ponieważ zwłaszcza w przypadku niektórych młodych osób istnieje wręcz moda na oglądanie scen z użyciem przemocy. Jak twierdzi K. Witkowska - Rozpara nagminne

¹⁵² H. J. Schneider, *Das Geschäft mit...*, s. 162.

¹⁵³ Tamże.

przedstawianie brutalnych aktów wandalizmu, relacjonowanie przebiegu głośnych spraw o zabójstwo na zlecenie, rozbój, zgwałcenie czy pobicie sprawiają, iż przeciętny odbiorca telewizyjny ugruntowuje się w przekonaniu, iż to właśnie tego rodzaju przestępstwa stanowią największe zagrożenie dla porządku publicznego¹⁵⁴. Relacjonowanie jedynie poruszających opinię publiczną zdarzeń powoduje jej mylne wyobrażenie co do rozmiaru przestępczości. Całkowita swoboda w prezentowaniu przez telewizję przekazu częściowo połączonego z przerysowanymi nie zawsze zgodnymi z obiektywną prawdą zdarzeniami powinna zostać w pewnym sensie ograniczona, ponieważ informacje o przestępczości powinny być przekazywane w taki sposób, aby zwiększyć wrażliwość odbiorców na nią, a nie jedynie zaspakajać jego zainteresowanie. Zjawisko przestępczości prezentowanej w telewizji dotyczy przestępstw gwałtownych, pomijając w bardzo dużym stopniu przestępczość gospodarczą. Jest to niewłaściwy obraz przestępczości, ponieważ przestępstwa gospodarcze, mimo braku elementu przemocy, mają niekorzystny wpływ na sytuację ekonomiczną w danym kraju. Prezentacja przestępstw gospodarczych nie zawiera jakiegokolwiek elementu sensacji nie byłaby atrakcyjna dla opinii publicznej. Mimo, że przestępstwa gospodarcze należą do bardzo niekorzystnego oraz szkodliwego wpływu na ekonomiczne bezpieczeństwo obywateli, to jednak ukazywanie ich nie zwiększyłoby ze strony odbiorców, jakiegokolwiek frekwencji. Ze względu na całkowity brak spektakularności przy przedstawianiu medialnych przestępstw pospolitych oraz gospodarczych często w oczach odbiorców zachodzi mylne wyobrażenie, co do braku szkodliwości takich negatywnych godzących w rozwój państwa zachowań. Za wielki błąd należy uznać, że programy telewizyjne, w tym reportaże kryminalne w swych przekazach często pomijają relacjonowanie przemocy domowej, wobec najbliższych, a w szczególności dzieci. Nie wystarczające informowanie o tym zjawisku powoduje utrwalenie bardzo negatywnego stereotypu, że sprawy rodzinne powinny być załatwiane w swoim domu. Audycje kryminalne powinny w sposób całkowicie obiektywny, wolny od kontekstu emocjonalnego ilustrować negatywny obraz zachowań niezgodnych z prawem. Rolą ich powinno być również zwiększenie wrażliwości społecznej na postępujące w coraz większym stopniu zjawisko wtórnej wiktymizacji ofiar przemocy domowej.

¹⁵⁴ K. Witkowska - Rozpara, *Przestępczość środki masowego przekazu...*, s. 252.

Obok prasy, radia, oraz telewizji bardzo popularnym środkiem masowego przekazu dostarczającym informację o przestępczości stał się internet. Oparty na najnowocześniejszej technologii środek masowego przekazu, pełni w dzisiejszych czasach bardzo ważną funkcję informacyjną, jak również dostarczającą zainteresowania prezentowanymi kwestiami, to ze względu na brak kontroli treści istnieje całkowita dowolność w prezentacji informacji na temat przestępczości. Słuszny pogląd reprezentuje K. Witkowska - Rozpara, że rozpowszechniane za pośrednictwem internetu informacje dotyczące przestępczości często wymykają się z obszaru, który wyznacza prawo¹⁵⁵. Państwo nie dysponuje adekwatnymi środkami prawnymi, mogącymi powstrzymać nasilające się zjawisko prezentowania negatywnych treści w internecie. Ze względu na wzrastającą powszechność internetu w zaspakajaniu potrzeb edukacji, rozrywki, oraz wzrostu oddziaływania na rzecz oderwania się od otaczającej rzeczywistości ten środek masowego przekazu stał się narzędziem prowadzącym do uzależnienia się zwłaszcza młodych osób. Internet dążąc do oddziaływania w jak największym zakresie na odbiór w częstych przypadkach przerysowuje informacje, chcąc zdominować przy tym rynek medialny. Jak prasa oraz telewizja tak również internet stosuje techniki niedoinformowania oraz przeinformowania o przestępczości, ponieważ najczęstszymi informacjami prezentowanymi w nim są przestępstwa cechujące się szczególną brutalnością, na tle nienawiści oraz o bardzo ujemnym zabarwieniu przestępstwa seksualne. Za szczególny błąd uważam całkowity brak kontroli nad treściami prezentowanymi w internecie i nie ograniczony dostęp do informacji odnoszących się do przemocy i agresji przez nieletnich. Zdaniem A. Bałandynowicza wielu autorów zwraca uwagę, że kontakt ludzi bardzo młodych, niedojrzałych emocjonalnie, intelektualnie i społecznie, z drastycznymi scenami pokazywanymi w internecie, ma niszczący wpływ na ich psychikę, ponieważ stawia te osoby wobec doświadczeń przerastających ich zdolności adaptacyjne i poznawcze oraz dostarcza wzorców patologicznych zachowań¹⁵⁶. Internet w nadmierny sposób posługuje się fikcją. Ten sposób przekazu powoduje trudności z samokontrolą oraz często aprobatę w stosunku do postaw nacechowanych nienawiścią. Przez posługiwanie się fikcją w przekazywaniu informacji o przemocy oraz nienawiści skutkuje to według

¹⁵⁵ K. Witkowska - Rozpara, *Przestępczość środki masowego przekazu...*, s. 256.

¹⁵⁶ A. Bałandynowicz, *Agresja i przemoc w środkach komunikacji społecznej*, Prokuratura i Prawo 2008, Nr 1, s. 70 - 98.

mnie uznawanie przez młode nie mające wyrobionego światopoglądu osoby, że cechy te stanowią normalny składnik życia ludzkiego, a w konsekwencji do zaburzeń procesów emocjonalnych i charakterologicznych. Portale internetowe prezentując informacje na temat przestępczości, często przedstawiają autentyczne nagrania filmowe. Nagrania pokazujące w szczegółowy sposób przestępstwa mogą stanowić swoisty instrukcję co do techniki poszczególnych przestępstw. Zdaniem A. Tywończuk - Gieniusz za pośrednictwem internetu dochodzi do wielu zróżnicowanych przestępstw, które stanowią zamach między innymi na wolność, wolność seksualną i obyczajność, mienie informację, wiarygodność dokumentów¹⁵⁷. Przestępcze wykorzystywanie multimediiów stanowi również zagrożenie wobec relacji społecznych, zachodzących w cyberprzestrzeni w postaci narażenia na łamanie barier moralnych, etycznych, naruszanie intymności przez tych, którzy „cyberbullying” utożsamiają z dobrą zabawą i rozrywką¹⁵⁸. Niekontrolowany do niego dostęp oraz brak jakichkolwiek ograniczeń w korzystaniu powoduje kryminogenne oddziaływanie na niektóre podatne na utożsamianie się z negatywnymi wzorcami zachowań jednostki. Internet zamiast poprzez odpowiedni przekaz wpływać na pozytywne postawy wobec wartości i zasad panujących w społeczeństwie, w przypadku przedstawianiu zjawiska przestępczości stanowi czynnik zachęcający do takich zachowań. Przykładem tego jest portal internetowy „You Tube”, który obok dostarczania rozrywki, w wielu przypadkach prezentuje autentyczne nagrania prezentujące agresję. Organy państwa powinny mieć większą kontrolę nad informacjami prezentowanymi przez internet, ponieważ, mimo, że mamy do czynienia z postępem cywilizacyjnym, to nie powinno to oznaczać, całkowitej dowolności w ogólnym dostępie do wszelkich informacji na temat przestępczości. Internet powinien wykazywać szkodliwość zjawiska przemocy, agresji i nienawiści na stosunki panujące w społeczeństwie. Rolą jego powinno być podnoszenie poczucia świadomości społecznej oraz nauczanie postaw zgodnych z wartościami moralnymi.

Wymaga podkreślenia też problematyka przestępstwa kwalifikowanego znęcania się nad osobą małoletnią lub niepełnosprawną, które ze względu na kategorię ofiar musi zasługiwać na szczególne potępienie oraz na radykalne przeciwdziałanie temu wyjątkowo negatywnemu zjawisku. Ten typ przestępstw powinien być w jak

¹⁵⁷ A. Tywończuk - Gieniusz, *Zjawisko agresji i przemocy w aspekcie kryminogennego charakteru środków komunikowania masowego*, Studenckie Zeszyty Naukowe 2013, Nr 23, s. 67.

¹⁵⁸ Tamże.

największym zakresie zwalczany, bowiem ofiary nie zawsze są w stanie przeciwstawić się sprawcom, ponieważ mają widoczne ograniczenia w zakresie obrony. Osoba niepełnosprawna jest bowiem dotknięta różnego rodzaju schorzeniem lub kalectwem, które uniemożliwia jej prawidłowe funkcjonowanie w życiu społecznym. Z tego też względu zasługuje na szczególną ochronę przede wszystkim w ujęciu prawa karnego. Niepełnosprawność może mieć charakter psychiczny związany np. z ciężkim upośledzeniem umysłowym, chorobą psychiczną lub innymi znacznymi dolegliwościami funkcji psychicznych albo fizycznych jak np. ciężkie kalectwo. Osoby dotknięte niepełnosprawnością są dla sprawców tego rodzaju przestępstwa całkowicie bezbronni i z uwagi na częstą zależność od nich są uznawane przez nich za całkowicie niezdolne do stawiania jakiegokolwiek oporu. Najczęstszymi przykładami znęcania się nad nimi są: bicie, stosowanie wszelkiego rodzaju utrudnień w poruszaniu się i prawidłowego poprzez ustawiczne poniżanie funkcjonowania w życiu społecznym, groźby i wszelkiego rodzaju przemoc psychiczną, jak również przemoc ekonomiczną w postaci pozbawienia środków finansowych na zaspokojenie potrzeb życiowych. Osoby małoletnie, zwłaszcza które nie ukończyły piętnastego roku życia mogą być szczególnie podatne na znęcanie się fizyczne lub psychiczne z uwagi na częstą nieświadomość swoich praw oraz nie znajomość strategii obrony. Najczęściej jednostki te są obiektem znęcania się przez osoby najbliższe w tym rodziców lub opiekunów. Małoletni są również z powodu braku wiedzy co do ich ochrony ze strony przepisów, przede wszystkim prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa karnego obiektem przemocy. Przykładem znęcania się nad małoletnim są najczęściej: stosowanie kar cielesnych, wyzwiska, groźby, zastraszanie, oraz poniżanie, prowadzące do utraty poczucia przez nich własnej wartości.

4.2. Środki masowego przekazu i ich wpływ na poglądy i postawy prezentowane w opinii publicznej odnośnie zjawiska przemocy

Środki masowego przekazu, ukazując informacje oraz sceny nacechowane przemocą poprzez często nadmierne jej prezentowanie wpływają na postawy oraz poglądy opinii publicznej na tą problematykę. Zjawisko to, poprzez nadmierną drastyczność oraz znaczną deformację wpływa tym samym na kształtowanie się takich

postaw, w których podstawową rolę odgrywa żądanie odwetu, w stosunku do sprawców. Powstają nie mające pokrycia w obiektywnej rzeczywistości przesady co do niebezpieczeństwa tych zachowań. Środki masowego przekazu poprzez uzyskanie jak największego odbioru ze strony społeczeństwa, starają się ukształtować wzrost postaw populistycznych w reakcji na to zjawisko. Przyczyną tego jest, że ukazując przestępcę, najczęściej określa się go w negatywnym świetle, zapominając o roli ofiary w procesie powstawania zjawiska przemocy. Środki masowego przekazu chcą wzbudzić współczucie co do ofiary i w najwyższym stopniu postawy w kierunku całkowitego zanegowania osoby będącej sprawcą przestępstwa z użyciem przemocy. Prezentując informację w odniesieniu do przemocy zapominają o tym, że może to prowadzić do wzrostu poczucia obawy przed wiktylizacją. Zdaniem Ch. Greera środki masowego przekazu w nadmierny sposób ukazują sceny związane z agresją i przemocą, co powoduje, że zdecydowana większość społeczeństwa, będąca pod wpływem takich informacji domaga się często w sposób nie adekwatny do rzeczywistego obrazu tego zjawiska bardziej zdecydowanego postępowania ze strony organów ścigania¹⁵⁹. Środki masowego przekazu poruszając tak ważne zagadnienie dla bezpieczeństwa obywateli jakim jest przemoc, powodują wzrost nadmiernego zastraszenia obywateli, gdyż skupiają się głównie na najgroźniejszych dla życia i zdrowia przestępstwach. Przestępstwa nacechowane agresją i przemocą godzą w najważniejsze dla każdej osoby dobra, co poprzez prezentację takich zachowań budzi wzrost postawy co do zaostrzonej walki z nimi walki. Często media informując o przestępstwach z użyciem przemocy, wskazują, że najlepszym sposobem ich zapobiegania jest odstraszenie oraz całkowita eliminacja sprawców tych czynów. Nie rozwiązuje to w żadnym zakresie tej problematyki i skutkuje nieracjonalną strategią co do walki z tego rodzaju zjawiskiem. Środki masowego przekazu powinny ukazywać także przyczyny tego rodzaju zjawiska, jak np. negatywne wzory zachowań będące wynikiem wpływu podkultury przestępczej. Dostarczanie jedynie informacji o zjawisku przemocy wpływa na taką postawę opinii publicznej, która powoduje, że tylko taki rodzaj przestępczości powinien być za pomocą surowych represji karnych eliminowany. Środki masowego przekazu powinny w takim samym zakresie jak przestępstwa z użyciem przemocy ukazywać także zjawisko

¹⁵⁹ Ch. Greer, *Crime and media: understanding the connections*, [w:] Ch. Greer, Ch. Hale (red.), K. Hayward (red.), A. Wahidin (red.), E. Wincup (red.), *Criminology*, Oxford 2009, Oxford University Press, s. 153.

korupcji w kręgach politycznych, organach ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Wpłynęłoby to na ukształtowanie świadomości społecznej co do rzeczywistego obrazu przestępczości. Starają się w jak najlepszy sposób wpłynąć na postawy opinii publicznej co do stosunku do danego rodzaju przestępczości nagłaśniając oraz ukazując przestępstwa z użyciem przemocy. Przykładem nadmiernego ukazywania scen przemocy mającego bardzo negatywny wpływ na postawy społeczne jest chuligaństwo stadionowe. Informując o tym zjawisku nadmiernie nagłaśniają je umacniając poczucie zagrożenia przed nimi. Środki masowego przekazu poruszają tą problematykę w najbardziej spektakularny sposób powodując wzrost postulatów zwiększenia represji karnej i walki z jej przejawami. Na postawy społeczne w stosunku do zachowań nacechowanych przemocą i agresją ma bardzo duży wpływ nadmierny kontakt z takiego typu informacjami, ponieważ środki masowego przekazu, nie licząc się z negatywnym oddziaływaniem na stan psychiczny poszczególnych jednostek, starają się ukazać w przesadny sposób płynące zagrożenie z ich strony. Według T. Newburna środki masowego przekazu powinny zmienić sposób prezentowania informacji w odniesieniu do przestępstw z użyciem przemocy i nie ukazywać tego zjawiska jako w nadmiarze wyjątkowo zagrażającego¹⁶⁰. Aby ukazywać prawdziwe cechy przestępczości powinny relacjonować w takim samym zakresie o wszelkich jego przejawach, gdyż wpłynęłyby one na prawidłową świadomość społeczną odnośnie zjawiska przemocy.

Powinny realizować postulat kryminologii w kierunku takiego realizowania polityki kryminalnej, która w racjonalny sposób wpłynęłaby na stan bezpieczeństwa w państwie. W celu oddziaływania na społeczeństwo powinny wskazywać na model pozytywnych metod wychowawczych oraz negatywny wpływ stosowania kar cielesnych wobec dzieci. Rolą środków masowego przekazu powinno być też przekazywanie wiedzy co do budowania wzajemnego zaufania pomiędzy nauczycielami, a uczniami w szkole. Dopiero prawidłowe stosunki panujące w rodzinie są powodują pozytywny czynnik w kierunku budowania prawidłowych zachowań wobec prawa. Rolą środków masowego przekazu powinno być także wpływanie na zwiększenie roli społeczności lokalnych w zapobieganiu nasilenia się zjawiska przemocy w kierunku umacniania poczucia solidarności i odpowiedzialności za wzrost bezpieczeństwa na danym obszarze.

¹⁶⁰ T. Newburn, *Criminology*, New York 2017, Routledge Taylor & Francis Group, s. 81.

4.3. Przekaz medialny a społeczny lęk przed przemocą

4.3.1. Środki masowego przekazu a poczucie bezpieczeństwa

Analizując wpływ przekazu medialnego na zjawisko społecznego lęku przed przestępczością, trzeba najpierw poruszyć kwestię, czy środki masowego przekazu odgrywają istotną rolę w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa w społeczeństwie. Mają one decydujący wpływ na faktyczne poczucie bezpieczeństwa w społeczeństwie, gdyż stanowią główny czynnik informujący o najważniejszych wydarzeniach w życiu społecznym w tym o przestępczości. Ze względu na masowość odbioru są one podstawowym źródłem, dostarczającym informacji o podstawowych problemach społecznych w tym zwłaszcza o bezpieczeństwie i roli organów ścigania w jego zapewnieniu. Zdaniem Ch. Greera na poczucie bezpieczeństwa, oprócz faktycznego zagrożenia przestępczością znaczny wpływ mają także środki masowego przekazu¹⁶¹. Są one bowiem najważniejszym źródłem dostarczającym informacji o podstawowych aspektach życia społecznego w tym, o bezpieczeństwie.

Informacje odnośnie przestępczości prezentowane w mediach przyczyniają się do wzrostu poczucia zagrożenia wśród obywateli. Często wyolbrzymiają najbardziej niebezpieczne przestępstwa, wzmagając nadmierny wzrost poczucia zagrożenia właśnie z ich strony. Zdaniem C. Javana sposób przedstawiania przestępczości w środkach masowego przekazu, jest często niewłaściwy, ponieważ bazuje na ukazywaniu wręcz nieudolności organów ścigania¹⁶². Taki sposób postępowania motywuje potencjalnych sprawców do popełniania przestępstw wpływając na obniżenie się poczucia bezpieczeństwa. Mimo, że organy ścigania nie zawsze są w najwyższym stopniu skuteczne w przeciwdziałaniu przestępczości, to zadaniem mass mediów powinno być przekonywanie o konieczności wzajemnej współpracy obywateli z policją i wymiarem sprawiedliwości. Środki masowego przekazu powinny w sposób całkowicie obiektywny informować o pracy organów ścigania, nie kierując się przy tym sensacją. Rolą powinno być dostarczanie informacji, które wpływałyby na zmniejszenie poczucia osamotnienia obywateli w aspekcie przestępczości i na zmniejszenie ciemnej liczby przestępstw. Ukazywanie braku skuteczności oraz nadmierna krytyka organów

¹⁶¹ Ch. Greer, *Crime and media...*, s. 155.

¹⁶² C. Javan, *Media and Criminality*, [w:] *Criminalisation: ideas and restrictions*, Warszawa 2021, Wydawnictwo Trybunału Konstytucyjnego, s. 234.

zwalczających przestępczość wpływa na to, że poszczególni obywatele nie wierząc w wykrycie i zatrzymanie sprawcy danego przestępstwa, rezygnują z informowania o tym fakcie organów ścigania. Według T. Newburna środki masowego przekazu powinny być czynnikiem pomocnym dla policji w informowaniu o stanie bezpieczeństwa i zagrożeniu przed przestępczością¹⁶³. Poprzez prawidłowe dostarczanie w sposób obiektywny informacji na temat bezpieczeństwa wpływałyby na zwiększenie efektywności pracy organów ścigania. Powinny tak przedstawiać relacje o zjawisku przestępczości, aby przeciwdziałać powstawaniu nie mającego pokrycia w danych statystycznych spirali zagrożenia najbardziej brutalną przestępczością oraz przekazywać społeczeństwu wiedzę co do sposobów zwiększenia bezpieczeństwa przed najgroźniejszą przestępczością.

Poczucie bezpieczeństwa odgrywa bardzo ważną rolę w życiu każdej jednostki. Jego brak oraz osamotnienie w sytuacji zagrożenia przestępczością prowadzi zwłaszcza jednostki słabe biologicznie oraz starsze do zaburzeń lękowych oraz bierności w wielu aspektach życia. Poprzez wyolbrzymienie problemu niewłaściwego traktowania ofiary danego przestępstwa przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości przyczyniają się w konsekwencji do nadmiernego poczucia zagrożenia. Zdaniem H. J. Schneidera media powinny nie nagłaśniać informacji odnośnie przestępstw z użyciem przemocy, ponieważ powoduje to wśród niektórych osób zwłaszcza starszych na zwiększone poczucie niebezpieczeństwa w doniesieniu do tych przestępstw¹⁶⁴. Poprzez dostarczanie w taki sposób tego rodzaju informacje powoduje to psychozę strachu i lęku w odniesieniu do takich zachowań. Na poczucie bezpieczeństwa wpływa też brak wyraźnego systemu wartości oraz negatywne wzorce zachowania, zwłaszcza dostarczane przez środki masowego przekazu. Prowadzi to do coraz większej brutalizacji i agresji we wszystkich dziedzinach życia społecznego, niekorzystnie wpływając na poczucie bezpieczeństwa. Środki masowego przekazu informując w nadmiarze o zjawisku agresji i przemocy, powodują mylne wyobrażenie, zwłaszcza u osób na nie podatnych, że w każdej sytuacji mogą stać się ich ofiarami. W informowaniu o bezpieczeństwie powinny wpływać na wzrost poczucia zaufania wewnątrz wspólnoty, podnosząc świadomość co do jego zapewnienia. Dostarczając informacji o niebezpieczeństwie, zwłaszcza w związku z użyciem przemocy, powinny

¹⁶³ T. Newburn, *Criminology...*, s. 97.

¹⁶⁴ H. J. Schneider, *Crime in the Mass Media*, Eurocriminology 1989, Nr 2, s. 19.

one wskazywać przyczyny tego zagrożenia. Celem środków masowego przekazu powinno być apelowanie do polityków w kierunku racjonalnej walki z przestępczością. Niewłaściwe zachowania, będące przejawem zakłócania ładu i porządku, stanowią pierwszy etap, prowadzący do dokonywania przestępstw. Na wzrost poczucia bezpieczeństwa znaczny wpływ ma przekazywanie informacji dotyczących roli polityki antywiktyimizacyjnej i oddziaływanie na organizacje społeczne w kierunku dostarczania ofiarom przestępstw zwiększonej pomocy psychologicznej, prawnej i materialnej. Spowodowałoby to zmniejszenie się obawy przed stanieniem się pokrzywdzonym. Poczucie bezpieczeństwa w społeczeństwie powinno być najważniejszą dla środków masowego przekazu przesłanką w odpowiednim dostarczaniu informacji. Powinny mieć na celu ukazywanie rzeczywistego zagrożenia przestępczością, bez możliwości wzbudzania lęku co do tego zjawiska.

4.3.2. Rola środków masowego przekazu w kształtowaniu czynników wpływających na nasilenie strachu przed przestępczością

Zagadnienie poczucia bezpieczeństwa jest związane ze zjawiskiem strachu oraz lęku przed przestępczością. Różnica, pomiędzy strachem a lękiem polega na tym, że strach oznacza obawę przed określonym najczęściej zewnętrznym i realnym zagrożeniem, a lęk odnosi się do takich zjawisk emocjonalnych u człowieka, które nie są związane z jakimkolwiek rzeczywistym niebezpieczeństwem, a jest to stan psychiczny, w którym dana osoba odczuwa nieuzasadnioną co do okoliczności danej sytuacji niepewność. Strach przed przestępczością może być w pewnym przypadku mechanizmem zabezpieczającym przed dokonaniem na osobie przestępstwa, ale także czynnikiem nadmiernej obawy zagrożenia przestępczością nie mającą jakiegokolwiek uzasadnienia w strukturze i dynamice tego zjawiska. Według M. Kuć strach przed przestępczością to negatywny stan emocjonalny, odczuwany przez jednostkę w warunkach zagrożenia przestępczością¹⁶⁵. Z kolei P. Ostaszewski twierdzi, że strach przed przestępczością byłby raczej konkretną emocjonalną reakcją przeżywaną w

¹⁶⁵ M. Kuć, *Leksykon kryminologii. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2015, Wydawnictwo CH Beck, s.

sytuacji realnego zagrożenia wiktyimizacją¹⁶⁶. B. Hołyst twierdzi, że strach przed przestępczością często analizowany jako subiektywne poczucie bezpieczeństwa jest konstrukcją złożoną¹⁶⁷. Podejmowany i rozpowszechniany przez media prowadzi do wzmożenia odczuć niepewności zwłaszcza wśród osób wrażliwych¹⁶⁸. Podzielam ten pogląd, ponieważ media w nadmiarze informując o przestępczości, nie zważają na to, że może to prowadzić u niektórych osób do „spirali strachu” przed takimi negatywnymi zachowaniami. Trzeba się zgodzić także z P. Ostaszewskim, że kontakt z mediami, które potocznie są uważane za przepełnione przemocą i obrazami przestępstw, może również kształtować wyobrażenia o przestępczości i społeczne odczucia wobec niej, w tym m. in. lęk przed przestępczością¹⁶⁹. Nie są absolutnie zainteresowane pozytywnym oddziaływaniem na społeczeństwo, a tylko zdobycie największego zainteresowania w odbiorze. Prowadzi to do wzrostu poczucia odpowiedzialności za zapewnienie bezpieczeństwa, ale może też powodować w wyniku nadmiernego wpływu informacji ze środków masowego przekazu na zaburzenia w postaci nerwic lękowych i paniki. Jest to najważniejszy stan emocjonalny mający wpływ na pozytywny stosunek do roli organów państwa w zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości. Zjawisko strachu odgrywa decydującą rolę w kształtowaniu się postaw wiktyimizacyjnych oraz podejmowania działań mających na celu zabezpieczenie się przed przestępstwami. Strach paraliżując aktywność w wielu dziedzinach życia oraz powodującym wzrost negatywnego samopoczucia danej jednostki. Najczęściej narażone na niego są osoby słabe biologicznie, starsze, niepełnosprawne i dzieci, wśród których panuje przekonanie o braku możliwości przeciwstawienia się sprawcy stosującemu przemoc i nadmierne poczucie zagrożenia stania się ofiarą takiego przestępstwa. Częstym powodem strachu przed przestępczością jest niewłaściwe traktowanie ofiar przestępstw przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Na to ma też wpływ bardzo niekorzystna sytuacja ofiar przestępstw zwłaszcza z użyciem przemocy w procesie karnym i długi czas trwanie postępowania. Powoduje to brak wiary w skuteczność sądu w zakresie sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy, co wpływa na późniejsze zjawisko wiktyimizacji jednostki. Na poczucie strachu przed przestępczością widoczny wpływ ma obawa co do obciążenia pokrzywdzonego odpowiedzialnością za popełnione na nim

¹⁶⁶ P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością*, Warszawa 2014, Wydawnictwo Lex, s. 20.

¹⁶⁷ B. Hołyst, *Wiktymologia kryminalna*, Warszawa 2021, Wydawnictwo PWN, s. 131.

¹⁶⁸ B. Hołyst, *Wiktymologia kryminalna...*, s. 131.

¹⁶⁹ P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością...*, s. 170.

przestępstwo, wynikające z negatywnego stosunku do ofiar pewnych czynów zabronionych np. zgwałcenia. Media dostarczając informacji na temat przestępczości, robią to w taki sposób, że istnieje możliwość identyfikacji ofiary. Jest to duży błąd, ponieważ zadaniem środków masowego przekazu powinno być wpływanie na przeciwdziałanie wtórnej wiktyimizacji wobec pokrzywdzonego. Powinny to robić w taki sposób, aby w jak największym zakresie dbać o jego interes, w celu uniknięcia stygmatyzacji. Specyfika informacji pojawiających się w mediach jest przyczyną tego, że niektóre jednostki często niesłusznie uważają, że w każdej chwili mogą stać się ofiarami takich przestępstw i są bezradne wobec tego negatywnego zjawiska. Informując o przestępczości powodują, że strach ten jest całkowicie niesprecyzowany, co pogłębia w tym wypadku spiralę zagrożenia. B. Hołyst sądzi, że zniekształcanie informacji nie wpływa na osobisty stosunek do przestępczości, ale w płaszczyźnie społecznej mogą nastąpić tego rodzaju oddziaływania¹⁷⁰. Nie zgodzę się z tą tezą, ponieważ zniekształcanie informacji w odniesieniu do tak niebezpiecznego zjawiska jakim jest przestępczość ma decydujący wpływ zarówno na poszczególne jednostki, jak i na społeczeństwo, gdyż środki masowego przekazu poprzez nierzetelność w przekazywaniu tego typu informacji wpływają tym samym zwłaszcza na wrażliwe na taki odbiór osoby.

Dziś media w decydujący sposób oddziałują na społeczeństwo. Ze względu na masowość odbioru, często wpływ ten jest tak istotny, że kreują one osobowość człowieka. Nie zawsze ta kreacja ma pozytywny wydźwięk, ponieważ ukazuje w nadmiarze sceny przemocy często wpływają także na tworzenie się stanu nadmiernego zagrożenia przestępczością. Błędem jest, że dziś rola środków masowego przekazu w zakresie wpływu na stan psychiczny odbiorców jest aprobowana. W dzisiejszych czasach środki masowego przekazu stanowią także niezbędny element kontrolujący coraz częściej role organów władzy oraz elit politycznych w prawidłowym wypełnianiu wobec społeczeństwa swoich funkcji. Jedną z nich jest walka z przestępczością. Organy państwa powinny mieć pewien wpływ na proces informowania społeczeństwa co do zagrożenia przestępczością. Mimo, że obecnie środki masowego przekazu są zaliczane do tzw. czwartej władzy i często ujawniają nieprawidłowości panujące w kręgach politycznych, to rolą ich powinna być współpraca z organami ścigania i wymiaru

¹⁷⁰ B. Hołyst, E. Kube, *Strach przed przestępczością - zaniedbany problem polityki kryminalnej*, Prokuratura i Prawo 1995, Nr 1, s. 29.

sprawiedliwości karnej w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa w społeczeństwie. Zasadniczą ich funkcją powinno podniesienie poziomu świadomości społeczeństwa na temat uchronienia się przed tym zjawiskiem. Ten sposób postępowania wpłynąłby na ograniczenie przemocy i spirali strachu przed tym zjawiskiem.

ROZDZIAŁ V

ŚRODKI MASOWEGO PRZEKAZU I ICH ROLA W KSZTAŁTOWANIU POLITYKI KRYMINALNEJ ODNOŚNIE ZWALCZANIA PRZESTĘPSTW Z UŻYCIEM PRZEMOCY

5.1. Pojęcie, istota i struktura polityki kryminalnej w aspekcie zwalczania przestępczości z użyciem przemocy

Aby określić rolę polityki kryminalnej w zakresie zwalczania przestępczości z użyciem przemocy, trzeba najpierw zdefiniować i scharakteryzować ten termin. Nie jest to zadanie łatwe, ponieważ pojęcie to ma bardzo bliski związek z zagadnieniem polityki karnej, która jest jednym z elementów działalności państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa oraz utrzymania porządku poprzez stosowanie różnorodnych sankcji karnych. Celem polityki kryminalnej jest zapobieganie, przeciwdziałanie i zwalczanie wszelkich rodzajów przestępczości, jak również eliminację czynników jej sprzyjających.

Przed podjęciem analizy, istoty i struktury polityki kryminalnej, należy najpierw odnieść się do samego pojęcia polityka. Termin ten można różnie interpretować, ponieważ ma wiele znaczeń. Polityka to działalność partii, grup politycznych, organów państwa w celu zapewnienia prawidłowego jego rozwoju, bezpieczeństwa, prawidłowej gospodarki, określonych relacji w stosunkach dyplomatycznych z innymi państwami, oraz zapobiegania naruszenia porządku publicznego. Pojęcie to odnosi się także do roli ugrupowań politycznych, mających na celu zdobycia poparcia większości społeczeństwa w wyborach.

Należy odróżnić termin polityka kryminalna od polityki karnej. Mimo, że pojęcia te mają podobne znaczenie, to istnieją zasadnicze różnice między nimi. W mojej ocenie polityka karna, jest to zagadnienie, którym posługuje się prawo karne. Obejmuje ona normy prawa karnego materialnego, których naczelnym zadaniem jest przeciwdziałanie oraz zwalczanie zachowań z nim niezgodnych. Polityka karna państwa według mnie jest związana w jak największym zakresie ze sformalizowaną reakcją na przestępczość. Obejmuje w pierwszej kolejności działalność legislacyjną państwa, dotyczącą ustawowego określenia środków represji karnej na przejawy zachowań niezgodnych z prawem karnym. Związana jest ona moim zdaniem zarówno z procesem

zaliczania pewnych zachowań do kategorii przestępstw oraz na pozbawieniu danego czynu tego charakteru. Z pojęciem tym związane jest według mnie zaostrenie lub zmniejszenie zagrożenia sankcji karnej, jak również stosowanie i wykonywanie kary pozbawienia wolności. Kształtuje ona w aspekcie stosowania i wykonywania kary pozbawienia wolności przepisy procesu karnego oraz kodeksu karnego wykonawczego. Oddziałuje na ogół społeczeństwa w celu spowodowania u niego respektu dla przestrzegania norm prawnych oraz powstrzymywanie określonej jednostki przed zachowaniami przestępczymi. Uważam, że polityka kryminalna obejmuje działalność państwa mającą na celu zwalczanie i ograniczenie przestępczości, za pomocą różnych środków nie tylko związanych ze stosowaniem norm prawnokarnych, ale w szerokim zakresie poprzez odpowiednią strategię, politykę społeczną, edukacyjną oraz wszelkimi możliwymi czynnikami, mającymi na celu zapobieganie lub wyeliminowanie negatywnych zjawisk społecznych, jakimi są przestępczość oraz patologie społeczne. Według mojego zapatrywania polityka kryminalna to całokształt wszystkich środków reakcji na zjawisko przestępczości w tym edukację w dziedzinie przekonywania o zasadności modelu postępowania zgodnego z wartościami oraz zasadami moralnymi, wspieranie działań, które prowadzą do wyrobienia pozytywnych postaw wobec porządku prawnego, realizację strategii stosowania kary kryminalnej w taki sposób, aby spowodowała efekt wychowawczy sprawcy czynu zabronionego. Nadrzędnym celem polityki kryminalnej państwa, jest obok skuteczności stosowania określonego rodzaju sankcji, także prawidłowa socjalizacja, jako strategia zapobiegania zjawisku przestępczości. D. Szabo uważa, że polityka kryminalna polega, gdy chodzi o prawników na wcielaniu w życie zasad ustalonych przez ustawodawcę w kodeksie karnym; z punktu widzenia kryminologów obejmuje ona także część opisową, która dotyczy badania naukowego mechanizmów represji i prewencji oraz część oceniającą, której przedmiotem jest skuteczność w stosunku do norm ustalonych przez prawo¹⁷¹. Rolą polityki kryminalnej jest badanie pozytywnego lub negatywnego aspektu oddziaływania założeń strategii zapobiegania przestępczości. Według A. Krukowskiego jako politykę kryminalną intuicyjnie rozumie się politykę zwalczania przestępczości, natomiast potocznie przez politykę kryminalną rozumie się zgeneralizowaną praktykę

¹⁷¹ D. Szabo, *Kryminologia i polityka kryminalna*, Warszawa 1987, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 111.

wymiaru sprawiedliwości¹⁷². Celem polityki kryminalnej jest naukowa diagnostyka zjawiska przestępczości i stanu jej zwalczania, jak również formułowanie naukowo wiążących dyrektyw zwalczania przestępczości¹⁷³. Rolą polityki kryminalnej oprócz badania i analizowania zjawiska przestępczości jest także tworzenie postulatów co do jak najbardziej skutecznego jej zapobiegania. Zdaniem K. Krajewskiego w polskiej terminologii prawnokarnej i kryminologicznej polityka karna oraz polityka kryminalna można traktować jako odpowiednik *penal policy* i *criminal policy*¹⁷⁴. Oznaczają po prostu dobór według określonych kryteriów środków dla osiągnięcia zakładanych celów w zakresie społecznej kontroli zjawiska przestępczości, w tym kontroli prawnokarnej o represyjnym charakterze¹⁷⁵. Zadaniem zarówno polityki kryminalnej, jak i polityki karnej jest utrzymanie poziomu bezpieczeństwa, jak również eliminacje negatywnych zjawisk społecznych. Z kolei J. Błachut twierdzi, że polityka kryminalna to system działań podejmowanych w odniesieniu do zjawiska przestępczości w celu jego redukcji¹⁷⁶. Zasadniczym celem polityki kryminalnej jest strategia profilaktyczna zapobiegająca przestępczości oraz wszelkim patologiom społecznym. Według J. W. Wójcika polityka kryminalna obejmuje profilaktykę powstrzymującą, profilaktykę uprzedzającą i profilaktykę objawową¹⁷⁷. Organy realizujące system szczególnych środków zapobiegania to: organy państwowe: organy władzy i administracji państwowej (organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, zarządy i administracja przedsiębiorstw, instytucji, służba zdrowia, oświata oraz instytucje wychowawcze i opiekuńcze), organizacje społeczne (środowisko pracownicze, samorządowe i inne), poszczególni obywatele i ich grupy¹⁷⁸. Rolą polityki kryminalnej jest przeciwdziałanie i

¹⁷² A. Krukowski, *Wybrane zagadnienia nauki polityki kryminalnej*, Warszawa 1991, Wydanie II, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, s. 10.

¹⁷³ A. Krukowski, *Wybrane zagadnienia...*, s. 10.

¹⁷⁴ K. Krajewski, *O wpływie ustawodawstwa karnego na politykę karną*, *Archiwum Kryminologii* 2019, Nr 2, s. 44.

¹⁷⁵ Tamże.

¹⁷⁶ J. Błachut *Kryminologia i polityka kryminalna*, [w:] J. Błachut, W. Klaus (red.), D. Woźniakowska - Fajst (red.), P. Wiktorska (red.), K. Buczkowski (red.), *Po co nam kryminologia? Księga jubileuszowa Profesora I. Rzepińskiej*, Warszawa 2019, Wydawnictwo INP PAN, s. 52.

¹⁷⁷ J. W. Wójcik, *Kryminologia współczesne aspekty*, Warszawa 2014, Wydawnictwo Lex Wolters Kluwer, s. 84.

¹⁷⁸ J. W. Wójcik, *Kryminologia współczesne aspekty...*, s. 84.

redukowanie negatywnych zjawisk społecznych, a zadanie to powinno spoczywać zarówno na organach władzy oraz ścigania, jak również organizacjach społecznych.

Polityka kryminalna odgrywa bardzo ważną rolę w dziedzinie profilaktyki zapobiegania przestępczości. Ważnym jej elementem jest strategia przeciwdziałania temu zjawisku, która ma na celu takie kształtowanie postaw społecznych, aby oddziaływać w kierunku opłacalności zachowań zgodnych z prawem. Strategia kreatywna polega na długofalowym oddziaływaniu na społeczeństwo, aby poprzez edukację zachęcać do poszanowania prawidłowych wzorów postępowania zgodnego z zasadami współżycia społecznego. Mimo, że jest to działanie wymagające poświęcenia znacznego wysiłku oraz dłuższego okresu na zapobieganie przestępczości jest to najlepszy model wpływający na wzrost zachowań cechujących się respektem dla przestrzegania norm prawnych. Ten rodzaj oddziaływania powoduje zapobieganie negatywnym zachowaniom sprzecznym z prawem karnym, a nie jedynie odstraszenie za pomocą surowych sankcji karnych. Zasadniczymi elementami strategii kreatywnej realizującej politykę kryminalną są długofalowa polityka gospodarcza, oświatowa oraz społeczna. Ten rodzaj oddziaływania polega na podjęciu uprzednich środków, mających na celu niedopuszczenie do wzrostu przestępczości poprzez edukację, eliminację negatywnych zjawisk gospodarczych oraz ekonomicznych, jak przeciwdziałanie bezrobociu, ograniczanie ubóstwa oraz oddziaływanie na wyrównanie szans na rynku pracy. Działania te, choć nie przyniosą natychmiast korzyści w postaci znacznej eliminacji zjawiska przestępczości, to jednakże odgrywają bardzo ważną rolę w oddziaływaniu w dłuższym czasie na warstwy społeczne w których dochodzi do możliwości wejścia na drogę konfliktów z prawem. Bardzo ważnym elementem polityki kryminalnej jest wspieranie działań inicjatywy na rzecz przestrzegania porządku oraz rozpoznawania drobnych symptomów przestępczości w określonym obszarze. Ma to szczególne znaczenie dla zapobiegania przestępczości, ponieważ pozwala eliminować negatywne zachowania w zakresie naruszania poczucia bezpieczeństwa w miejscach publicznych. Polityka kryminalna odgrywa bardzo ważną rolę poprzez prawidłową socjalizację zwłaszcza w przypadku nieletnich oraz młodych osób dostarczając racjonalnych argumentów przemawiających za wyborem postępowania zgodnego z zasadami respektu dla przestrzegania prawa. Jest to metoda bardzo skuteczna, ponieważ wpływa na eliminację w przyszłości potencjalnych symptomów w postaci zachowań sprzecznych z prawem. Bardzo ważną zaletą polityki kryminalnej jest odpowiednia argumentacja co pożytecznego aspektu dla przestrzegania prawa, ponieważ ten rodzaj

oddziaływania ma na celu przekonywanie co do prawidłowego modelu postępowania w życiu społecznym. Polityka kryminalna dostarcza także niezbędnych informacji co do kształtowania pozytywnych relacji, które powinny panować w społeczeństwie, przyczyniając się tym samym do krzewienia kultury w porządku społecznym. W. Filipkowski uważa, że elementem uzupełniającym podejmowane działania profilaktyczne jest ocena skuteczności zastosowanych metod i środków (badania ewaluacyjne), a także bieżąca analiza i monitorowanie zjawiska¹⁷⁹. Prowadzi to do ujęcia profilaktyki jako cyklicznie powtarzającego się procesu¹⁸⁰. Zadaniem polityki kryminalnej powinno być ciągła analiza negatywnych zjawisk oraz zachowań społecznych w kierunku opracowania najbardziej odpowiednich możliwości ich zapobiegania oraz redukcji.

Postawa w kierunku stosowania wysokich co do zagrożenia ustawowego wymiarów sankcji karnych a przede wszystkim strategia destruktywna jest bardzo złym posunięciem. Efektem tej strategii w postaci zagrożenia sankcją może tylko na jakiś czas wytlumić w pewnym zakresie negatywne rodzaje zachowań, jednakże nie ma żadnego wpływu na pozytywne postawy wobec prawa. Strategia ta nie spowoduje poprzez odstraszenie eliminacji czynów sprzecznych z prawem karnym, ponieważ jedynie nieuchronność kary jest w stanie odpowiednio oddziaływać na potencjalnych przestępców. Taki rodzaj zwalczania przestępczości ma wpływ jedynie na stan emocjonalny w społeczeństwie czego bezpośrednią przyczyną jest nadmierny lęk przed przestępczością, rodzący postawy punitywne. Strategia w kierunku oddziaływania w minimalnym zakresie za pomocą zagrożenia sankcją karną na negatywne postawy społeczne powinna być stosowana w ostateczności.

5.2. Analiza i ocena roli środków masowego przekazu w kształtowaniu naczelných zasad polityki kryminalnej

Polityka kryminalna państwa tworzona jest przez działania wielu podmiotów. Na jej ukształtowanie mają wpływ organy władzy, wymiaru sprawiedliwości oraz

¹⁷⁹ W. Filipkowski *Wybrane zagadnienia profilaktyki kryminologicznej*, [w:] E. Pływaczewski, W. Filipkowski, S. Redo, E. M. Guzik - Makaruk, K. Laskowska, E. Glińska, E. Jurgielewicz - Delegacz, M. Perkowska, *Kryminologia. Stan i perspektywy...*, s. 291.

¹⁸⁰ Tamże.

doktryna nauk penalnych. W obecnej rzeczywistości coraz większy wpływ na politykę kryminalną mają środki masowego przekazu. Są one najważniejszym źródłem dostarczania informacji o popełnionych przestępstwach, ich nasileniu, zwalczaniu tych negatywnych zachowań przez organy ścigania oraz roli wymiaru sprawiedliwości w dziedzinie wymierzenia odpowiedzialności sprawcy czynu zabronionego. Środki masowego przekazu ze względu na ogromną rolę w dostarczaniu najważniejszych informacji na ten temat, poprzez oddziaływanie na postawy społeczne są bardzo ważnym źródłem mającym często decydujący wpływ na kształtowanie się polityki kryminalnej w państwie. Wpływ ten nie jest zawsze pozytywny. Środki masowego przekazu relacjonując określone zdarzenia przestępne oraz ukazując obraz przestępczości wykorzystują negatywne stereotypy panujące w społeczeństwie w odniesieniu do tego zjawiska. Zdarza się, że realizują postulaty niektórych kręgów społecznych co do radykalizacji działań organów władzy w zakresie przeciwdziałania i zwalczania przestępczości. Informując o określonych zdarzeniach często nacechowanych agresją i brutalnością zamiast uspakajać nastroje społeczne, podtrzymują negatywną tendencję panującą w społeczeństwie co do tego, że jedynie surowe sankcje karne mogą być czynnikiem przeciwdziałającym nasileniu się przestępczości. Skutek jest taki, że dochodzi do kształtowania się postaw populistycznych zarówno w społeczeństwie, jak i w kręgach politycznych sprawujących władzę. Zdaniem K. Witkowskiej - Rozparzy politycy nadzwyczaj chętnie sięgają po hasła i idee populizmu penalnego oraz realizują politykę opartą na jego założeniach, ponieważ aktorzy polityczni uważają, że zwiększenie punitwności może przyczynić się do zmniejszenia skali przestępczości, a samo odwołanie się do haseł populizmu penalnego jest przez polityków postrzegane jako skuteczny sposób na wzmocnienie społecznej oceny określonych zachowań - zwłaszcza tych które w zakresie swej zgodności z prawem, bądź jej braku spotykają się z niejedolitą oceną społeczną¹⁸¹. Przyznaję autorce rację, gdyż wiąże się to z poczuciem bezpieczeństwa, co jest jednym z najważniejszych czynników, wpływających na zwiększenie poparcia dla realizujących ten postulat partii politycznych. Zdaniem M. Szafrąńskiej publikowane przez środki masowego przekazu treści w wydatny sposób przyczyniać się mogą do promowania kontrowersyjnych rozwiązań legislacyjnych, a nawet inspirowania zmian w prawie

¹⁸¹ K. Witkowska - Rozpara, *Przestępczość...*, s. 279.

karnym¹⁸². Ponadto poprzez negatywną ocenę działań lub bierności polityków, instytucji wymiaru sprawiedliwości lub organów ścigania środki masowego przekazu mogą wręcz wymuszać na politykach populistyczny odzew powodowany chęcią odbudowy nadszarpniętego wizerunku¹⁸³. Środki masowego przekazu chcąc mieć wpływ na wiele aspektów życia społecznego dokonują znacznego rozgłosu o negatywnym zjawisku przestępczości, bardzo często wywierają presję na organy władzy w kierunku radykalniejszych metod przeciwdziałania jej. Z kolei K. Strudzińska wyróżnia trzy płaszczyzny wspomagania populizmu penalnego przez środki masowego przekazu: płaszczyzna komunikowania zaburzonego obrazu przestępczości, płaszczyzna mediatyzacji polityki oraz wzbudzania paniki moralnej¹⁸⁴. Prezentują zagadnienie przestępczości nie licząc się z nadmiernymi obawami obywateli przed tym zjawiskiem, chcąc jedynie oddziaływać na zainteresowanie wśród kręgów politycznych i społecznych. Zdaniem K. Buczkowskiej to właśnie środki masowego przekazu są w dużym stopniu odpowiedzialne za punitywne postawy Polaków, zwłaszcza częste żądanie kar pozbawienia wolności dla sprawców¹⁸⁵. P. Wiktorska uważa, że od kilku lat pojawiają się komunikaty, zwłaszcza w środkach masowego przekazu i debatach politycznych, że przestępczość wśród nieletnich rośnie, a popełniane przez nich czyny są coraz bardziej agresywne i niebezpieczne¹⁸⁶. Zdaniem P. Wiktorskiej przy kształtowaniu polityki kryminalnej należałoby poświęcić zdecydowanie więcej uwagi metodom reakcji na zachowania nieletnich, ponieważ większość skazanych dorosłych, rekrutuje się spośród tych, którzy właśnie w okresie nieletniości mieli pierwsze problemy z prawem¹⁸⁷. Naczelnym zadaniem polityki kryminalnej nie powinno być realizowanie populistycznych żądań wysuwanych przez środki masowego przekazu, a oddziaływanie wychowawcze i socjalizacyjne na zagrożonych demoralizacją nieletnich.

¹⁸² M. Szafrńska, *Populizm penalny a media*, Kraków 2015, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 107

¹⁸³ Tamże.

¹⁸⁴ K. Strudzińska *Rewolucja komunikacyjna a populizm penalny. Szanse i zagrożenia* [w:] K. Strudzińska, J. Czapska (red.), M. Szafrńska (red.), D. Wójcik (red.), *Penalny populizm perspektywa polityczna i społeczna*, Kraków 2016, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 75.

¹⁸⁵ K. Buczkowska, W. Klaus, A. Kossowska, I. Rzeplińska, D. Woźniakowska - Fajst, *Rola polityków i mediów w społecznym odbiorze przestępczości*, *Studia Prawnicze* 2012, z 2, s. 128.

¹⁸⁶ P. Wiktorska, *Polityka kryminalna i polityka karna we współczesnej polskiej rzeczywistości*, *Archiwum Kryminologii* 2012, T. XXXIV, s. 424.

¹⁸⁷ P. Wiktorska, *Polityka kryminalna i polityka karna...*, s. 424.

Według M. Filara współczesne środki masowego przekazu w Polsce (poza nielicznymi wyjątkami) odgrywają istotną rolę w kreowaniu populizmu prawnokarnego i sprzyjaniu, w efekcie zaś w destabilizacji i destrukcji prawa w Polsce¹⁸⁸. Poprzez nadmierne przedstawianie zjawiska przestępczości w tym z użyciem przemocy, media powodują wzrost nacisków społeczeństwa na ugrupowania sprawujące władzę co do jak największego zaostrzenia prawa, a w konsekwencji do zniekształcenia polityki kryminalnej. Środki masowego przekazu zamiast w sposób adekwatny do rzeczywistości wpływać na strategię zapobiegania przestępczości, doprowadzają do wypaczenia polityki kryminalnej i niewłaściwego do przyczyn wzrostu represyjności w zwalczaniu przestępstw. Bardzo negatywnym zjawiskiem jest to, że relacje o zdarzeniach przestępnych nie mają jakiegokolwiek potwierdzenia w analizach nauk penalnych, zwłaszcza kryminologii. Często w celu zwiększenia odbioru przedstawiają jedynie informacje ukazujące znaczny wzrost przestępczości, który nie zawsze jest zgodny rzeczywistością. To prowadzi do wytworzenia się nadmiernego zagrożenia i nacisku na organy władzy i wymiaru sprawiedliwości co do bardziej bezwzględnych metod przeciwdziałania temu zjawisku. Środki masowego przekazu obok zniekształcenia obrazu przestępczości w wyniku niewłaściwej relacji na temat tego zjawiska zapominają o tym, że zdecydowany wzrost represji karnej wobec sprawców przestępstw prowadzi do zjawiska przeludnienia zakładów karnych, co nie ma żadnego wpływu na zmniejszenie się przestępczości. Wzrost populacji więziennej nie jest czynnikiem sprzyjającym resocjalizacji poszczególnych sprawców, co prowadzi do kryminogennego oddziaływania na osoby odbywające karę pozbawienia wolności. Środki masowego przekazu powinny kreować postawy prospołeczne oraz zachęcać określone osoby do większej inicjatywy w celu przeciwdziałania przestępczości. Nie tylko sprawność działania organów ścigania jest w stanie zwalczać to zjawisko ale odpowiednia organizacja zwłaszcza w przypadku społeczności lokalnych jest czynnikiem je powstrzymującym. Zgodna z rzeczywistym stanem działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości informacja w zakresie przeciwdziałania przestępczości wpłynęłaby na kształtowanie się racjonalnych postaw społecznych wobec tego zjawiska oraz na adekwatną politykę kryminalną zapobiegającą dokonywaniu przestępstw. Środki masowego przekazu powinny informując o

¹⁸⁸ M. Filar, *Rola mediów w kreowaniu zagrożeń i sprzyjaniu populizmowi*, Archiwum Kryminologii 2007 - 2008, T. XXIX - XXX, s. 493.

przestępczości oddziaływać na potencjalnych sprawców przestępstw w ukazywaniu im nieuchronności poniesienia przez nich kary oraz poprzez dokładne relacje co do tego zagadnienia zachęcać organy ścigania do skuteczniejszej pracy w celu większej wykrywalności. Wpłynęłoby to na ukształtowanie odpowiedniej wolnej od czynników emocjonalnych oraz ideologicznych polityki kryminalnej. Środki masowego przekazu w tym mass media stanowią najważniejsze źródło informacji o niemal wszystkich aspektach życia społecznego w tym także o przestępczości. W wyniku znacznej atrakcji tego typu informacji, a także oddziaływanie na emocje niektórych zwłaszcza podatnych na ten wpływ jednostek, stały się najważniejszym czynnikiem, kształtującym określone postawy wobec prawa. Adekwatne do rzeczywistego obrazu poziomu przestępczości dostarczanie informacji spowodowałoby zmniejszenie się populistycznych postaw wobec tego zjawiska. Naczelnym ich zadaniem w przekazywaniu informacji na ten temat powinno być ukazywanie przyczyn powstawania przestępczości, sposobu rozwiązywania problemów społecznych, wskazywanie na strategię kreatywną, poprzez przekonywanie co do słuszności wyboru sposobu postępowania, które jest zgodne z wartościami moralnymi, jak i normami prawnymi. Za negatywne trzeba uznać to, że środki masowego przekazu często ukazując osobę sprawcy czynu zabronionego, dokonują jego etykietowania jako przestępcy jeszcze przed wydaniem prawomocnego wyroku. W odczuciu społeczeństwa narasta przekonanie co do zaostrzenia metod postępowania z takimi osobami oraz tendencja, że jedynym słusznym rozwiązaniem jest kara, jako adekwatna do czynu represja, gdyż jedynie taki model postępowania zaspakaja społeczne poczucie sprawiedliwości. Ze względu na kształtowanie takich postaw społecznych wobec tego zjawiska, powoduje tworzenie się populistycznego ustawodawstwa karnego oraz oderwanej od rzeczywistości propagandy, że jedynie destruktywna strategia, polegająca na tłumieniu za pomocą nadmiernej represyjności i zwiększenia stosowania kary pozbawienia wolności jest w stanie zapobiec temu zjawisku. Rolą środków masowego przekazu powinna być funkcja kontrolna wobec ustawodawstwa karnego, mającego na celu zapobieganiu przestępczości. Gdyby środki masowego przekazu realizowałyby także funkcję profilaktyczną i zamiast prezentacji niezgodnych z rzeczywistością informacji na ten temat, krzewiłyby stosowanie prawidłowych postaw wobec porządku prawnego spowodowałoby to pozytywny wpływ na społeczeństwo i politykę kryminalną w państwie. Wpływ wychowawczy na niektóre, zwłaszcza nie mające jeszcze ukształtowanego systemu wartości osoby spowodowałby tworzenie się postaw konformistycznych i ograniczenie przestępczości.

5.3. Opinia publiczna i jej rola w procesie tworzenia i stosowania prawa karnego

Prawo karne jest systemem norm prawnych, które podlegają tworzeniu oraz stosowaniu. Pojęcia te odnoszą się do działalności organów władzy w postaci uchwalonych ustaw, kreujących przepisy prawnokarne, roli organów wymiaru sprawiedliwości w jego stosowaniu w dziedzinie orzekania oraz wykonywania kary wobec określonego sprawcy. Zasadniczą rolę w procesie tworzenia oraz stosowania prawa karnego odgrywają przedstawiciele nauki zwłaszcza prawa i procesu karnego, jak również kryminologii, organy ustawodawcze, wykonawcze oraz sądownictwo. Rola doktryny polega na prezentowaniu swoich poglądów odnośnie tworzenia i stosowania prawa karnego i siłą autorytetu wpływa na jego kształt. Judykatura poprzez orzecznictwo oraz wykładnię przepisów, zajmuje ważne miejsce w oddziaływaniu na prawo karne.

Jednakże obok tych podmiotów bardzo ważną rolę w procesie tworzenia i stosowania prawa karnego odgrywa opinia publiczna. Zdaniem T. Szymanowskiego badanie opinii i postaw społeczeństwa ma podwójne znaczenie: po pierwsze pozwala na zdobycie wiedzy o stosunku społeczeństwa do zagrożenia, jakie stwarza przestępczość i środków stosowanych do jej ograniczania oraz dokonanie oceny prawa i działalności organów państwowych oraz ważne także jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu, poglądy i oczekiwania społeczeństwa mogą wpływać na politykę karną państwa¹⁸⁹. W demokratycznym systemie państwa prawa opinia publiczna powinna odgrywać pewną rolę to jednakże nie należy w nadmierny sposób odwoływać się do jej poglądów w aspekcie tworzenia i stosowania prawa karnego. W obecnych czasach opinia publiczna ma decydujący, jednak nie zawsze słuszny wpływ na proces tworzenia i stosowania prawa karnego. W procesie tworzenia prawa karnego wpływ opinii publicznej nie może być zawsze brany pod uwagę ze względu na poglądy wyrażane przez nią co do nadmiernej surowości przepisów prawnokarnych. Aby określić jej wpływ na proces tworzenia i stosowania prawa karnego trzeba najpierw zdefiniować to pojęcie. Opinia publiczna to system poglądów, mających znaczenie w kwestiach

¹⁸⁹ T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012, Wydawnictwo Lex Wolters Kluwer, s. 179.

dotyczących najważniejszych spraw odnoszących się zarówno społeczeństwa, jak i państwa, wyrażanych przez ogół lub zdecydowaną większość warstw społecznych. Na poglądy opinii publicznej co do tworzenia i stosowania prawa karnego decydujący wpływ mają środki masowego przekazu, dostarczając wiadomości na temat ogólnego kształtu prawa karnego, roli instytucji ustawodawczych w jego tworzeniu, stosowaniu, jak również zmian. Wpływ opinii publicznej na tworzenie i stosowanie prawa karnego jest w demokratycznym systemie prawa nieodzowny. Rola opinii publicznej w tworzeniu prawa karnego opiera się najczęściej w aspekcie wpływu na ugrupowania polityczne, które odwołują się do jej poglądów poprzez tworzenie oraz nowelizację przepisów prawnokarnych. W przypadku stosowania prawa karnego wpływ opinii publicznej polega na prezentowaniu opinii oraz poglądów w zakresie bardziej zdecydowanego działania co do przeciwdziałania i zapobiegania przestępczości. Wpływ na poglądy opinii publicznej w aspekcie tworzenia i stosowania prawa karnego ma stan przestępczości panującej w danym państwie, jak również nieograniczona rola środków masowego przekazu w ukazywaniu tego zjawiska. W przypadku nagłego wzrostu przestępczości wzmacnia się rola opinii publicznej w dokonywaniu nacisków na organy władzy w kierunku skuteczniejszej reakcji na nią. Środki masowego przekazu powinny mieć w przypadku dostarczania informacji o tak ważnym zagadnieniu jakim jest przestępczość nie czynnik polityczny ale pełnić rolę wpływania na społeczeństwo w kierunku racjonalnego kształtowania poglądów opinii publicznej na tą kwestię.

Opinia publiczna odgrywa istotną rolę w tworzeniu i stosowaniu prawa karnego, poprzez formułowanie wniosków, co do skuteczności norm prawnokarnych w praktyce. Jest to pozytywny aspekt jej wpływu na ustawodawstwo karne, ponieważ podnosi świadomość społeczną co do roli prawa karnego w zapewnieniu bezpieczeństwa w państwie. Inicjatywa niektórych kręgów społecznych co do sposobu walki oraz zapobiegania przestępczości, odgrywa także ważną rolę, gdyż jest to w pewnym stopniu element współpracy społeczeństwa obywatelskiego z organami władzy. Powinna odgrywać pewną, jednakże nie taką istotną jak obecnie rolę w tworzeniu i stosowaniu prawa karnego. W dobie demokratycznego państwa prawnego organy państwa w pewnych wypadkach ulegają poglądom i naciskom opinii publicznej. Mimo, że obecnie opinia publiczna jest elementem systemu demokratycznego, to główną rolę w tworzeniu i stosowaniu prawa karnego powinna odgrywać doktryna nauk penalnych, zwłaszcza prawa karnego. Doktryna prawa karnego ze względu na rozległą wiedzę o skuteczności metod ustawodawczych w dziedzinie zapobiegania przestępczości oraz prowadzenia

obszernych badań stosowania prawa karnego w praktyce, wysuwa najbardziej racjonalny postulat co do walki z tego rodzaju zjawiskiem. Ustawodawca powinien w taki sposób tworzyć normy prawnokarne, które oprócz zdecydowanej walki z przestępczością pełniłyby także funkcję wychowawczą wobec całego społeczeństwa. Wpłynęłoby to też na poprzez kształtowanie pozytywnych postaw wobec porządku prawnego na ograniczenie zjawiska przestępczości, a co za tym idzie na zmniejszenie postaw punitywnych w zakresie podejścia do negatywnych zachowań, jakimi są przestępstwa.

Rola opinii publicznej w kształtowaniu prawa karnego powinna być brana pod uwagę jedynie w przypadku rzetelnego informowania jej o polityce kryminalnej. Organy państwa powinny uwzględniać taką opinię tylko w sytuacji racjonalnych postulatów przeciwdziałania przestępczości.

Za pozytywny efekt w kształtowaniu opinii publicznej na proces stosowania prawa karnego, powinien też odgrywać lepszy udział społeczeństwa w procesie resocjalizacji osób popełniających przestępstwa. Miałoby to pozytywny wpływ na świadomość w zakresie racjonalnej polityki kryminalnej, gdyż zmniejszyłoby to radykalizowanie się postaw. Organizacje społeczne powinny w większym wymiarze występować z inicjatywą w kierunku udzielania pomocy osobom odbywającym karę pozbawienia wolności w świadczeniu pomocy na rzecz powrotu do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Jest to wzorcowy model przeciwdziałania przestępczości, ponieważ nie tylko organy formalnej kontroli, ale także nieformalna inicjatywa społeczna jest w stanie przeciwdziałać temu zjawisku i jako opinia publiczna wpływać na tworzenie i stosowanie prawa karnego.

5.4. Zaostrzenie polityki kryminalnej wobec przestępstw z użyciem przemocy pod wpływem opinii publicznej (tzw. populizm penalny)

Od początku lat 90 - tych ubiegłego stulecia jak w czasach obecnych można zaobserwować niebezpieczny trend w postawach opinii publicznej co do reakcji na zjawisko przestępczości zwłaszcza z użyciem przemocy. Zarówno większość społeczeństwa, jak też część ugrupowań dążących do zaistnienia na scenie politycznej odwołują się do haseł zaostrzenia polityki kryminalnej, jako najlepszego sposobu zapobiegania przestępczości. Według M. Derlatki system sprawiedliwości odwetowej

ma charakter reakcji gniewnej, uczuciowej¹⁹⁰. Taki model przeciwdziałania przestępczości nie ma nic wspólnego z adekwatną w stosunku do tego zjawiska polityką kryminalną i jest jedynie narzędziem walki, polegającej na wykorzystywaniu dla celów politycznych nieracjonalnych postulatów społecznych. Negatywną rolę w tych postawach odgrywają środki masowego przekazu, które ugruntowują punitywne przekonania niektórych kręgów społecznych, co do zwiększenia represyjności systemu polityki kryminalnej w zapobieganiu przestępczości. Według S. Paweli obecnie opinia publiczna na szeroką skalę jest inspirowana przez środki masowego przekazu, które w dużej mierze zamiast rzetelnie informować straszą¹⁹¹. Lęk ten okazuje się jednym z najbardziej efektywnych narzędzi polityki, wpływa na domaganie się zaostrzenia represji, wyzwala chęć odwetu¹⁹². Środki masowego przekazu poprzez nadmierne informowanie o przestępstwach z użyciem przemocy powodują kształtowanie się negatywnych postaw w społeczeństwie co do postulatów, głoszących, że jedynie represja karna w postaci odwetu zahamuje to zjawisko. Według J. Karaźniewicz istnieje tzw. pojęcie przestępczości medialnej, której jedną z zasadniczych cech jej kreowania jest wybiórczy sposób prezentowania w niej przestępczości¹⁹³. Symptomatyczne jest to, że w kręgu zainteresowania środków masowego przekazu znajdują się tylko najcięższe kategorie przestępstw¹⁹⁴. Omawiają w szerokim zakresie przede wszystkim zbrodnie przeciwko życiu i zdrowiu, co powoduje nakręcanie spirali strachu przed nimi i przyczynia się do tworzenia się skrajnych postaw w kierunku nadmiernego zaostrzania sankcji karnych. Zdaniem T. Kaczmarka opinia społeczna, jeśli wyraża tylko dostatecznie wysoki poziom deklarowanego potępienia zachowań dewiacyjnych czy przestępnych, manifestuje postawy zdecydowanie punitywne i jednocześnie wysoki poziom lęku oraz społecznego poczucia zagrożenia rzeczywiście bądź medialnie

¹⁹⁰ M. Derlatka, *Skuteczność kary pozbawienia wolności*, Jurysta 2012, Nr 6, s. 13.

¹⁹¹ S. Pawela, *Tendencje i dylematy polityki karania sprawców przestępstw o wysokiej społecznej szkodliwości*, [w:] S. Pawela, T. Gardocka (red.), *Kary Długoterminowe. Polityka karna. Wykonywanie. Warunkowe zwolnienia*, Warszawa 2006, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie, s. 16.

¹⁹² Tamże.

¹⁹³ J. Karaźniewicz, [w:] J. Karaźniewicz, M. Kotowska, *Media jako główny czynnik kształtujący populizm penalny*, [w:] Z. Pucek (red.), J. Bierówka (red.), *Media a opinie i postawy społeczne*, Kraków 2011, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Wydział Nauk Humanistycznych, s. 50.

¹⁹⁴ J. Karaźniewicz, [w:] J. Karaźniewicz, M. Kotowska, *Media jako główny czynnik kształtujący...*, s. 50.

wzrastającą przestępczością - staje się szczególnie pożądanym punktem odniesienia dla władzy, która zmierzając do wyraźnego zaostrenia represji karnej na tej drodze, uzyskuje spektakularne i wystarczające wsparcie oraz legitymizację swojej strategii wprowadzania prawa i porządku poprzez stanowcze i surowe karanie¹⁹⁵. Zarówno kręgi polityczne oraz środki masowego przekazu poprzez hasła walki za pomocą surowszej represji ze zjawiskiem przestępczości kreują w taki sposób swój wizerunek. Powinno się unikać posługiwania się emocjami przy kształtowaniu polityki kryminalnej, ponieważ prowadzi to najczęściej do zwiększenia roli czynnika ideologicznego w walce z przestępczością. Należy przyznać rację W. Jarochowi, że obok kar, jakimi dysponuje państwo w walce z przestępczością, istotna jest jakość pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości¹⁹⁶. Jedynie skuteczność, dobra organizacja oraz efektywność działania organów ścigania jest w stanie przeciwdziałać przestępczości.

Postawy większości społeczeństwa w kierunku radykalnych działań połączonych z represyjnością stosowania sankcji karnej należy uznać za bezzasadne, ponieważ nie ma to nic wspólnego z naczelnymi zasadami nauk penalnych. Za niewłaściwe trzeba uznać to, że w kręgach ulegających populizmowi penalnemu uważa się, że zwiększenie represyjności sankcji karnej realizuje zasadę zaspokojenia poczucia sprawiedliwości. Jest to bardzo błędne przekonanie, ponieważ jedynie wyważona dostosowana do okoliczności popełnionego czynu oraz do osobowości sprawcy sankcja karna oddaje należyłą funkcję w realizacji celu sprawiedliwościowego jej wymierzania. Mimo tego, że większość społeczeństwa opowiada się za zwiększeniem represji karnej, zwłaszcza w przypadku przestępstw z użyciem przemocy, to nie powinno to stanowić dla organów władzy racjonalnego argumentu, gdyż na postawę taką ma wpływ nie aktualny stan przestępczości, ale poczucie zagrożenia przed tym negatywnym rodzajem zachowań. M. Romańczuk - Grącka uważa, że kryzys zaufania społecznego do polityków i wszelkich politycznych procesów kreowania stanu bezpieczeństwa powoduje narastanie poglądów mieszczących się w nurcie populizmu penalnego¹⁹⁷. W

¹⁹⁵ T. Kaczmarek, *Racjonalny ustawodawca wobec opinii społecznej a populizm penalny*, Archiwum Kryminologii 2007 - 2008, T XXIX - XXX, s. 521.

¹⁹⁶ W. Jarocho, *Polityka karna- strategia punitywna czy liberalna*, Studia Prawnoustrojowe 2012, Nr 15, s. 61.

¹⁹⁷ M. Romańczuk - Grącka, *Między populizmem penalnym, a minimalizmem prawnym - rola wykładni przepisów prawa karnego w ustalaniu treści znamion ustawowych przestępstw*, [w:] I. Sepiołto (red.), *Nullum crimen sine lege*, Warszawa 2013, CH Beck s. 301.

konsekwencji populistyczne hasła godzą w autorytet prokuratorów i sędziów, co przybiera niekiedy postać społecznej paniki w obawie o bezpieczeństwo „zwykłych” obywateli¹⁹⁸. Nadmierne nie mające pokrycia w rzeczywistości obawy o bezpieczeństwo są najczęstszym powodem narastania zjawiska populizmu penalnego. Ze względu na występującą nadmierną krytykę organów wymiaru sprawiedliwości stanowi to podważanie kompetencji sędziów i prokuratorów i w konsekwencji negatywnie oddziałuje na ich pracę.

Istotny wpływ na występujące obecnie w Polsce tendencje większości społeczeństwa do wyrażania postulatu zwiększenia represyjności prawa karnego w odniesieniu do sprawców przestępstw z użyciem przemocy ma doświadczenie walki z przestępczością za pomocą stosowania surowych sankcji karnych w poprzednim ustroju politycznym. Polityka kryminalna charakteryzowała się nadmierną tendencją do zaostrzania sankcji karnych, jako najlepszą metodę zapobiegania przestępczości. Była to propaganda, mająca na celu ukazanie skuteczności organów władzy z walce zwłaszcza z przestępstwami agresywnymi, ponieważ ten model stosowania polityki kryminalnej prowadził do przeludnienia zakładów karnych, a w wyniku niewłaściwych decyzji organów ustawodawczych do częstego stosowania amnestii. A. W. Pływaczewski uważa, że opinię publiczną wtedy zręcznie manipulowano¹⁹⁹. Telewizja wzmacniała poczucie zagrożenia przestępczością przez częste pokazywanie przypadków szczególnie groźnych i niebezpiecznych przestępstw, najczęściej z użyciem przemocy²⁰⁰. W poprzednim systemie politycznym organy władzy poprzez przedstawianie radykalnych form zwalczania tego zjawiska chciały ukazywać jak najlepszą skuteczność w oczach opinii publicznej. W latach 90 - tych ubiegłego stulecia po upadku poprzedniego ustroju politycznego ze względu na wzrost przestępczości oraz następującą liberalizację przepisów w odniesieniu do odpowiedzialności karnej w społeczeństwie zaczęły dominować postawy punitywne, jako odpowiedniej reakcji organów prawodawczych w postaci surowszego karania sprawców przestępstw na to zjawisko.

Na postawy opinii publicznej wobec zaostrzenia polityki karnej wobec przestępczości wpływ ma stan anomii. Jest to ważne źródło szerzenia się postaw

¹⁹⁸ Tamże.

¹⁹⁹ E. W. Pływaczewski, *O polityce karnej z perspektywy retrospektywnej*, Archiwum Kryminologii 2007 - 2008, T. XXIX - XXX, s. 621.

²⁰⁰ Tamże.

punitywnych, ze względu na załamanie się porządku społecznego i kryzysu wartości z którymi utożsamia się większość jednostek. Następuje rozdźwięk pomiędzy kulturowo zdefiniowanymi celami oraz środkami dochodzi do spadku postaw konformistycznych, jako najlepszego sposobu osiągnięcia sukcesu w drodze zachowań zgodnych z prawem. Powoduje to zaburzenie struktury społeczeństwa, a w następstwie spadek atrakcyjności wartości na których opiera się model jego funkcjonowania. Taka sytuacja stanowi zachętę dla środowisk reprezentujących skrajne ideologię wobec stosowania polityki kryminalnej w celu zdobycia poparcia podatnych na oddziaływanie takiej propagandy kręgów społecznych. Taki stan występujący w społeczeństwie stanowi pożywkę dla środków masowego przekazu w kierunku nagłaśniania tych zdarzeń, a w wyniku tego poprzez szerzenie się populizmu penalnego zdominowanie rynku medialnego i społecznego odbioru na dostarczanie takich informacji.

Należy się liczyć z poglądami opinii publicznej wobec większości kwestii życia społecznego, jak również uwzględniać jej głos w kwestii stosowania polityki kryminalnej wobec przestępczości, to w przypadku oddziaływania na model walki z przestępstwami z użyciem przemocy ma ona szkodliwy wpływ na politykę kryminalną. Żyjemy w demokratycznym państwie i społeczeństwo powinno mieć określony wpływ na proces prawodawczy, to zarówno rola opinii publicznej oraz środków masowego przekazu powinna być ograniczona. Środki masowego przekazu informując o zdarzeniach przestępnych znacznie zawyżają informacje na ten temat. Powoduje to negatywny wpływ na społeczeństwo w postaci kształtowania się zjawiska populizmu penalnego, a w następstwie tego szkodliwe oddziaływanie na organy prawodawcze. Powinny w informowaniu o przestępczości wpływać na opinię publiczną poprzez reprezentowanie poglądów ekspertów co do najwłaściwszego sposobu przeciwdziałania przestępczości w celu kryminalnopolitycznym, a nie tylko politycznym. Powinny oddziaływać na opinię publiczną w kierunku łagodzenia jej postaw w aspekcie zwalczania przestępczości.

M. Romańczuk - Grącka wyróżnia pojęcie populizm penalny oraz punitywność populistyczna²⁰¹. Twierdzi, że populizm penalny wydaje się być pojęciem szerszym, stosowanym również na etapie, gdy jeszcze nie osiąga zamierzonych programowo rezultatów, natomiast punitywność populistyczna kładzie akcent, na konkretny skutek w postaci nieadekwatnej reakcji karnej na określoną kategorię czynów, czy też

²⁰¹ M. Romańczuk - Grącka, *Między populizmem penalnym...*, s. 304.

sprawców²⁰². Populizm penalny związany jest ze stanem emocjonalnym w postaci obaw przed przestępczością, poprzedzając często radykalne posunięcia w zakresie wzrostu represyjności prawa karnego. Punitwność populistyczna polega na błędnych posunięciach zaostrzających sankcję karne za określone kategorie przestępstw w reakcję na nasilenie się lęku przed tymi zjawiskami, w wyniku wykorzystania postulatów niektórych kręgów społecznych.

Według M. Kotowskiej zjawisko populizmu penalnego jest złożone, ponieważ obejmuje cały zespół społecznych przekonań, a także działań na płaszczyźnie politycznej, które są odpowiedzią elit rządzących na oczekiwania społeczne w zakresie prowadzenia polityki karnej²⁰³. Populizm penalny stanowi reakcje środowisk politycznych na nie mającym odzwierciedlenia w rzeczywistym stanie faktycznym nadmiernych żądań niektórych kręgów społecznych w kierunku prowadzenia jedynie w oparciu o zaostrzanie sankcji karnych polityki kryminalnej. Jest tak dlatego, że niektóre ugrupowania polityczne w celu uzyskania poparcia odwołują się do haseł populistycznych, jako najlepszego sposobu zapobiegania przestępczości. M. Kotowska uważa, że ze względu na jedną z cech populizmu penalnego, jaką jest promowanie walki z wszelkiego rodzaju patologiami wyłącznie za pomocą sankcji karnych, populiści przedstawiając stan zagrożenia danym zjawiskiem, często w sposób niezgodny z rzeczywistością, zdają się nie dostrzegać złożonego podłoża etiologicznego określonej patologii²⁰⁴. Autorka twierdzi, że gdy populistyczne ugrupowania polityczne nie dostrzegają w ogóle, jakie są rzeczywiste przyczyny zachowań przestępczych, a mogą być nimi także niekorzystne czynniki gospodarcze, jak np. wysokie bezrobocie oraz negatywne warunki wychowawcze panujące w większości rodzin, jak np. stosowanie kar cielesnych, powodujących szerzenie się zjawiska agresji i przemocy. Aby przeciwdziałać przestępczości należy przede wszystkim po poznaniu rzeczywistych powodów zapobiegać jej, zaś środki mające na celu zwalczanie tego zjawiska za pomocą sankcji karnych stosować w ostateczności.

²⁰² Tamże.

²⁰³ M. Kotowska, *Media jako główny czynnik kształtujący populizm penalny...*, s. 52.

²⁰⁴ Tamże, s. 62.

5.5. Rola ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej w zakresie zapobiegania przestępstwom agresywnym

Definiując i analizując zjawisko przemocy w życiu społecznym trzeba się odnieść do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 29 lipca 2005 roku, a przede wszystkim do jej istotnej zmiany dokonanej nowelizacją z 9 marca 2023 roku²⁰⁵. Należy ocenić tą nowelę pozytywnie, gdyż w porównaniu do poprzedniej wersji ustawy może się w większym zakresie przyczynić do zapobiegnięcia zjawisku przemocy w rodzinie, a zwłaszcza skierowanej wobec dzieci. Ustawodawca już w art. 1 u.p.d.²⁰⁶ dokonał zmian, uchylając zwrot przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej, co należy uznać za słuszny kierunek. Nowe wyrażenie odnosi się nie tylko do członków rodziny, ale również do innych osób np. partnerów, mieszkających wspólnie z osobą dopuszczającą się wobec nich przemocy i stosującej agresję.

W artykule 2 u.p.d. zdefiniowano przemoc w istotnie bardziej precyzyjny sposób w szczególności poszerzając krąg osób poszkodowanych działaniem sprawcy oraz rozszerzono sposoby takiego postępowania na osoby stosującej przemoc domową²⁰⁷. Oprócz narażenia na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia oraz naruszenia nietykalności cielesnej lub wolności w tym seksualnej oraz powodowanie szkód na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołującym u niej cierpienie i krzywdę, dodano też ograniczenie lub dostęp osobie doznającej przemocy do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy czy uzyskania samodzielności finansowej

²⁰⁵ Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2023 r., poz. 535.

²⁰⁶ Art. 1 u.p.d. „Ustawa określa zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej: zasady postępowania wobec osób doznających przemocy domowej”.

²⁰⁷ Art. 2 ust. 1 lit. u.p.d. „Ileokroć w ustawie jest mowa o przemocy domowej - należy przez to rozumieć jednorazowe lub powtarzające się działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej w szczególności ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej”; lit f „istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków masowego przekazu”.

oraz istotne naruszenie prywatności, wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Nie tylko przemoc fizyczna, ale także psychiczna oraz finansowa mogą spowodować długotrwałe krzywdy, czego skutkiem może być silna trauma i ciężki uszczerbek na zdrowiu psychicznym. Ograniczanie dostępu do finansów jest również formą przemocy, ponieważ poczucie braku możliwości zaspokojenia potrzeb życiowych prowadzi do upokorzenia ofiary, czego skutkiem może być długotrwały uraz na psychice osoby dotkniętej takim postępowaniem. Naruszenie prywatności w tym działanie za pomocą środków komunikacji elektronicznej, także należy uznać za przemoc, ze względu na to, że godzi ona w sferę wolności i swobody innej osoby, co może mieć negatywny wpływ na bezpieczeństwo i finalnie powodować szkodę w psychice tej jednostki.

Kolejnym wartym podkreślenia elementem, który znalazł się w nowelizacji jest precyzyjniejsze określenie osób doznających przemocy oraz poszerzenie kręgu zwłaszcza na osoby pozostające w stosunku przysposobienia, wspólnym pożyciu, w trwałej relacji uczuciowej, a co bardzo ważne małoletniego²⁰⁸. Małoletni powinien podlegać w jak największym zakresie ochronie karnoprawnej przed zjawiskiem przemocy zwłaszcza domowej, ze względu na to, że takie działania zaburzają jego rozwój emocjonalny i mogą stanowić przyczynę traumy na całe życie. Negatywny aspekt stosowania przemocy wobec małoletniego wynika też z faktu, że osoba taka będzie stosowała przemoc, jako jedyny sposób postępowania w życiu oraz w rodzinie. Z uwagi na to, że osoba małoletnia nie jest jeszcze emocjonalnie rozwinięta i nie ma możliwości stosowania środków przeciwdziałających przemocy wobec niej, musi być objęta szczególną ochroną, czego wyrazem jest poszerzenie o nią jako możliwą ofiarę przemocy w tej ustawie. Również małoletni, który jest jedynie świadkiem przemocy zachodzącej w rodzinie, powinien zostać uznany za ofiarę takiego postępowania, ze względu na możliwość zaburzenia procesu emocjonalnego takiej osoby i dostarczanie mu negatywnych wzorców zachowania.

Nowelizacja rozszerzyła w art. 4 ust. 1 ustawy również zakres pomocy dla osób dotkniętych przemocą w wyniku zapewnienia wysokiej jakości usług dla osób znajdujących się w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla osób doznających przemocy domowej, ze względu na świadczenie jej przez pedagogów, psychologów, pracowników

²⁰⁸ Art. 2 ust. 2 lit. h u.p.d. „osobie doznającej przemocy domowej należy przez to rozumieć małoletniego”.

socjalnych, terapeutów i prawników²⁰⁹. To pozytywne rozwiązanie, ponieważ ofiary przemocy domowej w tym przede wszystkim te, które muszą opuścić swoje miejsce zamieszkania ze względu na mogący się pojawić silny stres pourazowy powinny uzyskać pomoc i wsparcie ze strony odpowiednich osób w celu powrotu do równowagi emocjonalnej. W dniu 10 czerwca 2010 roku został wprowadzony do kodeksu karnego środek karny w postaci nakazu opuszczenia przez sprawcę stosującego przemoc wobec osoby najbliższej oraz małoletniej lokalu wspólnie przez nich zamieszkującego. Został on wprowadzony do kodeksu karnego, celem bardziej efektywnego przeciwdziałania temu negatywnemu zjawisku. Zawarty w art. 39 pkt. 2 e k.k.²¹⁰ środek karny został dokładniej określony w art. 41 a k.k. W myśl art. 41 a k.k.²¹¹ osoba skazana za popełnienie przestępstwa umyślnego przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego lub umyślnego przestępstwa z użyciem przemocy w tym przemocy wobec osoby najbliższej ma obowiązek okresowego opuszczenia lokalu mieszkalnego bez konieczności przeprowadzania postępowania eksmisyjnego. Stosowanie tego środka karnego jest niezależne od tego, kto jest właścicielem lub współwłaścicielem lokalu. Zdaniem A. Sakowicza w następstwie orzeczenia tego środka karnego oskarżony będący właścicielem zostaje pozbawiony możliwości okresowego korzystania z lokalu, nie zaś możliwości rozporządzania lokalem²¹². Autor

²⁰⁹ Art. 4 ust. 1 u.p.d. „osobom doznającym przemocy domowej zapewnia się w ramach schronienia w ośrodku, co najmniej podstawowe usługi w zakresie interwencyjnym, terapeutycznym - wspomagającym oraz potrzeb bytowych, które mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa tym osobom, a także udzielenie pomocy i wsparcia zgodnie z ich potrzebami dostosowanymi do ich sytuacji życiowej”.

²¹⁰ Art. 39 pkt. 2 e k.k. „środkami karnymi są: nakaz okresowego opuszczania lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym”.

²¹¹ Art. 41 a § 1 k.k. „Sąd może orzec zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu jak również nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego lub inne przestępstwo przeciwko wolności oraz w razie skazania za przestępstwo z użyciem przemocy w tym zwłaszcza przemocy wobec osoby najbliższej. Zakaz lub nakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu, a zakaz zbliżania się do określonych osób - również kontrolowany w systemie dozoru elektronicznego”.

²¹² Por. A. Sakowicz, [w:] M. Melezini (red.), W. Cieślak, A. Grześkowiak, J. A. Kulesza, B. Kunicka - Michalska, S. Lelental, A. Marek, V. Konarska - Wrzosek, T. Oczkowski, J. Raglewski, A. Sakowicz, Z.

ma rację, ponieważ regulacja ta ma na celu uniemożliwienie przez dany okres czasu stosowania przez sprawcę przemocy, lub innych czynów przeciwko wolności seksualnej lub i obyczajności, czego skutkiem jest ograniczenie wszelkich bliższych kontaktów z pokrzywdzonym. Przepis ten jednak nie ogranicza danej osoby w uprawnieniach wynikających z prawa własności lokalu, w wyniku czego może ona dysponować oraz rozporządzać nim w dalszym ciągu. Nakaz opuszczenia lokalu wobec osoby dopuszczającej się przemocy wobec najbliższej lub dokonującej przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego jest stosowany terminowo fakultatywnie lub obligatoryjnie na okres od roku do 10 lat lub dożywotnio. Rozwiązanie to wprowadzone do kodeksu karnego trzeba uznać za słuszne posunięcie, gdyż osoba dopuszczająca się przemocy domowej nie powinna mieć z osobami dotkniętymi tymi przestępstwami jakiegokolwiek kontaktu. Nawet, gdy sprawca jest właścicielem lub współwłaścicielem lokalu powinien jego dotyczyć ten środek karny, gdyż dobra osobiste ofiar dotkniętymi przemocą lub czynami naruszającymi ich wolność seksualną muszą mieć pierwszeństwo przed uprawnieniami do własności np. sprawcy wspólnego lokalu. Dlatego też ten środek karny może w bardziej skuteczny sposób przeciwdziałać przemocy domowej.

Ważnym czynnikiem zasługującym na pozytywną ocenę jest określony w art. 4 rozszerzony zakres oddziaływań na sprawcę przemocy domowej, mający na celu powstrzymanie jego od takiego postępowania²¹³. Zostały rozszerzone programy

Sienkiewicz, J. Skupiński, G. B. Szczygieł, M. Szewczyk, L. Wilk, W. Wróbel, *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej. System Prawa Karnego*, Warszawa 2016, Wyd. 2, T. 6, s. 655.

²¹³ Art. 4 ust. 6 u.p.d. „osoba stosująca przemoc domową po skierowaniu je przez zespół interdyscyplinarny do uczestnictwa w programach korekcyjno - edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub programach psychologiczno - terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową ma obowiązek:

- 1) zgłosić się do uczestnictwa w programach korekcyjno - edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub programach psychologiczno - terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową;
- 2) dostarczyć grupie diagnostyczno - pomocowej zaświadczenie o zgłoszeniu się do uczestnictwa w programach korekcyjno - edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub programach psychologiczno - terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową w terminach określonych przepisami tej ustawy;
- 3) ukończyć programy korekcyjno - edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową lub programy psychologiczno - terapeutyczne dla osób stosujących przemoc domową w terminach określonych przez podmiot realizujący te programy;

korekcyjno - edukacyjne w postaci obowiązku zgłoszenia się do uczestnictwa w takich programach, dostarczenia zaświadczenia o takim zgłoszeniu oraz jego ukończenia. Sprawcy stosujący przemoc powinni być poddani określonej terapii psychologicznej oraz pedagogicznej, ponieważ takie podejście pozwoli na zapobieżenie stosowania przemocy przez taką osobę w przyszłości. Oddziaływanie na sprawcę przemocy domowej może spowodować pozytywne kształtowanie relacji międzyludzkich.

Poprzednia treść ustawy nie zapewniła w należyty sposób bezpieczeństwa osób dotkniętych przemocą zachodzącą we wspólnym gospodarstwie domowym, ponieważ ochroną byli objęci tylko członkowie rodziny, mieszkający razem ze sprawcą. Do czynów przestępnych z zastosowaniem agresji i przemocy może dochodzić między osobami, których nie łączą więzi rodzinne, jeżeli zamieszkują w jednym lokalu. Dlatego nowelizacja słusznie objęła ochroną wszystkie osoby zamieszkujące wraz ze sprawcą. Słusznym posunięciem jest poszerzenie zachowań nacechowanych przemocą o takie, które powodują negatywne skutki psychiczne ofiar przemocy domowej.

4) dostarczyć grupie diagnostyczno - pomocowej zaświadczenie o ukończeniu programu korekcyjno - edukacyjnego dla osób stosujących przemoc domową lub programu psychologiczno - terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową”.

ROZDZIAŁ VI

ŚRODKI MASOWEGO PRZEKAZU JAKO ŹRÓDŁO PIERWSZYCH INFORMACJI O PRZESTĘPSTWIE

6.1. Źródła pierwszych informacji - definicja

Głównym elementem reakcji w wyniku którego organy ścigania podejmują działania, mające na celu wykryć dane przestępstwo oraz zatrzymać jego sprawcę jest informacja, która dociera do nich z różnych źródeł. Stanowi zasadniczą okoliczność podjęcia przez organy ścigania działań operacyjnych i rozpoznawczych zmierzających do potwierdzenia lub zakwestionowania czy zostało w określonym czasie i miejscu popełnione przestępstwo. Stanowi ona także najważniejszy czynnik będący podstawą uzasadniającą prowadzenie działań w celu ustalenia czy doszło do naruszenia prawa. Informacja warunkuje podjęcie pierwszych kroków zmierzających do tego, czy należy natychmiast przeprowadzić niezbędne czynności, w wyniku których podjęta zostanie próba wykrycia i zatrzymania sprawcy, lub decyzja o nie podejmowaniu jakichkolwiek działań. Jest ona najważniejszą przesłanką warunkującą podjęcie podstawowych środków w związku z zaistnieniem zdarzenia przestępnego. Jej treść powinna wskazywać w sposób jednoznaczny na istnienie okoliczności, w wyniku których organy ścigania uznały, że zostało popełnione przestępstwo. Jest to zasadniczy warunek nakładający obowiązek wszczęcia postępowania karnego. Z tych też względów informacja odgrywa w taktyce kryminalistycznej pierwszoplanową rolę, w zakresie przeciwdziałaniu przestępczości.

Źródło informacji, powoduje podjęcie określonych działań przez organy ścigania pochodzą najczęściej od osób. Informacje będące wynikiem czynności kryminalistycznych dokonywanych np. na rzeczach, nie zawsze w pełni stanowią dla organów ścigania całkowite przekonanie co do zasadności wszczęcia postępowania karnego tak jak informacje pochodzące od osób, ze względu na to, że nie zawsze można ustalić w sposób szczegółowy *modus operandii* danego sprawcy w odniesieniu do rzeczy. Ważnym elementem sugerującym dokonanie przez określonego sprawcę przestępstwa są dowody w postaci śladów linii papilarnych pozostawione przede wszystkim na rzeczach, ze względu na to, że stanowią ważny materiał identyfikacyjny.

Źródło dowodowe w postaci śladów linii papilarnych pozostawionych przez sprawcę na rzeczach stanowią cenny materiał świadczący, że dana osoba miała z nimi kontakt oraz mogą ostatecznie być istotnym materiałem identyfikacyjnym. Często organy ścigania ze względu na porównanie śladów linii papilarnych pozostawionymi przez sprawcę na rzeczach z odciskami palców figurujących w kartotekach policyjnych są w stanie w szybki sposób ustalić osobę, która miała kontakt z daną rzeczą. Informacje pochodzące od osób, takich jak np. ofiary mają wartość dowodową, ponieważ w sposób bardziej precyzyjny pomogą ustalić jak przebiegało zdarzenie i rolę poszczególnych w nim osób. W sytuacji zeznań składanych przez świadków lub wyjaśnień podejrzanych, możliwe jest ze względu na dokładniejsze odtworzenie przebiegu danego zdarzenia w bardziej oczywisty sposób udowodnienie kontaktu z przedmiotem, a być może w dalszej części postępowania też winy. Organy ścigania np. w przypadku informacji pochodzących od osób mogą ustalić precyzyjniej najważniejsze elementy składowe danego przestępstwa. Źródła osobowe są też najpewniejszym źródłem informacji o przestępstwie.

Osobowe źródła pierwszych informacji o zdarzeniu przestępnym dzielimy na: zewnętrzne - pochodzące od osób postronnych, którzy przekazują je w wyniku zobowiązania nakładanego na nich przez przepisy prawa, bądź mające określony interes w wyjaśnieniu danej sprawy i wewnętrzne, które są wynikiem działań operacyjnych organów ścigania, ponieważ pochodzą także z wiedzy zaczerpniętej z innych postępowań, a podstawą ich jest praca funkcjonariuszy, która mając na celu wykrycie oraz udowodnienie danemu sprawcy popełnienia przestępstwa dokonuje czynności, mających na celu uzyskanie jak największej liczby informacji niezbędnych do dalszych działań.

Termin źródło informacji nie został do tej pory przez doktrynę kryminalistyki w pełni zdefiniowany, dlatego też należy wskazać najważniejsze głosy przedstawicieli doktryny.

Według T. Hanauska informacje to wszelkie dane o świecie zewnętrznym, które uzyskujemy albo przez bezpośrednie poznanie zmysłowe albo przez odbiór podawanego przez inną osobę opisu jakiegoś stanu rzeczy lub zjawisk²¹⁴.

²¹⁴ T. Hanausek, *Kryminalistyka zarys wykładu*, Warszawa 2009, Wolters Kluwer, s. 63.

Zdaniem D. Jagiełło informacje te stanowią wszelkie dane, które są uzyskiwane w sposób bezpośredni lub pośredni, mające związek z przestępstwem lub z jego sprawcą²¹⁵.

Jedynie okoliczności mające związek z bezpośrednim lub pośrednim ich uzyskiwaniem przez dany podmiot informacji o określonym zjawisku, w tym o przestępstwie lub sprawcy powinny zostać zaliczone do tego terminu w ujęciu kryminalistyki. Dane te powinny dotyczyć czynników zewnętrznych, mających szczególne znaczenie dla pracy organów ścigania w kontekście zwalczania przestępczości.

Po przedstawieniu istoty źródeł informacji w poglądach przedstawicieli doktryny postanowiłem zaprezentować własną definicję tego pojęcia. Informacja to wszelkiego rodzaju wiadomość, stanowiąca podstawę wiedzy o otaczającej nas rzeczywistości, w wyniku której poznajemy określone zjawiska zewnętrzne czego najważniejszym elementem jest bezpośredni ich odbiór lub przekazywanie przez inne osoby danych co do określonego stanu faktycznego. Informacje muszą dotyczyć zewnętrznych działań innych podmiotów, czego wynikiem jest poznanie rzeczywistych okoliczności określonego zdarzenia.

Źródłami informacji w kryminalistyce są okoliczności stanowiące zasadniczy element czynności organów ścigania w podjęciu decyzji o wszczęciu postępowania karnego lub rezygnacji z niego, mające podstawę co do ustalenia istotnych faktów dotyczących przestępstwa lub osoby jego dokonującej. Zalicza się do nich dane pochodzące z zewnątrz oraz wewnętrznych działań organów ścigania, w odniesieniu do których prowadzą działania mające na celu wyjaśnienia służące uzyskania wiedzy co do prawdy obiektywnej. Najważniejszymi źródłami informacji są osoby fizyczne jak i prawne, rezultaty i efekty pracy organów ścigania, analizy określonych obiektów oraz miejsc mających związek z przestępstwem, fakty dokonywania przestępstw w postaci śladów, zwłoki oraz dowody cyfrowe.

Osoby fizyczne oraz osoby prawne są najważniejszymi źródłami informacji dla taktyki kryminalistycznej w zakresie wykrywania i zwalczania przestępstw. Wiadomości takie uzyskują organy ścigania przez odbiór treści przekazywany przez jednostki, zainteresowane wszczęciem postępowania karnego. Ważnymi elementami zaliczanymi do informacji są zawiadomienia jawne i anonimowe, samooskarżenia oraz dane uzyskiwane z publikacji od osób prowadzących tzw. śledztwo dziennikarskie.

²¹⁵ D. Jagiełło, *Taktyka kryminalistycznych czynności dowodowych*, Warszawa 2019, CH Beck, s. 59.

Zawiadomienia jawne pochodzą od pokrzywdzonych, czy świadków, w wyniku prowadzenia czynności kryminalistycznych przez pracowników organów ścigania, a nawet od osób się samooskarżających. Najczęstszym powodem do składania takich informacji jest prawny i społeczny obowiązek zgłaszania przestępstw ściganych z urzędu (art. 240 k.k.)²¹⁶. Ważnym źródłem informacji o przestępstwach jak i ich sprawcach są doniesienia anonimowe. Tak samo, jak zawiadomienia obowiązkowe stanowią one także istotny czynnik informacyjny w zakresie przeciwdziałania przestępczości. Mimo, że powodem składania takich doniesień jest często obawa ofiar jak i świadków o własne bezpieczeństwo, to nie należy pomijać ich wartości w odniesieniu do wykrywania przestępstw i dochodzenia do prawdy obiektywnej. Anonimowe zgłoszenie popełnienia określonego przestępstwa może w pewnym zakresie punkt wyjścia dla organów ścigania uzasadniający przyjęcie jego oraz podjęcie czynności mających na celu ustalenie czy rzeczywiście doszło do naruszenia prawa. Należy przyznać rację D. Jagiełło, że nie jest uprawnionym twierdzenie, że każdy anonim jest z gruntu zły, zdarzają się bowiem takie, które dostarczają rzetelnych informacji i w następstwie potwierdzenia dochodzi do wszczęcia postępowania karnego, a w następstwie przedstawiania zarzutów i skazania sprawcy²¹⁷. Niektóre anonimy mogą mieć nieodzowną wartość, ponieważ mogą być nimi np. zawiadomienie o przygotowywanym przestępstwie, lub pierwszych etapach jego dokonania np. przez osobę, która obawia się podać organom ścigania swoje personalia. Z tego też powodu anonim stanowi ważny element w wykrywaniu przestępstw, gdyż w okolicznościach gdy sprawcy podejmują pierwsze działania mające stworzyć warunki do popełnienia czynu zabronionego, to doniesienie anonimowe przez osobę, która np. obawia się być świadkiem, może przyczynić się do jego zapobieżenia. Nie można zgodzić się z R. Stefańskim, że uznanie pisma anonimowego za zawiadomienie o przestępstwie jest trudne do zaakceptowania²¹⁸. Często dochodzi do takich sytuacji, że osoba zgłaszająca takie doniesienie nie jest świadoma swoich uprawnień, ale doniesienie takie może mieć

²¹⁶ Art. 240 k.k. przewiduje karę pozbawienia wolności do lat trzech dla osoby, która mając wiarygodną wiadomość o przestępstwie (jego karalnym planowaniu, usiłowaniu czy dokonaniu) - nie zawiadamia o tym niezwłocznie organów ścigania.

²¹⁷ D. Jagiełło, *Anonimowe zawiadomienie o przestępstwie, a możliwość jego wykorzystania w procesie karnym*, [w:] S. Pikulski (red.), W. Cieślak (red.), M. Romańczuk - Grącka (red.), *Przyszłość prawa karnego. Alternatywne reakcje na przestępczość*, Olsztyn 2015, „Elset”, s. 361

²¹⁸ R. Stefański, *Anonim, jako źródło informacji o przestępstwie*, Prokuratura i Prawo 2014, Nr 11, s. 9.

zasadnicze znaczenie, gdy np. możliwe jest znalezienie lub zidentyfikowanie nieznanых zwłok. Z tego też względu pismo anonimowe może mieć walor wykrywczy i stanowić pomocne źródło dla czynności organów ścigania.

Ważnymi źródłami informacji są wyniki pracy funkcjonariuszy organów ścigania w zakresie działań operacyjno - rozpoznawczych i wykrywczych. Rezultaty takich czynności stanowią jedno z najpewniejszych źródeł, ponieważ dokonywane są w ramach pracy organów ścigania i stanowią zasadniczą podstawę dla postępowania karnego. Podstawą materiału informacyjnego dla organów ścigania są wyniki ich działań mające na celu zatrzymanie sprawcy przestępstwa i udowodnienie mu sprawstwa. Ze względu na chęć osiągnięcia efektu w postaci zdobycia możliwie jak najszerszego materiału uzasadniającego wszczęcie śledztwa lub dochodzenia praca funkcjonariuszy jest najbardziej zaufanym źródłem informacji. Również wyniki pracy techników kryminalistyki stanowią dla organów ścigania istotne źródło informacji. Są to najbardziej dokładne analizy wszelkich materiałów mogących skutkować wykrycie i zatrzymanie sprawcy przestępstwa i dokonywane są przez osoby kompetentne cieszące się zaufaniem co do rzetelności ich pracy oraz posiadające duże doświadczenie w swojej pracy. Powodem przemawiającym za uznaniem efektów pracy techników kryminalistyki za jedno z najważniejszych źródeł informacji jest to, że laboratoria kryminalistyczne dysponują nowoczesną technologią mogącą dostarczyć dowodów w najbardziej skomplikowanych sprawach kryminalnych. Technicy kryminalistyki ze względu postępy w wykrywaniu często najpoważniejszych przestępstw cieszą się bardzo dużym autorytetem, a także dysponuje odpowiednią wiedzą ekspercką i dlatego przekazywane przez nich informacje stanowią najbardziej wiarygodne źródło dla procesu karnego.

Bezpośrednia analiza obiektów i miejsc związanych z przestępstwem stanowi źródło informacji. Należą do nich czynności podejmowane na miejscu zdarzenia. Informacje takie pozwalają bezpośrednio zrekonstruować określone zdarzenie przestępne, co stanowi cenny materiał dowodowy. Pozwalają na weryfikację wcześniejszych ustaleń, które organy ścigania zdobyły w początkowych fazach działań w związku z popełnionym przestępstwem. W wyniku tych czynności możliwe jest uzyskiwanie informacji, poprzez ujawnianie śladów na miejscu zdarzenia przestępnego, pozwalające odtworzyć jego przebieg, okoliczności, a nawet ustalenie sprawcy. Stanowią również cenne źródło wykrywcze pozwalające ustalić tzw. *modus operandi* sprawcy, jak również potwierdzić lub wykluczyć jego alibi. Zdaniem T. Hanauska

stosunkowo rzadko czynności te mają bezpośrednie znaczenie wykrywcze, albowiem rzadko sprawca pozostawia na miejscu zdarzenia takie ślady, które pozwoliłyby na jego natychmiastowe wykrycie bezpośrednio po zakończeniu czynności²¹⁹. Nie można jednak tego twierdzenia zaaprobować, ponieważ szczegółowa penetracja miejsca określonego zdarzenia oraz badanie wszelkich pozostawionych przez sprawcę śladów, a przede wszystkim natychmiastowa skrupulatna ich analiza może pozwolić na dokonywanie takich działań wykrywczych, mogących ustalić oraz zatrzymać sprawcę. Obecnie nastąpił dynamiczny rozwój techniki kryminalistycznej pozwalającej na gromadzenie materiału dowodowego nawet w skomplikowanych sprawach. Informacje te stanowią pomocny materiał dowodowy, ponieważ w przypadku mataczenia przez sprawcę przestępstwa mogą być ważnymi okolicznościami pozwalającymi udowodnić winę. Zalicza się do nich: oględziny miejsca, oględziny zwłok, eksperyment procesowo - kryminalistyczny, jak również wizję lokalną.

Szczególnie istotne i przydatne procesowo są ślady pozostawione na miejscu zdarzenia. Użyteczność dla procesu wykrywania przestępstw i sprawców polega na tym, że stanowią okoliczności przemawiające za bezpośrednim związkiem pomiędzy sprawcą a dokonany czynem. W przypadku, gdy miejsce zdarzenia przestępnego zostanie dokładnie zbadane, a wszelkie ślady dokładnie zabezpieczone to skutkiem tego może być udowodnienie osobie podejrzanej o dokonanie przestępstwa winy. W kryminalistyce ślady znajdują się w orbicie zainteresowania zarówno dla taktyki oraz techniki. Odciski palców pozostawione na miejscu popełnienia czynu zabronionego, są często kluczowym czynnikiem w zakresie ujawnienia sprawcy przestępstwa oraz jednym z najcenniejszych materiałów dowodowych w postępowaniu karnym. Wartość dowodowa śladów linii papilarnych jest nieodzowna w sytuacji gdy osoba podejrzana o dokonanie przestępstwa nie przyznaje się do winy. Ślady ułatwiają organom ścigania ustalenie szczególnych okoliczności przestępstwa w postaci ustalenia etapów działania sprawcy na miejscu zdarzenia. Doniosłą rolę w zakresie dostarczania organom ścigania informacji pomagających wykryć dane przestępstwo odgrywają ślady biologiczne. Pozwalają z niemal całkowitą pewnością dostarczyć materiał dowodowy, mogący stanowić przesłankę do ustalenia sprawcy danego czynu oraz wykazania bezpośredniego jego związku z zarzucanym mu przestępstwem. Kluczową rolę w identyfikacji na podstawie śladów biologicznych odgrywają badania DNA. Wartość

²¹⁹ T. Hanausek, *Kryminalistyka zarys...*, s. 83.

dowodowa uzyskania dowodów na podstawie badań tych śladów wyraża się w tym, że pozwalają one ustalenie indywidualnych cech określonego sprawcy, uniemożliwiając oponowanie co do związku z czynem.

Do źródeł informacji w kryminalistyce zaliczyć należy też zwłoki ludzkie. W przypadku gdy organ procesowy dokonuje działań mających na celu zbadanie miejsca przestępstwa odgrywają one najważniejszą rolę w jego czynnościach. Ważnym źródłem informacyjnym są one dlatego, że można ustalić czy nastąpił zgon z przyczyn naturalnych, czy zostało dokonane przestępstwo. Na podstawie badania zwłok można ustalić okoliczności śmierci oraz sposobu dokonania zabójstwa. W sprawach o zabójstwo zwłoki są najważniejszym elementem czynności kryminalistycznych, mających dostarczyć informacji potrzebnych organowi procesowemu do ich identyfikacji oraz w zakresie uzyskania śladów biologicznych np. krwi potrzebnych do uzyskania materiału dowodowego. Liczne są przypadki, kiedy sprawca pozostawia na nich zwłaszcza w przypadku przestępstw na tle seksualnym ślady biologiczne w postaci krwi oraz nasienia. Jeśli zgwałcenie powiązane jest z zabójstwem, należy ustalić, czy zgon nastąpił po stosunku, czy przed nim i co mogło być tego przyczyną²²⁰. W sytuacji, gdy zwłoki w przypadku przestępstw seksualnych mają stanowić ważne źródło dowodowe trzeba ustalić przyczynę śmierci ofiary oraz niezbędne okoliczności dokonania zgwałcenia lub innego czynu przeciwko wolności seksualnej. Dlatego w sytuacji, gdy w wyniku dokonania zabójstwa w związku ze zgwałceniem na ciele zwłok znajdują się ślady pozostawione przez sprawcę, określenie czasu śmierci ma istotne znaczenie ze względu na to, że organ prowadzący czynności dowodowe może uzyskać niezbędne informacje, w odniesieniu tej kategorii przestępstw. Gdy badanie zwłok na miejscu zdarzenia zostanie w precyzyjny sposób przeprowadzone, to wówczas takie ślady stanowią ważny element zmierzający do ustalenia sprawcy przestępstwa, a nawet udowodnienia jemu winy. Dla techniki kryminalistycznej zwłoki ludzkie stanowią cenny materiał w odniesieniu do badań porównawczych w zakresie możliwości odtworzenia przypuszczalnego ich wyglądu za życia, które stanowią decydujący czynnik w procesie ich identyfikacji. W przypadku zabójstw ważną rolę odgrywają oględziny zwłok oraz ich sekcja. Dostarczają one najbardziej szczegółowych informacji

²²⁰ D. Jagiełło, *Zawarcie znamion przestępstw seksualnych w Kodeksie karnym a problemy dowodowe z nim związane*, [w:] P. Herbowski (red.), W. Krawczyk (red.), D. Słapczyńska (red.), A. Zalewska (red.), *Przestępstwa seksualne. Ujęcie psychologiczne prawne i kryminalistyczne*, Warszawa 2016, Wydawnictwo Difin, s. 173.

dla organu procesowego dla ustalenia momentu dokonania zabójstwa i najważniejszych czynników, które spowodowały śmierć. Należy przyznać rację D. Jagiełło, że w zależności od stanu zwłok (ich rozkładu), miejsca gdzie je znaleziono, obecności lub braku odzieży, czy też innych charakterystycznych przedmiotów ustalenie tożsamości ofiary może ograniczyć się do prostych formalnych czynności albo też wymagać przeprowadzenia licznych, a czasem wręcz wielokierunkowych przedsięwzięć procesowych²²¹. Nie zawsze można w niedługim czasie od ich znalezienia ustalić tożsamość nie żyjącej osoby, ze względu m.in. na znaczny upływ okresu od momentu śmierci do ich znalezienia. Często znalezione zwłoki są bardzo zmasakrowane, a nawet rozcłunkowane, co znacznie nawet w niedługim okresie po śmierci utrudnia ich identyfikację. Dlatego też aby w sposób precyzyjny ustalić ich tożsamość, konieczna jest ciężka oraz długotrwała praca organów prowadzących postępowanie karne, która może się zakończyć czasem niepowodzeniem.

Do źródeł dowodowych trzeba zaliczyć także dowody pochodzące z elektronicznych nośników informacji, jak np. z komputerów, czyli dowody cyfrowe. Dowody cyfrowe są to informacje pochodzące z urządzeń dostarczających dane w postaci materiałów w formie elektronicznej, które ze względu na specyficzne właściwości pozostawiają ślady możliwe do identyfikacji przede wszystkim w zakresie analizy informatyki kryminalistycznej. Zdaniem P. Lewulisa rozwój negatywnych zjawisk społecznych związanych z wykorzystaniem sprzętu komputerowego w ciągu ostatnich kilkunastu lat zwiększył znaczenie dowodowe materiałów pochodzenia cyfrowego²²². Twierdzenia tego nie można zaaprobować, bowiem informacje takie aby stanowiły rzeczywisty materiał dowodowy, organy ścigania powinny w znacznie szerszym zakresie uniemożliwiać sprawcom przestępstw z użyciem takich urządzeń możliwości wprowadzania ich błąd poprzez umiejętność przekształcania i usuwania odpowiednich danych, mogących stanowić dowód. Aby te źródła dowodowe stanowiły adekwatny co do obecnych potrzeb materiał umożliwiający identyfikację sprawców potrzebna jest odpowiednia zmiana regulacji prawnoprocesowych umożliwiających ich uzyskiwanie w dziedzinie zapobiegania przestępczości. A. Lach uważa, że należy opracować odpowiednie procedury autoidentyfikacji i analizy dowodów istniejących w

²²¹ D. Jagiełło, *Okazanie zwłok - aspekty karnoprosesowe i kryminalistyczne*, Medyczna Wokanda, 2012, Nr 4, s. 63.

²²² P. Lewulis, *Dowody cyfrowe, - teoria i praktyka kryminalistyczna w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2021, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, s. 84.

postaci elektronicznej, które pozwolą z jednej strony na efektywne ściganie przestępstw, z drugiej zminimalizują niebezpieczeństwo błędu²²³. Taki sposób postępowania spowoduje znacznie szersze możliwości ujawniania i wykorzystywania dowodów co do przestępstw dokonywanych przede wszystkim za pośrednictwem internetu, często mające także negatywne skutki dla psychiki ich ofiar. Następstwem tego może być łatwiejsza możliwość zakresie udowodnienia im winy, a tym samym zmniejszeniu poczucia bezkarności potencjalnych sprawców.

6.2. Rola informacji pochodzących ze środków masowego przekazu w procesie dowodowym

Środki masowego przekazu charakteryzuje coraz większą obecność zarówno w kryminalistyce, jak i w polskim procesie karnym. Nastąpił widoczny rozwój mediów społecznościowych, jako źródło dostarczające informacje o przestępczości, zwłaszcza z użyciem przemocy oraz przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Dzisiaj media społecznościowe mają negatywny wpływ na bezpieczeństwo w społeczeństwie, ponieważ stają się coraz skuteczniejszym narzędziem do rozwoju przestępczości z ich użyciem. Media społecznościowe stają się coraz większym zagrożeniem zwłaszcza dla nieletnich w wyniku wzrostu przestępstw seksualnych z ich użyciem.

Organy ścigania coraz częściej korzystają z mediów społecznościowych jako zasadniczego źródła informacji o przestępczości. Niemniej nie zawsze te środki masowego przekazu mają pozytywny wpływ na postępowanie dowodowe. Dzieje się tak dlatego, że mogą one dostarczyć bezpośrednich informacji dotyczących sprawców, to jednak potrafią oni korzystać z zabezpieczeń uniemożliwiających ich wykrycie oraz zatrzymanie. W wyniku dynamicznego rozwoju mediów społecznościowych oraz skuteczniejszych możliwości uniemożliwiających identyfikację sprawców, mają negatywny wpływ w procesie dowodowym w zakresie przeciwdziałania tym negatywnym zjawiskom społecznym. Środki masowego przekazu zamiast dostarczać informacji mających na celu wsparcie organów ścigania w zwalczaniu przestępczości coraz częściej stają się czynnikiem rozpowszechniającym takie negatywne zjawiska społeczne, jak pornografia z udziałem nieletnich lub mowa nienawiści. Zdaniem H. Dębniaka media społecznościowe mogą stanowić źródło wszelakich informacji,

²²³ A. Lach, *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, Toruń 2004, Dom Organizatora, s. 155.

również tych, które mogą mieć znaczenie dla procesu karnego²²⁴. Stanowisko to należy odrzucić, gdyż media społecznościowe, poprzez nieograniczony dostęp do nich oraz niewielkiej kontroli nad treściami prezentowanymi w nich stanowią w większym zakresie materiał zachęcający do popełniania przestępstw, jak np. nawoływanie do nienawiści. Poprzez możliwość prezentowania informacji oraz zabezpieczenia się przez użytkowników przed ujawnieniem ich danych osobowych, stają się w szczególności dla potencjalnych sprawców łatwym narzędziem do popełniania przestępstw i uniknięcia odpowiedzialności karnej. Również P. Waszkiewicz uważa, że rola jaką pełnią media społecznościowe, a także ich funkcjonalność, stwarzają szereg możliwości ich wykorzystania w pracy organów ścigania²²⁵. Nie można się z tym zgodzić, gdyż ze względu na bardzo szeroką możliwość korzystania z nich zwłaszcza w przypadku nieletnich oraz niewielką możliwość ich identyfikacji, stają się czynnikiem pouczającym w zakresie zabezpieczania przed jakimikolwiek konsekwencjami. Media społecznościowe ze względu na całkowitą swobodę korzystania z nich, jak również możliwości dokonywania przestępstw za ich pośrednictwem i ukrycia wszelkich danych osobistych sprawców, nie mają większego znaczenia w pracy organów ścigania. Ten sam autor uważa także, że media społecznościowe odgrywają coraz większą rolę na każdym etapie postępowania karnego²²⁶. Od weryfikacji zawiadomienia o podejrzeniu popełniania przestępstwa, przez postępowanie przygotowawcze, aż do etapu procesu sądowego²²⁷. Organy ścigania starają się pozyskiwać dowody z mediów społecznościowych, jednak manipulowanie informacjami i doskonalenie postępu technicznego umożliwia tuszowanie przestępstw dokonywanych za ich pośrednictwem. Aby pozytywny ich wpływ był rzeczywiście istotny dla pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości to organy ścigania powinny zwiększyć współpracę z mediami społecznościowymi w powstrzymaniu od dokonywania przestępstw za ich

²²⁴ H. Dębniak [w:] H. Dębniak, S. Rabczuk, *Wybrane aspekty prawne pozyskiwania danych z mediów społecznościowych przez polskie organy ścigania*, Problemy Współczesnej Kryminalistyki 2019, T. 23 s. 59.

²²⁵ P. Waszkiewicz, *Media społecznościowe w pracy organów ścigania. Nie tylko Socmit*, [w:] P. Waszkiewicz (red.), *Media społecznościowe w pracy organów ścigania*, Warszawa 2019, Instytut Nauk Prawnych PAN, s. 9.

²²⁶ P. Waszkiewicz, *Dowody z facebooka, instagrama, twittera. Media społecznościowe w postępowaniu karnym*, [w:] P. Waszkiewicz (red.) *Media...*, s. 7.

²²⁷ Tamże.

pośrednictwem. Zdaniem A. Goliasza stalking i kradzież tożsamości, stanowiące przestępstwa, które można popełnić również bez fizycznej interakcji sprawcy i ofiary, mogą zaliczać się do kwalifikacji, w których wystąpi znaczna liczba dowodów z mediów społecznościowych²²⁸. Autor zdaje się zapomnieć o coraz większej przebiegłości sprawców i zmniejszonej możliwości przeciwdziałania takim przestępstwom ze strony tych środków masowego przekazu, nie mogą one stanowić ważnego źródła dowodowego. Aby dostarczały one dla postępowania karnego adekwatne dowody, to organy ścigania powinny być przygotowane na większą możliwość ustalenia takich sprawców, co miałoby bardziej efektywny wpływ na proces dowodowy.

Dowód pochodzący ze środków masowego przekazu, to źródło informujące o wszelkiego rodzaju zdarzeniach, będących przedmiotem zainteresowania organów ścigania, które odgrywają zasadniczą rolę w postępowaniu karnym w zakresie wykrycia sprawcy oraz udowodnienia mu winy.

Media społecznościowe można określić mianem miejsca popełnienia przestępstw w postaci szerzenia mowy nienawiści oraz nakłaniania za ich pośrednictwem do czynów godzących w wolność lub obyczajowość seksualną najczęściej wobec nieletnich. Wartość dowodowa mediów społecznościowych powinna być zakwestionowana także z tego powodu, że czasami dochodzi do braku możliwości identyfikacji ofiary przez organy ścigania, ze względu na specyfikę sposobu przestępstw popełnionych za ich pośrednictwem. Trudności dowodowe w świetle informacji pochodzących z tego rodzaju mediów powstają także dlatego, że sprawcy często w bardzo staranny sposób ukrywają swoją tożsamość oraz zmieniają swój tzw. *modus operandi*. Media społecznościowe są miejscem dokonywania przestępstw mających niewielką wartość dowodową, ponieważ sprawcy w bardzo adekwatny sposób potrafią stosować takie czynniki manipulacyjne, które zabezpieczają ich przed wykryciem, a w następstwie tego udowodnieniem im winy. Jest tak dlatego, że większą część sprawców takich przestępstw cechuje profesjonalizm działania, w wyniku którego są oni w stanie utrudnić wszelkie czynności organów ścigania. Media społecznościowe podlegają stałej ewolucji, a profesjonalizm sprawców dokonujących przestępstw systematycznie wzrasta, ponieważ potrafią oni tak doskonalić swoje metody, że

²²⁸ A. Goliasz, [w:] A. Goliasz, K. Worek, *Dowody z mediów społecznościowych w sprawach o stalking i kradzież tożsamości*, [w:] P. Waszkiewicz (red.) *Media...*, s. 19.

materiał, który uzyskują organy ścigania jest często wątpliwy do przeprowadzenia jakiegokolwiek postępowania dowodowego. Ze względu na możliwość ukrycia swojej tożsamości internet, a w szczególności media społecznościowe stały się dla sprawców ważnym medium do głoszenia nawołującej do nienawiści ideologii oraz przestępstw z wykorzystaniem pornografii dziecięcej. Skutkiem tego istnieje coraz większa możliwość wykorzystywania bardziej wyrafinowanych metod przez sprawców, co powoduje trudności dla organów ścigania w uzyskiwaniu materiału dowodowego. Organy ścigania nie tylko powinny czerpać z tych środków masowego przekazu informacje, ale też pogłębiać wiedzę z zakresu informatyki, która jest niezbędna dla uzyskiwania informacji z tych źródeł, które stanowiłyby główne dowody w poszczególnych czynnościach kryminalistycznych i w procesie karnym. Mimo, że organy ścigania często korzystają z mediów społecznościowych, to nie zawsze mają wiadomości dotyczące skutecznych możliwości czerpania z nich informacji. Trzeba się zgodzić z poglądem A. J. Chabiera, że ważnym i wciąż mało zbadanym zagadnieniem pozostają metody korzystania z platform społecznościowych przez organy ścigania w celach związanych zarówno z prewencją tych przestępstw, jak i z ich wykrywaniem czy zabezpieczaniem stosownych dowodów²²⁹. Pracownicy organów ścigania muszą szeroko korzystać z informacji dostępnych w mediach społecznościowych w takim samym zakresie jak z innych źródeł dowodowych np. osobowych i rzeczowych. Usprawniłoby to oprócz większej możliwości wykrywczej, także zapobieganie i przeciwdziałanie przestępstwom z użyciem portali społecznościowych. Organy ścigania muszą nie tylko zdobywać informacje z mediów społecznościowych w wyniku dostosowanego do obecnej techniki informatycznej procesu w zakresie zbierania i gromadzenia danych oraz umiejętności potwierdzenia tożsamości sprawcy, jak i ofiary, ale pokonywania zabezpieczeń stosowanych przez sprawców uniemożliwiających ich identyfikację. Ważną kwestią jest to by w czynnościach kryminalistycznych w szerszym zakresie wykorzystywano informacje z cyfrowych źródeł dowodowych.

Zarówno taktyka jak i technika kryminalistyki powinny położyć większy nacisk na prowadzenie wszelkich badań w odniesieniu do odpowiedniego wykorzystania dowodów cyfrowych. Kryminalistyka powinna być ukierunkowana na wdrażanie najnowszych osiągnięć technologicznych, ponieważ wpłynęłoby to na sprawniejszy

²²⁹ A., J. Chabiera, [w:] A. J. Chabiera, M., Klotz, *Dowody z mediów społecznościowych w sprawach dotyczących przestępstw z nienawiści*, [w:] P. Waszkiewicz (red.) *Media...*, s. 116.

proces w wykrywaniu zwalczaniu przestępczości z zastosowaniem internetu. Kryminalistyka powinna w możliwie jak największym zakresie prowadzić badania, które wykorzystywałyby dowody cyfrowe w praktyce. Takie działania ułatwiłyby organom ścigania w sposób bardziej skuteczny prowadzenia czynności wykrywczych oraz usprawniłyby postępowanie karne. Powinna ona opracować adekwatne co do poziomu zagrożenia przestępczością internetową metody uzyskiwania wyników z cyfrowych źródeł dowodowych, co miałooby także pozytywny wpływ na proces karny. Organy ścigania karnego powinny samodzielnie wykorzystywać źródła internetowe w procesie wykrywczym i dowodowym. Pozwoliłoby to na sprawniejsze uzyskiwanie informacji w praktyce zapobiegania przestępstwom z wykorzystaniem mediów społecznościowych. W przypadku przestępstw zaliczanych do mowy nienawiści sprawcy stosują fikcyjne konta umożliwiające trudności w identyfikacji. Dlatego media społecznościowe powinny uniemożliwiać podawanie nieprawdziwych danych osobowych. Z tego też względu organy ścigania mogą być czasem bezradne w wykrywaniu przestępstw. Istotne znaczenie w procesie dowodowym na odcinku gromadzenia informacji z tych środków masowego przekazu miałoby ograniczenie dostępu do niektórych serwisów internetowych w postaci konieczności podania swych danych osobowych przy każdorazowym korzystaniu z nich. Byłby to bardzo ważny aspekt w zakresie zarówno zapobiegania przestępczości z użyciem internetu, jak i wykrycia ich w wyniku ustalenia tożsamości sprawców. Tak jak na miejscu zdarzenia sprawcy przestępstw pozostawiają ślady, będące następnie przedmiotem czynności kryminalistycznych, tak samo w wirtualnej rzeczywistości, w wyniku zwiększonej weryfikacji ich personaliów znacznie usprawniłoby to taktykę wykrycia tych osób. Organy ścigania powinny dysponować szerszym dostępem nie tylko do jawnych serwisów internetowych, ale także w dużo szerszym zakresie korzystać z możliwości pozyskiwania informacji ze szczegółowych danych osobowych określonych osób, jak np. numer telefonu, adres zamieszkania, bez konieczności zwracania się każdorazowo przedstawicieli tych portali. Przyspieszyłoby to sprawność ich w gromadzeniu danych o osobach podejrzanych i uniemożliwianiu dokonywania przez nich przestępstw. Powinny także poprzez swoje ustawodawstwo stworzyć ramy prawne dla możliwie tak skutecznej pracy organów ścigania, aby w sposób jak najbardziej efektywny uzyskiwały one informacje stanowiące źródło dowodowe w przestępstwach popełnionych za pośrednictwem internetu. Postawą do uzyskiwania danych mających stanowić dowód dokonania przestępstwa za pośrednictwem internetu nie powinny być regulaminy

portali społecznościowych ale przepisy ustawowe, regulujące procedurę zbierania i wykorzystywania dowodów w celu zapobiegania tym przestępstwom. Trzeba jednak uznać, że moje postulaty wymagają szerszej zmiany systemowej w ujęciu danych osobowych sprawy. Jednak sądzę, że taka dyskusja powinna się rozpocząć.

Należy zwiększyć międzynarodową współpracę pomiędzy organami ścigania w zakresie bardziej precyzyjnego wykorzystywania informacji z tych źródeł. Powodem tego jest częstotliwość popełniania przestępstw za pośrednictwem internetu, które stanowią domenę zorganizowanych grup przestępczych. Dlatego wzmocnienie międzynarodowej współpracy pomiędzy państwami spowodowałoby lepsze wykorzystanie tych środków dowodowych w celu zwalczania tego rodzaju przestępczości. Aby środki masowego przekazu, a przede wszystkim serwisy społecznościowe stanowiły w przypadku przestępstw cenny materiał dowodowy, powinny zostać poddane kontroli. Państwo nie może ingerować w niezależność środków masowego przekazu, w tym internetu. Jednak organy ścigania powinny mieć zwiększony nadzór przede wszystkim nad mediami społecznościowymi. Pozwoliłoby to, na skuteczniejsze działania w zakresie pozyskiwania i wykorzystywania informacji z tych źródeł dowodowych oraz szybsze wykrywanie sprawców i tym samym udowodnienie im winy. Dziś istnieje nieograniczona swoboda korzystania z internetu, w tym w szczególności z mediów społecznościowych, czego skutkiem jest brak możliwości szybkiego dokonywania czynności kryminalistycznych i uzyskiwania dowodów, mogących mieć bardzo dużą wartość w postępowaniu karnym. W dobie rewolucji cyfrowej media społecznościowe powinny także współpracować z organami ścigania w dziedzinie zapewnienia im pomocy w przypadku zdobywania informacji mających za cel ustalenie tożsamości sprawcy oraz w pewnych wypadkach ofiary. Spowodowałoby to wzrost zaufania pomiędzy organami ścigania i środkami masowego przekazu, czego skutkiem byłoby dużo bardziej przyspieszone i uproszczone postępowanie dowodowe. Gdyby organy ścigania karnego miały większą kontrolę nad środkami masowego przekazu, w tym internetu usprawiłoby to walkę z przestępczością zwłaszcza za pośrednictwem mediów społecznościowych z uwagi na możliwość zbierania i gromadzenia dowodów. Powinny też dysponować możliwością szerszego kontrolowania działań innych osób na portalach społecznościowych, ponieważ ułatwiłoby to ich działania w świetle których można by szybciej udowodnić sprawcom popełnianie przestępstw. Propagowanie nienawiści wobec określonych osób lub grup jest szkodliwe w zakresie urazów psychicznych ofiar tych czynów. Zdarza się,

że nadmierne nawoływanie do nienawiści oraz czyny naruszające dobra osobiste innych osób mogą nawet powodować samobójstwa. Najczęściej organy ścigania otrzymują informacje z mediów społecznościowych zwłaszcza z Facebooka i Instagrama za pośrednictwem wezwania sądowego, poprzez wydanie postanowienia przez prokuratora. Jest to bardzo skomplikowany sposób uzyskiwania tych informacji, ponieważ utrudnia prowadzenie natychmiastowych czynności wykrywczych, opóźniając proces dowodowy i inne reakcje wynikające z taktyki kryminalistycznej. Udzielenie przez portal społecznościowy takich informacji uzależnione jest od ustalenia podstawy prawnej oraz braku sprzeczności z regulacjami międzynarodowymi w odniesieniu do jurysdykcji. Powoduje to zdecydowanie niższą ich wartość dowodową, gdyż w wyniku tej procedury sprawcy mogą w łatwiejszy sposób zmieniać lub usuwać swoje konta i są w stanie utrudniać działania organów ścigania w zakresie ich wykrycia. Organy ścigania na każdym etapie postępowania w odniesieniu do podejrzenia popełnienia przestępstwa za pośrednictwem internetu powinny mieć możliwość wglądu do kont społecznościowych podejrzanych osób bez zbytnich formalności, oczywiście po uprawdopodobnieniu, że doszło do popełnienia czynu zabronionego. Usprawniło by to czynności dowodowe za przestępstwa dokonane z wykorzystaniem mediów społecznościowych i skuteczniejsze im przeciwdziałanie. Na przeszkodzie stoi jurysdykcja i miejsce rejestracji danego medium, co utrudnia organom ścigania gromadzenie informacji mogących ostatecznie ustalić sprawców przestępstw z wykorzystaniem internetu. Regulacje międzynarodowe w odniesieniu do kwestii jurysdykcji dotyczących rejestracji i korzystania z kont społecznościowych nie powinny mieć pierwszeństwa przed ochroną osób narażonych na zjawisko propagowania przeciwko nim mowy nienawiści w szczególności w mediach społecznościowych. Dlatego bezpieczeństwo oraz przeciwdziałanie narastającej fali nienawiści oraz nawoływania do dokonywania przemocy wobec jakichkolwiek grup ludności powinno odgrywać pierwszoplanową rolę i jakiejkolwiek regulacje np. międzynarodowe nie powinny utrudniać organom ścigania przeciwdziałania tym negatywnym zjawiskom. Przepisy prawne dotyczące korzystania i rejestracji kont w mediach społecznościowych powinny wspierać organy ścigania w zakresie wykrywania i zapobiegania przestępstwom dokonywanym za pośrednictwem internetu.

Informacje na temat popełnianych przestępstw są ujawniane we własnych działaniach śledczych realizowanych przez środki masowego przekazu. Dotyczy to telewizyjnych reportaży kryminalnych, w których dziennikarze starają się na własną

rękę dotrzeć do informacji o popełnieniu często bulwersującego opinię publiczną przestępstwa. Celem dziennikarzy jest dotarcie do możliwie jak najbardziej rzetelnych informacji dotyczących najcięższych przestępstw oraz zaangażowania i poczucia misji, to nie powinno być uznane za wartościowe dla organów ścigania źródło dowodowe. Dziennikarze dostarczający informacji dla audycji kryminalnych nie mają ani przygotowania, ani również doświadczenia z zakresu taktyki oraz techniki zbierania, gromadzenia i korzystania z materiałów niezbędnych dla postępowania karnego w zakresie udowodnienia sprawcy przestępstwa winy. Środki masowego przekazu zajmujące się takimi działaniami śledczymi nie są w stanie tak jak organy ścigania sprawdzać przydatności takich informacji dla celów dowodowych, ze względu na brak wiedzy prawniczej oraz kryminalistycznej w zakresie odpowiedniego postępowania z materiałem dowodowym. Takie informacje budzą zaciekawienie ich odbiorców, a nie są czynnikiem mogącym pomóc w wykryciu sprawcy czynu zabronionego. Tzw. „dziennikarze śledczy” są obecni na miejscu zdarzenia. Jednak nie można ich określić mianem „pozytywnego źródła informacji” ze względu na oczywisty brak kompetencji w prowadzeniu czynności kryminalistycznych oraz postępowania z informacjami stanowiącymi źródło dowodowe. Mimo, że dziennikarz nie ma kontaktu z dowodami, to jednak prowadzone przez niego na własną rękę tzw. „dziennikarskie śledztwo” nie jest pozytywne, gdyż nie mają oni odpowiednich jak pracownicy organów ścigania umiejętności w zakresie dokonywania czynności mających na celu rozwiązanie nieraz skomplikowanej zagadki kryminalnej. Ze względu na oczywisty brak kontaktu z materiałem dowodowym prowadzone przez dziennikarzy „śledztwo” może być błędne oraz oparte na zgromadzonych w sposób nierzetelny i niewłaściwy informacjach, zaś wynik przeprowadzonego w taki sposób śledztwa nie będzie stanowił cennego materiału dowodowego w procesie karnym. Mogą oni w pewnych wypadkach pomóc organom ścigania w wykryciu przestępstw, czy też w ogóle przekazać informację o jego popełnieniu ale informacje przez nich dostarczane muszą zostać poddane szczegółowemu sprawdzeniu ze względu na powierzchowność ich zbierania oraz brak umiejętności racjonalnego wykorzystania dla postępowania karnego. Należy stanowczo odrzucić takie źródło dowodowe, ponieważ środki masowego przekazu zamiast dostarczać w wyniku prowadzonego na własną rękę śledztwa często wyolbrzymiają fakty, co ujemnie wpływa na proces wykrywczy w odniesieniu do przestępstw. Negatywna wartość dowodowa informacji prezentowanych w reportażach kryminalnych wynika też z tego, że dziennikarze nie dysponują jakimkolwiek sprzętem

służącym do adekwatnego co do określonego stanu faktycznego zbierania i gromadzenia informacji potrzebnych do dokonywania czynności kryminalistycznych. Dlatego też działania śledcze niektórych dziennikarzy mogą jedynie w pewnych sytuacjach stanowić materiał, którego skutkiem może być dostarczenie dodatkowych informacji w odniesieniu do podjęcia czynności przez organy ścigania, jednakże w żadnym wypadku nie powinny one stanowić dowodów w zakresie udowodnienia sprawcy winy.

6.3. Wpływ środków masowego przekazu na przeciwdziałanie przestępczości z użyciem przemocy

Tematyka przestępczości z użyciem przemocy jest w szeroki sposób ukazywana w środkach masowego przekazu. Powstają programy kryminalne, które w szerokim zakresie zajmują się najgroźniejszymi przestępstwami, zwłaszcza przeciwko życiu i zdrowiu. Drastyczne sceny oraz okrucieństwo działania sprawców stają się często w nadmiarze obecne w rzeczywistości prezentowanej przez środki masowego przekazu. Nie zawsze obraz przestępczości z użyciem przemocy prezentowany w środkach masowego przekazu ma pozytywny wpływ na pracę organów ścigania. Czasem zamiast wpływać na przeciwdziałanie najgroźniejszej przestępczości coraz bardziej przyczyniają się do jej wzrostu oraz powodują brutalizację działań sprawców. Dzieje się tak, ponieważ poprzez dokładną prezentację nasyconych okrucieństw scen zdarzeń kryminalnych stają się czynnikiem motywującym potencjalnych sprawców do działań, powodujących wzrost poczucia ich bezkarności. Taki sposób prezentacji najgroźniejszych przestępstw w połączeniu z przesadną krytyką organów ścigania w dziedzinie zapewnienia bezpieczeństwa wpływa jedynie zachęcająco do ich popełnienia, czego skutkiem jest coraz większa pewność sprawców w zakresie zabezpieczenia się przed odpowiedzialnością karną za ich dokonanie. Audycje kryminalne przedstawiając sposoby ukrywania się sprawców zwłaszcza zbrodni zabójstwa, możliwości uniknięcia ich zatrzymania i rozmaite sposoby mataczenia w sprawach kryminalnych w połączeniu ze wskazywaniem na całkowitą bezzradność organów ścigania w ujęciu przeciwdziałania im i przyczyniają się w znacznym stopniu do jeszcze większej pewności w zakresie skuteczniejszych sposobów stosowania przemocy. Powoduje to większą atrakcję takich zachowań dla sprawców, ze względu na ukazywanie braku możliwości organów ścigania w przeciwdziałaniu im. Z tych też

względów środki masowego przekazu zamiast przeciwdziałać przestępczości z użyciem przemocy powodują wręcz jej nasilenie. Negatywny wpływ środków masowego przekazu na działania organów ścigania w zakresie zwalczania i zapobiegania przestępczości nacechowanej przemocą jest związany także z tym, że wywołują one w potencjalnych sprawcach wrażenie co do istnienia zbrodni nie do wykrycia. Jest to bardzo poważny błąd, ponieważ przyczynia się do tego, że potencjalni sprawcy będą uważać, że popełniając takie przestępstwa zawsze będą w stanie uniknąć odpowiedzialności karnej. Krytykują pracę organów ścigania, w przeciwdziałaniu najgroźniejszej przestępczości jaką jest przemoc oraz zbrodnia. Starają się one ukazać ich nieudolność w rozwiązywaniu „zagadek” kryminalnych, powodując spadek poczucia bezpieczeństwa obywateli, w tym także brak zaufania społeczeństwa do ich pracy w zakresie przeciwdziałania najgroźniejszej przestępczości. Środki masowego przekazu nie uwzględniają, że przez dostarczanie w wyniku tego wzorców takich zachowań wpływają ujemnie na pracę organów ścigania w zakresie przeciwdziałania temu bardzo negatywnemu zjawisku. Powstają audycje w tym także magazyny policyjne jednakże skutek prezentacji ich pracy w zakresie przeciwdziałania agresji i przemocy jest odwrotny do tego, jaki powinien być w praktyce zwalczania tego rodzaju negatywnych zachowań. Środki masowego przekazu prezentując zjawisko przestępczości z użyciem przemocy powinny starać się spowodować u odbiorców takie wrażenie, że nie ma przestępstwa nie do wykrycia. Wpłynęłoby to odstrasżająco na potencjalnych sprawców, ograniczając tym samym takie negatywne zachowania. Poprzez nagłaśnianie w nadmiarze informacji o przemocy i krytyce działań organów ścigania wpływają one na większą brutalizację działania sprawców oraz wzrost tego rodzaju przestępczości ze względu na ich przeczucie co do całkowitej bezradności organów ścigania w możliwości ich wykrycia i zatrzymania. Reportaże kryminalne oraz audycje ukazujące pracę organów ścigania w zakresie przeciwdziałania przestępczości z użyciem przemocy w wielu wypadkach odwołują się do emocji widzów w nadziei na przyczynienie się ich do ujawnienia istotnych informacji o najgroźniejszych przestępstwach oraz ich sprawcach, nie zdając sobie jednak sprawy, że ukazuje to także całkowity brak możliwości organów ścigania w zakresie należytego zwalczania i ograniczania tego zjawiska. Zamiast w pozytywny sposób ukazywać pracę organów ścigania i wpływać na wzrost współpracy ze społeczeństwem powodują jedynie spadek zaufania społeczeństwa co do ich efektywności ich pracy w ujęciu możliwości zapewnienia bezpieczeństwa. Przyczynę stanowi fakt, że środki masowego przekazu w

tym audycje kryminalne wykazują że organy ścigania karnego wyczerpują swoje możliwości w wykrywaniu przestępstw zwłaszcza tych najgroźniejszych. Jest to duży błąd, gdyż reportaże kryminalne powinny wpływać na zmniejszenie poczucia zagrożenia ze strony przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu i wspierać organy ścigania w kierunku odnoszenia większej liczby sukcesów w zakresie zwalczania agresji i przemocy. Tymczasem środki masowego przekazu prezentują często w sposób nieadekwatny w stosunku do rzeczywistości działania organów ścigania w dziedzinie przeciwdziałania zbrodniom oraz najgroźniejszym przestępstwom nakręcając niejako spiralę zagrożenia i powodując mylne wyobrażenie w społeczeństwie, co faktycznej ich roli w zapobieganiu agresji i przemocy. Za negatywne należy uznać, że środki masowego przekazu w przesadzony sposób prezentują korupcję mającą miejsce w organach ścigania i pośrednio kładą akcent na współpracę z przestępcami. Mimo, że celem tego zabiegu jak sądzę jest jedynie wzbudzenie sensacji, a w wyniku tego wzrost popularności takich programów, niemniej skutkiem tego jest zwiększenie wrażenia wśród sprawców na dalszą możliwość popełniania takich przestępstw ze względu na całkowity brak skuteczności organów ścigania w ich przeciwdziałaniu. Media powinny zgodnie z prawdą ukazywać pracę organów ścigania, i starać się możliwie w jak największym zakresie wpływać na podnoszenie ich skuteczności w wykrywaniu i przeciwdziałaniu przestępstwom z użyciem przemocy. Często obserwujemy, że reporterzy audycji kryminalnych uczestniczą we wszystkich czynnościach organów ścigania na miejscu zdarzenia, w tym także w zbyt dużym zakresie ukazują ich błędy w trakcie czynności. Dziennikarze nie powinni w żadnym wypadku uczestniczyć w jakichkolwiek czynnościach kryminalistycznych organów ścigania na miejscu zdarzenia, po pierwsze nie posiadają niezbędnej wiedzy w tym kierunku, a po drugie nie ma urządzeń dla dokumentowania tego typu czynności. Ze względu na brak jakichkolwiek kompetencji w tej dziedzinie działają oni jedynie niekorzystnie na wyniki pracy organów ścigania w ich przeprowadzaniu, czego skutkiem jest najczęściej niewłaściwy obraz taktyki i techniki kryminalistycznej w oczach społeczeństwa. Takie postępowanie utrudnia pracę organów ścigania w zakresie przeciwdziałania przestępstwom, a zwłaszcza zbrodniom. Można byłoby uznać za właściwą obecność dziennikarzy na miejscu zdarzenia, tylko gdyby posiadali oni niezbędną wiedzę w tej dziedzinie, co obecnie wydaje się niemożliwe, ze względu odmiennosc w zakresie kierunku ich kształcenia w świetle przekazywania informacji. Audycje kryminalne prezentując pracę organów ścigania w zakresie wykrywania przestępstw przedstawiają

najczęściej hipotezy przyjęte przez nich, co nie zawsze stanowi odzwierciedlenie w taktyce ich działań. Prezentują one tylko powierzchowny sposób ich postępowania oraz w nadmierny sposób krytykują podejmowane przez nich czynności. Skutkiem tego może być negatywny wpływ dziennikarzy na pracę organów ścigania, ze względu na brak motywacji pracowników do działania w zakresie wykrywania przestępstw. Mimo, że nie jest to celem dziennikarzy, ponieważ wielokrotnie nie zamierzają wpływać negatywnie na pracę organów ścigania, to jednak w wyniku ukazywanego przez nich niedokładnego obrazu zasadniczych dla wykrycia danego przestępstwa informacji oraz nadmiernego ukazywania słabości organów ścigania w przeciwdziałaniu przestępczości to taki sposób wpływa negatywnie na ich skuteczność. Środki masowego przekazu mogą pomóc organom ścigania w prowadzonym postępowaniu wykrywczym, to jednak ze względu na krytykę oraz nieznamość zasadniczych reguł w dziedzinie wykorzystywania informacji niezbędnych dla wyjaśnienia zasadniczych okoliczności danego przestępstwa ich wpływ jest często odwrotny do oczekiwanego. Dlatego rola dziennikarzy mimo często pozytywnych intencji prowadzi do licznych utrudnień w pracy organów ścigania w zapobieganiu przestępstwom. Jeżeli dziennikarze chcieliby realnie i pozytywnie wpłynąć na pracę organów ścigania to powinni ukazywać w sposób dokładny oraz nie nasycony nadmierną krytyką ich działanie w zwalczaniu przestępczości. Zasadniczym problemem nie jest brak wiedzy dziennikarzy, a to czy jest sens ich uczestnictwa.

Reportaże kryminalne starają się czasem wnieść wkład w rozwiązywanie skomplikowanych zagadek kryminalnych w odniesieniu do najcięższych zbrodni przeciwko życiu i zdrowiu. Nie należy uznać tego za właściwe, gdyż jedynie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości są kompetentne w tym zakresie, a rolą środków masowego przekazu powinno być jedynie w sposób całkowicie zgodny z prawdą relacjonowanie takich zdarzeń. Gromadzenie dowodów jest bardzo skomplikowaną czynnością wymagającą dogłębnej wiedzy i doświadczenia życiowego w zakresie procedury karnej. Środki masowego przekazu nie powinny mieć żadnej możliwości udziału w czynnościach kryminalistycznych ze względu na to, że poprzez chęć wywołania sensacji wśród odbiorców wpływają szkodliwie na przeciwdziałanie przestępstwom z użyciem przemocy. Dziennikarze zwłaszcza prowadzące audycje kryminalne starają się samodzielnie prowadzić pewne działania w celu dotarcia do prawdy w przypadku przestępstw. Takie sytuacje nie powinny mieć jednak miejsca ponieważ jedynie organy ścigania są uprawnione do czynności mogących wykryć

sprawców czynów zabronionych i udowodnić im winę. Czasami pomoże to rozwiązać daną zagadkę kryminalną, to jednak w wyniku ukazywania braku efektywności pracy organów ścigania będzie oddziaływać negatywnie na ich pracę ze względu na wzrost poczucia niekompetencji w dziedzinie zapobiegania przestępczości. Celem środków masowego przekazu powinna być motywacja organów ścigania do możliwie jak największych sukcesów w zapewnianiu bezpieczeństwa oraz zapobieganiu przestępczości w tym zwłaszcza zbrodniom. Takie oddziaływanie znacznie pomogłoby w zakresie przeciwdziałaniu najgroźniejszej przestępczości, gdyż byłoby dla nich wsparciem w celu jak najbardziej skutecznego działania. Rzeczywisty obraz pracy organów ścigania spowodowałby zmniejszenie najgroźniejszej przestępczości w wyniku zachęcania obywateli do wspierania organów ścigania w walce z agresją i przemocą.

Audycje kryminalne ukazują jedynie brak odpowiedniej skuteczności organów ścigania w zakresie walki z przemocą i agresją. Zapominają o tym, że ten rodzaj przestępczości jest często bardzo trudny do wykrycia ze względu na coraz bardziej skuteczne metody postępowania sprawców w zabezpieczeniu się przed ich wykryciem, prowadzącym do uniknięcia odpowiedzialności karnej. Pracownicy organów ścigania oraz kryminaliści bardzo ciężko pracują nad ujawnieniem dowodów i w wyniku wyczerpania wszelkich możliwości ich praca kończy się niepowodzeniem. Nie wynika to jednak z braku ich kompetencji ale z niekorzystnych warunków w ujęciu możliwości wykrycia danej zbrodni ze względu na czasami wyjątkową przebiegłość sprawców. Gdyby środki masowego przekazu ukazywały realną i zgodną z rzeczywistością pracę organów ścigania, to poprzez działanie ukierunkowane na odstraszenie potencjalnych sprawców wpłynęłyby pozytywnie na ich rolę w przeciwdziałaniu przemocy i agresji. Audycje kryminalne poprzez odpowiedni przekaz powinny działać tak aby uzmysłwić potencjalnym sprawcom, że nie ma przestępstwa nie wykrytego, a każda nawet najbardziej żmudna sprawa zostanie prędzej czy później rozwiązana. Sprawcy zbrodni powinni obawiać się odpowiedzialności karnej i zatrzymania przez organy ścigania, a być instruowani w zabezpieczeniu przed zatrzymaniem w wyniku ukazywania przez środki masowego przekazu braku skuteczności działania. Należy wysunąć wniosek, że audycje kryminalne, powinny być poddane pewnej kontroli ze strony państwa. Nie chodzi tu o cenzurę, ale programy te poprzez zajmowanie się tak ważną dla bezpieczeństwa w państwie tematyką, jaką jest przemoc i agresja nie powinny w całkowicie nieograniczony sposób interpretować roli organów ścigania w zakresie zwalczania przestępczości, ukazując najczęściej ich negatywne aspekty. Mimo

niezależności środków masowego przekazu odnośnie przekazywania informacji, powinno się ograniczyć liczbę audycji kryminalnych prezentujących przestępczość. Istnieje zbyt wielka swoboda w wyrażaniu swych sugestii w odniesieniu do zjawiska przestępczości czego skutkiem jest rosnący brak wiary społeczeństwa w skuteczność działania organów ścigania w zakresie możliwości przeciwdziałania przestępczości. Sądzę, że jest zbyt wiele reportaży kryminalnych poruszających zjawisko agresji i przemocy w tym przede wszystkim zbrodni. Aby przyciągnąć jak największą liczbę odbiorców w dobie coraz większej konkurencji manipulują one najczęściej sposobem przekazywania informacji na temat przestępczości oraz pracy organów ścigania. Bezpieczeństwo obywateli w państwie i zgodny z prawdą obraz działania organów ścigania w zwalczaniu przemocy i agresji są ważniejszymi przesłankami niż nieograniczona wolność środków masowego przekazu w poruszaniu tak ważnej problematyki jaką jest przestępczość. Dlatego też treści przekazywane przez środki masowego przekazu w odniesieniu do tej tak istotnej problematyki powinny być w należyty sposób poddane kontroli w zakresie przekazywania wolnej od sensacji i nadmiernej krytyki pracy organów ścigania w zwalczaniu przestępczości. Nie można całkowicie poświęcać wolności słowa i niezależności środków masowego przekazu kosztem tak ważnego czynnika jakim jest wolność od zagrożenia poczucia bezpieczeństwa oraz rzeczywistej roli organów ścigania w zapobieganiu przestępczości z użyciem przemocy.

6.4. Znaczenie informacji pochodzących ze środków masowego przekazu dla wykrywania przez organy ścigania sprawców przestępstw

Informacje o dokonanych przestępstwach czerpią organy ścigania karnego wykorzystując nie z własnych działań w postaci czynności operacyjno - rozpoznawczych, ale także z wielu źródeł zewnętrznych. Informacje o popełnionych przestępstwach dostarczają także środki masowego przekazu. Ze względu na wzrost zainteresowania tematyką kryminalną zdarza się, że mogą być one dostarczane bezpośrednio do organów ścigania w wyniku wcześniejszych działań dziennikarzy, którzy próbują na własną rękę pozyskać jak najwięcej informacji o okolicznościach ich popełniania. Obecnie nastąpił znaczący wzrost popularności zagadnień związanych ze zjawiskiem przestępczości i metodami zwalczania. Narasta konkurencja w dziedzinie

poruszania zagadnień przestępczości. Starają się w jak największym zakresie zdominować rynek informacyjny w odniesieniu do tego zjawiska, jednakże osiągnęte skutki nie są pozytywne. Audycje kryminalne dysponują informacjami na temat przestępstw, ale w wyniku jedynie chęci zainteresowania odbiorców ta problematyką wpływ ten jest nieraz szkodliwy dla pracy organów ścigania w aspekcie przeciwdziałania im. Gdyby audycje kryminalne w sposób całkowicie zgodny w rzeczywistością prezentowały informacje o dokonanych przestępstwach, pomogłoby to organom ścigania w wykryciu najgroźniejszych przestępstw. Zdaniem M. K. Koniecznego mimo negatywnych konotacji jakie wywołuje dezinformacja (czyli świadoma próba zafałszowania przekazu informacyjnego), niekiedy można ją rozważać w kontekście narzędzia operacyjnego, które ma przynieść pozytywny efekt i przyczynić się do rozwiązania konkretnej sprawy, np. umożliwiając przełamanie stagnacji w prowadzonym dochodzeniu²³⁰. Dezinformacja oddziałuje zawsze negatywnie na proces wykrywczy, skutkując brakiem możliwości ze strony organów ścigania w uzyskiwaniu dowodów w celu udowodnienia sprawcy przestępstwa winy. Zafałszowany przekaz informacyjny jest czynnikiem utrudniającym organom ścigania dotarcie do prawdy obiektywnej w konkretnej sprawie, ze względu na wprowadzanie ich w błąd co do określonych okoliczności. Aby audycje kryminalne miały pozytywny wpływ na pracę organów ścigania w przeciwdziałaniu najgroźniejszej przestępczości, to wobec dziennikarzy powinny być zwiększone wymagania co do ich pracy przede wszystkim w zakresie odpowiedniego postępowania oraz zabezpieczania informacji mających stanowić źródło dowodowe. Nie chodzi tu o ich weryfikację, ale powinni być oni odpowiednio przygotowani poprzez dodatkowe szkolenia w zakresie odpowiedniego postępowania w przypadku relacjonowania zdarzeń kryminalnych. Informacje już na etapie ich prezentacji podlegać zasadniczej analizie w aspekcie użyteczności dla organów ścigania. Aby stanowiły wartościowy materiał dla procesu wykrywczego powinny być poddane publikacji jedynie z inicjatywy organów ścigania. Audycje kryminalne powinny kierować się zwiększoną ostrożnością w rekonstruowaniu zdarzeń mających charakter przestępstw, ze względu na to, że szczegółowe informowanie o popełnionych czynach zabronionych, może być cenne dla sprawców w zabezpieczeniu się przed odpowiedzialnością karną, co stanowi jedynie utrudnienie procesu

²³⁰ M. K. Konieczny, *Disinformation in legal and criminalistic reality*, Studia Prawnoustrojowe 2022, Nr 56, s 199.

wykrywczego. Mimo, że takie postępowanie może w pewnym sensie wkraczać w wolność dziennikarzy co do prezentacji określonych zdarzeń w tym także kryminalnych, to jednak należy stwierdzić, że bezpieczeństwo obywateli powinno być ważniejsze niż wolność środków masowego przekazu.

Organy ścigania powinny ostrożniej postępować z informacjami przekazanymi przez środki masowego przekazu w zakresie najgroźniejszych przestępców i przestępstw. Informacje prezentowane w audycjach kryminalnych na temat przestępstw powinny być gromadzone w taki sposób, aby były możliwe do wykorzystania w procesie karnym jako wartościowy środek dowodowy. Mimo, że pracownicy organów ścigania są obecni przy rekonstrukcji zdarzeń kryminalnych to powinni w sposób bardziej dokładny czuwać nad szeroko pojmowaną pracą środków masowego przekazu w celu możliwie najbardziej pożytecznego sposobu dokonywania analiz informacji dla wykrywania przestępstw. Prokurator będący na miejscu zdarzenia powinien postępować tak w przypadku zbierania przez dziennikarzy informacji, aby stanowiły one pomocny materiał dla dalszego postępowania. Rolą prokuratora powinno być takie nadzorowanie śledztwa, a w ślad za tym pracy dziennikarzy, aby informacje nie były w żadnym stopniu nacechowane sensacją. Celem dziennikarzy uczestniczących w czynnościach na miejscu zdarzenia, jest nadmierne zainteresowanie odbiorców poruszonym problemem. Prokurator kierując pracą pracowników organów ścigania, techników kryminalistyki oraz dziennikarzy powinien zwracać szczególną uwagę na to, aby uzyskane informacje były rzetelne i starannie wykorzystane w procesie. W takiej sytuacji dziennikarz nie miałby całkowitej dowolności w informowaniu o przestępstwie, co zapobiegłoby nadmiernemu oddziaływaniu emocjonalnemu na odbiorców, w wyniku czego odniosłoby się to z większą korzyścią dla pracy organów ścigania. Prokurator nie ma prawnych podstaw do nadzorowania pracy dziennikarzy, ale nie powinni mieć oni nieograniczonej swobody w relacjonowaniu czynności na miejscu zdarzenia. Informacje uzyskane w wyniku czynności przeprowadzonych w przypadku dokonywania przestępstw są wyjątkowo istotnym źródłem dla dalszego etapu postępowania karnego i z tego też względu nie mogą być w sposób dowolny zwłaszcza przez środki masowego przekazu wykorzystywane. W kodeksie postępowania karnego powinno się znaleźć uregulowanie przewidujące możliwość pewnej kontroli czynności dziennikarzy w przypadku prowadzonego śledztwa, ponieważ jest to konieczne dla odpowiedniego wykorzystywania informacji celem dojścia do prawdy materialnej. Dobro postępowania dowodowego powinno mieć pierwszeństwo przed nieograniczoną swobodą

dziennikarzy w korzystaniu z informacji w przypadku przestępstwa. Pracownicy organów ścigania powinni mieć kompetencje w dziedzinie odpowiedniego wykorzystania informacji przekazywanych przez środki masowego przekazu w działaniach na rzecz wykrywania przestępstw oraz posiadać większe umiejętności w odpowiednim analizowaniu dla celów dowodowych takich informacji. Ze względu na to, że najnowocześniejsze środki masowego przekazu, takie jak np. media społecznościowe czy portal you tube stają się coraz bardziej popularne w społeczeństwie, stanowią jedno z najważniejszych źródeł informacyjnych dla organów ścigania w zakresie przeciwdziałania oraz wykrywania przestępstw. Przykładem tego są np. udostępniane na portalach internetowych czy na you tube informacje na temat przestępstw najczęściej z użyciem przemocy, jak również propagujących nienawiść. Jednak organy ścigania często nie biorą pod uwagę faktu, że taki przekaz informacyjny nie zawsze ma odzwierciedlenie w rzeczywistym stanie faktycznym ze względu na znaczne zniekształcanie obrazu zdarzeń oraz posługiwanie się w nadmiarze fikcją w ich relacjonowaniu. W takim wypadku ten sposób prezentacji informacji w odniesieniu do przestępczości negatywnie wpływa na pracę organów ścigania, gdyż są one najczęściej nierzetelne oraz niekompletne. W związku z tym należy ściśle odróżnić prezentowanie zdarzeń kryminalnych dla dostarczenia odbiorcom rozrywki, od szczegółowego rekonstruowania zdarzeń kryminalnych, które powinny być cennym źródłem informacji dla organów ścigania. Aby relacje pochodzące z mediów przyczyniły się w większym zakresie do większych sukcesów organów ścigania w wykrywaniu przestępstw, powinny być pozbawione elementów emocjonalnych w tym być wolne od przerysowania faktów w odniesieniu do zdarzeń kryminalnych. Organy wymiaru sprawiedliwości karnej powinny mieć wpływ na informacje pochodzące ze środków masowego przekazu w zakresie bezpieczeństwa państwa przez możliwość wstępnych ich selekcji w odniesieniu zakresu ich pracy w celu zapobieganiu przestępczości.

ROZDZIAŁ VII

TEMATYKA KRYMINALNA W ŚRODKACH MASOWEGO PRZEKAZU NA PRZYKŁADZIE TZW. „EFEKTU CSI”

7.1. Wpływ „efektu CSI” na pozyskiwanie dowodów mających na celu wykrywanie i zwalczanie przestępczości z użyciem przemocy przez organy ścigania

Kryminalistyka w środkach masowego przekazu cieszy się podobnie jak tematyka kryminalna dużym zainteresowaniem wśród odbiorców. Zarówno taktyka jak i technika kryminalistyczna ukazywana w środkach masowego przekazu poprzez prezentowanie w nadmiarze możliwości uzyskiwania dowodów przez organy ścigania, stanowi istotny bodziec powodujący znaczną popularność tego rodzaju tematyki. Zdaniem J. Stojer - Polańskiej chyba jednak dopiero pojawienie się na szeroką skalę w telewizji wraz ze stworzeniem wrażenia realności tej nauki pozwoliły serialom tego typu zdobyć taką popularność²³¹. Sądzę, że kryminalistyka prezentowana przez środki masowego przekazu wykorzystywana jest w celu zdobycia możliwie największego zainteresowania tym zagadnieniem, ponieważ z jej spektakularnym rozwojem oraz osiągnięciami w wykrywaniu najgroźniejszych przestępstw spowodowało to fascynację widzów serialami kryminalnymi. Coraz więcej osób jest ciekawych odnośnie pracy organów ścigania na odcinku gromadzenia i ujawniania dowodów w celu ich wykorzystania w procesie karnym, gdyż źródłem tego jest coraz większa popularność zagadnienia przestępczości, a także możliwości przeciwdziałania jej. Powodem popularności seriali prezentujących treści odnoszące się do kryminalistyki jest to, że omawiane są w nich najbardziej ekscytujące oraz spektakularne sceny kryminalne jak przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Jest to niewłaściwe, ponieważ nie odnosi się to do rzeczywistego stanu przestępczości w którym zawarte są w dużym rozmiarze inne jego rodzaje. Seriale kryminalne prezentujące zjawisko przestępczości ukazują zdarzenia kryminalne w całkowitym oderwaniu od rzeczywistości, co powoduje mylne wyobrażenie wśród odbiorców o prawdziwym obrazie pracy organów ścigania w zakresie jej przeciwdziałania. Audycje „kryminalne” posługują się przy prezentacji

²³¹ J. Stojer - Polańska, *Kryminalistyka w mediach. Wpływ seriali kryminalnych na postępowanie karne*, Poznań 2016, Wydawnictwo Naukowe Silva Rerum, s. 212.

przestępczości najnowocześniejszymi osiągnięciami w zakresie kryminalistyki. Powstaje wiele seriali oraz magazynów i reportaży kryminalnych, zajmujących się zagadnieniem pracy organów ścigania w wykrywaniu i zwalczaniu przestępstw. Jednym z nich jest „Criminal Scene Investigation - CSI”. Jest to serial produkcji amerykańskiej, przedstawiający pracę organów ścigania w USA, w tym techników kryminalistyki, których zadaniem jest zdobywanie dowodów w przypadku popełnienia zbrodni, mających na celu jej wykrycie oraz wykorzystanie w postępowaniu karnym. Jego historia sięga początku obecnego stulecia. W 2002 roku telewizja CBS zaprezentowała serial kryminalny, ukazujący pracę techników kryminalistyki w oparciu o najnowsze i najbardziej użyteczne zdobycze tej nauki. Celem serialu było przedstawienie w sposób spektakularny możliwości kryminalistyki w dziedzinie wykrywania najcięższych kategorii przestępstw. Program ten szybko zdobył ogromną popularność wśród odbiorców. Jego efekty zostały uznane, jako negatywnie oddziałujące na pracę organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości.

Termin „efekt CSI” został po raz pierwszy użyty przez prokuratora okręgowego Hrabstwa Maricopa w stanie Arizona A. Thomasa. Uważał on, że ława przysięgłych w konkretnej sprawie karnej była bardziej nastawiona na uniewinnianie, gdyż w wyniku „efektu CSI” miała w znacznym stopniu wygórowane wymagania co do postępowania dowodowego prowadzonego przez prokuraturę. Następstwem tego były kolejne werdykty skutkujące oddaleniem aktów oskarżenia, ze względu na zbyt mało precyzyjny materiał dowodowy. Według A. Thomasa „efekt CSI” prowadził do tego, że ława przysięgłych wychodziła z założenia, że prokuratura powinna dysponować bardzo precyzyjnym materiałem dowodowym i tylko na takiej podstawie jest możliwe uznanie oskarżonego za winnego popełnienia przestępstwa. Skutkiem tego było, że jedynie w całkowitym przekonaniu prokuratury co do winy oskarżonego ława przysięgłych może uwzględnić jej wnioski. Efekt CSI nie nabrałby żadnego rozgłosu, gdyby nie zainteresowałyby się nim na szeroką skalę środki masowego przekazu. Jak twierdzi D. Shelton serial odnośnie CSI jest nie tylko tak popularny, że zrodził inne wersje, które dominują w tradycyjnych rankingach telewizyjnych, ale także wywołało podobne dramaty kryminalistyczne, takie jak *Cold Case*, *Bones* i *Numb3rs*²³². Wiele osób jest zainteresowanych tematyką kryminalną oraz prezentowanymi sukcesami organów

²³² D. Shelton, *The „CSI Effect”: Does It Really Exist*, National Institute of Justice Journal 2008, Nr 259 s. 259.

ścigania w zwalczaniu przestępczości. Jednakże ukazywanie spektakularnych osiągnięć oraz metod zbierania i gromadzenia dowodów przez kryminalistyków, jak również sensacyjny obraz wydarzeń prezentowany w tym serialu staje się audycją wpływającą na fascynację tą tematyką wśród widzów. W wyniku tego prokurator A. Thomas zwrócił się do telewizji CBS z apelem nie nadawania rozgłosu efektu CSI, ponieważ miał on negatywny efekt na pracę ławy przysięgłych²³³. Następnie zastrzeżenia, dotyczące negatywnego oddziaływania efektu CSI na pracę wymiaru sprawiedliwości zostały poparte przez innych przedstawicieli organów ścigania, którzy zarzucali środkom masowego przekazu, że przez nadmierną prezentację tego zagadnienia miało to negatywny wpływ na postanowienia ławy przysięgłych. Powodem tego było opieranie się przez ławę przysięgłych na najnowocześniejszych metodach zbierania dowodów, jak np. DNA, a częste nie odnoszenie się pośrednich środków dowodowych w procesie, jak np. zeznania świadków. W wyniku nadmiernego rozgłosu efektu CSI, zjawisko to stało się faktem i wywarło bardzo duży wpływ na pracę organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Środki masowego przekazu przedstawiają zagadnienie efektu CSI, jako doskonałą oraz perfekcyjną pracę także medyków sądowych w aspekcie rozwiązywania zagadek kryminalnych. Skutkiem tego jest panująca w społeczeństwie opinia, co do bezbłędnej pracy przedstawicieli kryminalistyki i medycyny sądowej na potrzeby postępowania dowodowego, a co za tym idzie popularyzacja tych dyscyplin naukowych²³⁴. Dlatego pojęcie to obowiązywało zarówno w doktrynie kryminalistyki, jak i medycyny sądowej. Postacie występujące w tym filmie są detektywami i starają się za pomocą bardzo precyzyjnych technik wykrywczych do rozwiązania często trudnych zagadek kryminalnych, a także naukowcami mającymi bardzo rozległą wiedzę z zakresu kryminalistyki. Głównym bohaterem tego serialu jest Gil Grissom, cechujący się istotnymi osiągnięciami, jeżeli chodzi o metody zbierania dowodów oraz sposoby wykrywania i zwalczania przestępstw. Film ten, podobnie jak inne audycje kryminalne cieszył się dużą frekwencją wśród widzów. Przyczyną było to, że poprzez ukazywanie sukcesów kryminalistyków w wykrywaniu przestępstw zwłaszcza tych najgroźniejszych przedstawiał doskonały obraz pracy organów ścigania w aspekcie stosowania najlepszych technik potrzebnych do zbierania dowodów i wykrycia sprawcy każdego

²³³ D. Errickson, S. G. Biles, G. Horsman, *The CSI Effects (no one)*, Journal of Forensic and Legal Medicine 2019, Nr 67, s. 63.

²³⁴ D. Shelton, *The „CSI Effect”*..., s. 259.

prezentowanego zdarzenia przestępnego. Próbuje też zaprezentować zjawisko przestępczości nacechowane agresją oraz brutalnością oraz doskonałą pracę organów ścigania, w wyniku której dochodzi w każdym przypadku do ujęcia sprawcy. Zdecydowana większość odcinków z serii CSI omawia najbardziej drastyczne typy przestępstw w tym budzące grozę wielokrotne przypadki morderstw. W filmie tym w nadmierny sposób ukazywane są sukcesy policji w zakresie rozpracowywania najbardziej trudnych postaci zdarzeń przestępnych. Jednakże jest to jedynie powierzchowny i nadmiernie uproszczony obraz pracy organów ścigania oraz techników kryminalistyki. Zdaniem D. Erricksona efekt CSI to przekonanie, że jednostki mają nierealistyczne oczekiwania wobec kryminalistyki, ze względu na charakter dostępnych mediów, takich jak programy telewizyjne²³⁵. Nacechowane nadmierną spektakularnością oraz sukcesami efekty pracy organów ścigania przedstawiane przez środki masowego przekazu, skutkują tym, że społeczeństwo uważa, że kryminalistyka ze względu na najdoskonalsze jej osiągnięcia jest w stanie rozwiązać nawet najtrudniejszą zagadkę kryminalną. Większość odbiorców nie zdaje sobie sprawy z tego, że praca organów ścigania w tym techników kryminalistyki jest nacechowana fikcją, ponieważ przedstawiane są jedynie same zalety kryminalistyki, a także w bardzo łatwy całkowicie oderwany od realiów sposób wykrycie danego przestępstwa oraz udowodnienie sprawcy winy. K. Pyrek uważa, że reputacja laboratoriów medycyny sądowej jest coraz częściej atakowana, ponieważ przypadki sfałszowanych dowodów, fałszywych doniesień, zarzutów zaniedbania, fałszywych zeznań naukowych lub co gorsza krzywoprzysięstwa w zeznaniach w sądzie, wszystko to rzuciło cień na nauki sądowe²³⁶. Należy przyznać autorowi rację, gdyż ze względu na coraz większe wymagania, co do skuteczności nauki kryminalistyki i medycyny sądowej prowadzi do tego, że zarówno organy wymiaru sprawiedliwości jak i ścigania uważają, że nauki te powinny być w każdym przypadku nieomyłne. Skutkiem tego jest brak możliwości w każdej sytuacji rozwiązania zagadki kryminalnej pracy kryminalistyków, jak i medyków sądowych co jest niedoceniane, a przy tym budzi wątpliwości w odbiorze opinii publicznej. Według K. Dowlera zrozumienie efektu CSI, wymaga odróżnienia jego mitologii od empirycznych dowodów na jego temat,

²³⁵ D. Errickson, *The CSI Effect*,... s. 64.

²³⁶ K. Pyrek, *Forensic Science Under Siege: The Challenges of Forensic Laboratories and the Medicolegal Death Investigation System*, Amsterdam 2007, Academic Press, s. 4.

ponieważ pod wieloma względami odzwierciedla to rozróżnienie między obawami, a nieporozumieniem potencjalnych skutków telewizji oraz badań empirycznych i logicznej analizy tekstów medialnych²³⁷. Zgadzam się z tym stanowiskiem, ponieważ by należycie poznać osiągnięcia kryminalistyki i sukcesy organów ścigania trzeba najpierw umieć odróżnić rzeczywistą ich pracę od nadmiernej fantazji ukazywanej przez środki masowego przekazu. Dlatego błędem jest że większość odbiorców bezgranicznie wierzy w całkowitą autentyczność, co do prezentacji nierealnego obrazu pracy techników kryminalistyki przedstawianej przez środki masowego przekazu, która często nie jest zgodna z prawdą. Zdaniem Ch. Lodge, ze względu na efekt CSI ludzie oglądają więcej dramatów kryminalnych, a tym samym ich przekonania i postawy odzwierciedlają to, co widzą w telewizji²³⁸. Dziś funkcjonuje trend odnośnie popularności seriali kryminalnych, a w wyniku ukazywania jedynie w nich sukcesów organów ścigania odbiorcy wyciągają wnioski, że tak samo jest w rzeczywistości. Efekt CSI powoduje, że odbiorcy wyobrażają sobie, że niemal każda zagadka kryminalna, w wyniku stosowania jedynie najnowszych osiągnięć kryminalistyki, zostanie bez problemu rozwiązana. Aby skutecznie wyjaśnić daną sprawę kryminalną, należy poznać w sposób szczegółowy wszystkie okoliczności oraz elementy zdarzenia kryminalnego, co wymaga wielokrotnie dłuższej i mozolnej pracy. Serial CSI powoduje mylne wyobrażenie widzów co do praktyki organów ścigania w szybkości, jak również efektywności działania techniki kryminalistycznej. Według S. A. Cole, ławnicy w procesie amerykańskim są konsumentami popularnych mediów, mogą uważać, że prokuratorzy są zazwyczaj w niekorzystnej sytuacji w procesach karnych, że wysokie wymagania co do dowodów kryminalistycznych są nieuzasadnione oraz że wyroki skazujące w sprawach karnych stają się coraz rzadsze i trudniejsze do osiągnięcia²³⁹. W wyniku nadmiernych oczekiwań na podstawie efektu CSI co do pracy organów ścigania i pracy prokuratorów, skutkuje tym, że muszą oni znacznie bardziej precyzyjnie prowadzić postępowanie dowodowe, aby ich wnioski nie zostały oddalone. To stawia w niekorzystnej sytuacji prokuratorów, gdyż w wyniku opierania się o tradycyjne źródła

²³⁷ K. Dowler, T. Fleming, S. L. Muzzatti, *Constructing Crime: Media, Crime and Popular Culture*, Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice, 2006, Nr 48, s. 838.

²³⁸ Ch. Lodge, M. Zlateanu, *Jurors expectations and decision - making: Revisiting the CSI effect*, Bulletin of the British Psychological Society 2020, Nr 2, s. 673.

²³⁹ S.A. Cole, R. D. Villa, *Investigating The „CSI Effect”: Media and Litigation Crisis in Criminal Law*, Stanford Law Review 2009, Nr 61, s. 1367.

dowodowe, ich praca mająca na celu udowodnienie oskarżonemu winy może zakończyć się niepowodzeniem. Takie ukazywanie pracy organów ścigania nie jest prawidłowe, ponieważ seriale kryminalne powinny poprzez odpowiedni przekaz mieć na celu wpływ na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli. Zdaniem J. Goodman - Delahunty, dyskusje na temat efektów CSI wymagają więcej kwalifikacji, aby rozróżnić rodzaje efektów CSI²⁴⁰. Zjawisko to powinno być zbadane przez kompetentne osoby z zakresu nauk penalnych. W tej sytuacji dopiero po szczegółowym przeanalizowaniu przez specjalistów przede wszystkim z kryminalistyki, będzie można określić rzeczywiste skutki efektu CSI. Negatywny aspekt seriali w tym CSI wynika także z mylnego przekonania ofiar różnych przestępstw, zwłaszcza bardzo poważnych, że organy ścigania w taki sam rzetelny i dokładny sposób wykryją sprawcę oraz doprowadzą do udowodnienia jemu winy, jak w fikcyjnym obrazie filmowym. Błąd ten wynika z tego, że środki masowego przekazu nie starają się dbać o autentyczność zagadnień ukazywanych w serialach kryminalnych, a jedynie o zwiększenie popytu na oglądalności. J. Stojer - Polańska uważa, że efekt ten dotyczy sposobu patrzenia na dowody naukowe²⁴¹. Może to odnosić się zarówno do członków społeczeństwa, jak i osób z kręgu wymiaru sprawiedliwości, które w niewystarczającym stopniu zgłębiły zagadnienie dowodów naukowych²⁴². Seriale te poprzez błędne oraz nacechowane nierealnością ukazywanie gromadzenia i uzyskiwania dowodów nie będą miały pozytywnego wpływu na edukację oraz pracę wymiaru sprawiedliwości, ze względu na braki możliwości w praktyce takiego samego skutecznego opanowania taktyki w zakresie wykrywania przestępstw. Zdaniem J. M. Chin „CSI” jako zjawisko kulturowe ma różnorodny wpływ na oczekiwania praktyków, natomiast bardziej drażliwą kwestią dotycząca prokuratury i efektu oskarżonego ze względu na rozbieżne prognozy dotyczące wpływu programu na ławę przysięgłych²⁴³. Serial ten ukazując najnowsze osiągnięcia kryminalistyki, będzie moim zdaniem wzbudzał zainteresowanie wśród osób zajmujących się tą nauką. Jednakże w przypadku postępowania karnego na etapie postępowania sądowego, nie będzie miał zawsze pozytywnego skutku, ponieważ w rzeczywistości proces karny jest często bardzo trudny i skomplikowany w zakresie

²⁴⁰ J. Goodman - Delahunty, *Reality, Fantasy and the Truth about CSI Effects*, The Australian Psychological Society 2010, Nr 32, s. 19.

²⁴¹ J. Stojer - Polańska, *Kryminalistka w mediach...*, s. 231.

²⁴² Tamże.

²⁴³ J. M. Chin, L. Workewych, *The CSI Effect*, New York 2016, s. 36.

udowodnienia sprawcy winy. Według J. Alldredge problem ten może powodować stronniczość, a nawet ławnik będzie bardziej skłonny do uniewinnienia bez obecności faktycznych dowodów kryminalistycznych lub bardziej skłonny do skazania na podstawie błędnej interpretacji dowodów kryminalistycznych²⁴⁴. Może się zdarzyć, że sąd będzie w możliwie jak największym zakresie opierał się na wynikach pracy techników kryminalistyki, a nie przykładął się z należytą starannością do uzyskiwania dowodów w trakcie procesu. Jednakże aby udowodnić sprawcy popełnienie przestępstwa i w następstwie tego wydać wyrok, powinno się mieć na względzie wszelkie możliwe źródła dowodowe. K. R. Roane twierdzi, że prawdziwa kryminalistyka rzadko jest tak szybka i tak pewna, jak mówi nam telewizja, ponieważ zdarza się, że nauka jest niesprawdzona, analizy nierzetelne, a eksperci niewiarygodni, a w czasach, gdy opinia publiczna domaga się dochodzeń w stylu CSI nawet w przypadku pospolitych przestępstw, wiele laboratoriów kryminalistycznych jest niedofinansowanych, niecertyfikowanych i atakowanych - po prostu nie może produkować²⁴⁵. Rzeczywisty obraz techniki kryminalistycznej nie jest tak doskonały, jak przedstawia to serial CSI. Nawet najnowsze techniki mogą gwarantować błędy, w wyniku nie zawsze precyzyjnego gromadzenia dowodów w procesie karnym. Laboratoria kryminalistyczne cierpią na braki środków finansowych, czego skutkiem jest mniejsza jakość ich pracy. N. J. Schweitzer twierdzi, że w ostatnich latach program telewizyjny CSI i jego spin - offy przedstawiały kryminalistykę, jako zawansowaną magię, szybko i bezbłędnie rozwiązującą przestępstwa²⁴⁶. CSI to przede wszystkim przerysowany obraz kryminalistyki, gdyż żadna dyscyplina nauki nie jest zawsze w pełni skuteczna. Zdaniem E. Durnala efekt CSI ma wpływ na środowisko akademickie, bowiem wzrosła liczba studentów zainteresowanych kryminalistyką, jednakże nie zdają sobie oni sprawy z setek godzin szkolenia, niezliczonych godzin przygotowywania próbek i ogromnego obciążenia analizą danych²⁴⁷. Mimo to, że efekt CSI wpływa na zainteresowanie zagadnieniami kryminalistyki w środowisku akademickim, to obraz tej

²⁴⁴ J. Alldredge, *The „CSI Effects” and Its Potential Impact on Juror Decision*, Research Journal of Justice Studies and Forensic Science 2015, Nr 3, s. 115.

²⁴⁵ K. R. Roane, *The CSI Effect*, U.S. News 2010 s. 8.

²⁴⁶ N. J. Schweitzer, M. J., Sacks, *The CSI Effect: Popular Fiction About Forensic Science Affect The Public's Expectations About Real Forensic Science*, Jurimetrics, 2007, Nr 47, s. 358.

²⁴⁷ E. W. Durnal, *Crime scene investigation (as soon on tv)*, Forensic Science International 2010, Nr 199, s. 3.

nauki prezentowany w środkach masowego przekazu jest w dużym zakresie nieprawdziwy. Dzieje się tak dlatego, że serial ten przedstawia w największym zakresie pozytywny obraz tej nauki, czego wynikiem jest mylne wyobrażenie co do rzeczywistej jej skuteczności.

Mimo, że film „dokładnie” ukazuje technikę pracy organów ścigania w zbieraniu dowodów i wykrywaniu przestępstw nie ma większego wpływu na ich skuteczność w zwalczaniu przestępczości. Wielokrotnie w nim, jak i w innych reportażach kryminalnych przedstawiana jest skuteczna praca policji, prowadząca do sukcesu organów ścigania w wykrywaniu przestępstwa oraz zatrzymaniu jego sprawcy. Taki sposób prezentacji pozyskiwania dowodów na poczet wyjaśnienia określonego stanu faktycznego przestępstwa nie wpływa w sposób pozytywny na codzienną pracę techników kryminalistyki, ponieważ programy kryminalne, jak i serial CSI przedstawiają często sprawy kryminalne nacechowane sensacją. Nastawione są z góry na zdobycie możliwie jak największego zainteresowania tematyką, zwłaszcza wśród młodych odbiorców, a nie wywarcie pozytywnego wpływu na pracę organów ścigania w zakresie walki z przestępczością. Środki masowego przekazu wielokrotnie przerysowują zdarzenia kryminalne całkowicie zapominając o tym, że rolą ich powinno być prezentowanie informacji w sposób autentyczny. Prezentacja techniki kryminalistycznej w serialach jest najczęściej idealna, jeżeli chodzi o zbieranie dowodów. W wielu przypadkach na wyjaśnienie określonej sprawy kryminalnej oraz zebranie dowodów dla procesu karnego trzeba skrupulatnie pracować przez wiele lat. Ukazywany w serialach kryminalnych obraz pracy kryminalistów poprzez przedstawianie nie mających pokrycia w nauce kryminalistyki scen nacechowanych fantazją twórcy nie stanowi pożytecznego źródła dla pracy organów ścigania. Zdaniem D. Boudreau w serialu CSI wszystkie dowody są pokazane jako wyjątkowo dokładne i wiarygodne, jednakże rzeczywistość jest zupełnie inna, ponieważ wiarygodność różnych rodzajów dowodów kryminalistycznych jest zróżnicowana, a margines dla wielu technik pozostaje nieznany z powodu braku badań²⁴⁸. Kryminalistyka w praktyce odnosi zarówno sukcesy, jak i porażki. Często zdarzenia przestępne są tak skomplikowane, że technicy kryminalistyki nie są w stanie znaleźć sposobu na wykrycie i ujawnienie jakichkolwiek dowodów, które mogłyby pomóc wykryć sprawcę

²⁴⁸D. Boudreau, CSIEffect: Notguilty, http://researchmag.asu.edu/2008/03/csi_effect_gets_a_not_guilty_v.h ml (30. 09. 2010).

przestępstwa i następnie udowodnić mu winę. Według E. Gruzy, faktem jest, że współczesna technika kryminalistyczna rozwija się w szybkim tempie, potrafimy ujawniać i analizować wiele różnych śladów, dysponujemy coraz lepszym sprzętem, mitem, że potrafimy wszystko, a analizy i badania kryminalistyczne są łatwe, przyjemne i zawsze kończą się spektakularnym efektem²⁴⁹. Należy się z tym zgodzić, ponieważ mimo rozwoju techniki kryminalistycznej proces wykrycia sprawcy przestępstwa i udowodnienia mu winy może się zakończyć także niepowodzeniem. Przestępstwa zwłaszcza gospodarcze popełniane są przez profesjonalnych sprawców, którzy starają się nie dopuścić do tego, aby organy ścigania mogły zebrać jakiegokolwiek dowody.

Środki masowego przekazu prezentując kryminalistykę powinny poprzez ukazywanie pozytywnej pracy organów ścigania wpływać na zacieśnianie współpracy ze społeczeństwem ponieważ jego pomoc w zakresie zatrzymania sprawców przestępstw jest nieodzowna. Zdarza się, że informacje na temat przestępstw, zwłaszcza zabójstw, dopiero po opublikowaniu w środkach masowego przekazu zostają rozwiązane, bowiem organy ścigania wyczerpały już swe możliwości i zwracają się o pomoc do odbiorców magazynów kryminalnych. Dochodzi do takich sytuacji, że zaraz po opublikowaniu danej sprawy w środkach masowego przekazu następuje istotny napływ informacji dotyczącej określonego przestępstwa, pomagających zatrzymać jego sprawcę. Często takie informacje są błędne lub celowo błędne. Jednakże serial CSI całkowicie zapomina o takich często zdarzających się sytuacjach. Seriale kryminalne powinny oddziaływać w taki sposób na odbiorców, aby prezentowały tak zdarzenia przestępne oraz pracę organów ścigania by zniechęcić potencjalnych sprawców do dokonywania czynów zabronionych. Jednakże nie jest to ich cel, a jedyną motywacją jest przyciągnięcie jak największej uwagi wśród widzów. Powinny tak ukazywać przestępczość i pracę organów ścigania jak i wymiaru sprawiedliwości, że nie ma przestępstwa nie do wykrycia. Jest to wielki błąd, że reportaże, magazyny oraz seriale kryminalne nie starają się w żaden sposób wpływać korzystnie na pracę organów ścigania. Nie negując tego, że powinny zainteresować odbiorców, to ich rolą powinno być także ukazywanie aktualnych problemów kryminalistyki oraz wspieranie organów ścigania poprzez dostarczanie im potrzebnych informacji w walce z przestępczością. Powinny pełnić zarówno dla organów ścigania oraz społeczeństwa rolę edukacyjną w

²⁴⁹ E. Gruza, *Fakty i mity, czyli kilka słów o zbrodni doskonałej*, Edukacja Prawnicza 2014, Nr 11, s. 8.

dziedzinie zainteresowania odbiorców tą nauką, oraz dostarczaniu organom ścigania bardziej szczegółowej wiedzy na temat metod wykrywania oraz zwalczania przestępstw. Wpłynęłoby to na większą niż dotychczas chęć poznania zwłaszcza młodych osób zagadnień związanych z tą nauką oraz stanowiłoby to lepszy model w kierunku zwiększenia efektywności w ich pracy. Zdaniem A. Onaczyszyn - Jasińskiej nie jest dobrze, jeżeli zwykli ludzie oceniają pracę kryminalistów przez pryzmat fantastycznych opowieści typu CSI²⁵⁰. Prawdziwy problem powstaje gdy ten sam punkt odniesienia przyjmują studenci prawa, czy co gorsza prokuratorzy, sędziowie, czy mecenas²⁵¹. Należy zaaprobować to stwierdzenie, gdyż poziom wiedzy prawników powinien odzwierciedlać w jak największym rozmiarze zarówno prezentowany przed doktrynę teorię oraz także praktyczny wymiar kryminalistyki. Tak więc rola ich w prezentowaniu nacechowanych sensacją zdarzeń przestępnych oraz metod ich zwalczania powinna zostać ograniczona. M. Tomaszewska uważa, że aby pokazywać realne możliwości, jakie daje współczesna kryminalistyka, a z drugiej strony przeciwstawiać się stereotypom, których źródłem są seriale kryminalne, potrzebne jest wdrażanie odpowiednich metod nauczania kryminalistyki opierających się na połączeniu wiedzy teoretycznej z zajęciami o charakterze praktycznym²⁵². Nie tylko teoria, ale też praktyka pozwoli uzmysłwić osobom zainteresowanym tą dyscypliną naukową prawdziwą rzeczywistość pracy organów ścigania w dziedzinie wykrywania przestępstw i zbierania dowodów. Założenie tego typu uzmysłowi zwłaszcza studentom, że obraz techniki, jak również taktyki kryminalistycznej prezentowany w serialach kryminalnych, w filmie CSI ma niekorzystny wpływ na świadomość społeczeństwa co do charakteru dochodzenia do prawdy. T. Daftary - Kapur uważa, że przysięgli mają trudności ze zrozumieniem dowodów naukowych, a lepsza edukacja ławników i sędziów może pomóc w rozwiązaniu tego problemu, ale występuje także potrzeba opracowania opłacalnych środków zaradczych, które pomogą przezwyciężyć

²⁵⁰ A. Onaczyszyn - Jasińska, O. Przybysz, M. Wędrychowicz (red.), *IV Dni Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego: materiały z konferencji*, Rzeszów 2010, Wydawnictwo Koło Naukowe Prawa Karnego Studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego „Iustitia”, s. 21.

²⁵¹ Tamże.

²⁵² M. Tomaszewska, T. Tomaszewski, E. Gruza (red.), *Oblicza współczesnej kryminalistyki. Księga jubileuszowa Profesora Huberta Koleckiego*, Warszawa 2013, Wydawnictwo Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji UW, s. 289.

uprzedzenia wywołane przez środki masowego przekazu²⁵³. Jest to słuszne stwierdzenie, gdyż przedstawiciele organów wymiaru sprawiedliwości powinni także charakteryzować się rozległą wiedzą z zakresu kryminalistyki oraz medycyny sądowej. Wpłynęłoby to na większą skuteczność pracowników wymiaru sprawiedliwości w sądowym postępowaniu dowodowym. Jednakże rolą środków masowego przekazu nie powinna być jedynie nadmierna krytyka organów ścigania, a w jak największym zakresie pomoc w zapobieganiu tym negatywnym zachowaniom. Zdaniem K. Gradoń istnieje pilna potrzeba utworzenia takiego projektu, który pokazywałby studentom rzeczywistość kryminalistyczno - śledczą pracy organów ścigania i pozwoliłby uzyskać wiedzę najlepszej jakości, a nie przekazywaną w wyniku przesadnego szumu przez programy telewizyjne, ponieważ Efekt CSI wywołuje jedynie nierealistyczne oczekiwania opinii publicznej wobec służb śledczych²⁵⁴. Takim przedsięwzięciem, zaprojektowanym w celu złagodzenia nierealistycznych wymagań społeczeństwa co do potencjału i skuteczności śledczych jest inicjatywa CSI Warszawa²⁵⁵. Jedynie racjonalna oraz wolna od sensacji edukacja, zarówno wobec studentów, jak również całego społeczeństwa poprawi wzajemne relację pomiędzy organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości, a opinią publiczną oraz może pozytywnie wpłynąć na zwiększenie współpracy w aspekcie przeciwdziałania przestępczości. Założenia tego projektu są słuszne, ponieważ przekazują innym osobom prawdziwą wiedzę odnośnie kryminalistyki. Jak twierdzi K. Okulska konferencja CSI Warsaw czyli stołeczne zagadki kryminalne wzbudziła duże zainteresowanie zarówno studentów, jak i przedstawicieli środowiska akademickiego, co świadczy o dużym ich zapotrzebowaniu na spotkanie z praktykami techniki kryminalistycznej²⁵⁶. Uważam tą inicjatywę za bardzo trafną, gdyż wiedza na temat zagadnień kryminalistyki powinna być szerzona przez profesjonalistów, a nie być czerpana z seriali prezentowanych przez środki masowego przekazu. Należałoby organizować dużo więcej takich przedsięwzięć, gdyż jest to najlepszy sposób na pozytywne zainteresowanie tym tematem. Środowisko

²⁵³ T. Daftary - Kapur, R. Dumas, S. D. Penrod, *Jury decision - making biases and methods to counter them*, Legal & Criminological Psychology 2010, Nr 15, s. 15.

²⁵⁴ K. Gradoń, „CSI Warsaw - Crime Scene Investigation Training At The University Of Warsaw”, *Studia Iuridica* 2016, Nr 62, s. 199.

²⁵⁵ K. Gradoń, „CSI Warsaw...”, s. 205.

²⁵⁶ K. Okulska, „CSI Warsaw” czyli stołeczne zagadki kryminalne, *Problemy Kryminalistyki* 2009, Nr 264, s. 80

naukowe powinno w możliwie większym stopniu oddziaływać na środki masowego przekazu, aby w bardziej realny sposób prezentowały pracę organów ścigania w zakresie ujawniania, wykrywania i gromadzenia dowodów.

7.2. Prezentowanie doświadczeń kryminalistyki w polskich programach i serialach kryminalnych

Obecnie obraz kryminalistyki prezentowany w mediach, a w szczególności w serialach o tematyce kryminalnej staje się dominującym elementem, charakteryzującym ukazywanie zjawiska przestępczości. Prezentowanie to jest dalekie od oczekiwań. Seriale pokazujące pracę techników kryminalistyki, starają się tak zainteresować tą dyscypliną naukową, aby jedynie dostarczyć atrakcji na potrzebę spędzania wolnego czasu. Zdarza się, że w wyniku oglądania takich programów kryminalnych młode osoby są w pewien sposób zainteresowane kryminalistyką, nie zdając sobie sprawy z tego, że jest to nauka wymagająca wyjątkowej samodyscypliny, odpowiedzialności, a przede wszystkim podlega ona ciągłym i nieustannym zmianom. Jednakże środki masowego przekazu w wyjątkowo uproszczony sposób przedstawiają to zagadnienie, powodując mylne wyobrażenie opinii publicznej na temat zastosowania kryminalistyki w praktyce. Nierealny obraz kryminalistyki ukazywanej w środkach masowego przekazu, powoduje, że wiele osób nie ma dostatecznej wiedzy w odniesieniu do tej tematyki. Rzeczywisty obraz kryminalistyki prezentowany w środkach masowego przekazu spowodowałby również popularność ich w oczach opinii publicznej, ponieważ w obecnym okresie nastąpiła „moda na fascynację” reportażami zajmującymi się tego rodzaju tematyką. Uważam, że prawidłowy jej obraz w środkach masowego przekazu pełniłby rolę uzupełniającą w zakresie poszerzania wiedzy z tej nauki zwłaszcza dla sędziów i prokuratorów, jak również dla osób pracujących w organach ścigania i obok studiów oraz aplikacji taka prezentacja zagadnień kryminalistyki wpłynęła by na zwiększenie ich kompetencji. Jest to bardzo atrakcyjna problematyka naukowa, która w przypadku ukazywania rzetelności czyli bardzo dokładnego działania oraz wyjątkowego zaangażowania kryminalistów w ich pracy nie spowodowałaby zmniejszenia zainteresowania się nią przez opinię publiczną. Seriale kryminalne przedstawiają w prosty sposób problematykę ścigania oraz czynności mających na celu wykrycie i ujęcie sprawcy czynu zabronionego. Tymczasem taktyka prowadząca do wykrycia i zatrzymania sprawcy wymaga wyjątkowej determinacji pracowników organów ścigania

oraz poświęcenia z możliwością narażenia nawet na utratę własnego życia. Środki masowego przekazu w prezentowaniu tego zagadnienia zapominają o tym, że aby być kryminalistyką należy być osobą wyjątkowo odporną na stres oraz o bardzo silnej psychice, a do tego cechować się gruntowną wiedzą. Obraz tej nauki ukazywany w środkach masowego przekazu, prezentuje nieco zafałszowany obraz postępowania karnego w dochodzeniu do prawdy materialnej. Prezentowane w serialach kryminalnych etapy postępowania karnego, ukazwane są zgodnie z gustami odbiorców tej tematyki, co do sukcesu w udowodnieniu danemu sprawcy winy oraz wymierzeniu mu kary, pomijając konieczność dokonywania wnikliwej analizy materiału dowodowego dla wydania wyroku. Proces karny jest długotrwały i często skomplikowany, wymagający wnikliwej analizy zgromadzonego materiału dowodowego oraz dokładnych przemyśleń członków składu orzekającego przed wydaniem wyroku. Bywa, że dochodzi do sytuacji, w której do ostatecznego udowodnienia winy istnieje potrzeba analizy dowodowej przez wyższe instancje sądowe, a zdarza się również, że postępowanie dowodowe w celu wykazania winy określonego sprawcy kończy się niepowodzeniem w postaci wyroku uniewinniającego. Dowody dostarczane przez organy ścigania z przeznaczeniem dla procesu karnego są czasem niewystarczające i sąd w niektórych przypadkach musi w sposób bezpośredni przeprowadzić postępowanie dowodowe. Informacji takiej brak jest w mediach. Wynika to z braku skrupulatności, jak i również z chęci cieszenia się u widzów powodzeniem w dostarczaniu nacechowanych często wyjątkową prostotą takich informacji. Środki masowego przekazu w tym serialu kryminalnym ukazują tylko stosowanie taktyki oraz techniki kryminalistycznej w ujęciu przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, całkowicie pomijając inne nie nacechowane okrucieństwem przestępstwa. Taki sposób prezentacji w połączeniu ze spektakularnymi sukcesami organów ścigania nie pełni prawidłowej roli edukacyjnej. Obraz kryminalistyki prezentowany przez środki masowego przekazu jest niekorzystny dla pracy funkcjonariuszy organów ścigania oraz ekspertów kryminalistycznych. Mogę zająć takie stanowisko, albowiem skutkiem tego jest że osoby kandydujące do pracy w tych instytucjach mają jedynie powierzchowny obraz praktyki w zakresie taktyki oraz techniki kryminalistycznej. Seriele kryminalne odnoszące się do kryminalistyki powinny kształtować wiedzę odbiorców w zakresie odpowiedniego postępowania w przypadku znalezienia się na miejscu przestępstwa w dziedzinie znajomości podstawowych zasad postępowania w takim przypadku, aby nie utrudniać zbierania i zabezpieczania dowodu przez organy ścigania. Tak jak literatura

naukowa nastawiona jest głównie na rolę edukacyjną w zakresie omawianych zagadnień, tak rolę środków masowego przekazu powinno być analogiczne ukazywanie kryminalistyki. Ten sposób przedstawiania kryminalistyki byłby tak samo korzystny jak fachowa literatura w zakresie pogłębiania wiedzy przez pracowników organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Szczególnie w przypadku młodych osób tematyka kryminalistyki prezentowana w środkach masowego przekazu powinna stanowić czynnik skłaniający do takiego poznania tej dziedziny naukowej, która spowodowałaby atrakcję podjęcia studiów na kierunkach z nią związanych. Takie prezentowanie kryminalistyki zaowocowałoby lepszym modelem zastosowania jej w życiu społecznym. Pracownicy organów ścigania powinni oddziaływać na środki masowego przekazu co do realiów prezentowania zagadnień kryminalistyki w audycjach i serialach kryminalnych, ponieważ przedstawianie nierealnej pracy policji i techników kryminalistyki może prowadzić do poczucia spadku świadomości kompetencji co do pożytecznej roli w wykrywaniu i zapobieganiu przestępstwom. Często na pracę organów ścigania znaczny wpływ mają media społecznościowe. Aktywna obecność mediów społecznościowych w pracach organów ścigania związana jest z ryzykiem często nieprzychylnych komentarzy ze strony użytkowników pod ich adresem, niwecząc tym samym wcześniejsze starania mających na celu budowanie pozytywnego wizerunku w zakresie współpracy z obywatelami²⁵⁷. Takie postępowanie ze strony osób korzystających z tych środków masowego przekazu skutkować może zmniejszenie zaufania obywateli co do pracy organów ścigania. Spowoduje to negatywne konsekwencje co do roli policji w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa.

7.3. Wpływ oglądalności programów i seriali kryminalnych prezentujących przemoc na polską rzeczywistość kryminalną

W dobie znacznego wzrostu oddziaływania środków masowego przekazu na codzienne życie społeczeństwa mamy do czynienia ze zdominowaniem w programach i serialach telewizyjnych tematyką kryminalną. Wpływ ten jest niekorzystny, ponieważ audycje kryminalne prezentują spektakularne techniki dokonywania przestępstw

²⁵⁷ P. Waszkiewicz, *Media społecznościowe w pracy organów ścigania. Nie tylko Socmit*, [w:] P. Waszkiewicz (red.), *Media społecznościowe w pracy organów ścigania*, Warszawa 2021, Wydawnictwo INP PAN, s. 13.

stanowiąc tym samym negatywny wzór zwłaszcza wobec młodych osób co do stosowania ich w rzeczywistości. Negatywny wpływ środków masowego przekazu na obecną rzeczywistość kryminalną dostrzegany jest obecny w oddziaływaniu na obecne zjawisko przestępczości. Niekorzystny wpływ na pracę organów ścigania w dziedzinie wykrywania i zwalczania przestępczości jest w jeszcze takim aspekcie, że środki masowego przekazu prezentując zdarzenie przestępne, a zwłaszcza zbrodnię często robią to w jego miejscu, starannie badając każdy jego szczegół oraz w bardzo dokładny sposób ilustrują taktykę ścigania i wykrywania sprawców. Seriale kryminalne w sposób nadmiernie szczegółowy obrazują dokonanie przestępstwa, często z detalami prezentują techniki ich dokonywania, co według mnie może stanowić instruktarz w aspekcie najlepszych i najdokładniejszych sposobów działania dla sprawców. Prezentacja pracy organów ścigania na miejscu zdarzenia stanowi doskonały element edukacyjny dla przestępców w zakresie uniemożliwienia jego wykrycia. A. Vicary wyraża pogląd, że osoby, które bardziej zaangażowane są w oglądanie programów telewizyjnych opartych na przestępstwach mają większą wiedzę na temat technik kryminalistycznych, które mogą pomóc uniknąć złapania za przestępstwo²⁵⁸. Programy kryminalne prezentując w sposób nadmiernie szczegółowy osiągnięcia kryminalistyki, jak również dokładną pracę techników w zakresie zbierania i gromadzenia materiałów dowodowych, uczą przestępców w kierunku uniknięcia odpowiedzialności karnej. Jest tak dlatego, gdyż programy kryminalne relacjonują wszelkie elementy pracy organów ścigania, w zakresie wszelkich czynności kryminalistycznych, ukazując tym samym wskazówki dla potencjalnych sprawców, jak dokonywać czynów zabronionych, aby nie zostały one wykryte.

M. Goc wskazuje, że bardzo niebezpiecznym aspektem efektu CSI jest tzw. „efekt copycat”, który należy określić jako przestępstwo naśladowcze²⁵⁹. Oznacza to, że przestępstwo pierwotnie popełnione staje się źródłem inspiracji formalnie czerpanej bądź z informacji medialnej o faktycznie popełnionym czynie, bądź z opisu fikcyjnego zdarzenia w literaturze, filmach, a kopiowaniu, naśladowaniu podlega stylizacja postaci sprawcy, sposób popełnienia czynu czy motywacja²⁶⁰. Jest to słuszna teza, ponieważ

²⁵⁸ A. Vicary, Y. Zaikman, *The CSI Effect: An Investigation into the Relationship between Watching Crime Shows and Forensic Knowledge*, North American Journal of Psychology 2017, Nr 19, s. 62.

²⁵⁹ M. Goc, E. Gruza, J. Moszczyński, *Kryminalistyka. Czyli o współczesnych metodach dowodzenia przestępstw*, Warszawa 2020, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, s. 95.

²⁶⁰ M. Goc, E. Gruza, J. Moszczyński, *Kryminalistyka...*, s. 95.

sposób prezentowania informacji na temat zdarzeń przestępnych oraz przedstawiane metody działania sprawców czynów zabronionych stanowi zachętę dla potencjalnych sprawców przestępstw. J. Stojer uważa, że kryminalistyka prezentowana w środkach masowego przekazu jest oczywiście koloryzowana na potrzeby konkretnego odcinka serialu czy filmu, jednak nierzadko prezentuje informacje poprawne merytorycznie, choć nie zawsze są one pokazane ściśle (np. seriale kryminalne często pokazują ekspertyzy, które dają wynik kategoryczny, zaś samo przeprowadzenie dowodu zajmuje niewiele czasu)²⁶¹. Mimo, że kryminalistyka pokazywana w serialach kryminalnych nie jest pokazywana zbyt szczegółowo, to prezentowana często taktyka kryminalistyczna mająca na celu wykrycie, ujęcie i zatrzymanie sprawcy przestępstwa może stanowić bodziec w kierunku nabycia wiedzy w celu takiego postępowania, które będzie w stanie zmylić organy ścigania i uniemożliwić zatrzymanie. Audycje kryminalne powinny tak prezentować zagadnienia kryminalistyki, aby stanowiły one czynnik zniechęcający dla potencjalnych sprawców do dokonywania czynów zabronionych. Zdaniem J. Karwela popularność filmów i seriali o badaniu miejsca przestępstwa i medycynie sądowej wpływa na modyfikację modus operandi sprawców²⁶². Zgadzam się z tym twierdzeniem, ponieważ pokazywanie przez seriale kryminalne najnowocześniejszych sposobów gromadzenia i zabezpieczenia dowodów pozwala na to, że sprawcy mogą się uczyć jak zmienić swą taktykę działania w dokonywaniu przestępstw. D. Solodow uważa, że nie sposób nie dostrzec, że wiedza kryminalistyczna, której źródłem były filmy i programy telewizyjne może być przyswajana o wiele szybciej i skuteczniej niż ta pochodząca z wydawnictw drukowanych²⁶³. Nacechowane sensacją przedstawiane w audycjach kryminalnych przestępstwa zwłaszcza z użyciem przemocy, ze względu na ich spektakularność w dużo większy sposób oddziałują na potencjalnych sprawców niż np. powieści kryminalne. Wiedza z zakresu kryminalistyki stanowi interesujący czynnik w celu uniknięcia zatrzymania sprawców. Zdaniem J. Stojer większym zagrożeniem wydaje się być uczenie przestępców, jak nie zostawiać śladów np. poprzez pokazywanie używania jednorazowych rękawiczek, zwracanie uwagi na to, by nie pozostawić swojego DNA, bądź co gorsza, instruowanie np. jak podrzucić obce DNA na miejsce

²⁶¹ J. Stojer, *Efekt szkoleniowy seriali kryminalnych*, Edukacja Prawnicza 2011, Nr 1, s. 4.

²⁶² J. Karwel, *Oględziny miejsca zabójstwa*, Prokuratura i Prawo 2016, Nr 9, s. 8.

²⁶³ D. Solodow, P. Chlebowicz (red.), P. Łabuz (red.), T. Safiański (red.), *Działania kontrwywiadowcze zorganizowanych grup przestępczych i organizacji terrorystycznych*, Warszawa 2021, s. 128.

zdarzenia²⁶⁴. Środki masowego przekazu, mimo intencji wzbudzenia jedynie nadmiernej ciekawości odbiorców, co do tematyki kryminalnej, nie zwracają uwagi na to, że dokładne relacjonowanie zdarzenia przestępnego oraz techniki operacyjnej organów ścigania na jego miejscu stanowią doskonałe źródło w instrukcji, jak postępować w czasie popełnienia czynu zabronionego, aby pozostawić jak najmniej własnych śladów. Słusznie wskazuje także E. Gruza, że seriale kryminalne mają podwójny efekt edukacyjny - dla sprawców mogą stanowić inspirację, jak popełnić czyn by nie pozostawić takich śladów, które mogą zostać zidentyfikowane dla innych być źródłem wiedzy „eksperckiej” pozwalającej w ich mniemaniu na sugestie, czy wręcz kierowanie postępowaniem i powoływaniem biegłych²⁶⁵. Uważam, że obraz kryminalistyki prezentowany w programach kryminalnych, oprócz możliwie edukacyjnego czynnika może mieć negatywne skutki w postaci wskazówek dla przestępców, w jaki sposób dokonywać zbrodni, aby uniemożliwić organom ścigania uzyskanie jakichkolwiek dowodów, ponieważ audycje kryminalne ukazują często dokładny sposób popełnienia przestępstwa oraz wszelkie elementy procesu wykrywczego. Często ukazując szczegółowo przestępstwa nacechowane przemocą powodują występowanie zjawiska atrakcji tych czynów dla potencjalnych przestępców, ponieważ w wyniku pokazywania sukcesów określonych bohaterów filmowych w dokonywaniu zbrodni stanowi to doskonały wzorzec w zakresie techniki oraz sposobów popełniania takich przestępstw. Środki masowego przekazu prezentując zjawisko przemocy, starają się wykazać w wielu wypadkach, że istnieje tzw. „zbrodnia doskonała”. Jest to według mnie niewłaściwe, ponieważ rodzi w potencjalnych sprawcach przestępstw poczucie bezkarności. Negatywny wpływ mają również środki masowego przekazu poprzez ukazywanie przestępstw nacechowanych przemocą na postępowanie karne. Dostarczają one szczegółowych informacji obejmujących postępowanie dowodowe, ułatwiają tym samym znalezienie sposobu na zmienianie wyjaśnień, wprowadzanie organów ścigania w błąd oraz zwyczajne mataczenie. Skutkiem tego jest utrudnianie pracy organom ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości karnej w działaniach mających na celu walkę z przestępczością, ponieważ takie przekazywanie informacji powoduje wzrost profesjonalizmu przestępców w takim

²⁶⁴ J. Stojer, *Kryminalistyka w telewizyjnych produkcjach rozrywkowych - nadzieje i zagrożenia*. Problemy Kryminalistyki 2011, Nr 271, s. 70.

²⁶⁵ E. Gruza, *Fakty i mity, czyli kilka...*, s. 10.

postępowaniu, które spowoduje możliwość uchylenia się od wymierzenia mu kary. Prezentacja w środkach masowego przekazu przestępstw z użyciem przemocy ma negatywny wpływ na pracę organów ścigania, ponieważ poprzez wskazywanie możliwości w postaci braku znalezienia przez kryminalistów dowodów na miejscu przestępstwa, wpływa także zachęcająco na popełnianie przestępstwa poplecznictwa, przez nabycie skutecznej umiejętności zacierania śladów. Często seriale kryminalne ukazują sposoby zacierania śladów przestępstwa, skutecznego ukrywania sprawców, co stanowi zachętę do takich zachowań. Negatywny wpływ seriali o tematyce kryminalnej na pracę organów ścigania polega także na sposobie tworzenia fałszywych dowodów. Środki masowego przekazu w ujęciu tematyki kryminalnej przedstawiają obraz polskiej kryminalistyki w największym wymiarze w odniesieniu do zabójstw. Przykładem audycji kryminalnej prezentującej w nieprawidłowy sposób okoliczności zdarzeń kryminalnych jest program „Magazyn kryminalny 997”. Mimo korzyści w postaci sukcesów w zatrzymaniu sprawców wielu zbrodni program ten przedstawia w tak dokładny sposób technikę dokonywania zabójstwa oraz często ukrycia w celu niemożliwości identyfikacji zwłok, że stanowi doskonałą instrukcję dla przestępców. Negatywny wpływ tej audycji polega także na tym, że ukazując często słabość organów ścigania oraz obraz taktyki oraz techniki kryminalistycznej w pracy w celu rozwiązania nasyconych często wyjątkową brutalnością zagadek kryminalnych stanowi swoisty wzór dla potencjalnych sprawców przestępstw przede wszystkim zbrodni. Program ten zamiast stanowić czynnik powstrzymujący potencjalnych przestępców przed dokonywaniem czynów zabronionych stanowi źródło zachęcające ich do coraz bardziej wyrafinowanych sposobów w zakresie doskonalenia technik dokonywania czynów przeciwko życiu i zdrowiu. Na uwagę zasługuje emisja tego programu z 1996 roku dotycząca zabójstwa dziennikarza radia Bis w Warszawie w 1995, gdzie zabójca Artur M. wystąpił w inscenizacji tej zbrodni i w bardzo szczegółowy sposób odgrywając swą rolę. Ponieważ poprzez dokładną prezentację zbrodni wywołał zainteresowanie policji, w wyniku czego został zatrzymany oraz skazany na karę 15 lat pozbawienia wolności. Jednakże mimo tego sukcesu program ten poruszając jedynie nierozwiązane przypadki najcięższych zbrodni może spowodować w społeczeństwie brak zaufania do pracy organów ścigania. Nie można się jednak zgodzić z poglądem J. Makieły - Polak, że „Magazyn Kryminalny 997” w zakresie zwalczania przestępczości stanowił absolutny

fenomen na gruncie polskim i w pełni realizował zadanie postawione przez jego twórców²⁶⁶. Audycja ta mimo niektórych sukcesów w zakresie zatrzymywania niektórych najgroźniejszych przestępców poprzez prezentowanie zdarzeń nacechowanych wyjątkową drastycznością oraz okrucieństwem może być bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na zjawisko nadmiernego lęku przed przestępczością. W przypadku młodszych widzów program ten prezentując zbrodnie może stanowić dla nich atrakcję oraz zachętę do stosowania agresji oraz przemocy. Poprzez prezentowanie dokładnej taktyki pracy organów ścigania oraz mankamenty ich w rozwiązywaniu często bardzo niebezpiecznych zagadek kryminalnych, negatywnie oddziałuje on także na pracę organów ścigania. Środki masowego przekazu powinny poprzez prezentację tematyki kryminalnej opisywać w taki sposób rolę kryminalistyków w zapobieganiu przestępczości, która miałaby na celu wykazywanie jej szkodliwości oraz krzewienie opłacalności zachowań zgodnych z porządkiem prawnym. Rolą audycji oraz seriali kryminalnych powinno być w jak największym zakresie wskazywanie na nieuchronność poniesienia odpowiedzialności karnej przez przestępcę. Uważam, że środki masowego przekazu w nadmiarze wykorzystują możliwość w przedstawianiu tak ważnego dla bezpieczeństwa obywateli negatywnego zachowania jakim jest przestępczość. Żyjemy w państwie demokratycznym, jednak ukazywanie taktyki działania organów ścigania a przede wszystkim zagadnienia kryminalistyki nie powinny być w żadnym wypadku przedmiotem manipulacji. Rola audycji oraz reportaży kryminalnych powinna zostać ograniczona odnośnie do dowolnego przedstawiania tego negatywnego zagadnienia, ponieważ środki masowego przekazu powinny razem z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości oraz obywatelami kształtować odpowiednią do rzeczywistości strategię w celu zapewnienia bezpieczeństwa w państwie.

²⁶⁶ J. MakiŃła - Polak, *Rzetelny przekaz medialny okoliczności czynów kryminalnych jako element zapobiegający pomyłkom sądowym na przykładzie Magazynu kryminalnego 997*, [w:] J. MakiŃła - Polak, V. Kwiatkowska - Wójcikiewicz (red.), L. Stęпка (red.), *Kryminalistyka wobec pomyłek sądowych*, Toruń 2021, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaj Kopernika, s. 284.

ROZDZIAŁ VIII

PREZENTACJA AGRESJI I PRZEMOCY W ŚRODKACH MASOWEGO PRZEKAZU - BADANIA WŁASNE

8.1. Organizacja i pole badań

8.1.1. Główny cel i założenia badań

Przedmiotem badań realizowanych w ramach niniejszej dysertacji jest obraz zjawiska przemocy i agresji prezentowany w środkach masowego przekazu i jego wpływ na relacje panujące w życiu społecznym. Zasadniczym celem jest ustalenie, czy istnieją podobieństwa lub różnice pomiędzy rzeczywistym zakresem przemocy i agresji, a tym prezentowanym przez środki masowego przekazu. Obecnie środki masowego przekazu oddziałują na postawy społeczeństwa wobec wielu problemów w nim występujących. Jednym z takich zagadnień jest zjawisko agresji i przemocy. Dlatego przedmiotem analizy będzie rola sprawcy, ofiary oraz organów wymiaru sprawiedliwości w przestępstwach z użyciem przemocy jak również wpływ zachowań agresywnych prezentowanych w środkach masowego przekazu na postawy społeczne w zakresie kształtowania polityki kryminalnej.

W rozdziale tym przyjęto następującą hipotezę badawczą:

Obraz przemocy przedstawiony w środkach masowego przekazu, a w szczególności postawy sprawców, motywy działania, rola ofiary w zakresie przestępstw agresywnych nie znajduje odzwierciedlenia w stanie faktycznym. Środki masowego przekazu mają duży wpływ na radykalizację postaw społecznych oraz środowisk politycznych w nadmiernym zaostrzaniu sankcji karnych w za ten rodzaj przestępstw. Skutkiem takiego oddziaływania jest narastające zjawisko zwane potocznie „populizmem penalnym” znajdującym odzwierciedlenie w twierdzeniu, że jedynie bezwzględne metody i surowość sankcji karnych są w stanie przeciwdziałać zachowaniom przestępnym.

Na podstawie sformułowanej hipotezy badawczej stawiam następujące cele badania:

1. Analiza prezentacji w środkach masowego przekazu postawy sprawcy, motywów jego działania oraz relacji z ofiarą w przestępstwach z użyciem przemocy.

2. Wpływ przebiegu procesu karnego na sytuację ofiary i sprawcy oraz postawy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości wobec możliwości zaistnienia wtórnej wiktyimizacji ofiar przestępstw agresywnych prezentowanych przez środki masowego przekazu.
3. Rola środków masowego przekazu w zakresie presji domagania się przez społeczeństwo zwiększenia represji karnej w celu przeciwdziałania zjawisku agresji i przemocy.
4. Prezentacja postaw sprawcy i ofiary oraz wpływ środków masowego przekazu na kształtowanie się polityki kryminalnej w odniesieniu do zjawiska agresji i przemocy w Polsce i w Niemczech²⁶⁷.

Po sformułowaniu hipotezy oraz wskazaniu na cele badawcze sformułowałem następujące pytania:

1. Czy środki masowego przekazu prezentują postawy sprawców przestępstw agresywnych oraz motywację ich działania w sposób zgodny z rzeczywistym ich obrazem w postępowaniu karnym?
2. Jakie są związki sprawcy z ofiarą przestępstw z użyciem przemocy oraz czy są one przedstawiane przez środki masowego przekazu w sposób adekwatny do autentycznego ich obrazu?
3. Jakie są postawy organów ścigania wobec sprawcy oraz ofiary przestępstw agresywnych oraz czy istnieje zjawisko wtórnej wiktyimizacji ofiar agresji prezentowanej w środkach masowego przekazu?
4. Czy zjawisko agresji i przemocy prezentowanej w środkach masowego przekazu ma wpływ na żądania społeczeństwa w celu bardziej represyjnego jej przeciwdziałania?
5. Czy obraz przestępstw z użyciem przemocy w środkach masowego przekazu odgrywa istotną rolę w uleganiu populizmowi penalnemu oraz w posunięciach legislacyjnych faktycznie zaostrzających sankcje karne?

²⁶⁷ Wyboru takiego dokonałem z uwagi na fakt graniczenia Niemiec z Polską. Nadto sądzę, że mają one niemalże identyczną tradycję oraz kulturę prawną w dziedzinie kształtowania metod zwalczania przestępstw, a przede wszystkim przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu. Kwestię tą omawia niemiecka monografia H. Welzela, *Das Deutsche Strafrech. Eine systematische Darstellung*, Berlin 2010, Wydawnictwo Der Gruyter.

6. Jakie są wzajemne podobieństwa i różnice w prezentowaniu postawy sprawców oraz roli ofiar przestępstw agresywnych w środkach masowego przekazu w Polsce i w Niemczech?

8.1.2. Rodzaje badanych środków masowego przekazu poddanych badaniom

Analiza środków masowego przekazu obejmuje wybrane źródła z lat 2009 - 2023 i odnosi się do publikacji drukowanych, telewizyjnych oraz internetowych. Do niniejszych badań zostały wybrane następujące polskie rodzaje środków masowego przekazu: Polsat News, TVP, Wprost, Do Rzeczy, Interia oraz Wirtualna Polska. W przypadku niemieckich środków masowego przekazu to: Deutschlandfunk, Tagesschau, Medien Dienst i Tagesspiegel. Wyboru takiego dokonano, gdyż są to serwisy informacyjne, które najczęściej omawiają najbardziej bulwersujące sprawy, których podstawą są zawarte w tym rozdziale badania. Nadto omawiane są w bardzo szczegółowy sposób sprawy związane z zagadkową śmiercią Ewy Tylman, sprawy zabójstwa ze szczególnym okrucieństwem Kajetana Poznańskiego oraz Katarzyny Waśniewskiej, skazanej za zabójstwo swego dziecka.

Do analizy środków masowego przekazu, odnośnie często bulwersujących opinię publiczną relacji wybrane zostały powyżej wymienione sprawy z następujących względów: śmierć Ewy Tylman pozostaje do tej pory spektakularną budzącą wiele kontrowersji sensacją. Pomimo, że podejrzany o dokonanie tej zbrodni został uniewinniony, to jest to sprawa budząca do tej pory wiele emocji, ze względu na podejrzenia nie dokonania dokładnej analizy dowodowej przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości karnej. Z tych względów jest ona bardzo często prezentowana w środkach masowego przekazu, ponieważ pozostaje nie dostatecznie rozwiązana zagadką.

Sprawa Kajetana Poznańskiego jest wyjątkowo bulwersującą opinię publiczną, a przy tym wywołującą ogromne poruszenie w społeczeństwie, z uwagi na szczególne okrucieństwo dokonanej zbrodni oraz wyjątkowy sadyzm sprawcy. Kajetan Poznański w 2016 roku dokonał zabójstwa nauczycielki języka włoskiego Katarzyny J., a następnie po odcięciu głowy i przewiezieniu zwłok podpalił je. Po zatrzymaniu sprawca nie okazał skruchy, a według złożonych przez niego wyjaśnień dokonał zbrodni w ramach pracy nad sobą i walki ze swoimi słabościami. Jest to sprawa nacechowana wyjątkową bezwzględnością sprawcy oraz szczególnym okrucieństwem i bardzo

szeroko omawiana w środkach masowego przekazu stała się również ważnym elementem analizy w tym rozdziale.

Katarzyna Waśniewska dokonała w 2012 roku zabójstwa swojej sześciomiesięcznej córki Madzi w Sosnowcu. Zdarzenie to stało się przedmiotem analizy niniejszego rozdziału, z względu na to, że dotyczy zbrodni dokonanej na małym dziecku. Jest to czyn wywołujący głęboką odrzę oraz oburzenie ponieważ został popełniony na niemowlęciu, a sprawcą była własna matka. Z tych względów sprawa ta nabrała rozgłosu w środkach masowego przekazu oraz oburzyła opinię publiczną. Zabójstwo małego dziecka zwłaszcza przez matkę musi spotkać się ze szczególnym ostracyzmem. Zbrodnia ta i jej rozgłos w środkach masowego przekazu stały się podstawą analizy tego rozdziału, gdyż sprawczyni czynu starała się uporzokować porwanie lub nieszczęśliwy wypadek, aby uchronić się przed odpowiedzialnością karną.

Sprawą poddaną analizie i badaniom, budzącą bardzo duże zainteresowanie środków masowego przekazu jest kwestia tzw. „łowców pedofilii”. Nie można pominąć, że kolejni ustawodawcy podnoszą wyraźnie sankcje za czyny pedofilskie. Problematyka ta została poruszona w tym rozdziale, ponieważ przestępstwa pedofilskie popełnione na nieletnich są zachowaniami, które muszą być zwalczane. Słusznie mamy obecnie do czynienia, z zaangażowaniem niektórych osób w akcję wykrywania i zatrzymywania sprawców przestępstw dokonywanych na szkodę dzieci. Jednakże należy też wziąć pod uwagę, czy kwestia ta jest poruszana jest jedynie w celu zdobycia rozgłosu oraz wywoływania tylko sensacji wśród społeczeństwa. W tym miejscu na uwagę zasługuje fakt, czy nadmierna prezentacja przestępstw pedofilskich, nie powoduje dalszej krzywdy wobec ofiar tych bulwersujących czynów oraz czy środki masowego przekazu rzeczywiście zmierzają do piętnowania takich zachowań, czy jedynie zdobycie rozgłosu wśród opinii publicznej. Mimo pewnych pozytywnych skutków działania tzw. „łowców pedofilii” trzeba odnieść się krytycznie do sposobów postępowania w tej kwestii. Każde zatrzymanie musi być zgodne z prawem w art. 243 § 1 k.p.k.²⁶⁸. Jednakże nagrywanie tej czynności zwłaszcza bez wiedzy i zgody tych osób, a tym bardziej zamieszczanie relacji na żywo z akcji zatrzymywania ich na profilach społecznościowych jest sprzeczne z tym przepisem. Zatrzymanie obywatelskie osoby

²⁶⁸ Art. 243§1 k.p.k - tzw. ujęcie obywatelskie: „Każdy ma prawo ująć osobę na gorącym uczynku przestępstwa lub w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa, jeżeli zachodzi obawa ukrycia się tej osoby lub nie można ustalić jej tożsamości”.

zachowującej się niezgodnie z prawem może być dokonane jedynie zgodnie z regulacją prawną w odniesieniu do tej czynności. W 2010 roku w kodeksie karnym został dodany art. 200 a k.k., w świetle którego w § 1 odpowiedzialność karną ponosi ten kto za pomocą systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej w celu dokonania przestępstwa zgwałcenia lub wymuszenia czynności seksualnej, obcowania płciowego z osobą małoletnią lub doprowadzenia jej do poddania innym czynnościom seksualnym oraz także produkowania i utrwalania treści pornograficznych nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej 15 lat, zmierzając do tego poprzez wprowadzenia w błąd, wyzyskanie błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji, albo przy użyciu groźby bezprawnej do spotkania się z nim²⁶⁹. W § 2 tego artykułu karze grzywny ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2 podlega osoba, która w ten sam sposób małoletniemu poniżej 15 lat składa propozycję obcowania płciowego poddania lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych²⁷⁰. Mimo, że ten typ przestępstwa powinien być zdecydowanie zwalczany, ponieważ ofiarami jego są dzieci to nie zmienia faktu, że zatrzymanie obywatelskie nie powinno być w żadnym wypadku nadużywane. Z tego też względu nie można absolutnie zaaprobować faktu, że zatrzymując takich sprawców nie robi się tego jedynie w oparciu o przepis art. 243 § 1 k.p.k, a nadaje się temu rozgłos medialny.

Ostatnią z poddanych badaniom kwestii, jest zdarzenie mające miejsce we Włodowie w 2005 roku, gdzie doszło do linczu trzech mieszkańców tej miejscowości na 60 - letnim recydywiście Józefie C. Sprawa ta stała się przedmiotem zainteresowania ze strony mediów, ponieważ poruszyła ona opinię publiczną, środowiska prawnicze oraz wielu polityków. Sprawcy tego linczu trzej bracia W. zostali skazani na kary czterech lat pozbawienia wolności. Sprawa stała się przedmiotem postępowania

²⁶⁹ Art 200 a §1 k.k. „Kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 §3 k.k. lub art. 200 k.k., jak również produkowania i utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej 15 lat, zmierzając za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo użyciu groźby bezprawnej zmierza do spotkania się z nim podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

²⁷⁰ Art. 200 a §2 k.k. „Kto za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej 15 lat składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych i zmierza do jej realizacji podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

karnego we wszystkich instancjach sądowych, a sprawcy zostali ułaskawieni w grudniu 2009 roku przez ówczesnego Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego. Głos w tej sprawie zabrał Zbigniew Ziobro, według którego wyrok skazujący w tej sprawie był dla oskarżonych „niszczący”²⁷¹. Z tych też względów sprawa stała się także przedmiotem analizy tego rozdziału.

Należy także poddać analizie następujące środki masowego przekazu omawiające tak ważne zjawisko jak przestępczość.

Polsat News jest jednym z największych kanałów informacyjnych, omawiających najważniejsze wydarzenia z zakresu polityki, gospodarki oraz bezpieczeństwa. Podstawą wyboru tej stacji telewizyjnej było, że serwisy informacyjne prezentowane są w ciągu całego dnia, gdzie omawiane są najważniejsze wydarzenia w tym także związane z przestępczością. Ze względu na częstotliwość prezentowanych informacji w tym także dotyczących przestępczości relacje prezentowane w tej stacji zostały poddane analizie.

Telewizja Polska TVP jest największym publicznym nadawcą programów, informacji oraz filmów. Najważniejszym programem informacyjnym TVP są wiadomości, ukazujące się codziennie. Ze względu na największą wśród odbiorców frekwencję audycji wiadomości, program ten jest zasadniczym źródłem w dostarczaniu informacji o wielu wydarzeniach, w tym o przestępczości. Relacjonuje często bulwersujące zdarzenia kryminalne, jak np. zabójstwa oraz inne zbrodnie. Z tych też względów w wyniku masowości ukazywanych zdarzeń często mających charakter kryminalny i sensacyjny wiadomości TVP stały się przedmiotem badań dotyczących informacji o przestępczości.

„Wprost” jest tygodnikiem społeczno - politycznym ukazującym się na rynku wydawniczym od 1982 roku. Często prezentuje informacje o różnych aspektach życia społecznego w tym o przestępczości, dlatego stał on się również przedmiotem analizy dotyczącej często nacechowanych brutalnością i agresją przestępstw.

„Do Rzeczy” jest tygodnikiem wydawanym począwszy od 2013 roku ma on charakter opiniotwórczy wobec aspektów życia społecznego, w tym przestępczości. Ze względu na prezentowanie w nim w znacznym zakresie zabójstwa ze szczególnym

²⁷¹<https://wydarzenia.interia.pl/news-ziobro-krytykuje-wyrok-ws-linczu-we-wlodowie,nId,853105> [dostęp dnia 15 stycznia 2009 r.].

okrucieństwem dokonanego przez Kajetana Poznańskiego czasopismo to zostało uwzględnione w tym rozdziale.

Interia jest portalem internetowym powstałym w 1999 roku. Jest to jeden z największych i najpopularniejszych serwisów. Dostarcza szeregu informacji w tym o przestępczości często nacechowanej agresją. Ponieważ portal ten ma widoczną frekwencję wśród odbiorców i cieszy się dużym zainteresowaniem prezentowanymi w nim wiadomościami stał się on także przedmiotem niniejszych badań.

Portal Wirtualna Polska powstał w 1995 roku i jest najstarszym serwisem dostarczającym podstawowe informacje o różnych aspektach życia społecznego w Polsce. Jest także najpopularniejszym internetowym środkiem masowego przekazu w dziedzinie odbioru wiadomości na różne tematy w tym także dotyczące agresji i przemocy. Wirtualna Polska z uwagi na masowość relacji o najważniejszych wydarzeniach w tym o najgroźniejszych przestępstwach stanowi ważny element tej analizy. Informacje prezentowane przez internetowe środki masowego przekazu w coraz większym zakresie dominują, jako najważniejszy czynnik oddziałujący na społeczeństwo w tym także w zakresie przestępczości oraz zjawiska agresji.

„Der Tagesspiegel” to dziennik pojawiający się w bardzo obszernym nakładzie, który jest publikowany przede wszystkim w Berlinie. Zajmuje się omawianiem spraw z dziedziny polityki, gospodarki, sportu oraz bezpieczeństwa w tym przestępczości. Ponieważ jest bardzo popularny w Niemczech i ukazuje się od 1945 roku, stał się przedmiotem analizy tego rozdziału.

„Der Tagesschau” jest to dziennik informacyjny, którego emisja ma miejsce w Niemczech najczęściej w telewizji Das Erste. Dziennik jest emitowany codziennie o godzinie 20:00. Audycja ta omawia wiele zagadnień w tym przestępczość została także uwzględniona w niniejszym opracowaniu.

„Deutschlandfunk” jest to publiczne radio niemieckie, którego głównym kanałem emisyjnym jest Deutschlandradio. Porusza najczęściej zagadnienia z ważnych dziedzin życia społecznego w tym przestępczości. W rozdziale tym zostanie wykorzystane internetowe źródło tej rozgłośni radiowej, gdyż bardziej szczegółowo omawiane są tam relacje rozmaitych zagadnień życia społecznego.

„Medien Dienst” to niemiecka platforma informacyjna bardzo popularna wśród dziennikarzy omawiająca przede wszystkim zagadnienia związane z imigracją, problemami uprzedzeń wobec cudzoziemców oraz postulaty eliminowania przejawów nietolerancji wobec nich. W Niemczech dochodzi relatywnie często do przestępstw z

użyciem przemocy motywowanych nienawiścią wobec obcokrajowców²⁷². Jest to bardzo ważny internetowy serwis informacyjny odnoszący się do tych negatywnych zjawisk.

8.1.3. Metodologia badań oraz narzędzia i techniki ich realizacji

Badania w każdej dziedzinie nauki zawierają liczne etapy w których najważniejszym ich zadaniem jest zastosowanie możliwie najbardziej precyzyjnych metod oraz narzędzi i technik. Przez metodę należy rozumieć system zasad, na podstawie których podejmuje się wszelkiego rodzaju badania. Pojęcie technik badawczych oznacza określone środki, konieczne do przeprowadzenia badań. Natomiast narzędzie oznacza element, który znajduje zastosowanie w danej technice badawczej²⁷³.

W pracy jako najważniejszą metodę uznałem analizę środków masowego przekazu takich jak: program tv, prasa oraz portale internetowe relacjonujące zdarzenia związane z przestępczością z użyciem przemocy. Podstawę stanowią przeprowadzone badania własne, związane z prezentacją postawy sprawcy i ofiary w środkach masowego przekazu. Również istotną częścią tej analizy jest poruszenie zagadnienia wpływu przestępstw agresywnych w środkach masowego przekazu na zjawisko populizmu penalnego.

Dokonując tych badań trzeba odnieść się do zagadnienia celu podejmowania przez środki masowego przekazu tematyki kryminalnej. Należy też przeanalizować tą problematykę na przykładzie prezentacji zjawiska agresji i przemocy w środkach masowego przekazu w Polsce i w Niemczech.

Za technikę dokonywania analizy wpływu środków masowego przekazu na zjawisko agresji i przemocy przyjęto następujące sposoby. Szczegółowe badania zagadnień opisywania agresji przez środki masowego przekazu oraz wnioski co do ich rzeczywistej roli w tym zakresie. Kolejną ważną techniką jest dokonywanie badań mających dać wynik, co do możliwości zmiany oddziaływania środków masowego

²⁷² Z raportu BKA wynika, że w 2022 roku na terenie Niemiec odnotowano najwyższy wzrost przestępstw mających charakter antysemicki. W tym też roku doszło do 3027 antyżydowskich aktów, w wyniku czego nastąpił wzrost o 29% w porównaniu do 2001 roku - <https://mediendienst-integration.de/english/facts-figures.html> [dostęp dnia 11 grudnia 2022 r.].

²⁷³ W. W. Skarbek, *Wybrane zagadnienia metodologii badań społecznych*, Piotrków Trybunalski 2013, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, s. 76.

przekazu na postawy społeczne w odniesieniu do zjawiska agresji i przemocy. Należy także dokonać badań motywacji sprawców oraz cech ofiar. Również istotną techniką badawczą jest analiza wpływu środków masowego przekazu na stan emocjonalny społeczeństwa w zakresie ukazywanych relacji odnośnie agresji i przemocy. Trzeba uwzględnić rolę środków masowego przekazu w odniesieniu do pojedynczych sprawców i ofiar w prezentowaniu przestępstw z użyciem przemocy. Analiza porównawcza jest ważnym elementem tych badań, ponieważ wskaże podobieństwa i różnicę relacjonowania przez środki masowego przekazu zjawiska agresji i przemocy w Polsce i w Niemczech.

W rozdziale tym jako narzędzie badawcze przyjęto zbiór audycji oraz relacji kryminalnych w środkach masowego przekazu, które stały się przedmiotem niniejszych badań.

8.2. Prezentowanie ofiary i sprawcy w środkach masowego przekazu

8.2.1. Sprawca oraz motyw jego działania

Na podstawie przeprowadzonej analizy odnośnie do charakterystyki sprawcy przez środki masowego przekazu w przestępstwach agresywnych ustalono, że w niemal wszystkich objętych badaniami środkach masowego przekazu najwięcej uwagi poświęcono osobie sprawcy, w tym motywom jego postępowania. Do takich wniosków można dojść na przykładzie relacji z postępowania karnego prezentowanego we wszystkich objętych badaniem środkach masowego przekazu dotyczącej osoby Kajetana Poznańskiego. Mimo, że we wszystkich analizowanych mediach najwięcej uwagi poświęca się osobie sprawcy, to jednak ze względu na szczególne okrucieństwo działania Kajetana Poznańskiego w dokonaniu zabójstwa tłumaczki języka włoskiego, motyw oraz sposób działania pojawia się najczęściej. Jako przykład można wskazać relacje z analizowanych materiałów: „W pewnym momencie uznał, że musi zabić człowieka. Miało to na celu pozbycie się słabości, jaką jest przekonanie, że życie ludzkie jest warte więcej od komara, czy świni”²⁷⁴. „Chciał się pozbyć swoich ludzkich

²⁷⁴ <https://wiadomosci.wp.pl/zabil-lektorke-wloskiego-powraca-sprawa-hannibala-z-zoliborza-6731714417089216a> [dostęp dnia 4 lutego 2022 r.], <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-napadl-na-psychologa-w-areszcie-sledczym-proces-od,nId,4953778> [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.].

słabości, sprawdzić, jak to jest zabić”²⁷⁵. „Zabił, bo wierzył, że tylko w ten sposób pozbędzie się słabości i będzie mógł dalej kroczyć drogą samodoskonalenia się”²⁷⁶. Również motyw dokonania zabójstwa jest prezentowany przy omawianiu zabójstwa sześciomiesięcznej Madzi przez Katarzynę Waśniewską, „nie chciała dziecka, czemu dała wyraz w zapiskach”²⁷⁷, „to ona nie chciała dziecka”²⁷⁸. Zwraca się również uwagę na sposób dokonania zabójstwa dziecka: „Katarzyna W. działała ze szczególnym okrucieństwem”²⁷⁹. Obok motywu działania sprawcy środki masowego przekazu w szczególności w relacjonowaniu zabójstwa lektorki języka włoskiego dokonanego przez Kajetana Poznańskiego wyjątkową uwagę zwracają na kwestię poczytalności sprawcy w chwili dokonania czynu. Ze względu na bardzo negatywne zachowania się sprawcy oraz dziwną postawę w trakcie procesu, środki masowego przekazu przy jego prezentacji odnosiły się często do jego stanu psychicznego. „Nie stwierdzono u niego żadnej choroby psychicznej ograniczającej zdolność do pokierowania swoim postępowaniem”²⁸⁰, „jak wynika z opinii biegłych - w chwili popełnienia obu czynów miał ograniczoną poczytalność”²⁸¹. Jednakże biegli przedstawili dwie sprzeczne opinie dotyczące poczytalności Kajetana Poznańskiego „mężczyzna nie jest poczytalny”²⁸². „Mężczyzna miał w znacznym stopniu ograniczoną zdolność do rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem”²⁸³. Obok motywu dokonywania zbrodni i poczytalności sprawców, omawiają także emocjonalne podłoże zachowań

²⁷⁵ <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-12-06/apelacja-od-wyroku-kajetana-p-ruszyla-hannibala-z-zoliborza-wczesniej-skazano-na-dozywocie/> [dostęp dnia 6 grudnia 2022 r.]

²⁷⁶ <https://wiadomosci.tvp.pl/24263985/szokujace-zeznania> [dostęp dnia 2 marca 2016 r.]

²⁷⁷ <https://wydarzenia.interia.pl/raport-proces-katarzyny-w/news-katarzyna-w-zabila-corke-wyrok-prawomocny,nId,1537468> [dostęp dnia 17 października 2014 r.].

²⁷⁸ <https://www.wprost.pl/515036/sad-najwyzszy-oddalil-kasacje-od-wyroku-ws-wasniewskiej.html> [dostęp dnia 22 lipca 2015 r.].

²⁷⁹ <https://www.wprost.pl/515036/sad-najwyzszy-oddalil-kasacje-od-wyroku-ws-wasniewskiej.html> [dostęp dnia 22 lipca 2015 r.].

²⁸⁰ <https://wydarzenia.interia.pl/autor/paulina-sowa/news-sprawa-kajetana-p-wraca-do-sadu-obrona-chce-uchylenia-wyroku,nId,5774917> [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.].

²⁸¹ <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-skazany-na-dozywocie-funkcjonariusze-sw-jest-agres,nId,5012720> [dostęp z dnia 27 stycznia 2021 r.].

²⁸² <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-skazany-na-dozywocie-funkcjonariusze-sw-jest-agres,nId,5012720> [dostęp z dnia 27 stycznia 2021 r.].

²⁸³ <https://dorzeczy.pl/kraj/56184/jest-akt-oskarzenia-przeciwko-kajetanowi-p.html> [dostęp dnia 15 lutego 2018 r.].

agresywnych, czego przykładem jest sprawa linczu we Włodowie w 2005 roku „Bezkarność i upór mężczyzny w połączeniu z beczynnością policji przelały czarę goryczy”²⁸⁴. Relacje prezentowane są w wymienionych mediach, dotyczących osoby sprawcy przestępstw z użyciem przemocy oraz jego motywów ale można stwierdzić, że najczęściej sprawcy prezentowani są w negatywny sposób. Regułą jest, że negatywny obraz sprawcy jest przedstawiany jeszcze przed wydaniem wyroku, co jest sprzeczne z zasadą domniemania niewinności. Najczęściej sprawcy ukazywani są jeszcze w toku procesu, jako osoby, które zasługują na szczególne potępienie oraz na wyeliminowanie ze społeczeństwa. Środki masowego przekazu w przesadny sposób prezentują sposób dokonania przestępstw z użyciem przemocy, w nadmiarze podkreślając okrucieństwo, cechy psychopatyczne sprawcy oraz ich wyjątkową bezwzględność. W doniesieniach prezentowanych przez środki masowego przekazu w wielu przypadkach ukazywani są oni jeszcze przed wydaniem opinii przez biegłych jako osoby zaburzone oraz z cechami sadystycznymi. Jednakże to biegli, a nie środki masowego przekazu mogą wydawać opinię na temat zdrowia psychicznego oraz odnośnie osobowości danego sprawcy. Za negatywne zjawisko należy uznać, że środki masowego przekazu prezentują sprawców przestępstw agresywnych jako pozbawionych całkowicie człowieczeństwa, a nawet nacechowanych zwyrodnieniem. Zdarza się, że do prezentacji dochodzi w czasie trwania postępowania karnego. Środki masowego przekazu przedstawiając sposób dokonania zbrodni często podkreślają ich szczególne okrucieństwo, zwyrodnienie, a także bestialski sposób ich postępowania. W nadmierny sposób odwołują się do zagadnienia poczytalności sprawcy - w przypadku chociażby Kajetana Poznańskiego. Przy prezentacji jego stanu powinny one najpierw wskazywać jego przyczynę, a nie jedynie pobieżnie relacjonować tą kwestię. Jest to bardzo ważny element wpływający na winę danego sprawcy, dlatego zadaniem środków masowego przekazu powinno być szczegółowe, w jak największym zakresie w oparciu o opinię biegłych poruszanie tego aspektu. Takie prezentowanie sprawcy doprowadzi do jak najbardziej negatywnego ukazywania jego osoby, często przed wydaniem na niego wyroku. Uważam, że środki masowego przekazu powinny bez nadmiernej wrogości wobec osób przeciwko którym toczy się postępowanie karne prezentować ich charakterystykę. Środki masowego przekazu prezentując sprawców przestępstw z użyciem przemocy często moim zdaniem

²⁸⁴ <https://wiadomosci.wp.pl/s/niewyjasnione-zaginiecia-pl/samosad-we-wlodowie-historia-na-podstawie-ktorej-powstal-film-lincz-6851216965659456a> [dostęp dnia 2 stycznia 2023 r.].

prowadzą na powstawania nadmiernych emocji w społeczeństwie, czego skutkiem jest zjawisko przesadnego naznaczania tych osób jako wyjątkowych dewiantów. Zdaniem D. Jagiełło praktyka wyrażania osądów przez dziennikarzy, którzy wskazują, że osoba oskarżona jest winna zarzucanych jej czynów i powinna zostać skazana w procesie wynika z trzech przyczyn: czynnik psychologiczny odwołujący się do emocji odbiorcy przekazu i komercjalizacji prasy, infotainment - tworzenie przekazów łatwych w odbiorze, zapadających w pamięć i odwołujących się do najprostszych potrzeb czytelnika lub odbiorcy przekazu wizualnego oraz komercjalizacja prasy (i mediów ogólnie)²⁸⁵. Dzieje się tak dlatego, że środki masowego przekazu chcąc w sposób możliwie bezproblemowy dotrzeć do odbiorców, swoim postępowaniem prowadzą do etykietowania osób przeciwko którym toczy się postępowanie karne, co nie powinno mieć w ogóle miejsca. Środki masowego przekazu w swoich relacjach na temat przestępczości powinny przez cały czas, aż do wydania prawomocnego orzeczenia co do winy danej osoby starać się o to, aby nie doszło w żadnym wypadku do jej stygmatyzacji.

8.2.2. Związek sprawcy z ofiarą

W relacjach medialnych odnośnie do przestępstw z użyciem przemocy w charakterystyczny sposób ukazywana jest rola ofiary w ich genezie, a przede wszystkim jej związki ze sprawcą, zwłaszcza zabójstwa. Środki masowego przekazu często ujawniają dane osobowe ofiary, nie licząc się z możliwością negatywnych konsekwencji w odniesieniu do ich rodzin. Jest tak dlatego, ponieważ dokładne podawanie personaliów osobistych ofiary, w tym także zabójstwa, może doprowadzić do dalszego pogłębienia się traumy ze względu na obawę o bezpieczeństwo oraz wtórną wiktymizację. Przykładem takiego postępowania ze strony mediów jest sprawa śmierci Ewy Tylman. „Zapadł wyrok w głośnej sprawie śmierci”²⁸⁶. „Sprawa Ewy Tylman

²⁸⁵ D. Jagiełło, *Domniemanie niewinności a media (Dlaczego dzisiejsza regulacja jest fikcją w odniesieniu do osób powszechnie znanych?)*, [w:] W. Cieślak (red.), M. Romańczuk - Grącka (red.), M. Kurzyński (red.), *In dubio pro humanitate. W stulecie urodzin Profesora Mariana Cieślaka*, Olsztyn 2023, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko - Mazurskiego w Olsztynie, s. 173, 174.

²⁸⁶ <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-smierc-ewy-tylman-zapadl-wyrok-w-glosnej-sprawie,nId,6012585> [dostęp dnia 9 maja 2022 r.].

nowe dowody”²⁸⁷. Sytuacja ta ma szczególne znaczenie w odniesieniu w przypadku gdy ofiarą przestępstwa z użyciem przemocy, w tym godzącego w jej życie jest dziecko. Często oprócz prezentacji imion i nazwisk dzieci, które są ofiarami tych negatywnych zachowań prezentują także ich zdjęcia. Jest to niewłaściwe, ponieważ w stosunku do rodzin małoletnich ofiar, powoduje to pogłębianie się stanów frustracji w wyniku ciągłego przypominania im o tych wyjątkowo drastycznych zdarzeniach. Jako przykład należy przedstawić zabójstwo Magdaleny Waśniewskiej, dokonane przez jej matkę Katarzynę Waśniewską. „24 stycznia 2012 roku zmarła Magdalena Waśniewska w wyniku uduszenia, którego dopuściła się jej matka”²⁸⁸.

Środki masowego przekazu zwłaszcza w przypadku zbrodni zabójstwa poruszają kwestię wzajemnych związków pomiędzy sprawcami, a ofiarami. Często wskazuje się zarówno bliskie, jak i przypadkowe relacje jakie łączyły sprawcę takich przestępstw. Szczególnie dużo miejsca poświęca się na wskazanie charakterystyki wzajemnych relacji, a przede wszystkim temu czy sprawcę i ofiarę łączyły więzi rodzinne, czy jedynie przypadkowa znajomość. Na wzajemne stosunki pomiędzy sprawcą i ofiarą środki masowego przekazu poświęcają najwięcej uwagi. Przykłady tego są następujące - „Adam z Ewą bardzo dobrze się dogadywali”²⁸⁹, „mówił, że traktował Ewę jak siostrę”²⁹⁰. „Katarzyna Waśniewska ma spędzić 25 lat w więzieniu za uduszenie swojej córki Magdy”²⁹¹. Zdarzenia w których zarówno ofiarę, jak i sprawcę nie łączyły bliskie związki także stały się przedmiotem zainteresowania środków masowego przekazu. Jako przykład należy podać sprawę zabójstwa lektorki języka włoskiego dokonanego przez Kajetana Poznańskiego, oraz przestępstw seksualnych popełnionych wobec dzieci. „Telefon do kobiety znalazł na stronie internetowej z ogłoszeniami, ofertami korepetycji językowych; wybrał ją bo nie zamieściła swojego zdjęcia”²⁹². „Przypadek

²⁸⁷<https://www.wprost.pl/kraj/10449423/sprawa-ewy-tylman-nowe-fakty-w-procesie-o-zabojstwo.html> [dostęp dnia 21 maja 2021 r.].

²⁸⁸<https://kobieta.interia.pl/zycie-i-styl/news-mija-10-lat-od-smierci-madzi-z-sosnowca-co-dzis-dzieje-sie-z,nId,5776938> [dostęp dnia 24 stycznia 2022 r.].

²⁸⁹<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-sprawa-ewy-tylman-kolejne-zeznania-przecza-wersji-adama-z,nId,2512690> [dostęp dnia 23 stycznia 2018 r.].

²⁹⁰<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-sprawa-ewy-tylman-kolejne-zeznania-przecza-wersji-adama-z,nId,2512690> [dostęp dnia 23 stycznia 2018 r.].

²⁹¹<https://www.wprost.pl/493970/obronca-katarzyny-wasniewskiej-zlozyl-wniosek-o-kasacje-wyroku.html> [dostęp dnia 16 lutego 2015 r.].

²⁹²<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-napadl-na-psychologa-w-areszcie-sledczym-proces->

spowodował, że ofiarą została Katarzyna J.”²⁹³. „31 - letni mężczyzna próbował nakłaniać 13 - letnią dziewczynkę do wykonywania innych czynności seksualnych oraz zaproponował spotkanie w celach seksualnych”²⁹⁴. „Policjanci z Częstochowy zatrzymali 39 - latka, podejrzanego o składanie przez internet propozycji seksualnych”²⁹⁵. Na uwagę zasługuje także sprawa „linczu we Włodowie” - „z rąk swych sąsiadów zginął wówczas 60 - letni Józef C., który w zakładach karnych spędził wiele lat”²⁹⁶. „Mirosław, Krzysztof i Tomasz Winkowie zostali prawomocnie skazani na 4 lata pozbawienia wolności za zabójstwo agresywnie zachowującego się sąsiada Józefa C.”²⁹⁷. Uważam, że podczas prezentacji przestępczości z użyciem przemocy należy przedstawić szczegółową rolę zarówno sprawcy, jak i ofiary w tych przestępstwach oraz w sposób dokładny ustalić, czy rzeczywiście jedyną osobą która ponosi winę za całokształt zdarzenia jest sprawca. W ukazywaniu przestępstw z użyciem przemocy, powinno się poświęcić taką samą uwagę zarówno z perspektywy ofiary jak i sprawcy. Jednakże środki masowego przekazu w obszerny sposób przedstawiają kwestie związane z pokrzywdzeniem ofiary, nie dostrzegając, że nie zawsze ofiara jest stroną pasywną w przestępstwach z użyciem przemocy. Uważam również, że nie powinno się ukazywać jedynie aktywnej roli sprawcy w przestępstwach agresywnych, oraz nadmiernie ich napiętnować. Jednakże celem środków masowego przekazu nie jest racjonalne zobrazowanie tej problematyki, a jedynie zainteresowanie społeczeństwa tym zagadnieniem, co należy uznać za błąd. Należy także wspomnieć o nowelizacji art. 53 § 2 pkt. 7 k.k. obowiązującej od 1 października 2023 roku²⁹⁸. Zgodnie z tym przepisem, okoliczności łagodzące stanowią popełnienie przestępstwa ze znacznym przyczynieniem się pokrzywdzonego. Jest to słuszna regulacja, ponieważ odnosi się do całokształtu oraz najważniejszych okoliczności przestępstw agresywnych,

od,nId,4953778 [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.].

²⁹³ <https://poznan.tvp.pl/24262616/prokuratura-ujawnia-zeznania-kajetana-p> [z dnia 2 marca 2016 r.].

²⁹⁴ <https://wydarzenia.interia.pl/malopolskie/news-kety-lowcy-pedofilow-zatrzymali-31-latka-naklanial-nastolatka,nId,5719350> [dostęp dnia 20 grudnia 2021 r.]

²⁹⁵ <https://www.wprost.pl/kraj/10076517/lowca-pedofilow-dal-sygnal-policji-zatrzymano-39-latka.html> [dostęp dnia 19 września 2017 r.].

²⁹⁶ <https://wiadomosci.wp.pl/zona-skazanego-za-linczu-we-wlodowie-uniewinniona-6032735129572481a> [dostęp dnia 1 października 2010 r.].

²⁹⁷ <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-prezydent-ulaskawil-braci-skazanych-za-linczu,nId,872204> [dostęp dnia 18 grudnia 2009 r.]

²⁹⁸ Art. 53 § 2 pkt. 7 k.k. Dz. U. z 2023 r., poz. 289, który wszedł w życie 1 października 2023 r..

w których zdarzają się nawet często takie sytuacje, że ofiara swoim zachowaniem może w sposób zawiniony przyczynić się do agresywnego zachowania sprawcy. Przykładem tego jest prowokacja zawiniona, do której dochodzi wtedy, gdy ofiara zachowuje się w wyzywający sposób i powinna przewidzieć, że swoim postępowaniem sprowokuje sprawcę do popełnienia przestępstwa. Adekwatnym przykładem zawinionej prowokacji ofiary do popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy jest agresywne zachowanie się osoby będącej pod wpływem alkoholu, która może się stać późniejszą ofiarą np. pobicia. Stan upojenia alkoholowego pełni funkcję wiktymogenną w przypadku gdy sprawca oraz ofiara znajdują się pod takim wpływem. Ofiara powinna sobie zdawać sprawę, że wprawiając się w stan nietrzeźwości, często z udziałem przyszłego sprawcy może własnym negatywnym zachowaniem doprowadzić do popełnienia wobec niej przestępstwa np. przeciwko życiu i zdrowiu. Innym przykładem może być nadmierne manifestowanie przez późniejszego pokrzywdzonego swojego wysokiego statusu majątkowego. Skutkiem tego może być popełnienie np. przestępstwa rozboju. Ofiara powinna w takiej sytuacji zdać sobie sprawę, że wyzywające zachowanie się w postaci demonstrowania często do przesady swej zamożności może być przyczyną do dokonania przestępstwa przeciwko mieniu w tym także z zastosowaniem wobec niej przemocy.

8.3. Wpływ relacji kryminalnych prezentowanych w środkach masowego przekazu na radykalizacji postaw społecznych w zakresie przeciwdziałania przestępczości

Przeprowadzona analiza przestępstw z użyciem przemocy pozwala postawić tezę, że media mają wpływ na kształtowanie się polityki kryminalnej. Dzieje się tak ponieważ, najgroźniejsze przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu w tym zabójstwa, poprzez specyfikę publikacji powodują wzrost nastrojów populistycznych, mających na celu przeciwdziałanie im. Jedną z najczęściej poruszanych spraw w środkach masowego przekazu jest zabójstwo sześciomiesięcznej Madzi dokonane przez jej matkę. Zbrodnia nabrała rozgłosu, w wyniku czego relacja o niej dotarła do niemal każdej osoby. Dobitnym przykładem jest artykuł ukazany w czasopiśmie Wprost pt. „Rutkowski nakręci film o Madzi z Sosnowca”²⁹⁹. Film ten miał opisać historię sześciomiesięcznej

²⁹⁹ <https://www.wprost.pl/318312/rutkowski-nakreci-film-o-madzi-z-sosnowca.html> [dostęp dnia 23 kwietnia 2012 r.].

Madzi z Sosnowca i jej rodziców oraz osoby prowadzącej śledztwo, w którym miał brać udział sam K. Rutkowski. Jednakże środki masowego przekazu prezentując w nadmiarze tę zbrodnię według mnie zapomniały, że może to być przyczyną wzrostu radykalnych postaw opinii publicznej w zakresie żądania bardziej represyjnego modelu przeciwdziałania jej. Uważam, że jest to duży krok prowadzący do nasilenia się populizmu penalnego. Zabójstwo to oprócz nadmiernego odzewu przedstawionego w środkach masowego przekazu może być przyczyną do powstawania publikacji, których zasadniczym celem będzie krytyka organów władzy i ścigania karnego, czego skutkiem może przekonanie o zmniejszeniu ich skuteczności w walce z tą najgroźniejszą przestępczością. Takie postawy wpływają w następstwie na wzrost populistycznych żądań do przeciwdziałania tej przestępczości. Uważam, że tego rodzaju publikacje, a zwłaszcza emisja filmowa dotycząca okoliczności tej zbrodni nie spowoduje racjonalnego podejścia do zapobiegania takim przestępstwom, ale wpłynie poprzez spektakularność prezentacji takich zdarzeń niewłaściwie na kształtowanie się polityki kryminalnej. Środki masowego przekazu przy ukazywaniu tej kategorii zbrodni powinny starać się uspokoić emocje społeczne, co pozytywnie oddziaływałoby na proces racjonalnego przeciwdziałania wobec tej kategorii przestępstw. Kolejną sprawą nagłaśnianą w szeroki i spektakularny sposób jest zabójstwo dokonane przez Kajetana Poznańskiego na lektorce języka włoskiego na Żoliborzu w Warszawie dnia 3 lutego 2016 roku Katarzynie J. W wyjątkowo poruszający emocje społeczne sposób opisały tą zbrodnię. W relacjach prezentujących to zabójstwo użyto specyficznych określeń w odniesieniu do jego sprawcy. W wielu publikacjach jak np. w relacji zamieszczonej na portalu interia, w Wirtualnej Polsce, w artykule na łamach Do Rzeczy oraz w audycji Polsat News Kajetana Poznańskiego nazwano „Hannibalem z Żoliborza”³⁰⁰. Takiego określenia używano jeszcze przed wydaniem wyroku. Poza tym środki masowego przekazu prezentowały w sposób bardzo szczegółowy wyjątkowe okrucieństwo i brutalność sprawcy np. „Kajetan P. kilkakrotnie dźgnął swoją ofiarę nożem w szyję,

³⁰⁰ <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-napadl-na-psychologa-w-areszcie-sledczym-proces-od,nId,4953778> [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.], <https://wiadomosci.wp.pl/warszawa-brutalny-mord-na-woli-kajetan-p-uslyszy-dzisiaj-wyrok-6399197759158401a> [dostęp dnia 5 lipca 2019 r.]

<https://dorzeczy.pl/kraj/107452/kajetan-p-bez-wyroku-sad-wznawia-proces.html> [dostęp dnia 5 lipca 2019 r.],

<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-12-06/apelacja-od-wyroku-kajetana-p-ruszylo-hannibala-z-zoliborza-wczesniej-skazano-na-dozywocie/> [dostęp dnia 6 grudnia 2022 r.].

następnie rozczłonkował ciało i włożył do torby, głowę kobiety włożył do plecaka, a w swoim mieszkaniu podpalił torbę w której znajdowały się zwłoki”³⁰¹. Należy zaznaczyć, że środki masowego przekazu z wyjątkową starannością przedstawiały wyjaśnienia Kajetana Poznańskiego co do bestialskiego charakteru tej zbrodni, np. „nie ukrywałem swojego zainteresowania kanibalizmem i najsłynniejszym fikcyjnym kanibalem w historii - Hannibalem Lesterem”³⁰². Uważam, że prezentacja w tak dokładny sposób wyjątkowego charakteru tej zbrodni powoduje wzrost negatywnych postaw społecznych co do bezwzględnego oraz radykalnego zwalczania tego rodzaju przestępczości, być może nawet posłużyć do naśladowania jego zbrodni. Środki masowego przekazu nadając sprawcy najgorsze epitety powodują w społeczeństwie wyobrażenie, że należy zwalczać tego rodzaju przestępczość wszelkimi możliwymi sposobami. Dlatego też takie spektakularne działania środków masowego przekazu do prezentowania z najdrobniejszymi szczegółami tego bestialskiego zabójstwa skutkują nadmiernym narastaniem populizmu penalnego, a w następstwie tego wzrostu poparcia ugrupowań głoszących tego typu hasła. Nie powinny w sposób przesadny prezentować takiego charakteru zbrodni, gdyż nie prowadzi to do lepszego modelu kształtowania polityki kryminalnej, a jedynie do coraz bardziej represyjnych metod przeciwdziałania tej kategorii przestępstw.

Zdarzeniem, które poruszyło opinię publiczną była jak się wydaje niewyjaśniona do tej pory śmierć Ewy Tylman. Sprawa ta ze względu na nadmiernie szczegółową jej prezentację spotkała się ze szczególnym odbiorem emocjonalnym w społeczeństwie. Ewa Tylman zaginęła w listopadzie 2015 roku, zaś po kilku miesiącach z Warty wyłowiono jej ciało. Ze względu na znaczny rozkład zwłok biegli nie byli w stanie określić przyczyny jej śmierci. Media prezentując dogłębnie zagadkę tajemniczej śmierci, relacjonując wypowiedzi świadków, a w szczególności jej ojca odnosiły się w sposób nadmiernie krytyczny do pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości - „mam ogromny żal do organów ścigania, ponieważ mając na tapecie oskarżonego Adama Z., którego widać na kamerach, kiedy prowadził moją córkę, nie zatrzymuje go

³⁰¹ <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-napadl-na-psychologa-w-areszcie-sledczym-proces-od,nId,4953778> [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.].

³⁰² <https://wiadomosci.wp.pl/wraca-sprawa-kajetana-p-oskarzony-wyjdzie-jeszcze-kiedys-na-wolnosc-6591132445715264a> [dostęp dnia 29 grudnia 2020 r.].

się od razu tylko po tygodniu, to jak laik nie znający prawa”³⁰³. W wyniku ogromnego poruszenia społecznego spowodowanego przez media w dniu 14 maja 2019 roku w Telewizji Polsat News ukazał się reportaż programu „Interwencja”, który w wyjątkowo szczegółowy sposób przedstawił wszystkie elementy eksperymentu procesowego z udziałem oskarżonego o tę zbrodnię Adama Z. W programie pojawiło się wiele wątpliwości co do efektywności pracy policji oraz sądu, a także podnoszono kwestię nieudolnego procesu dowodowego oraz możliwej pomyłki sądowej. W wywiadzie ojciec zmarłej Andrzej Tylman w nadmiernie emocjonalny sposób stwierdził, że „mam zemstę w głowie, jeżeli nikt nie chce tego zrobić to kto ma to zrobić, ludzie za chwile sami będą wymierzać sprawiedliwość”³⁰⁴. Środki masowego przekazu nie powinny w tak spektakularny sposób prezentować takich wypowiedzi, ponieważ skutkiem tego jest wpływanie na wzrost poczucia nienawiści oraz odwetu, jako jedyne środki do zaspokojenia poczucia sprawiedliwości. To z kolei daje impuls do szerzenia się w coraz większym zakresie populizmu penalnego. W wywiadzie z dnia 9 maja 2022 roku pełnomocnik rodziny zmarłej Wojciech Wiza skomentował wyrok uniewinniający wobec oskarżonego o to zabójstwo Adama Z. „trudno zgodzić się z taką interpretacją Sądu, że nie ma bezpośredniego dowodu, ponieważ jeżeli przyjęlibyśmy taką logikę, to 90 proc. spraw karnych kończyłoby się uniewinnieniem”³⁰⁵. Należy uznać, że prezentacja przez środki masowego przekazu takich sformułowań zaowocuje jedynie spadkiem zaufania obywateli do organów wymiaru sprawiedliwości i na radykalizację poglądów społecznych do bardziej represyjnego modelu postępowania w sprawach karnych. Również w bardzo negatywnych słowach prezentował nacechowane emocjami krytyczne wypowiedzi ojca Ewy Tylman artykuł na łamach Wprost „zawiodłem się na wymiarze sprawiedliwości winna jest także policja”³⁰⁶. „Czy tej tajemnicy by nie było, gdyby nie błędy w śledztwie, ale pomimo tych błędów też można by było ją

³⁰³<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-smierc-ewy-tylman-zapadl-wyrok-w-glosnej-sprawie,nId,6012585> [dostęp dnia 9 maja 2022 r.].

³⁰⁴<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-05-14/adam-z-uniewinniony-kulisy-sledztwa-ws-ewy-tylman-w-reportazu-interwencji/> [dostęp dnia 14 maja 2019 r.]

³⁰⁵<https://poznan.tvp.pl/60082810/sad-ponownie-uniewinnil-adama-z-podejrzanego-o-zabojstwo-ewy-tylman> [dostęp dnia 9 marca 2022 r.].

³⁰⁶<https://www.wprost.pl/kraj/10209146/adam-z-uniewinniony-byl-oskarzony-o-zabojstwo-ewy-tylman.html> [dostęp dnia 17 kwietnia 2019 r.].

rozwikłać”³⁰⁷. Nie należy jednak zaaprobować takiego sposobu relacjonowania sprawy. Środki masowego przekazu ukazując to zdarzenie powinny nie odwoływać się do często prezentowanych bardzo negatywnych emocji zwłaszcza w przypadku rodziny. Ukazując tą sprawę nie powinny one w swoich relacjach prezentować żądzy zemsty przede wszystkim ze strony ojca. Odwoływanie się do takich negatywnych emocji, może prowadzić jedynie do szerzenia skrajnie populistycznych ideologii, których głoszące je ugrupowania polityczne, będą bazowały na radykalnych postawach niektórych grup społecznych co do bezwzględnego zwalczania przestępczości, jako jedyne go sposobu jej ograniczenia. Prezentacja takich związanych często z żądzą zemsty postaw, ma wyjątkowo niekorzystny wpływ na politykę kryminalną. Mimo, że organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości nie są w każdym przypadku skuteczne w zapobieganiu i wykrywaniu najgroźniejszych przestępstw, to jednak prezentowanie w taki sposób nadmiernej krytyki co do nieudolności ich działania nie przyniesie pozytywnych rezultatów. Brak pozytywnych relacji organów ścigania ze społeczeństwem powoduje powstanie nie mającego pokrycia w rzeczywistości nadmiernego lęku przed przestępczością. Następstwo przedstawienia negatywnej pracy organów ścigania przyczynia się do powstawania szkodliwego dla polityki kryminalnej ustawodawstwa karnego, którego jedynym celem jest zwiększenie represji karnej, jako najlepszego sposobu na zapewnienie bezpieczeństwa. Całkowita wolność prezentacji przez środki masowego przekazu zdarzeń nie powinna oznaczać uprawnienia do niebezpiecznego dla społeczeństwa nadmiernego krytycyzmu wobec organów zapewniających bezpieczeństwo w państwie, a także w przesadny sposób odwoływać się do negatywnych emocji tkwiących w społeczeństwie, co odwetu jako jedynie możliwego, a przy tym słusznego (odpowiedniego) modelu wymierzania sprawiedliwości. Środki masowego przekazu relacjonując zwłaszcza sprawę śmierci Ewy Tylman powinny w jej przedstawianiu opierać się na wiarygodnych i pewnych ustaleniach organów ścigania oraz procesie dowodowym, a nie na spektakularnych wypowiedziach uczestniczących w tej sprawie osób. Kolejnym przykładem wpływu środków masowego przekazu na kształtowanie polityki kryminalnej są relacje dotyczące tzw. „Łowców pedofilów”. Mimo, że środki masowego przekazu w bardzo precyzyjny sposób ukazują tą kategorię

³⁰⁷<https://wiadomosci.wp.pl/zagadka-smierci-ewy-tylman-mogla-byc-dawno-wyjasniona-6771557321763328a> [dostęp dnia 22 maja 2022 r.]

przestępstw, starając się uczulić zwłaszcza osoby nieletnie na to zagrożenie to jednakże w wyniku bardzo szerokiego rozpowszechniania tej kategorii czynów oraz często w sposób przesadny prezentację tego typu przestępstw, może to mieć negatywny wpływ na politykę kryminalną. Jako przykład można wskazać bardzo dokładny szczegółowy sposób dokonywania tych przestępstw oraz często przesadne napiętnowanie sprawców - „miał wysyłać jej swoje nagie zdjęcia, jak tańczy nago”³⁰⁸. Wcześniej TVP wyemitowała film Sylwestra Latkowskiego pt. „Nic się nie stało”, który opisywał przypadki przestępstw dokonywanych przez Krystiana W. ps. Krystek, któremu nadały przydomek łowcy nastolatek. Film szczegółowo ukazywał zeznania dziewcząt, które mówiły o gwałtach i molestowaniach. Mimo ukazywania w nim prawdziwego stanu tego drastycznego zjawiska środki masowego przekazu poprzez taką prezentację oddziałują jedynie na emocje społeczne, których skutkiem jest zamiast czynienia starań zapobiegania takim przestępstwom jedynie bezwzględne karanie takich osób w postaci wysokiej sankcji karnej, co jednak nie do końca rozwiązuje ten problem. Środki masowego przekazu ukazując sprawców przestępstw pedofilskich używają negatywnych epitetów „zwyrodnialec miał wcześniej skrzywdzić dwoje innych dzieci”³⁰⁹, „łowca pedofilów z Wrocławia pomaga ująć kolejnych zboczeńców”³¹⁰. To niewłaściwa prezentacja, w dodatku dokonywana jeszcze w toku postępowania karnego przed wydaniem wyroku. Używanie takich określeń nie zapobiegnie eliminacji tych przestępstw, a jedynie wyzwała uczucie wrogości negatywnie tym samym oddziałując na politykę kryminalną. Kolejną sytuacją, w której środki masowego przekazu w nadmiernie szczegółowy opisują czyny pedofilskie jest ten przypadek „godzinę przed spotkaniem napisał naszemu wabikowi, że jego obowiązkiem jest nauczyć 10 - letnią dziewczynkę seksu”³¹¹.

Ostatnią kwestią budzącą wiele emocji zarówno ze strony środków masowego przekazu, partii politycznych jak i nawet organów wymiaru sprawiedliwości był tzw. „lincz we Włodowie” w 2005 roku. W miejscowości tej recydywista Józef C., który

³⁰⁸ <https://wydarzenia.interia.pl/lodzkie/news-lodzkie-36-latek-proponowal-seks-nieletniej-zostal-zatrzyman,nId,5207030> [dostęp dnia 2 maja 2021 r.].

³⁰⁹ https://www.polsatnews.pl/wideo/kolejna-ofiara-pedofila-z-sosnowca_6799434/ [dostęp dnia 13 stycznia 2022r.].

³¹⁰ <https://www.wprost.pl/kraj/535486/lowca-pedofili-z-wroclawia-pomaga-ujac-kolejnych-zbocencow.html> [dostęp dnia 7 kwietnia 2016 r.].

³¹¹ <https://poznan.tvp.pl/64247321/kolejna-akcja-lowcow-pedofilow> [dostęp dnia 8 czerwca 2023 r.].

znaczłą część swojego życia spędził w zakładach karnych często terroryzował jej mieszkańców. Gdy po raz kolejny dokonał ataku zastraszeni mieszkańcy początkowo zawiadomili policję. Dyżurny nie wysłał tam żadnego radiowozu. Po bezskutecznym wzywaniu policji mieszkańcy postanowili sami wymierzyć Józefowi C. sprawiedliwość. W następstwie tego doszło do bójki w wyniku której Józef C. poniósł śmierć. Za ten czyn sprawcy zostali skazani w 2007 roku na kary pozbawienia wolności w zawieszeniu, jednakże prokuratura odwołała się od wyroku i w 2009 roku Sąd Okręgowy skazał trzech sprawców braci W. na cztery lata pozbawienia wolności, jednocześnie nadzwyczajnie łagodząc karę. Po oddaleniu apelacji wniesionej przez oskarżonych, a następnie kasacji, głos w tej sprawie zajął ówczesny minister sprawiedliwości Zbigniew Ziobro, który zapowiedział zwrócenie się do Prezydenta RP o ich ułaskawienie, twierdząc, że „podejrzani byli zdesperowani”³¹². Do zdarzenia tego odnieśli się także prawnicy, którzy uznali, że nie może być miejsca na jakikolwiek samosąd. Andrzej Rzepliński stwierdził, że „nie można brać sprawiedliwości we własne ręce”³¹³. Według M. Filara „nie żyjemy na dzikim zachodzie, gdzie najpierw się strzelało potem się myślało”³¹⁴. Ostatecznie ówczesny Prezydent RP Lech Kaczyński ułaskawił sprawców. Prezydent ułaskawiając sprawców tzw. „linczu we Włodowie” postąpił w mojej ocenie niewłaściwie, zaś niekorzystną rolę odegrały w tym zakresie media. W demokratycznym państwie prawa nie może być miejsca na jakikolwiek samosąd, a przede wszystkim na lincz w wyniku którego zabija się człowieka. Nie stanowi też żadnego usprawiedliwienia bierna postawa organów ścigania. Organy władzy powinny opierać się jedynie na faktycznych i prawnych podstawach ułaskawienia, a nie działać pod wpływem impulsu głoszących populizm penalny środowisk politycznych. Takie posunięcia mają negatywny wpływ na politykę kryminalną, gdyż skutkiem tego jest przyzwolenie na stosowanie przemocy i agresji w przypadku, gdy nie dopuszczają do tego przepisy prawa karnego. Trzeba odrzucić stanowisko Zbigniewa Ziobro, ponieważ jakiegokolwiek zdesperowanie nie może

³¹² <https://www.wprost.pl/kraj/182178/sprawcy-linczu-we-wlodowie-nie-pojda-do-wiezienia.html> [dostęp dnia 9 czerwca 2023 r.].

³¹³ <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-sn-utrzymal-wyroki-za-glosny-lincz-we-wlodowie,nId,886230> [dostęp dnia 1 września 2010 r.].

³¹⁴ <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-sn-utrzymal-wyroki-za-glosny-lincz-we-wlodowie,nId,886230> [dostęp dnia 1 września 2010 r.].

usprawiedliwiać pozbawienia kogoś życia, nawet osoby, która stosuje przemoc i agresję, z wyjątkiem sytuacji obrony koniecznej. Środki masowego przekazu podejmując tą problematykę spowodowały ułaskawienie sprawców tego przestępstwa w wyniku emocjonalnego nacisku na ówczesnego ministra sprawiedliwości, który nie zważając na argumenty prawnicze, zwrócił się do Prezydenta RP o skorzystanie z prawa łaski. Postępowanie mediów należy uznać za błędne, gdyż dążąc do zdobycia popularności wśród odbiorców, nawołują w pewnym sensie do przemocy i agresji, co nie powinno mieć w żadnym wypadku miejsca.

Taka prezentacja przestępstwa nie doprowadzi do ich eliminacji, a nawet ograniczenia. Środki masowego przekazu wykorzystują sposób wpływania na emocję odbiorców, co ma negatywny wpływ na politykę kryminalną, gdyż prowadzi do wzrostu poczucia zagrożenia społeczeństwa ze strony tych przestępstw, gdyż wyłącznie edukacja w postaci wskazywania korzyści odnośnie przestrzegania porządku prawnego oraz oddziaływania na jednostki odnośnie do możliwości popełniania przestępstw wobec dzieci w kierunku prawidłowych wzorów zachowań seksualnych jest w stanie zapobiec temu negatywnemu zjawisku. Media powinny pełnić rolę edukacyjną wobec społeczeństwa w ujęciu prawidłowego zabezpieczenia się przed tymi negatywnymi zachowaniami, co przeciwdziałałoby także populizmowi penalnemu.

8.4. Analiza porównawcza prezentacji agresji i przemocy w środkach masowego przekazu na przykładzie Niemiec - Podobieństwa i różnice w prezentowaniu ofiar i sprawców

Zjawisko agresji i przemocy prezentowanej w środkach masowego przekazu należy zobrazować również dorobkiem innego państwa. Aby wyciągnąć określone wnioski, co do przedstawiania tych negatywnych zachowań powinno się przeanalizować tę problematykę w oparciu o prezentację ich przez środki masowego przekazu za granicą. Uważam, że podstawowa analiza porównawcza zagadnienia roli środków masowego przekazu w kształtowaniu agresji i przemocy w oparciu o prezentację tych zjawisk w innym państwie, a także wykazanie podobieństw i różnic w ukazywaniu osoby sprawcy i ofiary przez środki masowego przekazu, pozwoli na stworzenie postulatów, co do właściwej roli prezentacji tych zachowań, które do tej

pory były przedmiotem analizy doktryny kryminologii za granicą³¹⁵. Ukazywanie roli mediów spowoduje to, że będzie to odpowiedni materiał badawczy, dla analiz zarówno kryminologicznych, jak i innych nauk społecznych. Przedstawiam problematykę zjawiska agresji i przemocy w środkach masowego przekazu oraz ujęcie roli ofiary i sprawcy w przestępstwach agresywnych w odniesieniu do Niemiec. Podstawą takiego wyboru było to, że jest to państwo bardzo bliskie pod względem kulturowym, zarówno w aspekcie prawnym, politycznym jak i społecznym. W Niemczech, jak i w Polsce mamy do czynienia z dużą ilością przestępstw z użyciem przemocy, z tą różnicą, że na terenie Niemiec dochodzi najczęściej do przestępstw agresywnych motywowanych nienawiścią. Także w Niemczech organy ścigania spotykają się z krytyką ze strony środków masowego przekazu ze względu na nie przynoszące należytych efektów sposoby przeciwdziałania agresji oraz przemocy. Na terenie Niemiec tematyka przestępstw agresywnych zajmuje również ważne miejsce w codziennej pracy środków masowego przekazu.

Zarówno w polskich, jak i niemieckich środkach masowego przekazu najwięcej uwagi poświęca się sprawcy przestępstwa z użyciem przemocy. Należy wykazać w tej kwestii podobieństwa oraz różnice. W niemieckich środkach masowego przekazu, podobnie jak w polskich często dochodzi do przedwczesnego napiętnowania sprawcy przestępstw z użyciem przemocy. Przykładem tego jest sformułowanie w dzienniku Tagesspiegel, gdzie do sprawcy danego czynu używa się niewłaściwego określenia „Mutmaßlicher Täter” „podejrzany sprawca”³¹⁶. W artykule tym, jeszcze przed wydaniem przez sąd wyroku osobę podejrzaną określa się już sprawcą. Uważam, że powinno się używać jedynie sformułowania podejrzany, czy też osoba znajdująca się w kręgu podejrzeń, ponieważ osoba przeciwko której toczy się postępowanie karne musi mieć zapewnioną ochronę przed niewłaściwym traktowaniem przez środki masowego

³¹⁵ Krüger U. M. „*Unterschiedliches Informationsverständnis im öffentlich - rechtlichen und privaten Fernsehen*”, Media Perspektiven, 7/2000. Krüger U. M., Zapf - Schramm Th., „*Inhalte und Gestaltung öffentlich - rechtlicher und privater Informationsangebote im Fernsehen*”, Media Perspektiven 2003, nr 12.

Reuband K. H., „*Kriminalität als Thema ostdeutscher Massenmedien vor und nach der Wende. Eine Analyse Dresdner Tageszeitungen 1988 - 1994*”, Kriminologisches Journal 2000 nr. 32. Scharf W., Mühlenfeld H. - U. Stockmann R., „*Zur Kriminalitätsberichterstattung in der Presse*”, Publizistik 1999, nr 44.

³¹⁶ <https://www.tagesspiegel.de/gesellschaft/medien/an-der-vermutungsgrenze-4088659.html> [dostęp dnia 8 marca 2019 r.].

przekazu, ze względu na domniemania niewinności. W odniesieniu do sprawców przestępstw z użyciem przemocy, nie zawsze zabójstw niemieckie środki masowego przekazu ujawniają podobnie jak polskie ich dane osobowe. Wymienia się najczęściej skrótami imiona, nazwiska, wiek informacje o wykonywanym przez nich zawodzie, a nawet miejsce zamieszkania. Nie dotyczy to czołowych postaci w niemieckiej polityce, najpopularniejszych sportowców czy także gwiazd filmowych. Te osobistości korzystają najczęściej w świetle relacji czasopisma Tagesspiegel z „ograniczonej anonimowości” „Eingeschränkter Anonymitätsschutz”³¹⁷. Uważam, że jest to bardzo niewłaściwy sposób postępowania, ponieważ wszyscy obywatele powinni być traktowani nawet w odniesieniu do relacji przez środki masowego przekazu równo. Porównując nie jednakowy sposób postępowania środków masowego przekazu w odniesieniu wszystkich obywateli, należy wyciągnąć wniosek, że nie powinno być to dopuszczalne. W stosunku do prezentacji sprawców w polskich i niemieckich środkach masowego przekazu występuje różnica w zakresie odwoływania się do pochodzenia etnicznego sprawców przestępstw zwłaszcza agresywnych. Niemieckie środki masowego przekazu przesadnie odnoszą się do narodowości sprawców przestępstw zwłaszcza z użyciem przemocy, ukazując że osobami dokonującymi je są najczęściej cudzoziemcy, przede wszystkim imigranci z terenów Afryki oraz Azji ubiegający się o azyl w Niemczech. Przykładem jest publikacja Tagesspiegel „Geflüchtete und Kriminalität Was hinter den Zahlen steckt”- „uchodźcy i przestępczość co się kryje za liczbami”³¹⁸. Również na łamach platformy Medien Dienst w artykule pt. „Wie oft die Medien den Hintergrund der Verdächtigen erwähnen”- „Jak często media wspominają o podejrzanych”³¹⁹ zwraca się szczególną uwagę na to, że cudzoziemcy jako sprawcy przestępstw agresywnych są w nadmiarze wymieniani w niemieckich środkach masowego przekazu. Rzeczywisty odsetek przestępstw z użyciem przemocy dokonywanych przez cudzoziemców kształtuje się na poziomie 30%, a w świetle doniesień przez środki masowego przekazu wynosi 87,5%³²⁰. Niemieckie środki

³¹⁷ <https://www.tagesspiegel.de/gesellschaft/medien/an-der-vermutungsgrenze-4088659.html> [dostęp dnia 8 marca 2019 r.].

³¹⁸ <https://www.tagesspiegel.de/politik/gefluchtete-und-kriminalitaet-was-hinter-den-zahlen-steckt-9602333.html> [dostęp dnia 11 kwietnia 2023 r.].

³¹⁹ <https://mediendienst-integration.de/desintegration/kriminalitaet.html#c3319> [dostęp dnia 4 kwietnia 2023 r.].

³²⁰ <https://mediendienst-integration.de/english/facts-figures.html> [dostęp dnia 11 grudnia 2022 r.].

masowego przekazu ukazują czyny karalne dokonywane przez cudzoziemców w liczbie 16 - krotnie wyższej niż w świetle ustaleń wynikających z aktualnego stanu oraz rozmiaru tych negatywnych zachowań. W wywiadzie dla serwisu informacyjnego Medien Dienst dwaj kryminolodzy Tobias Singelstein i Christian Walburg uznają, że obywatelstwo lub pochodzenie migracyjne nie powinno w żadnym wypadku odgrywać większej roli, a jedynie powinna być uwzględniana w odniesieniu do indywidualnego przypadku³²¹. Media powinny ukazywać zjawisko przestępczości całkowicie wolnej od wszelkich stereotypów. Brane pod uwagę powinny być jedynie indywidualne cechy osoby dokonującej danego czynu zabronionego. Również dziennikarze powinni wymieniać pochodzenie etniczne osób dokonujących przestępstwa, mając przede wszystkim na uwadze, aby nie dopuścić do ich stygmatyzacji wynikającej z negatywnych stereotypów. Często środki masowego przekazu w Niemczech wyolbrzymiają przestępczość dokonywaną przez cudzoziemców, czego skutkiem jest wzrost populizmu penalnego w Niemczech w odniesieniu do tej grupy ludności. W naszym kraju poruszany jest temat przestępstw muzułmanów w Szwecji³²². Nie powinno się jednak wyolbrzymiać tej kwestii, gdyż prowadzi to jedynie do nie mających oparcia w rzeczywistym stanie faktycznym stereotypów, w odniesieniu do tej grupy ludności. Środki masowego przekazu oraz ugrupowania polityczne odnosząc się do tej kategorii osób mogą spowodować tendencje do nasilenia się nietolerancji oraz niechęci wobec nich. Takie postępowanie może skutkować wzrostem poparcia środowisk, nawołujących do nienawiści i dyskryminacji wobec innych grup narodowościowych, rasowych i religijnych i szerzenia się negatywnych ideologii. Trzeba zdecydowanie odrzucić ten punkt prezentacji, ponieważ może prowadzić do wzrostu zjawiska rasizmu oraz ksenofobii w odniesieniu do tych osób. Uważam, że środki masowego przekazu nie powinny przy przedstawianiu tej negatywnej kategorii zachowań w Polsce odnosić się do pochodzenia etnicznego, gdyż wszelkie informacje, co do tych czynów muszą mieć odzwierciedlenie w rzeczywistym stanie przestępczości, który nie zawsze jest adekwatny z narodowością danej osoby. Również w odniesieniu do ofiar przestępstw z użyciem przemocy w Niemczech środki masowego przekazu poświęcają więcej uwagi

³²¹ <https://mediendienst-integration.de/desintegration/kriminalitaet.html#c3319> [dostęp dnia 4 kwietnia 2023 r.]

³²² <https://www.swedenabroad.se/pl/embassies/polska-warszawa/faq---cz%C4%99sto-zadawane-pytania/jakie-s%C4%85-fakty-na-temat-migracji-i-przest%C4%99pczo%C5%9Bci-w-szwecji/> [dostęp 27 czerwca 2023 r.].

sprawcy niż ofierze. Niemieckie środki masowego w odróżnieniu od polskich także przy prezentacji ofiar przestępstw z użyciem przemocy zwracają szczególną uwagę na jej pochodzenie etniczne. W przypadku przestępstw agresywnych imigrantów wobec imigrantów wskazuje się związki pomiędzy sprawcą i ofiarą. Jednakże w przypadku przestępstw seksualnych dokonywanych przez imigrantów ofiarami są najczęściej Niemcy. Według audycji Tagesschau pt. „Wie die Opfer dieser Verbrechen sind? ” - „Kim są ofiary tych przestępstw?”³²³ odnotowuje się coraz więcej przestępstw przeciwko wolności seksualnej przez cudzoziemców, których ofiarami są kobiety w Niemczech. Taki sposób prezentacji jest dużym błędem, ponieważ prowadzi do zjawiska nadmiernego lęku przed cudzoziemcami, co do przestępstw seksualnych, co jednak nie ma pokrycia w obiektywnym ich rozmiarze. Ukazywanie przez środki przekazu jedynie wzrostu tej kategorii przestępstw dokonywanych przez cudzoziemców spowoduje radykalizację poglądów odnośnie do tej grupy przestępstw oraz wzrost poparcia wobec głoszących hasła ksenofobiczne ugrupowań politycznych. Nadmierne uwzględnianie narodowości sprawcy i ofiary w przestępstwach z użyciem przemocy nie powinno mieć miejsca w środkach masowego przekazu w Polsce. W odróżnieniu od polskich w niemieckich mediach bardzo dużego rozgłosu nadaje się w przypadku przestępstw z użyciem przemocy popełnionych z nienawiści wobec innych grup narodowościowych, rasowych albo wyznaniowych. Przykładem jest relacja w audycji prezentowanej w Deutschlandfunk, dotycząca zamachu na synagogę w Halle w dniu 9 października 2019 roku. Osoba, która dokonała zamachu była podejrzana o zabicie dwóch innych osób i zranienie pozostałych, a najpierw próbowała się dostać do synagogi, aby również tam dokonywać zabójstw³²⁴. Temat ten stał się wyjątkowo atrakcyjny dla mass mediów w Niemczech. Podczas procesu podejrzany o dokonanie zamachu 27 - letni Stephan Balliet ze szczegółami opisywał całe zdarzenie, nie wyraził jakiegokolwiek skruchy, a nawet był dumny z tego co zrobił. Jak stwierdziło Deutschlandfunk „sala sądowa stała się wręcz sceną dla oskarżonego” - „eine Bühne für den Täter”³²⁵. Taki sposób prezentacji należy uznać za błąd, bowiem czyny takie mogą

³²³ <https://www.tagesschau.de/faktenfinder/pks-kriminalitaet-zuwanderung-101.html> [dostęp dnia 17 grudnia 2021 r.].

³²⁴ <https://www.deutschlandfunk.de/jahrestag-des-halle-anschlags-gemeindemitglied-der-staat-100.html> [dostęp dnia 27 lipca 2020 r.]

³²⁵ <https://www.deutschlandfunk.de/jahrestag-des-halle-anschlags-gemeindemitglied-der-staat-100.html> [dostęp dnia 27 lipca 2020 r.]

stanowić wzór dla osób, które mają ksenofobiczne i rasistowskie uprzedzenia. Skutkiem tego może być naśladownictwo takich negatywnych zachowań, ze względu na nadmierne przeinformowanie o takich nacechowanych przemocą i nienawiścią czynach. Dlatego też środki masowego przekazu przy prezentacji przestępstw motywowanych ksenofobią, rasizmem oraz nienawiścią powinny potępiać tego typu postępowania, a w jak największym stopniu wpływać na wzrost tolerancji oraz zwalczanie wszelkiego przejawu dyskryminacji wobec innych grup społecznych.

ZAKOŃCZENIE

Zasadniczym celem dysertacji było rozwiązanie problemu naukowego, zmierzającego głównie do ustalenia, czy należy ograniczyć nadmierną prezentację zjawiska agresji i przemocy w środkach masowego przekazu. Jednym z podstawowych zagadnień był wpływ informacji nacechowanych tymi negatywnymi zachowaniami na postawy podatnych na nie jednostek w kierunku możliwości wzrostu przestępczości zwłaszcza przeciwko życiu i zdrowiu oraz na radykalizację poglądów społeczeństwa w odniesieniu do możliwie jak najbardziej surowych metod jej zwalczania. Ważnym problemem ujętym w pracy była kwestia, czy mimo wolności słowa oraz niezależności środków masowego przekazu do informowania społeczeństwa o najważniejszych przejawach życia społecznego mogą one w nieograniczony sposób przedstawiać sceny nacechowane agresją i przemocą. Jest to bardzo istotne zagadnienie, ponieważ w demokratycznym państwie prawnym nikt nie powinien ograniczać środków masowego przekazu w relacjonowaniu jakichkolwiek wydarzeń. Jednakże uznałem i wykazałem, że niezależność środków masowego przekazu nie powinna oznaczać całkowitej dowolności w prezentowaniu zwłaszcza zjawiska agresji i przemocy, gdyż w wyniku oddziaływania na wzrost przestępczości z ich użyciem może w pewnym sensie powodować zagrożenie dla najważniejszych w społeczeństwie wartości, takich jak zdrowie i życie ludzkie.

W rozprawie potwierdziłem zarówno główną, jak i szczegółowe hipotezy badawcze. Zasadniczą hipotezę, która uznałem za całkowicie słuszną było to: *że środki masowego przekazu prezentując sceny nacechowane agresją i przemocą negatywnie wpływają na społeczeństwo oraz na funkcjonującą w jego obrębie hierarchii wartości i z tego powodu rola ich powinna zostać ograniczona, ponieważ stanowi czynnik edukacyjny zwłaszcza dla młodych nie mających jeszcze ukształtowanego światopoglądu jednostek.*

Potwierdzona została hipoteza badawcza, w świetle której zasadniczą przyczyną zachowań agresywnych oraz stosowania przemocy są czynniki biologiczne, a także zaburzenia osobowości. Wynika to z faktu, że najbardziej skłonny do zachowań agresywnych są jednostki pod wpływem stanu psychicznego frustracji, ponieważ powoduje ona hamowanie zdolności do kontroli emocji, co prowadzi do często do gwałtownych reakcji na czynniki zewnętrzne w postaci agresji. Osoby takie cechuje

niska odporność na stres, a najlepszym sposobem na poradzenie sobie z niekorzystnymi dla nich sytuacjami jest agresja. Ważnym źródłem tych zjawisk jest ich dziedziczenie, ponieważ osobowość każdego człowieka jest ukształtowana w wyniku skłonności genetycznych do określonych zachowań. Kontekst społeczny odgrywa istotną rolę do kształtowania tych negatywnych postaw, gdyż osoba o takich, a nie innych cechach charakteru jest bardziej podatna na przyswajanie agresji i przemocy, jako najlepszych wzorców postępowania w życiu.

Potwierdzam też hipotezę o istnieniu związku, między zjawiskiem przemocy, a uczeniem się zachowań agresywnych. Agresja jest przyswajana w wyniku prezentacji takiego sposobu rozwiązywania problemów w życiu oraz naśladowania takich zachowań zwłaszcza przez nieletnich. W wyniku uczenia się takiego zachowania następuje wzmacnianie negatywnych zjawisk u podatnych na taki sposób postępowania jednostek. Ważnym czynnikiem w uczeniu się owych postaw jest nieprawidłowa socjalizacja, która nie wyposaża danej osoby w mechanizmy prowadzące do ich hamowania. Zasadniczą rolę w procesie uczenia się tych zachowań odgrywają środki masowego przekazu, bowiem poprzez „atrakcję” agresji i przemocy wśród odbiorców w tym także nieletnich stanowią wręcz edukację dla przyswajania przez nich tych wzorców. Jest to istotny element socjalizacji, ponieważ w następstwie wpływania na proces emocjonalny niektórych osób wzmacniają takie tendencje.

Agresja i przemoc przedstawiana w środkach masowego przekazu ma wpływ na postawy wiktyimizacyjne w społeczeństwie i tym samym na nasilenie się lęku przed przestępczością z nimi związaną. Środki masowego przekazu ukazując te zachowania wpływają negatywnie na stan emocjonalny społeczeństwa, powodując często mylne wyobrażenie co do rzeczywistych rozmiarów zjawiska. Taki stan rzeczy może doprowadzić do mylnego poczucia, że w każdej chwili można stać się ofiarą przestępstwa z użyciem przemocy, bowiem w środkach masowego przekazu ukazywane są zbrodnie przeciwko życiu i zdrowiu. To prowadzi do umacniania się spirali strachu i lęku przed tym zjawiskiem, co może stać się powodem nadmiernych postaw wiktyimizacyjnych. Nie zawsze taka prezentacja jest zgodna ze stanem przestępczości w świetle statystyk kryminalnych. Zarówno środki masowego przekazu jak i środowiska polityczne przerysowując często w przesadny sposób przestępczość związaną ze stosowaniem agresji i przemocy, chcąc dotrzeć do możliwie jak największego kręgu osób wpływają na nadmierne poczucie zagrożenia nie mającego odzwierciedlenia w rzeczywistości. Prezentacja agresji i przemocy w środkach masowego przekazu

negatywnie wpływa również na poczucie bezpieczeństwa, w wyniku nadmiernego ukazywania tych zjawisk.

Środki masowego przekazu prezentując informację na temat agresji i przemocy zniekształcają obraz tego zjawiska. Powodem jest to, że najważniejszym ich celem jest zysk w postaci najłatwiejszego dotarcia do odbiorców. Im więcej nacechowanych sensacją informacji na temat agresji i przemocy, tym większa budzi się atrakcja u widzów, z tych względów, że często nadmierna fikcja w odniesieniu do określonego zagadnienia zwiększa ich uwagę. Kolejną przyczyną uzasadniającą słuszność przedstawionej tu hipotezy jest, że środki masowego przekazu zniekształcając prawidłowy obraz przestępczości oddziałują często na środowiska polityczne, dostarczając im argumentów w celu zastosowania jak najbardziej radykalnych metod zwalczania agresji i przemocy. Jest to ważny argument wykorzystywany dla celów kryminalnopolitycznych oraz politycznych. Środki masowego przekazu ukazując to zjawisko posługują się informacjami pochodzącymi z najdogodniejszych dla nich źródeł, a następnie w celu wzbudzania zainteresowania w społeczeństwie wybierają te z nich, które są najbardziej spektakularne. Zasadniczo środki masowego przekazu prezentują przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, a pomijają inne popełniane również w szerokim zakresie mniej szkodliwe czyny zabronione. Z tych też względów tematyka kryminalna prezentowana w środkach masowego przekazu odbiega w znacznym stopniu od prawdziwego jej obrazu.

Bardzo negatywnym zjawiskiem jest przeinformowanie oraz niedoinformowanie o przestępczości i jej rozmiarach. Przeinformowanie ma duży wpływ na nieprawidłowy obraz tej problematyki w oczach społeczeństwa. Wynika to z tego, że środki masowego przekazu nadmiernie informują o przestępstwach agresywnych, wpływając tym samym bardzo negatywnie na poczucie bezpieczeństwa. Uzyskują informacje z oficjalnych ale częściej z nieoficjalnych źródeł. Specyfika prezentowania tej przestępczości wynika stąd, że inaczej zjawisko to prezentuje telewizja, radio, prasa, a zwłaszcza internet. Środki masowego przekazu często w niewłaściwy sposób interpretują informacje o przestępczości agresywnej, aby zyskać dużą frekwencję wśród odbiorców. Stosując tą metodę wyolbrzymiają jedynie analizowane zjawisko. Skutkiem niedoinformowania o przestępczości jest, że w wyniku braku zainteresowania niektórych odbiorców na pozbawione spektakularności zdarzenia społeczeństwo nie ma świadomości rzeczywistej skali przestępczości. Taki sposób prezentacji powoduje, że również bardzo szkodliwe przestępstwa, jak np. przeciwko obrotowi gospodarczemu są

niewystarczająco dostrzegalne przez społeczeństwo, co ma także negatywny wpływ na zapobieganie im.

Obraz przestępczości ukazywany w środkach masowego przekazu odbiega w znacznym stopniu od rzeczywistego rozmiaru tego zjawiska. Przyczynę należy upatrywać w tym, że organy ścigania informują najczęściej o takich przestępstwach, co do których charakterystyczny jest wysoki wskaźnik wykrywalności. Celem tego zabiegu będzie, aby przekazywanie informacji o przestępstwach nie utrudniło im w żaden sposób czynności w zakresie wykrycia ich oraz zatrzymania sprawców. W uproszczony sposób informują o przestępstwach, gdyż najczęściej przedstawiają jedynie w skróconym zakresie ich opis, zapominając o postawie sprawcy oraz roli ofiary w jego dokonaniu. Często dochodzi do popełnianiu takich czynów zabronionych, w których ofiara w znacznym stopniu przyczyniła się do ich dokonania, a nawet zachowywała się w sposób prowokacyjny. Należy to uznać za błąd, gdyż dopiero ukazanie wszystkich elementów zwłaszcza zachowań nacechowanych agresją i przemocą odda szczegółowy ich obraz.

Kolejną potwierdzoną przeze mnie kwestią jest odwoływanie się do emocji odbiorców. Środki masowego przekazu ukazują to negatywne zjawisko, a następnie umacniają stereotypy w odniesieniu do niego. W jak najgorszym świetle ukazują sprawców tych przestępstw, nawet przed wydaniem wyroku skazującego, co prowadzi do napiętnowania ich w oczach społeczeństwa. Takie prezentowanie informacji zwłaszcza na temat przestępczości wpływa negatywnie na stan emocjonalny podatnych na to jednostek.

Czynniki polityczne mają znaczny wpływ na obraz przestępczości. Hasła walki z nią są jednym z najważniejszych argumentów dla populistycznych środowisk politycznych, w zakresie zdobywania poparcia w społeczeństwie. Dla wielu polityków radykalna walka z przestępczością jest opłacalna, gdyż błędnie sądzą, że nadmierna surowość sankcji karnej działa odstrasżająco na jednostki skłonne do agresywnych zachowań. Taktyka ta nie ma na celu zwiększenia bezpieczeństwa w państwie, a jedynie stanowi ważny element ukierunkowany na korzystny wynik wyborów. Takie postępowanie nie prowadzi do racjonalnego przeciwdziałania przestępczości, a stanowi argument propagandowy ale oddziałujący na społeczeństwo. Środowiska polityczne głoszące radykalne hasła, prezentują tylko własne poglądy, nie mające oparcia w jakichkolwiek badaniach naukowych. Rola zwłaszcza populistycznych partii politycznych w przedstawianiu haseł walki z przestępczością powinna zostać

ograniczona, ponieważ nie ma nic wspólnego z racjonalną strategią zapewnienia bezpieczeństwa.

Informacje na temat przestępczości prezentowane w środkach masowego przekazu mają wpływ na nasilenie się przed nią lęku w społeczeństwie. Dzieje się tak w wyniku nadmiernego nagłaśniania takich zdarzeń zwłaszcza nacechowanych brutalnością. Taki sposób prezentowania tych przestępstw powoduje, że stan emocjonalny nie ma zazwyczaj racjonalnego uzasadnienia, gdyż nie opiera się na pewnych danych obrazujących te negatywne zjawiska. W społeczeństwie powstaje wyobrażenie, że każdy może się stać ofiarą agresji i przemocy. Środki masowego przekazu, w wyniku przesadnego informowania o tych negatywnych zachowaniach powodują także możliwość utraty zaufania obywateli do organów ścigania, ze względu na zwiększenie się lęku w odniesieniu do nich. Rolą środków masowego przekazu powinna być edukacja społeczeństwa, w jaki sposób uchronić się przed tymi negatywnymi zachowaniami, co wpłynęłoby na wzrost bezpieczeństwa w państwie.

Wpływ środków masowego przekazu na politykę kryminalną w zakresie przeciwdziałania przestępczości nie zawsze jest pozytywny. Zasadniczym ich zadaniem powinno być oddziaływanie na ustawodawstwo karne i praktykę jego stosowania w celu bardziej efektywnego sposobu zapobiegania przestępstwom, zwłaszcza przeciwko życiu i zdrowiu. Środki masowego przekazu informując o przestępczości powinny uwzględniać postulaty nauki, przede wszystkim kryminologii. Jednakże ich jedyną rolą jest prezentowanie poglądów najczęściej populistycznych środowisk politycznych, że tylko zaostrzanie sankcji karnej spowoduje zmniejszenie tych negatywnych zachowań. Środki masowego przekazu zapominają, że nie surowość, ale nieuchronność kary zdoła zapobiec przestępczości. Taka radykalna postawa nie sprzyja w żadnym wypadku przeciwdziałaniu przestępczości, a powoduje jedynie wzrost populacji więziennej co ma wyjątkowo zgubny wpływ na politykę kryminalną. Mimo, że każdy ma prawo do wyrażania własnych poglądów na zjawiska występujące w życiu społecznym, to środki masowego przekazu powinny tak przedstawiać informację na temat przestępczości, aby zwiększyć zaufanie obywateli do organów ścigania oraz spowodować zacieśnianie współpracy między nimi, co zwiększyłoby skuteczność polityki kryminalnej.

Informacje przekazywane przez środki masowego przekazu nie mają pozytywnego waloru dowodowego. Wraz z rozwojem mediów społecznościowych informacje w nich zamieszczane mogą być wręcz w perfekcyjny sposób kamuflowane tak, że organy ścigania nie mają jakiegokolwiek możliwości kontroli ich treści, a nawet

naruszając polskie prawo karne. Następuje coraz większa możliwość uniknięcia przez sprawców odpowiedzialności karnej np. w zakresie mowy nienawiści, a organy ścigania nie są w stanie ze względu na bardzo ograniczoną możliwość ich kontroli mieć odpowiedniego dostępu do prezentowanych w nich treści często wykazujących znamiona przestępstw. W takim wypadku organy ścigania często nie nadążają za coraz większą możliwością zabezpieczenia się sprawców przed uniknięciem jakichkolwiek konsekwencji, gdyż dochodzi do procesu nadmiernej anonimowości osób publikujących informację w mediach społecznościowych. Negatywny wpływ mają także środki masowego przekazu na przeciwdziałanie przez organy ścigania najgroźniejszych przestępstw ze względu na częste ukazywanie szczegółowej pracy organów ścigania na miejscu zdarzenia i w zbieraniu dowodów, a przede wszystkim na brak odpowiedniego przygotowania z ich strony do zdobywania tego rodzaju informacji. Błędem jest to że środki masowego przekazu zamiast w jak największym zakresie współpracować z organami ścigania w zapobieganiu przestępczości w tym najgroźniejszej w dostarczaniu jak najbardziej przydatnych informacji, kierują się jedynie chęcią zwiększenia oglądalności u widzów.

Środki masowego przekazu nie wpływają pozytywnie na proces pozyskiwania dowodów w procesie karnym. Przyczyną tego jest to, że ukazują one najczęściej w sposób nacechowany fantazją jego obraz i z tego względu mało przydatny dla kryminalistyki. Także sama kryminalistyka przedstawiana jest w sposób bardzo doskonały, jednakże nie mający w żadnym wypadku oparcia w rzeczywistości. Seriale kryminalne ukazują techników (kryminalistyków), jako osoby umięjące rozwiązać każdą nawet bardzo skomplikowaną zagadkę, zapominając, że proces pozyskiwania dowodów jest często bardzo skomplikowany, zdarza się, że zakończy się niepowodzeniem. Celem seriali kryminalnych nie jest oddziaływanie na zwiększenie efektów płynących z kryminalistyki, a przyciągnięcie jak największej uwagi odbiorców, aby tym sposobem osiągnąć możliwie największy zysk. Seriale kryminalne nie stanowią w żadnym wypadku czynnika edukacyjnego dla kryminalistyków, a wyłącznie atrakcję dla widzów. Środki masowego przekazu ukazując rolę kryminalistyki w zwalczaniu przestępstw przedstawiają jedynie spektakularne jej osiągnięcia, co w wyniku nierealności zastosowania w świecie realnym nie ma pozytywnego wpływu na zwiększenie jej efektywności w procesie dowodowym.

„Efekt CSI” nie ma większego wpływu na wykrywanie i zwalczanie przez organy ścigania przestępstw agresywnych. Ze względu na to, że serial ten prezentuje

najnowsze metody zbierania i gromadzenia dowodów przez organy ścigania, doskonałe wyposażone laboratoria i umiejętności kryminalistów w zapobieganiu najgroźniejszej przestępczości powoduje jedynie wzrost oczekiwań osób będących jej ofiarami co do jak największej ich skuteczności w procesie wykryczym. „Efekt CSI” przyczynia się do wzrostu nadmiernych wymagań organów ścigania wobec pracy biegłych, co może spowodować spadek zaufania do ich pracy. Serial ten oprócz negatywnego wpływu na zapobieganie przestępczości stanowi także „naukę” dla przestępców, ponieważ ukazuje w bardzo szczegółowy sposób proces dowodowy organów ścigania, co prowadzi do tego, że osoby dokonujące przestępstw dysponują rozległą wiedzą na ten temat.

Kryminalistyka prezentowana w środkach masowego przekazu nie ma pozytywnego wpływu na poglądy opinii publicznej co do efektywnej roli organów ścigania w zakresie wykrywania i zwalczania przestępczości. Środki masowego przekazu ukazując jedynie najnowocześniejsze osiągnięcia kryminalistyki i całkowitą jej skuteczność w przeciwdziałaniu przestępstwom zwłaszcza przeciwko życiu i zdrowiu, nie zdają sobie sprawy z tego, że takie prezentowanie spowoduje jedynie rozczarowanie ofiar w zetknięciu realnym stanem rzeczy. Ofiary zachowań agresywnych, będą żądały takiej samej doskonałej pracy organów ścigania, jaka przedstawiana jest w serialach kryminalnych. Osoby nie będące ofiarami mają mylne wyobrażenie co do rzeczywistej roli kryminalistów w przeciwdziałaniu przestępczości. Medialny obraz kryminalistyki przedstawiający faktyczną jej rolę w zwalczaniu przestępczości spowodowałby popularyzację tej dyscypliny naukowej, ponieważ obraz oderwany od fikcji przyczyniłby się w nowej ocenie do zwiększenia współpracy społeczeństwa z organami ścigania.

Programy i seriale telewizyjne prezentujące przestępstwa agresywne mają negatywny wpływ na pracę organów ścigania, ze względu na istotny efekt szkoleniowy dla potencjalnych sprawców. Audycje i reportaże kryminalne prezentujące w bardzo dokładny sposób taktykę ścigania oraz technikę zbierania i gromadzenia dowodów, stanowią doskonały materiał edukacyjny w zakresie możliwości udaremniania pracy organów ścigania, a w następstwie tego uniknięcia odpowiedzialności karnej. Takie postępowanie może stanowić czynnik zachęcający dla potencjalnych sprawców przestępstw odnośnie inspiracji stosowania takich metod, które pomogą im w zabezpieczeniu się przed wykryciem, a stanowiących naśladownictwo (odwzorowane). Seriale kryminalne prezentując zdarzenia przestępne nacechowane przemocą nie mają w związku z tym pozytywnego wpływu na pracę organów ścigania, ponieważ w wyniku

dokładnej prezentacji dokonywania przestępstw w tym zbrodni inspirują tym samym potencjalnych sprawców w ukazywaniu im atrakcyjności negatywnych zachowań.

Potwierdzam też hipotezę sformułowaną w rozdziale badawczym odnośnie roli środków masowego przekazu we wpływaniu na radykalizację postaw społecznych co do surowszego karania sprawców przestępstw agresywnych oraz na szerzenie się zjawiska populizmu penalnego. Obraz przestępczości z użyciem przemocy, w tym postawa sprawców, motywy ich działania oraz rola ofiar w ich dokonywaniu nie znajdują odzwierciedlenia w rzeczywistości. Środki masowego przekazu relacjonując zdarzenia przestępne z użyciem przemocy, już w pierwszych doniesieniach ukazują sprawców jako dewiantów, powodując w następstwie tego powstawanie w odniesieniu do nich negatywnych stereotypów oraz przesadnego naznaczania ich w oczach społeczeństwa. Środki masowego przekazu w nadmierny sposób poświęcają uwagę sprawcy przestępstwa, zapominając, że nie można pominąć faktu, że ofiara odgrywa czasem znaczną rolę w ich dokonywaniu. Aby informacje takie były zgodne z rzeczywistym stanem faktycznym, powinno się w takim samym zakresie prezentować sprawcę, jak i ofiarę czynów zabronionych. Na podstawie moich badań wyciągnąłem wniosek, że środki masowego przekazu relacjonując informację o przestępczości mają negatywny wpływ na politykę kryminalną, gdyż poprzez wpływanie na emocje odbiorców powodują żądania, co do zwiększenia w jak najbardziej surowy sposób zwalczania tych zachowań. Doszedłem do wniosku, że w Polsce, tak w Niemczech środki masowego przekazu w sposób błędny relacjonują zdarzenia nacechowane przemocą. Zasadnicza różnica w tej prezentacji sprowadza się do tego, że niemieckie media odwołują się często do pochodzenia etnicznego sprawcy oraz ofiary, co dodatkowo prowadzi do krzewienia się rasistowskich i szowinistycznych ideologii.

BIBLIOGRAFIA

I. Komentarze, monografie, publikacje naukowe

Baładynowicz A., *Brutalizacja i wulgaryzacja zachowań społecznych prezentowana w środkach masowego przekazu*, Przegląd Policyjny 2007, nr 2.

Baładynowicz A., *Agresja i przemoc w środkach komunikacji społecznej*, Prokuratura i Prawo 2008, Nr 1.

Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, PWN Warszawa 2001.

Bańko M. (red.), *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo PWN, T. 2, Warszawa 2014.

Barta J. (red.), Czarny - Drożdżewski E., Dobosz I., Kamiński I. C., Markiewicz R. (red.), Matlak A. (red.), Mika I. B., Nowińska E., Vall M. D., Podrecki P., Sarnecki P., Tischner A., Wojciechowska A., Wojcieszko - Gruszko E., *Prawo mediów*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2008.

Białek - Szwed O., *Brutalizacja języka we współczesnych mediach*, [w:] *Współczesne Media. Przemoc w mediach*, pod red. Hofman I., Kępy - Figury D., Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie - Skłodowskiej, Lublin 2020, t 1.

Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Wydawnictwo Info Trade, Gdańsk 2007.

Błachut J., Klaus W. (red.), Woźniakowska - Fajst D. (red.), Wiktorska P. (red.), Buczkowski K., (red.), *Kryminologia i polityka kryminalna*, [w:] *Po co nam kryminologia? Księga jubileuszowa Profesor I. Rzeplińskiej*, Wydawnictwo INP PAN, Warszawa 2019.

Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.

Buczkowska K., *Rola polityków i mediów w społecznym odbiorze przestępczości*, [w:] Buczkowska K., Klaus W., Kossowska A., Rzeplińska I., Woźniakowska - Fajst D., *Studia Prawnicze* 2012, z. 2.

Chabiera A. J., Klotz M., *Dowody z mediów społecznościowych w sprawach dotyczących przestępstw z nienawiści*, [w:] Waszkiewicz P. (red.), *Media społecznościowe w postępowaniu karnym*, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2022.

Dębniak H., [w:] Dębniak H., Rabczuk S., *Wybrane aspekty prawne pozyskiwania danych z mediów społecznościowych przez polskie organy ścigania*, Problemy Współczesnej Kryminalistyki 2019, t. 23.

Derlatka M., *Skuteczność kary pozbawienia wolności*, Jurysta 2012, Nr 6.

Domachowski W., Bińczycka - Anholcer M. (red.), *Agresja a zdrowie psychiczne*, Warszawa - Poznań 2001.

Dubis M., *Internet jako narzędzie agresji wśród współczesnej młodzieży*, [w:] *Psychologiczne i interdyscyplinarne uwarunkowania agresji i przemocy. Agresor i ofiara*, pod red. Stepulak M. Z. Placzekiewicz B., Wydawnictwo Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku, Płock 2020.

Dubois J., *Mordowanie na ekranie*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2020.

Encyklopedia PWN, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016.

Farnicka M., *Psychologia agresji. Wybrane problemy*, PWN, Warszawa 2016.

Filar M., *Rola mediów w kreowaniu zagrożeń i sprzyjaniu populizmowi*, Archiwum Kryminologii 2007 - 2008, T. XXIX - XXX.

Filipkowski W., *Wybrane zagadnienia profilaktyki kryminologicznej*, [w:] Filipkowski W., Pływaczewski E.W. Redo S., Guzik - Makaruk E. M., Laskowska K., Glińska E., Jurgielewicz - Delegacz E., Perkowska M., *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

Filipkowski W., [w:] Filipkowski W. (red.), Guzik - Makaruk E. M. (red.), Glińska E., Jurgielewicz - Delegacz E., Laskowska K., Perkowska M., Pływaczewski E. W., Redo S., *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

Gardocki L., *Prawo karne*, Wydawnictwo CH Beck, Wydanie 23, Warszawa 2023.

E. Glińska [w:] E. Glińska, E. M. Guzik - Makaruk (red.), W. Filipkowski, A. Kowalewska, Laskowska K., Rau Z., Szczygieł G. B., Zatyka E., *Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce. Identyfikacja i przeciwdziałanie zagrożeniom*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011,

Goc M., Gruza E., Moszczyński J., *Kryminalistyka. Czyli o współczesnych metodach dowodzenia przestępstw*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2020.

Goliasz A., [w:] Goliasz A., Worek K., *Dowody z mediów społecznościowych w sprawach o stalking i kradzież tożsamości*, [w:] Waszkiewicz P. (red.) *Media społecznościowe w postępowaniu karnym*, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2019.

Grudzień A., *Agresja w sieci - kontekst anonimowości i rozproszonej odpowiedzialności*, [w:] *Psychologiczne i interdyscyplinarne uwarunkowania agresji i przemocy. Agresor i ofiara*, Pod red. Stepulak M. Z., Płaczkiewicz B., Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej, Płock 2020.

Gradoń K., „*CSI Warsaw - Crime Scene Investigation Training At The University Of Warsaw*”, *Studia Iuridica* 2016, Nr 62.

Gruza E., *Fakty i mity, czyli kilka słów o zbrodni doskonałej*, Edukacja Prawnicza 2014, Nr 11.

Grześkowiak A. (red.), Wiak K. (red.), Ciepły F., Gałązka M., Hałas R. G., Hyps S., Szeleszczuk D., *Prawo karne*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2020.

Halemba K., Izdebska A., *Kary fizyczne w wychowaniu dzieci - uwarunkowania i konsekwencje*, *Dziecko Krzywdzone* 2009, Nr 3 vol 8.

Hanusek T., *Kryminalistyka zarys wykładu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.

Heitzman J., *Stres w etiologii przestępstw agresywnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.

Hołyst B., *Rola środków masowego przekazu w kształtowaniu postaw antywiktyimizacyjnych*, [w:] Hołyst B. (red.), Tomaszewski T., Wróblewski J., Schneider H. J. Dijk v J., Kojder A., Kuberska - Gaca K., Wróblewska B., Normandean A., Kutylowski A., Wódz J., Jarosz M., Post B., Bielicki E., *Opinia publiczna i środki masowego przekazu a ujemne zjawiska społeczne*, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 1981.

Hołyst B., Kube E., *Strach przed przestępczością - zaniedbany problem polityki kryminalnej*, *Prokuratura i Prawo* 1995, Nr 1.

Hołyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, Lexis Nexis, Warszawa 2018.

Hołyst B., *Wiktymologia*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.

Hołyst B., *Kryminologia*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2022.

Hołyst B., *Wiktymologia kryminalna*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2021.

Jagiello D., *Okazanie zwłok - aspekty karnoprocesowe i kryminalistyczne*, *Medyczna Wokanda* 2012, Nr 4.

Jagiello D., *Anonimowe zawiadomienie o przestępstwie, a możliwość jego wykorzystania w procesie karnym*, [w:] Pikulski S. (red.), Cieślak W. (red.), Romańczuk - Grącka M. (red.), *Przyszłość prawa karnego. Alternatywne reakcje na przestępczość*, „Elset” Olsztyn 2015.

- Jagiełło D., *Znamiona przestępstw seksualnych w Kodeksie Karnym a problemy dowodowe z nim związane*, [w:] Herbowski P. (red.), Krawczyk W. (red.), Ślępczyńska D. (red.), Zalewska A. (red.), *Przestępstwa seksualne. Ujęcie psychologiczne prawne i kryminalistyczne*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016.
- Jagiełło D., *Taktyka kryminalistycznych czynności dowodowych*, CH Beck, Warszawa 2019.
- Jagiełło D., *Domniemanie niewinności, a media (Dlaczego dzisiejsza regulacja jest fikcją w odniesieniu do osób powszechnie znanych?)*, [w:] Cieślak W. (red.), Romańczuk - Grącka M. (red.), Kurzyński M. (red.), *In dubio pro humanitate w stulecie urodzin profesora Mariana Cieślaka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko - Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2023.
- Jaroch W., *Polityka karna - strategia punitywna czy liberalna*, Studia Prawnoustrojowe 2012, Nr 15.
- Jazdon M., Hendrykowska M. (red.), Hendrykowski M. (red.), *Przemoc na ekranie*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001.
- Kaczmarek T., *Racjonalny ustawodawca wobec opinii społecznej a populizm penalny*, Archiwum Kryminologii 2007 - 2008, T. XXIX - XXX.
- Karwel J., *Oględziny miejsca zabójstwa*, Prokuratura i Prawo 2016, Nr 9.
- Klimczak J., Włodarczyk - Madejska J., Ostaszewski P., Siemaszko A., Gruszczyńska B. (red.), Marczewski M., *Atlas Przestępczości w Polsce*, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2021.
- Kmiecik - Baran K., *Młodzież i przemoc. Mechanizmy socjologiczno - psychologiczne*, PWN, Warszawa 1999.
- Konarska - Wrzosek V., Marek A., *Prawo karne*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2019.
- Krahe B., *Agresja*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Krahe B., Zagrodzka J., Kowaleczko - Szumowska M., *Psychologiczne i neurologiczne aspekty agresji*, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa 2005.
- Krajewski K., *O wpływie ustawodawstwa karnego na politykę karną*, Archiwum Kryminologii 2019, Nr 2.
- Krukowski K., *Wybrane zagadnienia polityki kryminalnej*, Wydanie II, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1991.

- Kubacka - Jasiecka D., *Agresja i autoagresja z perspektywy obronno - adaptacyjnych dążeń Ja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.
- Kuć M., *Kryminologia*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2015.
- Kuć M., *Leksykon Kryminologii. 100 podstawowych pojęć*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2015.
- Lach A., *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, Dom Organizatora, Toruń 2004.
- Leończuk M., *Przemoc w filmie. Okrucieństwo do przyjęcia*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.
- Leszczuk - Fiedziukiewicz A., *Czy hejt i mowa nienawiści staną się normą? Społeczne uwarunkowania zachowań dewiacyjnych w internecie*, Media - Kultura - Komunikacja Społeczna 2019, Nr 3.
- Lewulis P., *Dowody cyfrowe - teoria i praktyka kryminalistyczna w polskim postępowaniu karnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021.
- Makiła - Polak J., *Rzetelny przekaz medialny okoliczności czynów kryminalnych jako element zapobiegający problemom sądowym na przykładzie Magazynu Kryminalnego 997*, [w:] Makiła - Polak J., Wójcikiewicz - Kwiatkowska V. (red.), Stepka L. (red.), *Kryminalistyka wobec pomyłek sądowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2021.
- Okulska K., „CSI Warsaw” czyli stołeczne zagadki kryminalne, *Problemy Kryminalistyki* 2009, Nr 64.
- Onaczyszyn - Jasińska A., Przybysz O., Wędrychowicz M. (red.), *IV Dni Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego: materiały z konferencji*, Wydawnictwo Koło Naukowe Prawa Karnego Studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego „Iustitia”, Rzeszów 2010.
- Orłowska - Zielińska B., [w:] Orłowska - Zielińska B., Romańczuk - Grącka M., *Etiologia agresywnych zachowań - przegląd elementarnych koncepcji*, [w:] Buwała J. (red.), Wątopek K. (red.) *Krzywdzenie dziecka - zapobieganie przemocy*, PANZET, Kielce 2013.
- Ostaszewski P., *Lęk przed przestępczością*, Wydawnictwo LEX, Warszawa 2014.
- Pawła S., *Tendencje i dylematy polityki karania sprawców przestępstw o wysokiej społecznej szkodliwości*, [w:] Pawła S., Gardocka T. (red.), *Kary długoterminowe. Polityka karna. Wykonywanie. Warunkowe zwolnienie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie, Warszawa 2006.

Pływaczewski E. W. *O polityce karnej z perspektywy retrospektywnej*, Archiwum Kryminologii 2007 - 2008, T. XXIX - XXX.

Pływaczewski E. W., [w:] Pływaczewski E. W., Redo S., Guzik - Makaruk E. M., Laskowska K., Filipkowski W., Glińska E., Jurgielewicz - Delegacz E., Perkowska M., *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju*. Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

Poklewski - Koziół K., *Czy środki masowego przekazu mogą wywierać wpływ na postawy agresywne młodzieży*, Studia Iuridica 1992, T. 19.

Poznaniak W., *Przemoc w grach elektronicznych*, [w:] *Przemoc i agresja, jako zjawiska społeczne*, pod red. Bińczyckiej - Anholcer M., Wydawnictwo Polskie Towarzystwo Higieny Psychicznego, Warszawa 2003.

Romańczuk - Grącka M., [w:] Romańczuk - Grącka M., Pływaczewski W., (red.), *Snuff movies and mondo movies. Characteristic of terrorism and organized crime related film productions*, [w:] *Organized Crime and Terrorism. Reasons - Manifestations - Counteractions*, Olsztyn 2011.

Romańczuk - Grącka M., *Między populizmem penalnym a minimalizmem prawnym - rola wykładni przepisów prawa karnego w ustalaniu treści znamion ustawowych przestępstw*, [w:] Sepioło I., *Nullum crimen sine lege*, CH Beck, Warszawa 2013.

Romańczuk - Grącka M., [w:] Romańczuk - Grącka M., Orłowska - Zielińska B., *Z problematyki odpowiedzialności prawnej nieletnich sprawców cyberprzemocy*, [w:] Szczechowicz K. (red.), Bronowska K. (red.), *Technologie wykrywcze nowego tysiąclecia*, „Elset”, Olsztyn 2013.

Romańczuk - Grącka M., *Pojęcie i funkcje przymusu psychicznego w prawie karnym*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2020.

Sakowicz A., [w:] Melezini M. (red.), Cieślak W., Grzeskowiak A., Kulesza J. A., Kunicka - Michalska B., Lelental S., Marek A., Konarska - Wrzosek V., Oczkowski T., Raglewski J., Sakowicz A., Sienkiewicz Z., Skupiński J., Szczygieł G. B., Szewczyk M., Wilk L., Wróbel W., *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej. System Prawa Karnego*. T 6, Wyd. 2, Warszawa 2016,

Schneider H. J., *Zysk z przestępstwa. Środki masowego przekazu a zjawiska kryminalne*. pod. red. B. Hołysta, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1992.

Sieńczyło - Chlabicz J., [w:] Sieńczyło - Chlabicz J., Zawadzka Z., Nowikowska M., *Prawo prasowe*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

Skarbek W. W. *Wybrane zagadnienia metodologii badań społecznych*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2013.

Ślęzak P. (red.), Barański M., Bielska - Brodziak A., Brzozowska - Pasieka M., Grzybczyk K., Kobylński K., Wilk L., *Prawo mediów. Zagadnienia Prawne*. Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2020.

Solodow D., *Wiedza sprawców przestępstw o potencjale wykrywczym kryminalistyki jako czynnik sprzyjający kontrwykrywalności*, [w:] Solodow D., Chlebowicz P. (red.), Łabuc P. (red.), Safiański T. (red.), *Działania kontrwywiadowcze zorganizowanych grup przestępczych i organizacji terrorystycznych*, Warszawa 2021.

Sowińska K., *Przemoc w mediach i jej wpływ na rodzinę*, [w:] *Media jako wyzwanie wychowawcze*, pod red. Plis J., Mancarz A., Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej w Radomiu, Radom 2010.

Stefański M., Jaworska A., (red.), *Kryminologia i kara kryminalna. Wybrane zagadnienia*, Oficyna wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.

Stefański R., *Anonim, jako źródło informacji o przestępstwie*, Prokuratura i Prawo 2014, Nr 11.

Stojer J., *Kryminalistyka w telewizyjnych produkcjach rozrywkowych - nadzieje i zagrożenia*, Problemy Kryminalistyki 2011, Nr 27.

Stojer - Polańska J., *Efekt szkoleniowy seriali kryminalnych*, Edukacja Prawnicza 2011, Nr 1.

Stojer - Polańska J., *Kryminalistyka w mediach. Wpływ seriali kryminalnych na postępowanie karne*, Wydawnictwo Naukowe Silva Rerum, Poznań 2016.

Strudzińska K., *Rewolucja komunikacyjna a populizm penalny. Szanse i zagrożenia* [w:] Strudzińska K., Czapska J. (red.), Szafrńska M. (red.), Wójcik D. (red.), *Penalny populizm perspektywa polityczna i społeczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2016.

Szabo D., *Kryminologia i polityka kryminalna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1987.

Szafrńska M., *Populizm penalny a media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015.

Szczepaniec M., *Media a wtórna wiktywizacja*, [w:] Szczepaniec M., Tarwacka A., Zalewski W., Kirchhof G. F., Kulesza C., Brylak J., Ważny A., Czarnecka - Działuk D., Wójcik A., Zientara A., Mazowiecka L., Cieślak W., Kanty T., Dudka K., Lasocik Z., Woźniakowska - Fajst D., Karsznicki K., Kolendowska - Matejczuk M., Klaus W.,

Nowakowska U., Rękas A., Cora Ł., Sitarz O., Kuźelewski D., Wright M., Grudziecka M., Książek J., Wiktorska P., Jakubowska - Hara J., Dobiejewska E., Burzyński P., *Z problematyki wiktymologii. Księga dedykowana Profesor Ewie Bieńkowskiej*, pod red. Mazowieckiej L., Klausa W., Tarwackiej A., Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

Szymanowski T., *Przestępczość i polityka karna w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Wydawnictwo Lex Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

Tomczyk E., *Negatywne oddziaływanie mass mediów na zachowanie jednostki*, [w:] *Media jako wyzwanie wychowawcze*, pod red. Plis J., Mancarz A., Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej w Radomiu, Radom 2010.

Tomaszewska M., [w:] Tomaszewska M., Tomaszewski T., Gruza E. (red.), *Oblicza współczesnej kryminalistyki. Księga jubileuszowa Profesora Huberta KołECKiego*, Wydawnictwo Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji UW, Warszawa 2013.

Tywończuk - Geniusz A., *Zjawisko agresji i przemocy w aspekcie kryminogennego charakteru środków komunikowania masowego*, Studenckie Zeszyty Naukowe 2013, Nr 23.

Waszkiewicz P., *Media społecznościowe w pracy organów ścigania. Nie tylko Socmit*, [w:] P. Waszkiewicz (red.), *Media społecznościowe w pracy organów ścigania*, Wydawnictwo INP PAN, Warszawa 2021.

Waszkiewicz P., *Dowody z facebooka, instagrama, twittera. Media społecznościowe w postępowaniu karnym*, [w:] Waszkiewicz P., (red.), *Media społecznościowe w postępowaniu karnym*, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2022.

Wiktorska P., *Polityka kryminalna i polityka karna we współczesnej polskiej rzeczywistości*, Archiwum Kryminologii 2012, T. XXXIV.

Wirkus Ł., [w:] Wirkus Ł., Kozłowski P., Jaworska A. (red.), *Kryminologia i kara kryminalna. Wybrane zagadnienia*. Oficyna wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.

Woźniakowska - Fajst D., [w:] Woźniakowska - Fajst D., Buczkowski K., Klaus W., Kossowska A., Rzeplińska I., *Rola polityków w społecznym odbiorze przestępczości*, Studia Prawnicze 2012, Nr 2.

Witkowska - Rozpara K., *Przestępczość środki masowego przekazu a polityka karna*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2011.

Woźniakowska - Fajst D., [w:] Woźniakowska - Fajst D., Buczkowski K., Czarnecka - Działuk B., Klaus W., Kossowska A., Rzeplińska I., Wiktorska P., Wójcik D., *Media a*

przestępczość, [w:] *Społeczno - polityczne konteksty współczesnej przestępczości w Polsce*, Wydawnictwo Sedno, Warszawa 2013.

Wójcik D., *Środowisko rodzinne, a poziom agresywności młodzieży przestępczej i nieprzestępczej*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1977.

Wójcik J. W., *Kryminologia współczesne aspekty*, Wydawnictwo Lex Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

Zalewski W., *Wtórna wiktyimizacja ofiar przestępstw przez media*, [w:] Zalewski W., Cieślak W., Bobrowicz M., Łaskiewicz K., Czecharowski M., Antoniak P., Bieńkowska E., Płatek M., Kulesza C., Starzyński P., Cielecki T., *Wiktyimizacja wtórna. Geneza istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, pod red. Mazowieckiej L., Wydawnictwo Lex Wolters Kluwer Business, Warszawa 2012.

II Akty prawne wykorzystane w pracy

Ustawa o zmianie ustawy - z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo Prasowe*, Dz. U. 2018 r. poz. 1570 z późn. zm.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. 1997 r. Nr 78, poz. 483.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - *Kodeks karny*, Dz. U. z 2024 r. poz. 17 z późn. zm.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - *Kodeks postępowania karnego*. Dz. U. z 2024 r. poz. 37 z późn. zm.

Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności Dz. U. 1993 r. Nr 61, poz. 284.

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej Dz. U. UE. C. 2007 Nr 303 poz. 1,

Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. - *o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw*, Dz. U. z 2023 r., poz. 535.

III Literatura obcojęzyczna wykorzystana w pracy

Allredge J., *The „CSI Effect”:and Its Potential Impact on Juror Decision*, Research Journal of Justice Studies and Forensic Science 2015, Nr 3.

Bandura A., *Aggression: social learning analysis*, Prentice Hall, Virginia 1973.

- Berkowitz L., *Aggression: A Social Psychological Analysis* Mc Graw Hill, New York 1962.
- Chin J. M. Workewych J., *The CSI Effect*, New York 2016.
- Cole S. A. Villa R. D., *Investigating The „CSI Effect”: Media and Litigation Crisis in Criminal Law*, Stanford Law Review 2009, Nr 61.
- Daftary - Kaptur T., Dumas R., Penrod S. D., *Jury decision - making biases and methods to counter them*, Legal & Criminological Psychology 2010.
- Dollard J., Doob W., Miller N. E., Mowrer O. H., Sears R. S., *Frustration and Aggression*, Yale University Press, New Haven 1939.
- Dowler K., Fleming T., Muzzatti S. L., *Constructing Crime: Media, Crime and Popular Culture*, Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice, Volume 48, October 2006.
- Durnal E. W., *Crime scene investigation (as soon on tv)*, Forensic Science International, 2010, Nr 199.
- Errickson D., Biles S. G., Horsman G., *The CSI Effects (no one)*, Journal of Forensic and Legal Mediciner 2019, Nr 67.
- Freud S., *Der Verbrecher aus Schuldbewußtsein*, Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik 1935, Nr 9.
- Fromm E., *The anatomy of Human Destructiveness*, Owl Books New York 1992.
- Goodman - Delahunty J., *Reality, Fantasy and the Truth about CSI Effects*, The Australian Psychological Society 2010, Nr 32.
- Greer CH., Hale Ch. (red.), Hayward K. (red.), Wahidin A., (red.), Wincup E. (red.), *Crime and media: understanding the connection [w:] Criminology*, Oxford University Press, Oxford 2009.
- Hirschi T., *Causes of Delinquency*, University of California Press, Berkely 1969.
- Javan C., *Media and Criminality*, [w:] *Criminalisation: ideas and restrictions*, Wydawnictwo Trybunału Konstytucyjnego, Warszawa 2021.
- Jewkes Y., *Media and crime*, Sage Publication, London 2004.
- Jones S., *Criminology*, Oxford University Press, Oxford 2017.
- Konieczny M. K., *Disinformation in legal and criminalistic reality*, Studia Prawnoustrojowe 2022, Nr 56.
- Krüger U. M. „*Unterschiedliches Informationsverständnis im öffentlich rechtlichen und privaten Fernsehen*”, Media Perspektiven 2000, nr 7.

- Krüger U. M., Zapf - Schramm Th., „*Inhalte und Gestaltung öffentlich rechtlicher und privater Informationsangebote im Fernseher*”, Media Prespektiven 2003.
- Lemert E., *Human Deviance, Social Problems and Social Control*, Prentice Hall, Englewood Cliffs 1967.
- Lippman W., *Public Opinion*, Wydawnictwo Wilder Publications, New York 2010.
- Lodge Ch., Zlateanu M., *Jurors expectations and decision - making: Revisiting the CSI effect*, Bulletin of the British Psychological Society 2020, Nr 15.
- Lorenz K., *Das sogenannte Böse*, Wien 1963.
- Newburn T., *Criminology*, Roudledge Taylor & Francis Group, New York 2017.
- Pyrek K., *Forensic Science Under Siege: The Challenges of Forensic Laboratories and the Medicolegal Death Investigation System*, Academic Press, Amsterdam 2007.
- Reuband K. H., „*Kriminalität als Thema ostdeutscher Massenmedien vor und nach der Wende. Eine Analyse Dresdner Tageszeitungen 1988 - 1994*”, Kriminologisches Journal 2000, Nr 32.
- Roane K. R., *The CSI Effect*, U.S. News 2010.
- Scharf W., Mühlenfeld H. Stockmann U. R., „*Zur Kriminalitätsberichterstattung in der Presse*”, Publizistik 1999, nr 44.
- Schneider H. J., *Crime in the Mass Media*, Eurocriminology 1989, Nr 2.
- Schneider H. J., *Kriminologie der Gewalt*, Hirzel Verlag, Stuttgart 1994.
- Schneider H. J., Crime in the Mass Media [w:] Hołyst B. (red.) *Eurocriminology*, T 1, Instytut Problematyki Przystępczości Uniwersytet Łódzki, Polish Scientific Publisher, Warszawa 1997.
- Shelton D., *The „CSI Effect”: Does It Really Exist*, National Institute of Justice, Journal 2008, Nr 259.
- Stockmann R., „*Zur Kriminalitätsberichterstattung in der Presse*”, Publizistik 1999, Nr 44.
- Sutherland, E.H., *Principles of criminology*, the University of Michigan, Philadelphia 1947.
- Schweitzer N. J. [w:] Schweitzer N. J., Sacks M. J., *The CSI Effetc: Popular Fiction About Forensic Science Affect The Public's Expectations About Real Forensic Science*, Jurimetrics 2007, Vol. 47.
- Vicary A. Zaikman Y., *The CSI Effect: An Investigation into the Relationship between Watching Crime Schows and Forensic Knowledge*, North American Journal of Psychology 2017, Vol 19.

Welzel H., *Das Deutsche Strafrech. Eine systematische Darstellung* Wydawnictwo Der Gruyter, Berlin 2010.

Williams K. S., *Textbook on Criminology*, Oxford University Press, Oxford 2004.

IV Źródła internetowe wykorzystane w pracy

<https://mediendienst-integration.de/english/facts-figures.html> [dostęp dnia 11 grudnia 2022 r.].

[https://wiadomosci.wp.pl/zabil-lektorke-wloskiego-powraca-sprawa-hannibala-z-zoliborza-](https://wiadomosci.wp.pl/zabil-lektorke-wloskiego-powraca-sprawa-hannibala-z-zoliborza-6731714417089216a)

[6731714417089216a](https://wiadomosci.wp.pl/zabil-lektorke-wloskiego-powraca-sprawa-hannibala-z-zoliborza-6731714417089216a) [dostęp dnia 4 lutego 2022 r.],

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-napadl-na-psychologa-w-areszcie-sledczym-proces-od,nId,4953778> [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.].

<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-12-06/apelacja-od-wyroku-kajetana-p-ruszy-la-hannibala-z-zoliborza-wczesniej-skazano-na-dozywocie/> [dostęp dnia 6 grudnia 2022 r.]

<https://wiadomosci.tvp.pl/24263985/szokujace-zeznania> [dostęp dnia 2 marca 2016 r.]

<https://wydarzenia.interia.pl/raport-proces-katarzyny-w/news-katarzyna-w-zabila-corke-wyrok-prawomocny,nId,1537468> [dostęp dnia 17 października 2014 r.].

<https://www.wprost.pl/515036/sad-najwyzszy-oddalil-kasacje-od-wyroku-ws-wasniewskiej.html> [dostęp dnia 22 lipca 2015 r.].

<https://www.wprost.pl/515036/sad-najwyzszy-oddalil-kasacje-od-wyroku-ws-wasniewskiej.html> [dostęp dnia 22 lipca 2015 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/autor/paulina-sowa/news-sprawa-kajetana-p-wraca-do-sadu-obrona-chce-uchylenia-wyroku,nId,5774917> [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-skazany-na-dozywocie-funkcjonariusze-sw-jest-agres,nId,5012720> [dostęp z dnia 27 stycznia 2021 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-skazany-na-dozywocie-funkcjonariusze-sw-jest-agres,nId,5012720> [dostęp z dnia 27 stycznia 2021 r.].

<https://dorzeczy.pl/kraj/56184/jest-akt-oskarzenia-przeciwko-kajetanowi-p.html> [dostęp dnia 15 lutego 2018 r.].

<https://wiadomosci.wp.pl/s/niewyjasnione-zaginiecia-pl/samosad-we-wlodowie-historia-na-podstawie-ktorej-powstal-film-lincz-6851216965659456a> [dostęp dnia 2 stycznia 2023 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-smierc-ewy-tylman-zapadl-wyrok-w-glosnej-sprawie,nId,6012585> [dostęp dnia 9 maja 2022 r.].

<https://www.wprost.pl/kraj/10449423/sprawa-ewy-tylman-nowe-fakty-w-procesie-o-zabojstwo.html> [dostęp dnia 21 maja 2021 r.].

<https://kobieta.interia.pl/zycie-i-styl/news-mija-10-lat-od-smierci-madzi-z-sosnowca-co-dzis-dzieje-sie-z,nId,5776938> [dostęp dnia 24 stycznia 2022 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-sprawa-ewy-tylman-kolejne-zeznania-przecza-wersji-adama-z,nId,2512690> [dostęp dnia 23 stycznia 2018 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-sprawa-ewy-tylman-kolejne-zeznania-przecza-wersji-adama-z,nId,2512690> [dostęp dnia 23 stycznia 2018 r.].

<https://www.wprost.pl/493970/obronca-katarzyny-wasniewskiej-zlozyl-wniosek-o-kasacje-wyroku.html> [dostęp dnia 16 lutego 2015 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-napadl-na-psychologa-w-areszcie-sledczym-proces-od,nId,4953778> [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.].

<https://poznan.tvp.pl/24262616/prokuratura-ujawnia-zeznania-kajetana-p> [z dnia 2 marca 2016 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/malopolskie/news-kety-lowcy-pedofilow-zatrzymali-31-latka-naklanial-nastolatka,nId,5719350> [dostęp dnia 20 grudnia 2021 r.]

<https://www.wprost.pl/kraj/10076517/lowca-pedofilow-dal-sygnal-policji-zatrzymano-39-latka.html> [dostęp dnia 19 września 2017 r.].

<https://wiadomosci.wp.pl/zona-skazanego-za-lincz-we-wlodowie-uniewinniona-6032735129572481a> [dostęp dnia 1 października 2010 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-prezydent-ulaskawil-braci-skazanych-za-lincz,nId,872204> [dostęp dnia 18 grudnia 2009 r.]

<https://www.wprost.pl/318312/rutkowski-nakreci-film-o-madzi-z-sosnowca.html> [dostęp dnia 23 kwietnia 2012 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-napadl-na-psychologa-w-areszcie-sledczym-proces-od,nId,4953778> [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.],

<https://wiadomosci.wp.pl/warszawa-brutalny-mord-na-woli-kajetan-p-uslyszy-dzisiaj-wyrok-6399197759158401a> [dostęp dnia 5 lipca 2019 r.]

<https://dorzeczy.pl/kraj/107452/kajetan-p-bez-wyroku-sad-wznawia-proces.html>
[dostęp dnia 5 lipca 2019 r.],

<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-12-06/apelacja-od-wyroku-kajetana-p-ruszy-la-hannibala-z-zoliborza-wczesniej-skazano-na-dozywocie/> [dostęp dnia 6 grudnia 2022 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-kajetan-p-napadl-na-psychologa-w-areszcie-sledczym-proces-od,nId,4953778> [dostęp dnia 28 grudnia 2020 r.].

<https://wiadomosci.wp.pl/wraca-sprawa-kajetana-p-oskarzony-wyjdzie-jeszcze-kiedys-na-wolnosc-6591132445715264a> [dostęp dnia 29 grudnia 2020 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-smierc-ewy-tylman-zapadl-wyrok-w-glosnej-sprawie,nId,6012585> [dostęp dnia 9 maja 2022 r.].

<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-05-14/adam-z-uniewinniony-kulisy-sledztwa-ws-ewy-tylman-w-reportazu-interwencji/> [dostęp dnia 14 maja 2019 r.]

<https://poznan.tvp.pl/60082810/sad-ponownie-uniewinnil-adama-z-podejrzanego-o-zabojstwo-ewy-tylman> [dostęp dnia 9 marca 2022 r.].

<https://www.wprost.pl/kraj/10209146/adam-z-uniewinniony-byl-oskarzony-o-zabojstwo-ewy-tylman.html> [dostęp dnia 17 kwietnia 2019 r.].

<https://wiadomosci.wp.pl/zagadka-smierci-ewy-tylman-mogla-byc-dawno-wyjasniona-6771557321763328a> [dostęp dnia 22 maja 2022 r.]

<https://wydarzenia.interia.pl/lodzkie/news-lodzkie-36-latek-proponowal-seks-nieletniej-zostal-zatrzyman,nId,5207030> [dostęp dnia 2 maja 2021 r.].

https://www.polsatnews.pl/wideo/kolejna-ofiara-pedofila-z-sosnowca_6799434/ [dostęp dnia 13 stycznia 2022 r.].

<https://www.wprost.pl/kraj/535486/lowca-pedofili-z-wroclawia-pomaga-ujac-kolejnych-zboczencow.html> [dostęp dnia 7 kwietnia 2016 r.].

<https://poznan.tvp.pl/64247321/kolejna-akcja-lowcow-pedofilow> [dostęp dnia 8 czerwca 2023 r.].

<https://www.wprost.pl/kraj/182178/sprawcy-linczu-we-wlodowie-nie-pojda-do-wiezienia.html> [dostęp dnia 9 czerwca 2023 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-sn-utrzymal-wyroki-za-glosny-lincz-we-wlodowie,nId,886230> [dostęp dnia 1 września 2010 r.].

<https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-sn-utrzymal-wyroki-za-glosny-lincz-we-wlodowie,nId,886230> [dostęp dnia 1 września 2010 r.].

<https://www.tagesspiegel.de/gesellschaft/medien/an-der-vermutungsgrenze-4088659.html> [dostęp dnia 8 marca 2019 r.].

<https://www.tagesspiegel.de/gesellschaft/medien/an-der-vermutungsgrenze-4088659.html> [dostęp dnia 8 marca 2019 r.].

<http://www.tagesspiegel.dehttps://www.tagesspiegel.de/politik/gefluchtete-und-kriminalitat-was-hinter-den-zahlen-steckt-9602333.html> [dostęp dnia 11 kwietnia 2023 r.].

<https://mediendienst-integration.de/desintegration/kriminalitaet.html#c3319> [dostęp dnia 4 kwietnia 2023 r.]

<https://mediendienst-integration.de/english/facts-figures.html> [dostęp dnia 11 grudnia 2022 r.].

<https://mediendienst-integration.de/desintegration/kriminalitaet.html#c3319> [dostęp dnia 4 kwietnia 2023 r.]

<https://www.swedenabroad.se/pl/embassies/polska-warszawa/faq---cz%C4%99sto-zadawane-pytania/jakie-s%C4%85-fakty-na-temat-migracji-i-przest%C4%99pczo%C5%9Bci-w-szwecji/> [dostęp 27 czerwca 2023 r.].

<https://www.tagesschau.de/faktenfinder/pks-kriminalitaet-zuwanderung-101.html> [dostęp dnia 17 grudnia 2021 r.].

<https://www.deutschlandfunk.de/jahrestag-des-halle-anschlags-gemeindemitglied-der-staat-100.html> [dostęp dnia 27 lipca 2020 r.]

<https://www.deutschlandfunk.de/jahrestag-des-halle-anschlags-gemeindemitglied-der-staat-100.html> [dostęp dnia 27 lipca 2020 r.]

<https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwaogolem/przestepstwakryminalne/zabojstwo,Zabojstwo.html>. [dostęp dnia 28 marca 2024 r.]

